

TC Ordusunun Tarihsel Gelişimi, Rejim İçindeki Konumu

Dilek Deniz

NİSAN YAYIMCILIK

Nisan Yayımcılık

TC Ordusunun Tarihsel Gelişimi, Rejim İçindeki Konumu

Dilek Deniz

NİSAN YAYIMCILIK

Nisan Yayımcılık
ISBN: 978-605-66680-5-0
Eylül 2017

NİSAN YAYIMCILIK VE BASIM SAN. LTD. ŞTİ

Yönetim yeri: Asmalı Mescit Mahallesi İstiklal Cd.
Terkoz Çıkmazı Terkoz Han 7. Kat No: 1/702 Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 293 73 76 e-posta: nisanyayimcilik@hotmail.com
Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Cd. Atay Sk. No: 14
Yenibosna/İstanbul Tel: 0212 544 66 34

TC ORDUSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ, REJİM İÇİNDEKİ KONUMU

Dilek Deniz

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Tarihsel bağlamda gelişimi ile incelediğimizde ordu bir güvenlik birimi olarak öne çıksa da bu güvenliğin ne olduğu tartışmasının önemle incelenmesi gerekmektedir. Genel varsayım ile insanlık tarihinin bir evresinde açığa çıkan ordu, özel mülkiyetin ortaya çıkışı içerisinde onun özel bir birimi olarak açığa çıkmıştır. Dışarıya karşı daha genel içeride ise ilkel dönemlerde daha lokal bir biçimde kendini gösteren ordu, her çağ içerisinde mülkiyetin korunması ve kazanılmasının önemli bir aracına dönüşmüş durumdadır. Çağımıza gelindiğinde ise ordu, her şeyden önce hakim sınıfların bekaasının korunması, mevcut kliklerin varlık zemini olarak açığa çıkan baskı aygıtları olarak konumlanmıştır. Giderek profesyonelleşen ordular, emperyalizmin bölgesel idareleri ve savaş aygıtları olarak öne çıkarken aynı zamanda pazar savaşının da stratejik üsleri ile öne çıkmıştır.

Devletin baskı aygıtı olarak tanımlayacağımız ordunun ülkemiz açısından gelişim evresi oldukça önemlidir. Darbeler tarihi ile içiçe geçmiş bir geçmişe sahip olan ordu, hakim sınıf klikleri içinde yıllarca bir çatışkı mevzisi olarak öne çıkmıştır. Kahramanlık hikayeleri eşliğinde toplumda tesisi yapılan bu baskı aygıtının, incelenmesi aynı zamanda ülke tarihi ile de iç içe geçmiştir. Zira nasıl ki, Osmanlı'dan TC'ye geçiş evresindeki sosyal, siyasal ve ekonomik olgular miras edinildiyse aynı şekilde de ordu emperyalizme bağımlı bir şekilde devletin bekaası için yeniden tesis edildi.

Bu çalışma kahramanlık hikâyeleri, dini vurgular eşliğinde ay-

rıcalıklı, bürokratik bir yapı haline büründürülen ve TC'nin kuruluş evresinde "her şey" haline getirilen bir yapılanmadan bahsediyor. Çalışma içerisinde ayrıca askeri bürokrasisinin gelişim evresi ve onu çevreleyen sosyo- ekonomik gelişim süreçleri de bir incelemeye tabi tutulmuştur. Genel hatları ile Türkiye tarihinin sosyal, siyasal ve ekonomik bir incelemesinin önemli bir parçası olarak ordu, dünü-bugünü ve andaki mevcut durumu ile yarın kazanacağı ve kazandırılmaya çalışıldığı pozisyonu ile Türkiye siyasal tarihinin, emperyalizm ile olan ilişkisinin bir görüngüsüdür. Elinizdeki çalışma bu sürecin ana hatlarında kazandığı boyutları ile bugüne ışık tutması açısından önemli bir yerde durmaktadır.

Nisan Yayımcılık
Eylül 2017

GİRİŞ

Güncelliğini fazla yitirmeyen tartışmalardan birisi de Türkiye'de devlet örgütlenmesinde ordunun yeri ve misyonudur. Elbette her tartışmacı, ait olduğu sınıfın bakış açısına göre bu konuyu ele almaktadır. Kimisi orduyu özgürlüğün, bağımsızlığın temsilcisi; kimisi başlı başına bir sınıf; kimisi ekonomiden-politikadan-ideolojiden bağımsız bir kurum olarak görmektedir. Ve doğal olarak da konuya dair bir dizi yanlış teori üretilmektedir. Bunları tek tek ele alıp, inceleyip yanlışlarını ortaya koymak bir anlamı ile doğru bakışın oluşmasına yardımcı olabilir. Ama daha doğru bir yöntemin ordu kurumunun diyalektik materyalist bakış açısıyla tarihsel gelişim sürecini ortaya koymak olduğunu düşünüyoruz.

Tarihsel gelişmenin belirli bir aşamasında özel mülkiyet ortaya çıkmıştır. Buna paralel devlet denen bir oluşumun da ortaya çıkmasının zemini ve nedeni oluşmuştur. Devletin ortaya çıkması sürecinde "*...bizzat silahlı güç halinde örgütlenen halkla artık doğrudan doğruya aynı şey olmayan bir kamu gücünün*" ortaya çıktığını görüyoruz. "*Bu özel kamu gücü zorunludur; çünkü sınıflara bölünmeden sonra, halkın özerk bir silahlı örgütlenmesi olanaksız hale gelmiştir.*"(...) "*Bu kamu gücü, her devlette vardır; yalnızca silahlı adamlardan değil, ama maddi eklentilerden de, gentilice toplumun bilmediği hapishaneler ve her türlü ceza kurumlarından da birleşir.*" "*...devlet içindeki sınıf çelişkileri belirginleştiği ve sınırdaş devletler daha büyük ve daha kalabalık bir duruma geldiği ölçüde, onun da gücü artırılır; daha çok sınıf savaşımları ve fetih rekabetinin, kamu gücünü, bütün toplumu, hatta devleti yutmakla tehdit edecek derecede artırılmış bulunduğu bugünkü...*" dünyamızda daha iyi bir şekilde görülmektedir. (Alıntılar; Marks-Engels, Seçme Yapıtlar 3, Sol Yayınları, s. 399, Birinci Baskı)

Bir kamu gücü yani bürokratik bir aygıt olarak asker ve polis gücü devletle birlikte ortaya çıkmıştır, devletin temel ve vazgeçilmez bir kurumudur. "*Kamu gücünü ve vergileri ödetme hakkını kullanan görevliler, toplumun organları olarak, toplumun üzerinde yer alırlar.*" (age, s. 400) Sınıfsız toplumdaki görevlilere gösterilen saygınlık, devletle birlikte ortaya çıkan bu kamu gücünü kullanan görevlilere gösterilmez ve gösterilen de yetmez. Dolayısıyla topluma yabancılaşan bu güç "*otoritesini, onlara bir kutsallık ve özel dokunulmazlık kazandıran olağanüstü yasalarla, sağlama bağlamak*"tadır. Yani sınıflı toplumdaki bu kamu gücü saygınlık ve otoritesini yasalarla sağlamaktadır. Sınıfsız toplumdaki "içten gelen söz götürmez saygı" artık yoktur. Bunun böyle oluşu, birinin toplumun bağrında yaşarken, öbürünün toplumun dışında ve üstünde (olan) bir şeyi temsil etme durumunda bulunmasındandır. (age, s. 400)

Devletin bir sınıfın başka bir sınıf üzerinde tahakküm aracı ve örgütlenmiş bir şiddet olarak ortaya çıkması ile birlikte bürokrasi ve ordu da ortaya çıkmış ve tüm devlet biçimlerinin vazgeçilmez kurumları olmuştur. Devletin yetkinleşmesine paralel, bu iki kurum da tarihsel gelişim süreci içinde gelişerek bugünkü kapitalist devlette en yetkin biçimlerini almışlardır.

Tarih boyunca, özel mülkiyet ve mülkiyet sahipleri karşısında mülksüzleri baskı altında tutmanın en etkin aracı, (ama yalnızca tek bir aracı değil) asker ve polis yani sürekli ordu olmuştur. Dolayısı ile ordular, genelde dış düşmandan çok iç düşmana yani mülksüzlere, emekçilere, kısaca halka karşı görevlendirilmiş ve görev yapmıştır. Bu özelliği, sınıflı toplumun ortaya çıkışından kapitalist devlete kadar, dönemsel geçiş evreleri hariç, hep süregelmiştir. "*... her devrim, devlet aygıtını yıkarken, arı durumda bir sınıf savaşımı örneği verir, egemen sınıfın kendisine hizmet eden silahlı adam müfrezelerini yeniden kurmak, ezilen sınıfınsa, sömürücülere değil sömürülenlere hizmet etmeye yetenekli bu tür yeni bir örgüt kurmak için nasıl çabaladıklarını bize en açık bir biçimde gösterir.*" (Lenin, Devlet ve İhtilal, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, s. 18)

Sürekli uygarlığın gelişmesinden ve bunun temeli olan üretimdeki gelişmeden bahsedilir. "*Uygarlığın temeli, bir sınıfın başka bir sınıfı sömürmesi*"dir. Üretimdeki her ilerleme aynı zamanda ezilen sınıfların durumunda bir gerilemedir. Bu durumu orduların gelişme evrimlerinde çıplak bir şekilde görürüz. Üretim ve teknolojideki her ilerleme, orduların daha da gelişmesine ve yetkinleşmesine vesile olmuştur.

Toplumların ve üretim ilişkilerinin değişmesiyle birlikte ordular da değişmiştir. Köleci toplumda orduların savaşçı gücünü köleler oluştururken feodal toplumda köylüler, kapitalist toplumda da işçi ve emekçiler oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik yapıya koşut olarak oluşan devletlerde orduların ağırlık dereceleri ve biçimleri göreceli olarak farklılaşabilmekte fakat kesinlikle devletin en önemli zor aygıtı olma özelliği hiç değişmemektedir. Feodal toplumda, değişik biçimlerde paralı ordular mevcutken imparatorluk orduları paralı askerlik üzerine kuruluydu. Osmanlı'da Yeniçeriler, Rus çarlığında Kazaklar bunlara örnektir. Bilinir ki ulus devletler kapitalizmle birlikte ortaya çıkmıştır. "*Ulus devlet anlayışı yeni bir orduyu ve savaşma biçimini de beraberinde getirmiştir: Vatandaş ordusu.(...) paralı askerlik üzerine kurulu imparatorluk orduları yerlerini zorunlu askerlik görevine dayalı milli vatandaş ordularına bırakmaya başlamışlardır. Bu ordular uluslaşmanın hem sonucu hem de aracı olmuşlardır.*" (Kavram Sözlüğü 1, Özgür Üniversite Yayınları, s. 355)

Örneğin "*19. yüzyılın başından itibaren Fransa'yı örnek alan Avrupa'da paralı askerlik üzerine kurulu imparatorluk orduları, yerlerini zorunlu askerlik görevine dayalı milli vatandaş ordularına bırakmaya başlamışlardır.*" 19. yüzyılın ilk çeyreğinde (1826) sancılı bir şekilde bu süreç, Osmanlı'da da başlamıştır. Osmanlı'yı bu noktaya getiren süreç 16. yüzyılda Kanuni'nin dönemine denk gelir. Yeni keşiflerin yapılması, bazı ticaret yollarının değişmesi, yeni gümüş ve altın yataklarının bulunması, Osmanlı'da ticarette Venediklilerin ağırlık kazanmaya başlaması Osmanlı'nın ekonomik yaşamını altüst etmiş, gelir kaynaklarını azaltmıştır. Bunu telafi etmek için halka vergi üzerine vergi sa-

lınmıştır. Ordu sefere çıkamadığı için buradan gelecek gelir ve iç ticaretin canlanması da olmayınca, hem köylülük hem de küçük esnaf geçinemez duruma gelmiştir. Bunun karşısında halk, çeşitli yerlerde, farklı görünümler altında isyanlara başlamıştır. Resmi tarihte Osmanlı'nın en parlak dönemi olarak Kanuni dönemi gösterilir. Ancak gerçek durum hiç de öyle değildir. O dönemki dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel Osmanlı ekonomisi büyük zorluklar içine girmiş, bunu vergilerle telafi etmeye çalışınca halk da açlık ve yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Bu sancılı süreçteki ilk bozulma, ordu içinde gerçekleşmeye başlamış, ordu sefere çıkamaz duruma gelmiştir.

Ordunun insan ihtiyacının en önemli kaynaklarından olan tımarlardan gelecek olan askerler gelmediği gibi isyanlara katılmış hatta isyanlarda başrolü oynamışlardır. O süreçten sonra başta Osmanlı askeri-feodal sistemi olmak üzere tüm kurumları ciddi problemler yaşamaya başlamıştır. Celali İsyanları olarak bilinen köylü isyanları Osmanlı'da tarihi bir dönüm noktasıdır. İngiltere'de başlayan kapitalistleşme süreci 18. yüzyılda tüm dünyada hâkim olmaya başlamıştır. Osmanlı'nın yarı-sömürgeleşme süreci de buna paralel bir seyir izlemiştir. İngiltere ile imzalanan Balta Limanı Anlaşması bu sürecin artık nitel bir aşamaya geldiğini gösterir ve 1839 Tanzimat Fermanı ise artık yarı-sömürgeleşme sürecinin kurumsallaşmaya başladığını ifade eder. Yani Osmanlı'nın yarı-sömürgeleşmesi Tanzimat'la başlamıştır. Osmanlı askeri-feodal bir devlet yapılanması olduğu için tüm ekonomik-politik gelişmenin içinde orduyu görmek gayet doğaldır. Buradan hareketle ekonomik problemlere paralel girilen arayışlara ordudan başlanması da kaçınılmazdır. Bu kapsamda yapılanlar yine II. Mahmut döneminde belirli bir eşiği ifade etmektedir. Ekonomideki yarı-sömürgeleşme, politikada bağımlılığı getirirken askeri alanda, Avrupa'da uluslaşma sürecine paralel başlayan zorunlu askerlik ve milli vatandaş ordularının oluşturulma süreci, Osmanlı'da da başlamıştır. Yeniçerilerin kaldırılmasının arka planında da bu ekonomik süreç vardır.

1826'da Yeniçerilerin kaldırılması, yeni bir ordu örgütlenme-

sine gidilmesi, yeni eğitim kurumlarının açılması, Tanzimat Fermanı'nın yayımlanması yarı-sömürgeleşmede gelinen aşamanın ifadesidir. Bir bütün olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun yarı-feodal ekonomik alt yapısına paralel yeniden yapılandırılmasının yaşandığı süreçtir bu. İdealist tarih okuyucularının söylediği gibi ne ekonomiden bağımsızdır ne de Balta Limanı Anlaşması'nın imzalanması, yeni ordu örgütlenmesine gidilmesi ve Tanzimat Fermanı'nın yayımlanması Osmanlı İmparatorluğu'nun "sonunu" getirmiştir. Bunlar birer sonuçtur, esas olan dünyada kapitalist üretimin gelişmesi, Osmanlı'nın ise var olan koşullardan kaynaklı ekonomide ilkel birikim sürecini yaşayamaması ve feodal üretim sürecini yaşarken kapitalist ekonominin tahakkümü altına girmesidir. Burada anlamamız gereken askeri-feodal devletin yarı sömürgeleşmesidir. Bu daha kapsamlı bir araştırmanın konusu olduğu için değinip geçiyoruz. Ama daha sonraki sürecin iyi kavranması için II. Mahmut dönemi iyi kavranmak zorundadır.

Avrupa'da kapitalist gelişmenin belirli bir aşamasında ortaya çıkmaya başlayan ulus-devlet ve uluslaşma süreci, ulusal ordulaşma sürecini de ifade eder. Kapitalist devletler "zorunlu askerlik görevine dayalı milli vatandaş orduları" ile milliyetçi ve sadık vatandaşlar yaratmayı da hedeflemiştir. Bu ordular bu tarz vatandaş yaratma projesinin temel ayaklarından biriyken, diğeri ise eğitimdir. "*Eğitim ve askerlik, Avrupa'da olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da 19. yüzyıldan itibaren değişen devlet anlayışının ve devlet-kul/vatandaş ilişkisinin mihenk noktalarını oluşturur.*" (Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu, s. 181, Birikim Yayınları) II. Mahmut'un ordu ve eğitimde yaptığı yenilik hareketlerini bu kapsamda değerlendirmek yerinde olacaktır. O dönem örnek alınan Prusya geleneğinin iki önemli özelliği vardır. "*Prusya iki iyi kuruma sahipti: genel askeri hizmet ve genel zorunlu eğitim.*" (F.Engels, Tarihte Zorun Rolü, s. 77, Sol Yayınları,2.Baskı) O süreçte açılan eğitim kurumlarının askeri nitelikte olması da bu anlamda önemlidir.

Bu süreçle birlikte, Mao Zedung'un önemli bir tez olarak ortaya koyduğu, bürokrat kapitalizmin gelişme evrelerinin başladı-

ğını söyleyebiliriz. Başkan Mao ne demişti: "*Yarı-feodal bir temel üstünde ve emperyalist tahakküm altında gelişen, geç doğmuş bir kapitalizmdir. Büyük tekelci sermayelere bağlı olarak gelişir. Bu sermaye ülke ekonomisini kontrol altında tutar. Büyük toprak ağaları, komprador burjuvazi ve büyük bankerlerin sermayesinden oluşur. Tekelci bir tarzda ortaya çıkar ve bağımlıdır. Gelişmenin bir aşamasında devlet imkânlarından yararlanır ve devlet iktidarı ile bütünleşir. Devleti iktisadi olarak kullanır. Bu süreçte büyük burjuvazinin bir kliğini bürokrat burjuvaziyi yaratır.*" (Aktaran Başkan Gonzalo Konuşuyor, Belge Yayınları)

Özce; "bürokrat kapitalizm feodalizme bağlı emperyalizme bağımlı ve tekelci bir tarzda ortaya çıkmaktadır." Osmanlı'nın 19. yüzyıldaki ekonomik-politik gelişmesini anlamada oldukça ön açıcı bir yaklaşımdır. Osmanlı'nın yarı-sömürgeleşmesi komprador bürokrasi sınıfının oluşmasını da beraberinde getirmiştir. Köklü bir bürokrasi geleneği olan Osmanlı'da bu yeni tarz bürokrasi özellikle ordu bürokrasisinde ve Hariciye'de oluşmuştur. Bu süreç elbette bir anda gerçekleşmemiştir, 19. yüzyıl boyu sürmüştür dersek abartmış olmayız. II. Mahmut'la kurumsallaşmaya başlamasına karşın bir dizi iniş çıkışlar yaşamıştır. Bir taraftan ordu ve eğitim kurumlarında milliyetçilik geliştirilmeye çalışılmış, bir taraftan da Osmanlıcılığın ümmetçilik anlayışı ile mücadele etmek zorunda kalınmıştır. 19. yüzyılın sonunda ciddi anlamda ekonomik gelişmeler-bürokrat kapitalizmin gelişmesine olanak sunmuştur.

Geniş bir alanda Osmanlı'dan kopan uluslar devletleşmiştir. Dünyadaki başka konjonktürel gelişmelerle birlikte ekonomideki gelişmeler de Jön Türklerle başlayan Türk milliyetçiliğinin gelişimine hız vermiştir. İttihat ve Terakki ile Türk milliyetçiliği son noktasına evrilmiştir. Elbette bu Türk milliyetçiliğinin emperyalizmle işbirliği içinde geliştiğini söylemeliyiz. Bir tarafta ordu; aynı üniformayı giyen, aynı dili konuşan, aynı marşları söyleyen milliyetçi sadık vatandaşlar yaratmaya çalışırken, diğer taraftan ordunun üst kademelerinde Alman generaller görev yapmaktadır. Türk milliyetçiliğinin simgeleri olan Enver ve Talat'ın diğer ta-

raftan Alman generallerden talimat alması, daha da ötesi orduyu önce İngiltere'ye, Fransa'ya sonra Almanya'ya pazarlamaları ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir, ama devletlerde ordunun misyonu ve yarı-sömürge bir devletin yapısını bilimsel olarak analiz ettiğimizde şaşırtıcı değildir. Milliyetçilik kapitalizmin dini gibidir. Burada emperyalist yarışa geç giren Almanya'nın pazardan pay kapmak için ucuz işgücü ile üretimi artırmak istemesinin bir ürünü olarak ordulaşmış millet anlayışı ile emek sömürüsünü artıran tarzının kopya edilmesi, yani Prusya tarzının kopya edilmesinin özgünlüğünü de unutmamak gerekmektedir. Osmanlı'nın ordusu 19. yüzyılın sonunda tamamen Prusya eğitim tarzına göre eğitilmiştir. Hatta disiplin talimatnameleri, giyimi kuşamı tamamen Almanya'dan kopya edilmiştir. Silah ve mühimmatlarının Almanya'dan alındığı gibi 1950'li yıllarla birlikte aynı şekilde ABD'nin tarzının kopya edilmesi şaşırtıcı değildir.

Osmanlı'da sarayın tarihsel süreç içinde etkinliğini yitirmesi, en azından etkinliğinin oldukça azalması, ticaretin de Rum, Ermeni ve Yahudi gibi azınlıkların elinde olması, bunların ise sarayda etkinliğinin yok denecek kadar az olması, emperyalist ülkeleri direkt bürokrasi ile temasa geçmeye itti. Bazı özgünlükleri dışında genelde yarı-sömürge ülkelerin karakteristik bir özelliğidir bu durum. Yani komprador burjuvazinin bir kliği olarak, komprador bürokrat burjuvazinin varlığı güçsüz bir ekonomik yapının olması, halkı kontrol altında tutmak için güçlü orduyu zorunlu kılıyordu ve ayrıca tarihsel süreçten devralınan ordu geleneği buna kolaylık sağlıyordu. Dolayısıyla güçlü bir askeri bürokrasinin varlığı söz konusu idi. Ayrıca tüm ulus devletleşme sürecinde ordunun devletlerin niteliğinden dolayı kurucu bir rolü olduğunu da bilen emperyalist ülkelerin askeri bürokrasiyle direkt ilişkiye geçmesinin bir sebebiydi.

Zaten ordu ve hariciye bürokrasisi kendilerini emperyalizme pazarlamak için emperyalist ülkeleri kapı kapı dolaşıyordu. Abdülhamit'in son dönemi ve 1908 sonrası, dünyadaki konjonktürel gelişmelerin de etkisi ile Almanya'nın uşağı olmakta karar kılınmıştı. Bu sürece baktığımızda İttihat ve Terakki Cemiyeti kadro-

larının ağırlıklı bir bölümünün ordunun önde gelen subayları -üst rütbeliler- olması şaşırtıcı değildir. Bu kadroların içte milliyetçilik yaparken dışa karşı işbirlikçi olmaları da şaşırtıcı değildir. Çünkü ulus-devletlerin kurucu güçlerinin başında orduları gelir. Bunlar doğası gereği ezilen halkın değil ezenlerin bir aracıdır. İçte milliyetçilik, halkı kandırmanın bir aracı iken dışta daha güçlü sermayeler karşısında işbirlikçidir. İTC'nin dönemini ve esasta İTC'nin askeri kadrolarının kurduğu TC'nin ilk yirmi yılını incelediğimizde bunu görürüz. Daha savaşa başlama yıllarında askeri bürokrasi kendilerine kol kanat gerecek bir emperyalist ülke aramıştır. Kapılarını çaldıkları ülkeler başka nedenlerden buna yüz vermemiştir. Bugün resmi tarihin bağımsızlığın temeli olarak ortaya koyduğu Sivas Kongresi esasta ABD'nin mandası olmayı kabul etmiştir ama ABD bunu kabul etmemiştir.

Bugünkü burjuva klikler arası çatışmayı anlamak için özellikle Osmanlı'dan devralınan ve TC'yi kuran kadroların ağırlıklı bir kesimini oluşturan komprador bürokrat burjuvazinin kavranması gerekmektedir. Bu burjuva kliği doğuran ekonomik ve toplumsal şartlar kavranmalıdır. Bu kliğin önemli bir bölümünü de askeri bürokrasinin oluşturduğunu bilmeliyiz. Bu yapısaldır, yarı-feodal, yarı-sömürge yapının doğasının ürünüdür.

Türk ordusunu incelediğimizde dış düşmandan çok içte düşman olarak gördüğü, komünistler, Kürtler, Ermeniler, Aleviler ve geniş halk kesimine karşı savaştığını görürüz. Sınıflı toplumla birlikte oluşan devletin doğasından dolayı bu böyledir. "*Her zaman ve her yerde daimi ordu, dış düşmandan çok iç düşmana karşı görev yapmaktadır. Daimi ordu her yerde gericiliğin aleti, emeğe karşı mücadelede sermayenin hizmetçisi, halkın özgürlüğünün celladı haline gelmiştir.*" (Lenin, Seçme Eserler, Cilt 3, s. 321, İnter) Lenin bu sonuca özellikle burjuva devrimleri yaşayan Avrupa'yı özellikle Batı Avrupa deneyimini inceleme sonucu varmaktadır.

Çokça Türk ordusunun darbeci geleneğinden bahsedilmektedir. Hatta Osmanlı'ya kadar iş götürülmektedir. Ordular gerektiğinde hep darbe yapmıştır. Bu durum, Türk ordusuna has değildir, ondaki ekonomik politik duruma bağlıdır. Darbeler "*orduların darbecilik*

tarihi MÖ 6 bin yılına kadar uzanır. İlk girişim Atina Sitesinde olmuştur." (Ordu ve Din, Faik Bulut, s.16, Berfin Yayınları) Dolayısı ile darbeleri koşullayan ekonomik politik süreçler incelenmelidir. İdealistçe ve basitçe Türk ordu geleneğinde darbecilik var denilerek meselenin içinden çıkılamaz. Özellikle 1945 sonrasını incelerken bu konuyu genişçe ele alacağız.

Orduların gelişiminin toplumun gelişimine paralel olduğu görülmektedir. Durum böyle olunca, orduların gelişimini incelemeye, ağırlıklı olarak, toplumların ve devletlerin gelişimlerini incelemekle başlamak gerekmektedir. Türk ordusunun gelişimini incelerken de konuya Türk devletinin ekonomik-politik-askeri tarihsel gelişim süreçlerini incelemekle başlamak kaçınılmazdır. Fakat buradan başlı başına bir sosyo-ekonomik gelişim süreçlerinin incelendiği sonucu çıkarılmamalıdır. Türk ordusunun gelişiminde önemli olan uğrak noktaları incelenmektedir. Diyalektik ve tarihsel materyalist yöntemi temel alarak, işe maddi alt yapıdan-üretim ilişkilerinden bâşlamak bir zorunluluktur. Olay ve olgular ancak bu ilişkiler doğru bir şekilde ortaya konulduğunda anlamlı ve anlaşılır olmaktadır. Yoksa tek başına olguları ele almak da kurgusal tarih anlayışına düşmemizin önüne geçemez. Dolayısıyla incelememizde, konunun iyi anlaşılabilmesi için maddi yapı uzun uzun, biraz sıkıcı olma pahasına da olsa verilmiştir.

İncelememizin bir bölümünde modernleşme kavramı sıkça kullanılmıştır. Modernleşmeye değişik çevreler farklı anlamlar yüklemektedir. Bundan dolayı bu kavramı hangi anlamda kullandığımıza kısaca açıklama getirmenin yerinde olacağını düşündük. Modernleşme, aydınlanma dönemi sonrası, kapitalizmin ulus-devletleşme sürecinin sosyal-ekonomik, askeri, felsefi, ideolojik bakış açısını ifade etmektedir. Tarımın sanayiye, köyün kente, feodal mülkiyet ve hukuk ilişkilerinin kapitalist pazar ilişkilerine boyun eğişiyle birlikte; kapitalizmin felsefesinin, kültürünün sanat ve edebiyatının bakış açısını ifade etmektedir. Osmanlı'daki modernist düşünce de ekonomik yapıdaki karışıklık; kapitalist ilişkilerin doğuşu, feodal ilişkilerin ağırlığını güçlü bir şekilde hissettirmesi ve bazı alanlarda işbirliği içinde olurken girdiği bazı

yerlerde feodal ilişkileri tarumar etmesine paralel bir seyir izlemektedir. Osmanlı'dan günümüze tam anlamı ile kapitalist üretim ilişkilerinin hâkim olmadığı ve olanlar da geç gelişen bir kapitalizm niteliği taşıdığı için, buna uygun bir "modernizm gelişimi" olmuştur. "Osmanlı modernleşmesi" yarı-sömürge ilişkiyi garanti altına alan ve bu ilişkiyi sürekli üreten bir ideolojinin yapısal bileşeni halinde olagelmiştir.

Her devletin bir ordusu vardır. Ordunun yapısını belirleyen, devletin niteliğidir. O zaman önemli olan devletin niteliğini doğru tespit etmektir. Bu araştırmamız bir yanı ile ile bunu yapmaya çalışmıştır. Marksist-Leninist devlet teorisini rehber edinmeyenler, devletin niteliğini doğru tespit edemeyeceği gibi ordunun niteliğini de doğru tespit edemez. Geçmişte bir dizi yanlış-yanılgılı tespitler yapılmıştır. Günümüzde yaşanan değişimleri doğru tahlil etmeyen, bilinçli bir şekilde manipülasyon yapan çevreler ve özellikle burjuva siyasetçiler çokça görülmektedir. Bunlar, halkımızı kendi bayrağı altında toplayıp rahatça sömürülerini devam ettirmek ve onları yönetmek için bunu yapıyorlar. ML'lerin görev ise gelişmeleri tarihsel gelişimi ile açıklamaktır. Bunu yapmaya çalıştık.

I. BÖLÜM

A- OSMANLI'DA ORDU

1-) Osmanlı'da Askeri-İdari Bürokrasinin Toplumsal Dayanakları

Osmanlı, askeri-feodal aşiret yapısını, Selçuklu devletinin uç beyliği olarak fetih yapmaktan başka bir geçim aracına sahip olmamasına borçludur. Osmanlı'nın basit bir beylikten geniş topraklara sahip imparatorluğa doğru yol almasını sağlayan kimi tarihsel koşullar oluşmuştu. Fakat bu koşulların yanı sıra Osmanlı beyliğinin uyguladığı toprak rejimi oldukça önemli bir etken olmuştur. Selçuklu Devleti'nin aksine Osmanlılar kendi "uç"larında fethedilen arazilerin mülkiyet haklarını ellerinde tutabilmenin yollarını bulabildiler. Evlenme, kandırma ve tehdit gibi çeşitli iktidar oyunları ile diğer uç beyliklerinden de toprak kazanan Osmanlılar, kendi "uç"larında fethedilen topraklar için yalnızca tımar ve "malikâne" şeklinde tasarruf hakkı veriyordu fakat mülk haklarını elinde tutmayı da başarıyordu.

Böylelikle hem uzun ömürlü bir merkeziyetçiliğin ilk temellerine zemin hazırlanmış oldu hem de fetihler genişledikçe "uç"larda yeni beyliklerin çıkmasının önüne geçildi. İlk harçları bu şekilde atılan toprak rejiminin daha sonraki yıllarda da Osmanlı devletinin toplumsal dokusuna damgasını vurduğu görülüyor. Çünkü şu haliyle bir devletin varlığını sürdürebilmesi için eş zamanlı olarak güçlü ve merkezileşmiş bir yönetsel aygıt zorunluydu. Böylelikle de toprak rejiminin olduğu gibi korunmasında çıkarını bulan devlet, bu sayede alt toplumsal tabakaları ve meslek ilişkilerini yani sınıfsal dengeyi kontrol etme olanağına sahip oluyordu. Devletin temel gücü olan ordunun bu toplumsal duru-

mun kontrol altında tutulması ve korunmasında önemli bir işlev göreceği açıktı. Nitekim öyle de oldu. 17. yüzyıla dek uzanan genişleme dönemine kadar esasen fetih gücü olarak iş gören ordu, bu yüzyıldan sonra devlet bürokrasisinin emek, ticaret ve toprak üzerindeki sömürüsünü garantileme görevini üstlendi ve iktidar katmanında kendine etkili bir yer edindi.

Osmanlı devletinin fetih pusulası zorunlu olarak Bizans'ı ve Balkan topraklarını işaret ediyordu. Devletin merkezi henüz Bursa'da iken Anadolu içlerinde sıkışmış ve ikbalini arayan nüfuzlu aşiret ve aileler bu işareti seve seve takip ettiler. Bu aşiretler ve çoğunluğu "asil–soylu" aileler "Türk aristokrat zümresi" olarak anılmalarına rağmen çeşitli beyliklerin bakiyesi durumundaydılar ve üstelik aralarında güçlü kültürel ve etnik ayrımlar da vardı. Dolayısıyla kendilerini Türk olarak ifade etmeleri pek mümkün görünmüyordu.[1]

Gönüllü olarak Balkan Yarımadası'na fethe giden akıncıların yanı sıra, Osmanlı devletinin kendisine tehlikeli gördüğü ya da başkent çevresinden uzaklaştırmak istediği aşiret ve ailelere "sus payı" olarak Balkan Yarımadası'ndan toprak verilip oralara yerleşmeleri sağlanıyordu. Böylelikle tüm bu akıncı aristokrat beyliklerin birbirleri arasındaki rekabete rağmen Osmanlı Devleti'nin fetih siyaseti doğrultusunda çıkar ortaklığı oluşmuş, zengin Rumeli topraklarına tımar, zeamet, malikâne, mukataa şeklinde tasarruf haklarıyla yerleşik bir yaşama kavuşulmuştur. İslam

(1) Bu heterojen kitlenin ortay paydası "Akıncı Beyliği" geleneğinden gelmiş olmalarıdır. Akıncılık, veraseten belli ailelerin elinde bulundurduğu bir müessese gibi görünmektedir. Batı literatüründe bu topluluklara ayrım gözetmeksizin ve etnik/milli bir vurgu yapmaksızın "Türk" olarak anılmaları söz konusudur. Türklük, Osmanlı'nın sosyal yaşamda ve resmi olarak uzak durduğu, yer yer küçümseyip aşağıladığı bir niteleme olmuştur. Eğer etnik bir vurgu aranacaksa Osmanlılar kendilerine Rumluğu layık görüyorlardı. Zaten Amasya-Sivas gibi şehirleri kapsayan "Rum Vilayeti"nin uç beyliği olarak fetihlere çıkıyorlardı ve yine bu vilayetin kendilerine "Abdalan-ı Rum", "Gaziyan-ı Rum", "Baciyan-ı Rum" vb. diyen Bektaşi babaları aracılığıyla toplumsal nüfuz edinmeye çalışıyorlardı.

milletine (ümmet) mensup olarak yerleştikleri topraklardaki Hıristiyan halkın efendisi sayılan bu zümreler, yalnızca askeri üstünlükleriyle ayakta durmuyorlardı elbette. Osmanlı bürokrasisinin müderrislik, kadılık, müftülük, kadı askerlik, beylerbeyliği ve vezirlik gibi "ehl-i örf" makamlarına da yükselebiliyor, ümera sınıfından sayılıyorlardı. Dolayısıyla yaşanan iktidar mücadelesinde ve bürokraside güç edinme savaşında bu zümrelerin kendi iç çıkar savaşları da su yüzüne çıkıyordu. Fakat devletin gittikçe artan fetihleri sonucu genişleyen yönetsel ve askeri örgütlenme, zenginleşen hazine hem devlet bürokrasisinin yapısını değiştirmiş, çeşitli uzmanlık alanları yaratmış hem de devletin yaslandığı toplumsal tabanda bir kaymayı yaratmıştır tabiatıyla. Dolayısıyla akıncı beyliklerinin aristokrat zümrelerin kendi aralarındaki çelişkileri bastıran, yer yer ortak hareket etmeye iten yeni güç odakları devlet içinde sivrilmeye başladı.

Osmanlı tahtı durmadan büyüyen topraklarını yönetebilmenin, tebaasının kontrolünü sağlamanın ve gelirlerden en büyük payı alabilmenin yolunun merkezileşmekte olduğunu, güçlü bir merkezileşme için de tahta sımsıkı bağlı bir ordu ve yaygın idari bürokrasiden geçtiğini görüyordu. Askeri açıdan akıncı beyliklerine ve aşiret güçlerine yaslanmak, üstelik bürokraside bu zümrelerin etkinliğini taşımak Osmanlı tahtının mutlak iktidarına engel teşkil ediyordu. Dolayısıyla sıkı merkezi örgütlenmelere bu zümreler direnç gösteriyordu. Öte yandan devletin daha yaygın fetihlere girebilmesi ve güçlü siyasal-ekonomik bir merkez tarafından imparatorluğun iyi yönetilmesinde çıkarları vardı. Genişleyen devletin merkezileşme ihtiyacının giderek yakıcı hale gelmesini bu zümreler de görüyordu. Ve muhtemelen bu yüzdendir ki Osmanlı devletinin Yeniçeri Ordusu'nu kurmaya başlamasına ve idari görevlerde tedricen saray içi eğitimden Enderun'dan geçmiş kölelikten gelme kadroların yer almaya başlamasına karşı ciddi bir çıkış olmadı. Fakat bu zorunlu kabulleniş çıkar çatışmasını ortadan kaldırmadığı gibi tamamen bir boyun eğme anlamına da gelmiyordu. Ordunun sevk ve idaresi, ihtilaflı sorunların çözümü gibi konularda akıncı-aristokrat zümreler ile güçlü-merkezi bir

devletin parçası olarak örgütlenen idari bürokrasiyi ve Kapıkulu askerlerini daima karşı karşıya getirdi. II. Murat ile oğlu Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet) arasında yaşanan taht kavgası bu karşı karşıya gelişin dönüm noktasını oluşturur. II. Mehmet ile beraber orduda ve yönetsel organlarda (ehl-i örfte) tahtta tüm yaşamları ve çıkarlarıyla bağlanmış olan, hukuken padişahın kölesi statüsünde olan Kapıkulları(2) hâkimiyetlerini kurmuşlardır. 15. ve 16. yüzyıllarda bu merkezi güçler, güçlerinin doruğuna ulaşmışlardır.

Osmanlı devletinin daha kurulma evresindeki bu toplumsal bölünmeler ve iktidar ilişkilerini incelememizin konumuz açısından önemli bir yeri var. Şöyle ki; iktidar merkezinden görece uzaklaşmış olan ancak devletle stratejik düzeyde çıkar ortaklığı devam eden Müslüman akıncı-aristokrat zümrelerin tahtla ve bürokrasiyle sorunlu ilişkisi tarihin ilerleyen evrelerinde değişime uğradı. Fetihlerin durması ve toprak rejimindeki değişmeler sonucu, vergi toplama ayrıcalıkları olan ve devlet arazilerini özel işletmelere verilmesinde söz sahibi olmaya başlayan ve kendilerine özgü sosyal gruplar oluşturan yeni bir sınıf olan ayanlar, bu zümrelerin 18. ve 19. yüzyıllardaki devamı niteliğindedir. Ayanların büyük çoğunluğu toprak ağalarından, beylerden ve kısmen nüfuzlu eşraftan oluşuyordu. Etkinliklerini artıran ayanlar III. Selim'e "Sened-i İttifak"

---

(2) Kapıkulu ordusunun yani Yeniçeri Ocaklarını Selçuklu devletindeki "Gulam Usulü"nün yeniden canlandırılması olarak da görebiliriz. İlk defa I. Murat devrinde tahta yakın akıncı beylerden Kara Halil ve Kara Rüstem Hıristiyan esirlerinden merkezi ordunun kurulmasına öncülük etti. Divan-ı Humayun kararınca bundan böyle savaşlarda alınan esirlerden beşte biri padişahın hakkı olarak ayrıldı. Köle olarak saraya alınanların bir kısmı iç sarayda (Enderun'da) padişahın "özel hizmetli"si ve uzman bürokratlar olarak yetiştirilirken büyük bir kısmı Yeniçeri Ocaklarında eğitime alınıyordu. Y. Beyazıd zamanında köleler artık yetmez olunca "devşirme" usulüne başlandı. 8-20 yaş arasında çocuk ve gençler her Hıristiyan aileden birer tane olmak üzere alınıp, Müslümanlaştırılarak (bu görev Bektaşi Babalarınındı) Yeniçeri olarak yetiştirilmeye başlandı. 16. yüzyıl sonlarında ise askerlik profesyonel bir meslek olmaktan çıkıp çeşitli meslek sahibi olan, yerleşik halktan ve evli erkeklerin de girebildiği bir kurum haline geldi.

metnini imzalatırken güçlerinin doruğundaydılar. Ancak II. Mahmut dönemi ile beraber tahtta bütünleşen az bir kısmı dışında, ayanlar ortadan kaldırıldı. Fakat ayanların yarattığı ekonomik ve sosyal temeller her zaman var olmaya devam etti. Gittikçe zayıflayan, çürüyen ve Batı kapitalist devletlerinin güdümüne giren Osmanlı tahtı II. Abdülhamit ile beraber bu toplumsal tabanla yakınlaşma gereği duyacak ve "devleti kurtarmak" kutsiyeti altında bu tabanın ekonomik-politik beklentilerine denk düşen "İslamist" bir çizgi izleyecekti. "Pan- İslamizm"den "Pan-Türkizm"e evrilecek, bu siyasetin dizginlerini tarihin ilerleyen evresinde II. Abdülhamit'in titrek ellerinden İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında örgütlenmeye başlayan aydın-bürokrat-subay kesimlerden oluşan radikal grup kendi ellerine alacaktı. Türk ulus-devletleşmesinin liderliğini de aynı grup sürdürecekti.

2-) Modern Ordunun Ortaya Çıkış Koşulları

Ordunun modern tarzda kurulma ihtiyacı 18. yüzyıl başından beri kendini hissettirse de ilk ciddi girişim III. Selim zamanında başlar. Nisan 1789'da tahta geçen III. Selim askeri ve ekonomik açıdan gerilediği Batı devletleri karşısında sürekli bir buhran içinde olan imparatorluğu reform sürecine sokmaya zorunluydu. Fakat bu modernleşme ve reform çabalarının içeriğini doğru saptamak gerekiyor. Modernleşme, Osmanlı devletinin artık eski ihtişamından ve fetihçi gücünden eser kalmamış ordusuna çekidüzen vermek, toplumsal çalkantıların ve büyük kaynaşmanın yaşandığı sosyal hayata yön verebilmek için etkili idari mekanizmalar kurmak, yeni gelir kaynakları yaratmak ve vergileri hakkıyla toplayabilmek için bürokrasi üzerindeki merkezi denetimi güçlendirmek çabasıdır. Bunun için görünür olan ve en ideal model Avrupa'nın gelişmiş devletleriydi.

Dolayısıyla "Batılılaşma" çabasını, güçlü devletleri taklit etme yönelimi olarak anlamak gerekiyor. Ancak yapılan ya da yapılmaya çalışılan tüm reformların içeriğine damgasını vuran şey endüstrileşmeye uyumlu hale gelmeye çalışan devletin dönüşümü ve yenilenmesi değil endüstrileşmenin baskısına ve erozyonuna

uğrayan devletin ayakta kalma ve elde olanı koruma çabasıydı. Bu da gayet anlaşılır bir durumdu. Çünkü batıda modern devlet aygıtının ortaya çıkışı, mutlak monarşi rejimlerinin kurulmasıyla başlar ve merkezi bir bütçe, düzenli bir bürokrasi ve ordunun kurulmasını temel alır. Bu gelişim bütünlüklü sosyo-ekonominin değişme anlamına gelmektedir. Burjuvazi ekonomik, yönetsel ve kültürel donanımı itibariyle gelişmiş, tüm toplumun öncülüğünü elde etmiştir ve kendi iç dinamikleriyle hareket eden bağımsız bir gelişim sürecini yaratmıştır. Bu süreçler İngiltere ve Fransa'da 17 ve 18. yüzyıllarda tamamlanmıştır. Osmanlı devletinin gelişim süreci ile batı arasında adeta devre farkı vardır. "Osmanlı modernleşmesi" bu devre farkından dolayı hem bağımsız gelişim dinamiklerini kaybetmiş hem de arkadan topallayarak gelmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Avrupa kapitalizminin yörüngesine girilip, yarı-sömürgeleşme ilişkilerini kurumsallaştıran bir hatta bağımlılık başladı. Modernleşmenin gerekçeleri ve içeriği değişince yani toplumsal iç dinamiklerden ve sosyo-ekonomik gelişimin zorlayıcılığından yoksun kalınca modernleşme süreci, değişen koşullara Osmanlı iktidarının üstten yanıtı olarak yaşandı. Dolayısıyla Osmanlı devletinin modernleşme reformlarına yanıtı, dar iktidar elitinin ihtiyaçlarında bulunur oldu, modernleşmenin sınırları bu ihtiyaçlar doğrultusunda bürokratik yenilenmelerle çizildi. Böylesi bir "modernleşme"nin Batının kötü bir karikatürüne dönüşmesi de kaçınılmazdı.

Özcesi; ekonomik güçsüzlük bürokratik aygıtı güçlendirerek aşılmaya çalışıldı. Bu koşullarda ordunun güçlendirilmesi, bununla birlikte halk üzerinde baskı mekanizmalarının artırılması şeklinde oldu. Osmanlı devleti çürüyüp yıkılırken bile ordusunun güçlü olmasının arka planında bu gerçeklik vardır. III. Selim, Osmanlı devletinin o eski ihtişamlı zamanlarına dönme umutlarının tamamen tükendiği bir dönemin padişahıdır. 17. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa, Afrika ve Arap yarımadasında yayılmacılığı önce durduğu sonra adım adım geri çekilmelerin ve bozgunların başladığı, merkezi iktidarın bu gerilemeye karşı koyacak önlemleri alamadığı bir süreç başlamıştır. Avusturya Habsburg ordusunun gelişmiş askeri

teknikleri ve taktik üstünlükleri karşısında bocalamaya başlayan Osmanlı ordusuna daha kuzeyden, Kafkas-Kırım bölgelerinden Rus Çarlık ordusunun güçlü darbeleri eşlik etmeye başladı. III. Selim 1789'dan 1808'e dek süren padişahlığı süresince Osmanlı orduları ya bu devletlerle savaş halindeydi ya da savaş seferberliği içindeydi. Sarayın "zevk-ü sefası"na ve savaş giderlerine harcamak için hazinenin gücü yetmediğinden olağanüstü vergiler konuldu ve bu yüzden enflasyon sürekli arttı, açlık-kıtlık ve salgın hastalıklardan halk kırılmaya başladı.

Öyle ki Osmanlı'nın en zengin yerlerinden Mısır'da da başkent İstanbul'da da sokakların cesetlerden geçilmediğine dair dönemin Avrupa basınında haberler yer almaktadır. Saray içi entrikalar, suikastler, zenginlerden bir kısmına uygulanan zor alım ve sürgün uygulamaları alıp başını gitmişti. Halkın yaygın tepkisi bazen ulemadan bazen de Yeniçerilerin içinden çıkan liderlerin öncülüğünde ayaklanmak veya yangınlar çıkarmak şeklinde olmuştur. İstanbul'da kahvehaneleri kapatıp üç kişinin dahi yan yana gelmesini yasaklayan, toplu kırımlarla-sürgünlerle gözdağı veren saray despotizmi, başkentte yer yer kontrolü sağlayabilse de eyaletlerde ve kırsal bölgelerdeki otoritesinin, kontrolünün aşınmasına engel olamadı. İşte devletin merkezileşmesini esas alan, sarayın otoritesine tam bağlılıkla hizmet edecek idari ve askeri örgütlenmeyi amaç edinen modernleşme yönelimi bu koşullar içinde olgunlaşmıştı. Anlaşılacağı üzere bu koşulların Osmanlı devletine dayattığı en acil ihtiyaç merkezi-modern bir ordunun kurulmasıydı. Aslında bu açıdan ordunun modernizasyonu sorunu III. Selim öncesine kadar uzanır ancak bu soruna karşı ilk ciddi girişim III. Selim'le başlar.

Ordunun acilen elden geçmesi gerekiyordu zira İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan ve kısmen de Çarlık Rusya'sı karşısında ileri teknolojiyi üretmeyen, endüstrileşmiş bir ekonominin gücünü arkasına alamayan, yeni yönetim ve askeri teknikler yaratamayan Osmanlı'nın "dış tehditlere" karşı durabilmesi ve sürekli taviz veren taraf olmaktan çıkabilmesi için tek gücü elindeki ordusuydu. Reformcu tüm padişahların, veziriazamların

ortak düşü Osmanlı devletinin 15 ve 16. yüzyıllardaki muzaffer ordularını yeniden kurup tahtın içerde ve dışarıda korku salan zamanlarına geri dönebilmekti. Fakat Osmanlı tahtı mevcut Yeniçeri ordusuyla bunu yapamayacağını görüyordu. Zaten Rusya ve Avusturya orduları karşısında alınan yengilerden sonra III. Selim'in yayımlattığı "Hatt-ı Şerif"te düşüncelerini açıkça ilan edip yenilgilerin faturası Yeniçeri'ye yıkmış, onların "*yollarda, savaş meydanında özellikle düşman karşısında her şeyi mubah gören eşkıyalar*" olduğunu söylemişti. (Osmanlı Çalışmaları, Taner Timur, İmge Kitapevi, s.107)

İşe ordudan başlamayı gerektiren diğer önemli husus, saray erkânının imparatorluğun zenginliğinden en randımanlı biçimde faydalanabilmesi için sarayın otoritesini ve çıkarını koruyacak askeri bir gücün/iktidarın yalın kılıcı olarak çalışacak bir ordunun artık olmazsa olmaz hale gelmesiydi. III. Selim'in tahta çıkmasıyla beraber isteği üzerine sivil, askeri ve dini otoritelerce hazırlanan 22 layihada devletin güçlenmesi için ön koşul olarak orduda reform yapılması gereğinin vurgulanmış olması da bu yüzdendi.

Yeniçeri Ordusu ise kuruluşundan bu yana farklılaşmıştı. Önceleri kölelerden sonrasında "devşirme" yoluyla kurulan Yeniçeri ordusuna Müslüman yerleşik halktan insanlar alınmaya başlanmıştı ve böylelikle bütün hayatı savaşmakla geçen savaşçıların oluşturduğu ordu olma niteliği ortadan kalkmıştı. Savaşçılık profesyonel meslek olmaktan çıkınca Yeniçeriler sosyal yaşama karıştı, başkent ve büyük eyaletlerde halkın en yoksul kesimleriyle (işsiz, hamal, tellak, kayıkçı, ırgat, deveci vb.) iç içe geçti. Taşra ve kırsal alanlarda da ayan ve esnafın otoritesine girmiş olan Yeniçeriler şu halde imparatorluğun salt askeri gücü olmaktan çıkıp sosyal-toplumsal bir güç haline de gelmiş bulunuyordu. Buna rağmen Yeniçerilerin bütünlüklü bir yapısını ortaya koymak, tanımlamak kolay değildir. İçlerinde üst rütbeli subayların ve Yeniçeri ağasının bulunduğu bir grup tahtın ya da taht etrafındaki çeşitli kliklerin çıkarına daha yakın ve sadıkken, eyaletlerde bulunanlar daha çok derebeylerin/ayanların inisiyatifi altındaydı, kıt kanaat geçinmeye zorlanan ve savaşçı özelliğinden başka bir şeyi bu-

lunmayan kalabalık bir grup ise hem çeteleşme halindeydi hem de yoksul halkın istem ve taleplerini sahipleniyordu. Tüm bunlara rağmen her bir grubun birbiri arasında mutlak bir bölünme olmadığı, kriz ve ayaklanma anlarında gruplar arasındaki geçirgenlik artıyor, saflaşmaların niteliği bir anda değişebiliyordu. Örneğin ayanlar, bir kısım derebeyleri yeniçeri ayaklanmalarını kışkırtıp, destek oluyor ve güven kazanıyorlardı ancak ayaklanmalardan kendi lehlerine faydalanıp taht ile uzlaşır uzlaşmaz ya da yeni bir padişah/veziriazam işbaşına getirilir getirilmez ayaklanmayı derhal hançerleyip bastırmaya girişiyorlardı. Ayaklananların en dürüst ve tutarlı unsurları halkın taleplerini şiar edinmiş olanlardı ve Patrona Halil, Kabakçı Mustafa gibi bu kesimlerin liderliğindeki ayaklanmalar tahta büyük korku veriyordu. 18. yüzyılda ayaklanmalar o denli tehlikeli bir hal aldı ki, padişah ve veziriazamlar bir an olsun kelle koltukta gezdiklerini unutamıyorlardı. III. Mustafa (1754-74) ve I. Abdülhamit (1774-89) zamanından beri olgunlaşan düşünce "*Yeniçerilerin mevcut durumda taht için daimi tehlike yarattığı, iktidar değişimleri için eşi bulunmaz bir köprü vazifesi görür hale geldiği ve bu 'fitne-i fesat' yuvasının bir hal yoluna konulması*" şeklindeydi.

Yeni bir "Nizam" için yeni bir ordu gerekiyordu. İlkin orduya el atılmasının en önemli gerekçelerinden birisi de, yukarıdaki durumla bağlantılı olarak, yeniçeriler ile yeniçerilerle iç içe geçmiş halk kesimlerinin ve taşrada/kırsal bölgelerde ayanların hilafına yapılacak her düzenlemenin yine bu kesimlerin direnişi ile karşılaşacak olmasından ileri geliyordu. Üstelik III. Selim'in reformlarının ekonomik asıl amacının tımar sistemini yenilemek ve yeniden pay etmek olduğu düşünülürse, bu bir bakıma Osmanlı'nın sosyo-ekonomisinin temel taşlarının yerinden oynatılması anlamına geliyordu. Başka bir deyişle bu ciddi sınıfsal çatışmalar, toplumsal kargaşa ve direniş demekti. Bu toplumsal/askeri olayları da ancak sıkı bir disipline sahip düzenli ordu birlikleriyle bastırmak mümkün olabilirdi. Yeni bir yapı için ne pahasına olursa olsun (kendi kelleleri hariç!) mevcut yapının artık yıkılması gerekiyordu. Bugüne dek Yeniçeri kılıçlarından akıtı-

lan kan üzerinde hayat bulan Osmanlı sarayı bu kan deryasının Yeniçeri kanıyla biraz daha yükselmesine can atıyordu ancak tahtın koltuğu henüz Yeniçerilerin kılıcı üzerinde denge buluyordu. Üstelik savaş ve seferberlik halleri süreğen bir hal almıştı. Kısacası, koltukta oturanın "canına halel gelmeden" ve tahtın gücünü sarsmadan bu kılıçların el değiştirmesi gerekiyordu. Bu değişimin adı "Nizam-ı Cedid" oldu.

Aslında "Nizam-ı Cedid" düzenlemeleriyle askeri ve idari alanda amaçlanan reform süreci 1790'larda, yaşanan savaşların etkisiyle başlamıştı. Fransız gazetesi Moniteur'un döneme tanıklığı bu konuda belli fikirler veriyor: "... *Osmanlı tersanelerinde, büyük kısmı Avrupalı olan 2000'den fazla işçi bulunmaktadır... 40 toplu bir gemi için inşa eden Fransız mühendisine 30.000 bin kuruş mükâfat verildiği ve 90-100 toplu bir gemi için de daha büyük bir mükâfat vaat edildi... Fransız ve İtalyan heyetlerin liderliğinde topçuluk, istihkâm ve matematik konularında yeni okullar açıldı... Yeni kurulan 40.000 kişilik Avrupai ordunun disiplin ve manevralarının kesinliği ile temayüz ettiği...*"ni yazıyor. (Osmanlı Çalışmaları, T. Timur, İmge Kitapevi, s. 113)

"Nizam-ı Cedid" bizzat bu yeni düzen için yetiştirilen yeni ordu ile özdeşleşmiş olsa da yalnızca orduyla sınırlı düzenlemeleri içermiyordu. Avrupa usulü yönetim teknikleri ve kurumlar da Osmanlı sarayına taşınmaya başlanmıştı. Bu bürokratik idari yapılanmanın ilk elden amacı yeni kurulacak orduyu desteklemek olsa da bu yapı "merkezi ve işlevsellik esasına göre işleyen devlet çekirdeği"ni oluşturuyordu. Bu devlet çekirdeği askeri-ekonomik alanda giriştikleri reformları sosyal hayatta da genişletmeye çalışıyordu. Ama tıpkı diğer reform çabalarındaki üsttenci-despotik ve şekilsel tarz burada kendini daha çarpıcı halde açığa vuruyordu. İmparatorluk içinde yaşayan insanlara mensup oldukları sosyal tabakanın geleneksel kıyafetlerini giyerek dolaşmalarının dayatılması buna bir örnektir. Askeri ve ekonomik gücün gittikçe gerilediği, toplumsal sınıfların birbiriyle ilişkilerini belirleyen ve sömürü/paylaşım dengelerini kuran toprak rejiminin aşındığı toplumun millet temelinde ve sosyal açıdan kendi bileşenlerine ay-

rışmaya hız verdiği, ezilen halk kitlelerinin varlık-yokluk sınırında ölümüne isyanlara sarıldığı bir zamanda iktidarın çıplak "zor"u besleyecek yegâne ideolojik desteğin geleneksel itaat kültürünü diri tutmakta, her bireyi kendi sosyal statüsüne hapseden örfi geleneği yaşatmakta, sarayın o eski kudretli zamanlarının otoriter adetlerini canlandırmakta, kısacası değişmezlik ve tutuculuğun her biçimine sımsıkı sarılmakta aranması gayet doğaldı. Bu gericileşen her sınıfın ideolojik refleksidir. Kıyafet meselesi de bu ideolojinin "reform"a dökülmüş hali olarak sosyal yaşama sürülüyordu.[3] Fakat sorun; sarayın iktidar ideolojisini ve çıkarını temsil eden bu girişim, ezilen, açlıktan ölüme mahkûm edilen, saraydan ümidini kesen her birey ve sosyal sınıf için de kendi acı kaderine mahkûm edilişini yansıtıyordu ve bu yüzden ezilenlerin direnciyle karşılaşması anlaşılır bir durumdu. "Nizam-ı Cedid" uygulamalarına karşı başlayan Kabakçı Mustafa Ayaklanması'nın ilk kıvılcımının bu kıyafet meselesinden çıkmış olması bu yüzden pek tesadüf sayılmamalıdır.

Osmanlı Devleti, Fransa'nın Napolyon'la askeri, siyasi başarıların yarattığı hevesle 1806'da yeniden Rusya ile savaşa tutuştuğu vakit, İstanbul'da kaleleri tutan, surları bekleyen "yamak" denilen askerler öncülüğünde yeni bir ayaklanma başladı. 17 Mayıs 1807'de bu yamaklar arasında bulunan Kabakçı Mustafa'nın liderliğinde süren ayaklanmanın başlangıcı olarak "Boğaz Nazırı İngiliz Mahmud Efendi(nin), Rumeli Kavağı'ndaki yamaklara maaşlarını dağıttıktan sonra bunlara 'Nizam-ı Cedid' elbisesi giydirme" çabasının yarattığı gerilim gösterilmektedir. Bu aslında, daha sonra II. Mahmut tarafından başarıyla uygulamaya dökülen bir planın başarısız bir provası gibidir. Yamaklara giydirilmeye çalışılan yeni kıyafetler Yeniçeri ordusunun bir kısmının satın alın-

(3) Çok değil, bundan yüz küsur yıl sonra III. Selim'in iktidar karakteri M. Kemal'de hayat bulacaktı. Bu kez "devrim" etiketiyle topluma dayatılan bir uygulamayla herkesin şapka giymesi zorunlu kılınacaktı. Bu "devrim"in yolu da yine bir saray geleneğiyle şapka giymeyen insanların darağaçlarında sallandırılmasıyla açılacaktı...

ması, bir kısmının yeni kurulacak ordu içinde sindirilmesi suretiyle adım adım yeni düzenli orduya geçiş adımlarından birisi olsa gerek. İstanbul'un "ayak takımı, leblebici güruhu" diye horlanan tüm ezilen kitleleri, "Meydan Padişahı" ismi verilen Kabakçı Mustafa liderliğinde ayaklanmayı başarıyla sürdürdü. Fakat çağının diğer ayaklanmaları gibi kısa sürede parlak başarılarla yükselen ayaklanma, sarayın entrikaları ve sarayın bu zayıf anını kollayan toprak ağası ve eşraf takımının "doyurulması"nın ardından bastırıldı. Bu bastırma harekâtında Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa aktif rol aldı. Ayaklanmayı bastıran Alemdar'ın kumandasındaki diğer ihanetçi ayanlar, asker sayıları yer yer beş bini bulan birlikleriyle İstanbul'un kapılarına dayandığında III. Selim'e "Sened-i İttifak" anlaşmasını da imza ettirmişlerdi. Tahtın üstünlüğünün resmen tanınması ve otoriteye bağlılıkları karşısında ayanların toprak mülkiyetlerinin ve haklarının varislerine geçmesi, vergiler ve köylülere yapılacak muamele konusunda hükümet görevlilerinin kendi görevleriyle sınırlı kalması gibi uzlaşmalarla imza edilen bu anlaşma ayaklanmayı satmanın ve bastırmanın bedeli sayılır. Fakat III. Selim'i bu uzlaşma kurtaramadı ve hem tahtından alaşağı edildi hem de canından oldu ve yerine Osmanlı modernleşme hareketinin en kararlı, en acımasız ve en etkili padişahı II. Mahmut tahta geçti.[4] Alemdar Mustafa Paşa da döktüğü mazlum kanlarının he-

(4) Konumuzun ilerleyen aşamasında Pan-İslamizm ve Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışındaki sosyo-ekonomik nedenlere ve toplumsal temellere değinirken ayanları ve ayanların yaslandığı toplumsal kesimlerin özelliklerini ele alacağız. Ancak kısaca değinmek gerekirse, II. Mahmut'a kadar süren askeri ve idari sistem içinde ve tımara dayalı toprak rejimi içinde hayat bulan ayanlar 1815'den itibaren yaslandıkları bu dayanakların değiştirilmesine paralel/değiştirilmesinin bir gereği olarak tasfiyeye uğradılar. 1812'de Rusya ile savaş için kurulan ordu ve alınan modern silahların üstünlüğüne dayanan Osmanlı sarayı ayanları ortadan kaldırdı. Bunu 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılması takip etti. Nihayet 1831'de II. Mahmut tımar sistemini tamamen ortadan kaldırdı. Osmanlı Devleti'nin II. Mahmut ile birlikte aldığı tarihsel dönemeç 1920'lerde kurulan cumhuriyet rejimine kadar devam edecek modernleşme-ulus devletleşme doğrultusunun da başlangıç sayılır. İmparatorluk içinde güçlü muhalif bırakmayan saray iktidarının batı kapitalizminin kalkınma ham-

sabını yeni bir Yeniçeri ayaklanmasında ödedi; kuşatıldığı konakta öldürüldü. Böylelikle toparlanan ve duruma yeniden hâkim olan Yeniçerilerle II. Mahmut arasında "1826 Yeniçeri Kırımı"na kadar gidecek olan yeni bir denge kurulmuş oldu.

15 Haziran 1826'da At Meydanı'nda bulunan Yeniçeri Kışlası top atışlarıyla, tüfeklerle yerle bir edildi. Resmi rakamlar Yeniçeri Kışlası'nda 8 bin yeniçerinin öldürüldüğünü söylüyor ancak katliamdan bir şekilde kurtulan Yeniçerilerin şehirden kaçmaması için özel tedbirlerin alındığı, yakalananların sorgusuz sualsiz asıldığı, kayıtlı Yeniçeri sayısının yüz binin üzerinde olduğu ve sarayın on yıllarca biriktirdiği intikam duyguları düşünülürse bu sayının çok üstünde Yeniçerinin katledilmiş olması muhtemeldir. Katliamda saraya yakın Yeniçeri ağalarının, üst-orta rütbeli subayların ve ulemanın yüksek katlarının çeşitli vaatler ve altınlar saçılarak satın alınmasıyla katliama "meşruiyet" sağlandığı gibi saraya bu büyük çaplı harekâta girişme cesareti verdiği anlaşılıyor. Ama asıl önemli olan "vurucu gücün" örgütlenmesiydi. Bu amaçla her "Yeniçeri Ortası"ndan 150'şer kişi alınarak düzenli "eşkinci" birlikleri oluşturulmuştur. Daha sonraları "sekban" denilen yeni ordu, yeniçeri kıyımıyla birlikte "Asakar-i Mansure-i Muhammediye" (Muhammed'in Muzaffer Askerleri) adıyla taltif edildi. Yaptıkları kıyımın adı "Vaka-i Hayriye" (Hayırlı Olay) olarak resmi tarihe kaydedildi.

Bu katliamla ilgili olarak iki noktaya değinmek gerekiyor:

Birincisi, Osmanlı-TC resmi söylemiyle Yeniçeriler savaşlarda kazanmak için yeterli güç ve niteliğe sahip olmadıkları halde yeni

---

lelerine özenişiyle, Batının meşruiyetine kendini kabul ettirmeye çalışmasıyla, devlet bütünlüğünün batı ile uyumlu ideolojik-politik referanslara yaslanarak sağlamaya çalışmasıyla ve tüm bunlar için yarı-sömürge ilişkisine rıza göstererek hâkim devletler arasındaki çatlaklar arasında kendine çıkar üretmeyi temel politika haline getirişiyle karakterize olan bir doğrultuydu bu. Bu yanıyla da II. Mahmut'un TC rejiminin tarihsel harcını karan lideri olarak görülmesi yanlış olmaz. İttihat ve Terakkiciler II. Mahmut'un kurduğu devlet idari bürokrasisini, orduyu ve politik çizgiyi devralmıştır.

askeri gereklere ayak diredikleri için katledilmişlerdir. Yeniçerilerin askeri teknik alanında ve ordu örgütlenmesindeki yenilenme çabalarına kendi ocaklarının kapatılmasına açıkça yönelene kadar bir direniş gösterdiklerine, engel olduklarına dair ciddi bir olaya rastlanmıyor. Aksine daha etkili silah ve savaş teknikleri Yeniçerileri kendisine daimi bir tehdit olarak gören ve ocağı kapatmak için fırsat kollayan Osmanlı sarayının yeniçerilerden esirgemiş olması akla daha yatkındır.[5]

İkincisi, Yeniçeriler Osmanlı devletinin iktidar olma gücünün eyaletlere dağılması ve hedeflenen sosyo-ekonomik değişikliklerin bir türlü yapılamamasının doğurduğu çelişkinin ürünü olarak katliama uğradılar. Dolayısıyla Yeniçerilerin "dinden-imandan çıkmış olmaları, çapulcu ve yağmacı oldukları, her musibetin başı haline geldikleri" için kaldırılmaları gerektiği/kaldırıldığı söylemi, kıyımı kışkırtmak için Sultan Ahmet Meydanı'nda padişah için halkı ağlatacak denli duygusal bir konuşma yapan Ahıskalı Ahmed Efendi'den başlayan ve günümüze dek sürdürülen başka bir yalandır. Diğer bir deyişle katliama giydirilmiş resmi bir kılıftır.

Yeniçeriliğin ortadan kaldırılmış olmasının toplumsal ve iktisadi birçok olgunun değişmesine yol açtığı görülüyor. Toplu kıyım sonrasında kimi Bektaşi babaları idam edildi, kimisi sürüldü ve tekkeleri kapatıldı. Bunlardan saraya kapılananlar, mezhep değiştirenler padişaha yeniden biat edip yeni düzenin birer parçası haline geldiler. Yeniçeriliği simgeleyen her yapı-sembol yıkıldı.

---

(5) Savaşları sürekli hale getirmeyi ve savaş seferberlik halini iktisadi ve idari açıdan bir yönetim olgusu haline getiren Osmanlı sarayının iyi kötü tutunmuş olduğu son dalı kesercesine Yeniçerileri katletmesi "askeri açıdan güçlenme" ve "zafer" ihtiyacından olmasa gerek. Bu durumu, Osmanlı Devleti'nde görev almış bir Alman subayının değerlendirmesinden dinleyelim: "*Garip şey! Halkın yarısının, kendi yönetimine karşı gizli veya açık ayaklanma halinde olduğu ve korkunç komşusunun ordularının Asya'da ve Avrupa'da imparatorluğun sınırlarını aşmak üzere bulunduğu bir sırada Osmanlı sultanı kendi ordusunu yok etmekten mutlu oluyordu...*"

Yeniçerilerin toplumsal tabanlarına yönelindi. Hamallar sürüldü, kahvehaneler kapatıldı, tulumbacılar dağıtıldı. Yeniçeriler fiiliyatta saray ile "ayak takımı" denilen yoksul halk kesimleri ve küçük esnaf arasında güç dengesini kurmuş olduğundan katliam bu dengeyi ezilenler aleyhine bozdu. Bundan sonra Osmanlı devletinin hem idari hem de askeri aygıtlarının halk kesimleri ile olan sosyal-iktisadi bağları geri dönülmezcesine değişmiş oldu. "Modern tarz"da örgütlenen, eğitilen ve sıkı disiplin altında tutulan ordu artık hâkim sınıfların çıkarını sınırlar içinde ve dışında dolaysızca kollayan askeri kuvvet olarak hizmete devam edecekti. Kendi ikbalini ordu içinde yükseltmekte arayan, bürokratik kültür ve yaşam tarzıyla halka gittikçe yabancılaşan askeri bir "sınıf" olmaya doğru bir evrim de başlamış oluyordu.

1908 "Jön Türk Devrimi"nden sonra eriyen saray iktidarının yerini, Osmanlı ordusundan kalma orta-yüksek rütbeli subaylara dayanan yeni bürokratik sınıf alacak; "devlet benim, ben devletim" düsturu ile hareket edeceklerdi. Bu durum, orduyu kurumsal ve ideolojik olarak devlete çok daha yakın ve bağımlı hale getirirken ezilen halk kitleleriyle açılan mesafe, halk kitlelerinin "iç tehdit" unsuru olarak aleni bir şekilde değerlendirilmeye başlamasına dek uzayacaktı. Bu yanıyla Yeniçeri Ocaklarının kapatılması halkla ordu arasındaki sosyal ve kültürel ayrışmanın uç noktası olarak kabul edilebilir. Artık sarayın/hâkim sınıfların doğrudan çıkarı ve emri altında olan modern ordu, halkla sınıfsal ilişkisini yalnızca süngüsünün ucuyla kuracaktı. Ve o süngü gerektiğinde tereddütsüzce kullanılmak üzere halkın bedenine her daim dayalı duracaktı. Elbette buradan daha önce de gerektiğinde Yeniçeri süngülerinin halkın böğründe olduğu unutuldu sanılmasın. Ordular her zaman ezilenleri bastırma aracı olmuştur. Ama bastırmanın biçimi farklıdır. Feodal devlet ordularının göreceli olarak halk üzerindeki baskısı örtülü, kapitalist devlet ordularında ise halk üzerindeki baskı daha çıplaktır.

3-) II. Mahmut; Yeni Bürokrasi ve Yeni Ordu

Tımar sisteminin kaldırılması ve merkezden özerk eyalet güç-

lerinin tasfiyesi ile oluşan merkezi devletin idari ve askeri örgütlenmesi de yeni bir yapıya bürünmeye başladı.

Osmanlı devletinin askeri üstünlüğü 16. yüzyılda Balkanlar'da Habsburg orduları ile yapılan savaşlara kadar sürmüştür. Askerlerin fizik ve sayı üstünlüğüne yaslanan savaş tarzının da değişmesiyle artık Osmanlı ordusunun karşısında bir türlü meydan savaşına zorlanamayan, hareketli ve iyi donatılmış Habsburg ordusu kimi muharebelerden yenik çıkmış da olsa bir türlü imha edilemiyordu. Batıda sosyo-ekonomik açıdan kapitalizmin başlangıç dönemlerine denk gelen bu süreçte Habsburg ordusu, bu dönemin Avrupa kıtasında yarattığı teknik ve bilimsel ilerlemelerinden ateş gücü yüksek silahlardan, sağlam kale inşa tekniklerinden ve savaş düzenindeki üstünlükten faydalanıyordu. Osmanlı devleti ve ordusu elbette kıtanın bu gelişimiyle kendi arasında kalın duvarlar örmemişti. Ordunun örgütlenme ve harekât tarzında, kullanılan ateşli silahlarda kendini yenileme çabalarına giriyordu ancak bu yenilikleri kendi iç dinamikleriyle üretemediği ve geliştirmediği için hep dışarıdan "ithal" edilmesine bağımlıydı hem de birkaç adım geriden gelmek zorundaydı. Orduyu güçlendirip ileri taşıması gereken merkezi gücün, savaş sanayinin ve tekniğin olmayışı; imparatorluğun sosyal ve idari açıdan sürekli çözülüyor olması dışarıdan ithal edilen yeniliklerin başarıyla uygulanmasını ve istikrarlı bir yenileşmeyi de engelliyordu. Kısacası 17. yüzyıl itibariyle Osmanlı ordusunun başlayan yenilgileri onun kaçınılmaz kaderiydi. İşte II. Mahmut Yeniçeri ocaklarını tamamen ortadan kaldırıp devlet idaresindeki merkeziyetçiliği iyice güçlendirdiği vakit devlet geleneği ve aklı bu tarihsel deneyimleri, dersleri taşıyordu. Fakat sorun devleti ve orduyu gerileten, çürüten ve başarısızlıklara sürükleyen nesnel koşulları değiştirmeye bu deneyim ve derslerin tek başına gücü yetmezdi. Osmanlı devletinin, dünya pazarını kurmuş ve sermaye birikimine hız vermiş olan kapitalizmin yarattığı yarı-sömürge ilişkiden kopmaya, bağımsız bir kalkınma yolu izlemeye ne sınıf niteliği, ne de böyle bir siyasal ufku vardı. Bu yüzden, girilen reform çabaları arzulanan verimi hiçbir zaman vermedi. Fakat tüm yetersiz-

liklerine rağmen, kısa ömürlü oluşları ve zorlama bu şekilde yapılmış olmasına rağmen reform çabaları devam etti. Önceleri askeri gereksinimlerle sınırlı/öncelikli olan reform hareketleri sınırlarını daha da genişleterek idari, mali, hukuki vb. alanlara da yayıldı. Ve böylelikle Osmanlı devletinin 19. yüzyıl boyunca Tanzimat (1839) ve Islahat Fermanları (1856) ve I. Meşrutiyet (1876) ekseninde sürüp giden modernleşme hamleleri –başka bir deyişle "Batıcı" tarzda örgütlenmiş toplum ve "batıcı" tarzda kurumsallaşmış devlet inşa etme çabaları– adım adım Cumhuriyet rejimine kadar sürdürüldü. Ve oluşan "ürün" yeni ulus devletin bürokratik temellerini oluşturdu. İşte II. Mahmut, bu temelleri etkili biçimde atmış olan bir padişahtır. 19. yüzyıl reform hareketleri bu temelin yayılması ve güçlendirilmesi şeklinde bir niteliğe sahiptir.

Modernleşme fikri ve reform çabalarının merkezinde "devlet" vardı kaçınılmaz olarak. Hem bu fikrin hem de çabanın "öznesi" olan devletti. Devleti yaşatmak, ayakta tutmak, baki kılmak "güdüsü" reform hareketlerinin ideolojik eksenini oluşturur hale geldi. Ve çoğunlukla bu hareketlerin fikri ve pratik önderliğini yapan kadrolar devlet bürokrasisi tarafından üretilir oldu. Örneğin 1833'te Tercüme Odası[6] kurulmuştu ve bu odadan yetişen devlet

(6) Tercüme Odası'nı yalnızca tercüme yapacak, diplomatik görevler üstlenecek memurların yetiştirildiği büro olarak düşünmemek gerekiyor. "Osmanlı Aydınlanması" sayılabilecek fikri akımın filizlenmesinde bu odadan yetişmiş bürokrat "aydın" kadroların önemi büyüktür. Henüz milliyetçi/ulusal bir içerik taşımasa da N. Kemal'in "vatan" vurgusu, "vatanı kurtarmak" kaygısı, Jön Türk ve İttihatçı akımların ana doğrultusunu oluşturdu. Fakat "vatan kurtarmak" söylemi hemen her zaman "devletin bekasını sağlamak" düşüncesiyle eş anlamlı kullanıldı. Özellikle İngiltere, Rusya ve Fransa gibi dünya pazarına dönük hedefleri olan devletlerin Osmanlı üzerindeki yönlendirme mekanizmalarında kendi "Tercüman"larının rolü büyüktü. Sefaretlerde (Konsolosluk) çalışan "Bab-ı Ali" ile muhatap olan ve yer yer sefirlerden daha etkili ve nüfuz sahibi olan tercümanlar 19. yüzyılda o denli önemsenir oldular ki, kimi nazırlardan daha fazla sözü geçer, padişah ve sadrazamlara akıl verir, etkili "lobicilik" yapar hale geldiler. Bu yanıyla kendi "Tercüme Odası"nı oluşturması ve tercüman yetiştirmek sembolik düzeyde de olsa "Devlet-i Aliye"nin ulus-

bürokratları (Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi vb.) daha sonra "Yeni Osmanlı" adıyla bilinen akımın çekirdeğini oluşturdular. "Yeni Osmanhlar"ın Tanzimatçılığa esastan, köklü eleştirileri olmamasına rağmen devletin bekasının sağlanacağı reform güzergâhı olarak ortaya "Osmanlıcılık" şeklinde siyasal önerme koydular. Bu ise bir tür "Osmanlı vatandaşlığı" üzerinden "ulusiaşma"yı içeriyordu. Bu güzergâh Pan-İslamizm ve Türkçülük üzerinden ulus-devletleşme siyasetiyle içerik kazanarak cumhuriyet rejimine dek uzanacaktır.

II. Mahmut devletin idari mekanizmalarını güçlendirecek şekilde başka kurumsal yeniliklere de gitti. Bab-ı Mesihat'ın (Fetvahane) kurulması bunlardan biridir. Böylelikle Osmanlı'da Şeyhülislam'ın görece özerk biçiminde yerine getirdiği fetva yayınlama işi, devletin bürokratik mekanizmasında bir makamdan yönetilebilir hale getirildi. Kadıasker'e bağlı çalışan mahkemeler de Şeyhülislam'ın yönetimine verildi. Adli Konsey'in (Meclis-i Vala-yı, Ahkâm-ı Adliye) kurulması bunu takip etti. Veziriazamlık artık diğer devletlerdeki Başbakanlığa tekabül edecek biçimde Başvekilliğe dönüştürüldü. Aynı zamanda Bakanlar Kurulu da (Meclis-i Vükela) kuruldu ve daha sonraları bayındırlık (nafia), tarım, ticaret ve sanayi komitelerinin kurulması gerçekleşti.

Devletin bu idari yapılanması, askeri ve polisiye yapılanma ile eşzamanlı gerçekleştirildi. Kapatılan Yeniçeri Ocağı'nın "başkomutanı" olan Yeniçeri Ağası'nın yerini Kurmay Başkanı aldı. Şehrin asayişinden, düzeninden sorumlu olma işi seraskere verildi. Bu durum 1845'te polisiye görevlerin Zaptiye Müşiriyeti şeklinde daha özel bir birim altında örgütlenmesine kadar devam etti.

II. Mahmut artık, askeri gücü "ideali olan" orduya dönüştürme arzusunu gerçekleştirebiliyordu. Devletin askeri işlerini yönetmek için bir Askeri Konsey (Dar-ı Şura-yı Askeri) oluşturuldu. Ve or-

---

lararası arenada kendi ayakları üzerinde duruyor görüntüsü vermesi açısından da önem taşıyordu. Aynı zamanda Osmanlı'dan TC'ye devredilen iki güçlü bürokratik kurumdan birisi olan Hariciye'nin kurumsallaşmasının anlaşılması açısından da Tercüme Odası önemlidir.

dunun örgütlenmesi için bugüne kadar devam eden model ortaya kondu. Yeni ordu alaylardan, taburlardan, bölüklerden vb. oluşturuldu. Mülazım (teğmen), yüzbaşı, kolağası (kıdemli yüzbaşı), binbaşı, kaymakam (yarbay) gibi komuta kademeleri oluşturuldu.

II. Mahmut döneminde devletin idari yapılanmasına paralel sanayi, eğitim ve sağlık gibi alanlardaki reformların kurumsal yapılanmaların önceliklerini de askeri ihtiyaçlar oluşturuyordu. Bu alanlara yapılan yatırımlar ordunun kurumsallaşma çabalarının bir parçası olarak ele alınıyordu. Örneğin ordunun sağlık elemanı ihtiyacını karşılamak için 1827'de Tıbbiye kuruldu. Osmanlı devletinin ilk askeri okulu sayılan "Mekteb-i Ulum-u Harbiye" (Harp Okulu) ise 1834'te kuruldu. Beklenen verim alınamamış olsa da bu okullar ordunun daha nitelikli meslek elemanı ve subay kadrosunun kaynağını oluşturdular.

"Askerlik görevi"

Evvelce bir ömür boyu resmi angarya olan askerlik görevi 1843'te çıkarılan "Tensikat-ı Celile-i Askeriye" kanunu ile muvazzaf (asıl) askerlik için 5 yıl ile redif (yedek) için 7 yılla sınırlandırıldı. Kanunla bu "vatani görev" halkın her kesimi için zorunlu kılınıyordu ama tıpkı bugün olduğu gibi o dönem de varlıklı zümreler çeşitli "istisna yasa"lardan ya da fiili boşluklardan faydalanıp bu "vatani görevi" nazikçe yoksul halk sınıflarının sırtına bırakıyordu!

Gayrimüslim halkın askere alınması ise aslında Osmanlı devleti ortadan kalkana kadar hemen hiç gerçekleşmedi. 1847'de az sayıda Rum genç Bahriye'ye girebilmişti. Daha sonra gayrimüslim halkın ödediği "cizye" vergisi "bedel-i askeriye" vergisi şekline dönüştürülerek hem gayrimüslim halkın askere alınmamasının yasal yolu açıldı hem de güya Tanzimat ve Islahat Fermanlarında "tebaanın eşitliği" ilkesi korunmuş oldu. Yani aynı yasal yol Müslüman halk için tanınmış olsa da bir gayrimüslimin ödediğinden (5 bin kuruş) daha fazla tutulmuş (8 bin kuruş) ve peşin ödeme şartı konulmuştu. Üstelik bir gayrimüslim erkeğin askerlik bedeli 180 kişi tarafından paylaşılarak öden-

mek zorundaydı. Bu da gayrimüslimlerden evvelce alınan "cizye"ye denk geliyordu. Anlaşılacağı üzere gayrimüslimlerin ordudan uzak tutulmaları ve Müslümanlar içinse kaçacak yer bırakılmaması için çalışılıyordu.

7 Ağustos 1909'da çıkarılan kanunla bedelli askerlik kaldırıldı ve askerlik herkes için zorunlu hale getirildi. Bu durum gayrimüslim halkın "1908 Devrimi"yle kazandığı bir haktı aslında. Ancak İttihatçıların Osmanlı'yı Türkleştirme konusunda artık olgunlaşmış planları gereği –ki bunların başında Balkanlar'daki ulusal isyanları bastırma harekâtına girişmek vardı– bu hakkın pratik bir karşılığı olmazdı. Gayrimüslimlere duyulan güvensizlik sonucu silah altına alınmış olmalarına rağmen orduya dâhil olmaları söz konusu olmazdı. Gayrimüslimler cephede değil, insanlık dışı koşullarda, zorla çalışma, hastalık, açlık ya da toplu kurşuna dizilme yoluyla kısa zamanda ölümün kaçınılmaz olduğu geri hizmetlerde tutuldular. Silah dahi verilmeyen bu insanlar "Amele Taburları"nda toplandılar. Tahminen 100 bin insan bu taburlarda katledildi.

4-) İmparatorluğun Cumhuriyet'e Armağanı: Askeri Bürokratik Temel

19. yüzyılın son çeyreği, askeri alandaki yatırım ve kurumsallaşma çabalarının daha sıkı ele alındığı ve hemen hemen son şeklini aldığı yıllar oldu. Bunlardan en önemlisi 1861'de Erkan-ı Harp (Kurmay Subay) sınıfının açılması oldu. 1876'dan itibaren de İstanbul, Erzurum, Şam, Basra, Bağdat ve Manastır'da rüştiye (ortaokul) ve askeri idadiler (askeri liseler) açıldı.

Önceleri Harp Okuluna herkes alınmıyordu. Seçilenler, tıpkı Prusya ordusunda olduğu gibi sadece "Zadegân" denilen ve devletin tepesine çöreklenmiş olan asker ve sivil bürokratların çocuklarıydı. "93 Harbi"nde (1877-78) alınan olağanüstü yenilgi ve kayıplar sonucu Harp Okulunun kapıları "orta ve alt tabakalardan" ailelerin çocuklarına da açılmaya başlandı. Bu gelişmeler sonucu Harbiye'ye girmek ve kurmay subay olmak, ordu içinde ikbalini arayanların yöneldiği yer oldu. Dahası, buralardan mezun

olan kurmay subaylar 20. yüzyılın başında Osmanlı devletinin kaderini ellerinde bulacaklardı.[7] Devamında da aynı dönem mezun olan ve aynı kültür ve gelenekten gelen kurmay subaylar İttihatçılık çizgisinde buluşup Cumhuriyet rejimini kuran bürokrat kadrolar olacaktı.

Gerçekten de hemen hepsi kurmay subay kadrosundan gelip Genel Kurmaylığın en yüksek makamlarına dek yükselenler, 1908'den sonra Osmanlı sarayının iktidar geleneğine ve Mebusan Meclisi'nin varlığına rağmen asıl yetkiyi ve gücü ellerinde bulundurdular. Çünkü bu süreç İttihatçı ordu subaylarının tedricen perde arkasındaki iktidar olarak örgütlendikleri, 1911'den sonra Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurumsallaş- masıyla Osmanlı'nın en sistemli ve planlı örgütünü kurdukları bir süreçtir. Zaten

---

(7) Bu sebeple harp okulunun yapısına biraz daha yakından bakmakta fayda var: Subaylar ülkenin her tarafından alınıyordu ve genel inanışın tersine köy kökenli değil, daha çok şehirden gelen kişilerdi... Kurmay subaylar imparatorluğun çeşitli bölgelerini temsil ediyordu. Rastgele seçilmiş coğrafi verilere göre -örneğin 1885'te mezun olmuş 17 kişi arasından üçü Balkan şehirlerinden, altısı Anadolu'dan, ikisi Arap eyaletlerinden ve yalnızca üçü İstanbul'dandı. Diğerlerinin nereden geldiği bilinmiyordu. Ertesi yıl (1886) kurmay subaylar uzmanlık dallarına göre "askeri" ve "teknik" olarak "iki dala" ayrıldılar ve 11 mezun verildi fakat coğrafi dağılım bir önceki yılın aynıydı. "Erkan-ı Harp" subaylarının çoğu Osmanlı İmparatorluğu hükümetinde en yüksek mevkilere kadar yükseldiler.
... Askeri kuruluş, Bab-ı Seraskeri, yani Savunma Bakanlığı'nın yönetiminde oldukça işlevsel bir yapılanmaydı. Adı önce Harbiye Nezareti olarak değiştirildi, fakat sonra 1884'te yine eski adı kullanılmaya başlandı. Daha sonra yeniden Harbiye Nezareti veya sadece Harbiye olarak anıldı. Askeri yapılanmaların beyinleri askeri konularla uğraşan "Dar-ı Şura-yı Askeri" (Askeri Konsey) idi ve savaş, ikmal, planlama, adalet ve sağlık gibi bölümlerden oluşmaktaydı. II. Abdülhamid yönetiminin sonlarına doğru en önemli gelişme, askeri kuvvetlerin altı ana dalını temsil eden Erkan-ı Harbiye Umumiye veya Genel Kurmay Konseyi'nin kurulması olmuştur. Aslında yalnızca askeriyenin planlama dairesi olarak çalışmakla kalmayıp elitin ve liderliğin seçilmesinde son evre işlevini üstlenmiştir... (Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma, K. H. Karpat, İmge Kitabevi)

1913'e gelindiğinde meşhur "Bab-ı Ali Baskını" ile büyük çoğunluğu kendilerinden oluşmasına rağmen hükümeti devirdiler. Sarayı susturdular ve I. EPS'ye (Emperyalist Paylaşım Savaşı) kadar uzanan bir İttihatçı diktatörlük devrini başlattılar. Yalnızca orduyla sınırlı görevlerle yetinmeyip, sefirlik, ateşe militerlikten Nazırlığa kadar devletin etkin bürokratik kanallarının başına geçtiler. 20. yüzyılda Türk devlet geleneğinin ilk darbesini de yapmış oluyorlardı.

1542 numaralı piyade Enver bunlardan ilk göze çarpandır. 1914'te Harbiye Nazırı da oldu. 1902'de Enver ile beraber Erkan-ı Harp mektebi mezunu Hafiz Hakkı ve Mahmud Kamil de 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı mimarlarmdandır. Kazım Karabekir 1905 Erkan-ı Harp sınıf birincisiydi. İsmet İnönü ise 1906 sınıfının birincisi olarak mezun olmuştur. Kurtuluş Savaşı kadrolarından Ali İhsan Sabis, Ali Fethi Okyar, Ali Fuat Cebesoy ve Kazım Özalp ve Mustafa Kemal birbirine yakın dönemde mezun olmuş İttihatçı kuşaktandır.

B. TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE ULUS DEVLETLEŞMESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TOPLUMSAL KAYNAKLARI

TC rejiminde ordunun yeri ve niteliğini doğru kavrayabilmek açısından bu rejimin ideolojik ve kültürel tüm kurulun dinamiklerinde yaslanmış olduğu toplumsal kesimleri bilmek, bu toplumsal kesimlerle ordu kadrolarının siyasal etkileşimlerinin nasıl yaşandığını açığa çıkarmak bakımından gerekli görünmektedir.

Nihayetinde kendisini rejimin yegâne "kurucu unsuru" olarak görüyor olsa da, bu ulusun/ulus-devletin varlığını kendisine borçlu görse de madalyonun bir yüzünü ifade eder bu durum. Oysa ordunun kendisi de üzerinde filiz verdiği topluma varlığını borçludur. "Kurucu unsur" olmak söylemi bugün halen devam eden ve ordunun politik, yasal ve sosyal alanlardaki ağırlığını meşrulaştırmak için sık sık tekrarladıkları resmi bir söylem haline gelmiştir. Ancak ordular, devletler ne nesnel varlıklarıyla ne de ürettikleri ideolojileri itibariyle boşlukta asılı dururlar. Bu ku-

rumlar gelişim dinamiklerini kendilerinden başlatan ve toplumla tek yönlü ilişki kuran yapılar değildir. Onlar varlık özelliklerini ve gerekçelerini yaslandıkları topluma borçludurlar. "... *işte toplumdan doğan, ama onun üstünde yer alan ve gitgide ona yabancılaşan bu güç devlettir.*" (Marks Engels, age, s. 398) Tarihsel ve toplumsal koşulları oluşmamış, yani maddi temelleri olmayan yapıların, ilişkilerin, düşüncelerin, inançların, reformların ve devrimlerin geleceği de yoktur. Bunlar ancak ve ancak toplumun üretici güçlerinin gelişmişlik düzeyine ve bu maddi üretimin sosyal ifadeleri olan toplumsal ilişki ve düşüncelere uygun olgular haline geldiklerinde toplum tarafından kabul görebilirler. Tıpkı Bisehoff'un bilinen sözünde olduğu gibi; "*Hazır olmayan şeyi en keskin fikir dahi hayata çağıramaz ve fikrin nefesi kendine değmedikçe en hazır şey dahi kendiliğinden doğmaz.*" Bu da işte madalyonun diğer yüzüdür. Dolayısıyla Türk uluslaşması/ulus-devletleşmesinde ideolojik ve fikri önderlik yapan İttihatçı ordu kadrolarının yaslandıkları toplumun özelliklerini ve bunların birbiriyle etkileşimlerini dikkate alarak tabloyu bir bütünlük içinde görmek gerekiyor. Bu tablonun en doğru verilerini ise Osmanlı devletinin 1. yüzyıl ile birlikte giderek artan biçimde kapitalizmin yörüngesine giren değişime zorlanan ekonomik-bürokratik ve toplumsal yapısında bulabiliriz ancak.

1-) Osmanlı'nın Toplumsal Bileşim Özellikleri

Osmanlı devletinin özellikle gücünün doruğunda olduğu 15. ve 16. yüzyıllarda temel sosyal örgütlenmesi iki kıstasa dayanıyordu: Mesleki durum ve dinsel aidiyet. Buna göre toplumdaki bir bireyin kim olduğunu belirleyen iki öğeden birincisi sosyal statüsü, diğer bir deyişle sınıfsal konumu açısından önemliydi. Bu da kural olarak hangi meslekte olduğuyla belirliydi. Bunlar, klasik Osmanlı çağında (16, 17 ve 18. yüzyıllarda) kalem efendileri, muharipler (savaşçılar), tüccar- zanaatkâr sınıfı ve son olarak gıda üreticisi-hayvan yetiştiricisi gruplar olarak toplumun "dikey" örgütlenmesini oluşturan dört tabakasıydı. Öte yandan yaptığı iş ne olursa olsun her bireyin bağlı bulunduğu bir dini ve cemaati vardı.

İslam mensupları "ümmet" olarak zaten Osmanlı'nın ayrıcalıklı ve üstün topluluğuydu. İslam dışındaki inanç topluluklarına "zımmi" denirdi ve buna göre muamele görürdü. Sanıldığının ve resmi söylemlerde ifade edildiğinin aksine zımmiler eşit-adil muamele görmezlerdi.(8) Bu yatay bağlantısına göre de devletin kapısında bir "millet"in mensubu olarak görülürdü.(9) Bireyin devletle ilişkilerini ekonomik açıdan şehirde loncalar (meslek örgütü) ve kırsal alanda tımar sistemi sosyal açıdan ise cemaat liderleri (patrik, haham başı/baş rabbi vb...) Ortodoks Hıristiyanlar Rum ve

---

8) Zımmilere dair birkaç noktaya değinmekte fayda var. Osmanlı'nın saltanatının uzun ömürlü oluşunu ve üç kıtada hüküm sürüşünü, bütün tebaasına adil davranmış olmasına ve tüm dinlere hoşgörülü yaklaşmış olmasına borçlu olduğu söylenir. Bu iddiaların gerçekliği yoktur. Osmanlı eğer imparatorluk hükmünün tüm toplumsal tabaka ve inanç gruplarınca kabul görmesini bekliyorsa mecburen bu kesimlerle kurulmuş bir "sosyal uzlaşı"ya ihtiyacı vardı. Zaten bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu dinsel kimlik açısından şimdiki cumhuriyet rejiminden daha laikti. Çünkü yönetsel ihtiyaçlar ve tebaanın rejime bağlı kalması bunu gerektiriyordu. İmparatorluk bileşimini tektipleştirmek ya da asimilasyona sarılmak devletin yapısı ve kapasitesine denk düşmezdi. Ancak buna rağmen adaletten, eşitlikten de bahsedilemez. Müslüman topluluklar kendilerini Osmanlı'mn efendisi yani "millet-i hâkime" görürdü, zımmiler (Hıristiyan ve Yahudi topluluklara) ise "millet-i mahkume" olarak bakarlardı. Müslüman olmayan halktan cizye ve haraç olarak fazladan vergiler alınırdı. Askerliğe layık görülmezlerdi. Devlet görevlisi olmak için usulen de olsa din değiştirmek zorundaydılar. Mahkemelerde şahitlikleri kabul görmezde ya da bir Müslümanmkiyle eşit tutulmazdı. Dini sembol ve kıyafetleriyle sokakta gezemezlerdi, açıkta ibadet edemezlerdi. Kaldırımda çocuk yaşta bir Müslüman'la karşılaşırlarsa dahi saygıyla yol vermek durumundaydılar. Osmanlı iktidarı, imparatorluğun eski haliyle sürdürülemeyeceğine ve gayrimüslimlerden vazgeçilmesi gerektiğine kanaat getirdiği 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında o "muhteşem" ve "adilane" yaklaşımının üzerindeki maske düşecek, açlıktan kırmak, göç ettirmek, tecavüz etmek ve yediden yetmişe toplu kırıma uğratmak "mubah" haline gelecekti.

9) 1454'te kabul edilen "Ortadoks millet" Rumlar, Bulgarlar, Sırplar, Arnavutlar, Boğdanlar, Ulahlar, Rutenler, Hırvatlar, Karamanlılar, Süryaniler, Melkitler ve Hıristiyan Arapları kapsıyordu ve Patriğin yönetimi altındaydı.

Ermeni patrikleri vasıtasıyla resmi sıfat kazanmış oluyorlardı. Üçüncü millet olarak daha geç statü kazanan Yahudileri ise haham başı temsil ediyordu. Padişah otoritesinin ve hükümetinin işlevinin amacı bu örgütlenmelerin değişmesine müsaade etmemek, bu tabakaları olduğu gibi sürdürülebilir kılmaktı. "Reayanın oğlu reaya olur" kuralı değişmez olarak kabul edilirdi ve bireyler cemaatleri aracılığıyla sıkı bir toplumsal kontrol altında tutulmuş olurdu.

İşte bu noktada tımar siteminin de önemi ortaya çıkıyordu. Zira tımar sistemi sadece merkezi, yerel bürokrasinin ve askeri gücün (tımarlı sipahiler) arasında toplumsal artık ürünün paylaşım ilkelerini ve bu sınıfların birbiriyle arasındaki ilişkiyi belirlemekle kalmıyordu. Nüfusun çok büyük bir kısmını oluşturan reayanın sosyal açıdan kontrol altında tutulmasını ve üretimin sürekliliğinin sağlanmasını da sağlıyordu. Tımarların bozulması reayanın yalnızca mesleki statüsünü bozmakla kalmıyordu, tımar sistemi ile uyumlu hale getirilmiş cemaat ilişkilerinin de altüst hale gelmesine yol açıyordu. Bu yüzden tımar sisteminin 18. yüzyılda tedricen bozulması ve nihayetinde 19. yüzyılda II. Mahmud tarafından kaldırılması, toplumun köklü bir biçimde değişime uğradığının kesin göstergesi durumundadır. Gerek Osmanlı devletinin sosyo-ekonomik yapısının anlaşılması için, gerekse de Osmanlı devletini cumhuriyet rejimine evirecek siyasal koşulla-

---

1461'de kabul edilen "Ermeni millet" ise Suriyelilerin, Keldanilerin, Kıptilerin, Gürcü ve Habeşlileri Ermeni Patriği altında örgütlenmiş haliydi. Kişi bu milletlerin cemaatine üye değilse aslında "milliyetsiz" yani kimliksiz kalmış oluyordu. Kullandığı dil ya da etnik kökeni ancak din çardağı altında bir anlam ifade ediyordu.

9) 1454'te kabul edilen "Ortadoks millet" Rumlar, Bulgarlar, Sırplar, Arnavutlar, Boğdanlar, Ulahlar, Rutenler, Hırvatlar, Karamanlılar, Süryaniler, Melkitler ve Hıristiyan Arapları kapsıyordu ve Patriğin yönetimi altındaydı. 1461'de kabul edilen "Ermeni millet" ise Suriyelilerin, Keldanilerin, Kıptilerin, Gürcü ve Habeşlileri Ermeni Patriği altında örgütlenmiş haliydi. Kişi bu milletlerin cemaatine üye değilse aslında "milliyetsiz" yani kimliksiz kalmış oluyordu. Kullandığı dil ya da etnik kökeni ancak din çardağı altında bir anlam ifade ediyordu.

rın kavranabilmesi için tımar sistemindeki aşınmanın, fiili olarak etkisizleşmesinin ve resmi olarak kaldırılması süreçlerini ayrıntısıyla incelemek gerekmektedir. Ancak biz konumuz gereği bu süreçlerin devlet ve toplum üzerindeki esas yansımaları üzerinden bir değerlendirmeyle yetineceğiz.

Osmanlı'da tımar sistemini aşındıran süreç aynı zamanda taşrada ve eyaletlerde yerleşik olan cemaat önderleri, eyalet askerleri, derebeyleri, eşraf takımı ve ticaret gruplarını –diğer bir deyişle "merkezkaç kuvvetleri" oluşturan kesimlerin– kuvvetlenmesiyle eş zamanlı yürüyen bir süreç olmuştur. Merkezin otoritesi ve idari gücü azaldıkça bu kesimlere dayanma zorunluluğu artıyordu ve bu zorunluluk devam ettiği sürece de bu kesimlerin özerk olarak hareket edip daha da kuvvetleniyor olmasına göz yummak durumundaydı. Toprağın mülkiyet hakkı padişahın/hükümetin elinde olmasına rağmen, bu toprakların çiftlik, malikâne, vakıf vb. şekilde mülkiyet hakkına yakın tasarruf ve işletme imkânı varlıklı–güçlü kişilere verilebilir hale gelmişti. Merkezi devletle eyalet/taşra güçlerinin kapışma alanını ve gerilim noktalarını da bu mesele üzerinde tüm çıplaklığıyla görmekteyiz. 1550'li yıllardan başlayarak gelişmesinin sınırlarına dayanan devletin asalaklaşan bürokrasinin temel amacı, küçük dirliklerin payını kısıp büyük dirliklere veya padişahın "has"larına aktarmak oldu. Bunda gittikçe yükselen askeri harcamaların, nüfus artışının, durmadan artırılan vergi oranlarının, soygun-rüşvet ve yolsuzlukların ve sonuçta sürekli açık veren mali tablonun önemli payı da vardı kuşkusuz.

Tımar sistemi bakımından yıkıcı etkenin asıl kaynağını dünya pazarını hızla oluşturan batı kapitalizmi oluşturuyordu. Gittikçe hacmi büyüyen ticaret ve hızlanan şehirleşme toprakla ilgili mülkiyet ve tasarruf haklarının katı kurallarını çözmeye başlamıştı. Bu çözülme "toprakla ilgili hiçbir mülkiyet biçiminin kapitalizmin önünde aşılmaz bir engel teşkil etmeyeceği"nin bir örneğini sergilemiş oluyordu. Ve tüm bu değişim süreci 18. yüzyıl sonunda siyasal çıkarları birbiriyle çelişen sınıfları temelde üç farklı gruba ayrıştırdı: Bir tarafta gelişen ticaret, üretim faaliyetlerindeki artış,

kasaba ve şehirlerin büyümesi ve artan göç olgusu "Ortodoks millet" içinden zamanla tüccarlardan, orta ölçekli sanayicilerden ve aydınlardan oluşan bir kesimi, bu sürecin geliştirici dinamiğine yerleştirdi. Bu haliyle Hıristiyan bir orta sınıf oluşmuştu. Çoğu yabancı dil bilen, ticari deneyimleri güçlü ve Avrupalı şirketlerle kârlı bir işbirliği yapan tüccarların etkin olduğu bu sınıf, çıkarı gereği liberal bir ekonomik düzen ve laik bir yasal sistem talep ediyordu. Bu açıdan da eski tımar sistemi ve sosyal örgütlenme sayesinde Hıristiyan toplulukların din/cemaat liderliğini yapan patrikhane grubundan ve merkezi hükümetin çıkarlarından ayrılıyordu. Çünkü ruhani grup gücünü cemaat içinde örgütlü oluşundan daha fazla olarak hükümetle olan ilişkilerinden alıyordu. Dolayısıyla tahtın gücünün ve otoritesinin azalması bu grubun gücünü de azaltmış oluyordu. Buna paralel olarak da ticari, sanayi, kültürel açıdan gelişen orta sınıf toplumla daha fazla iç içe geçiyor ve güçleniyordu. Balkanlarda ulus-devletleşmenin öncü gücünü gelişen bu sınıf oluşturacaktı.

Diğer tarafta tüccar sınıfının bu yükselişine Müslüman ahaliden ayanların yükselişi eşlik etti. 18. yüzyıl sonlarından 19. yüzyıl başlarına doğru Balkanlar ve Anadolu'da ayanların hükmetme güçleri arttı. Pasvanoğlu (Vidin), Ali Paşa (Yanya), Alemdar Mustafa Paşa (Rusçuk) en bilinenlerindendi. Yine Basra ve Arap eyaletlerinde olduğu gibi Anadolu içlerinde de güçlü ayanlar çıkıyordu: Çapanoğulları, Canikoğulları ve Tuzcuoğulları vb... II. Mahmud tarafından bir kısmı tamamen ortadan kaldırılan ve bir kısmı merkezi iktidarla bütünleşen ayanlar Balkanlar ve Anadolu'nun kırsal alanlarında Osmanlı Müslüman tebaanın tek liderleri konumundaydılar. Gücünü köklü zenginliklerinden, geniş topraklara hükmedebilmekte ve yer yer merkezi hükümetin eyaletlere atadığı "ehl-i örf"ten yöneticilerle kurdukları çıkar ilişkilerinden alan ayanlar bir çeşit derebeyi sayılabilirler. Emirlerinde köylerden topladıkları sekbanlar, leventler ve ellerinden tımarları alınmış sipahilerden kurulu güçlü askeri birlikleri vardı. Eski bey ailelerinden, akıncı beyliklerden miras yoluyla mülk ve servet biriktiren kesimlerden gelenler de vardı. Küçük bir tımar sahibi iken

"türedi" misali bir anda toprak ağası olup çıkan da... Bunlar yerel eşrafla iç içe geçmişlerdi. Ayanlar III. Selim zamanında güçlerinin zirvesine ulaştılar ve padişaha imza ettirdikleri "Sened-i İttifak" anlaşması ile idari bir birim olarak resmen tanındılar ve tüm haklarını garanti altına aldılar. Bu kesimlerin de çıkarı merkezi hükümetin zayıflığında, topraktaki tasarruf ve işletme haklarının genişletilmesinde ve ümmetin (hâkim İslam milletin) Müslüman olmayanlar karşısındaki ayrıcalıklarının devam ettirilmesinde idi. Bu yanıyla tımar sisteminin tümden kaldırılıyor olması çıkarlarına denk düşüyor sayılmazdı. Ayanlar, tımardaki bozulmanın meyveleriydiler.

Üçüncü tarafta ise Osmanlı tahtı ve bürokrasinin çıkarını temsil eden merkez kuvvetler vardı. Bunlar, çıkarını daima merkezle işbirliğinde arayan derebeylerinden, eşraf takımından, doğrudan merkez tarafından atanan vali, kadı, voyvoda, çorbacı gibi hükümet temsilcilerinden ve tabi ki saray halkından ve tahtın sahibinden oluşuyordu.

Osmanlı'nın merkeze bağlı orduları Hıristiyan asileri ile tüccar, sınıfıyla uğraşmaktan çok ayanlarla uğraşmış ve savaşmıştır. Bazen de Mora yarımadasında Rum Kocabaşların (köy şefleri) öncülük ettiği ayaklanmayı bastırma işinde olduğu gibi, merkez güçlerle ayanlar işbirliğine gidip uzlaşma noktaları yakalayabilmişlerdir.

Burada konumuzu ilgilendiren nokta, ayanların öne çıkışını koşullayan toplumsal yapıdır. Zira Balkanlar'da ayanların politik öncülüğündeki Osmanlı Müslüman toplumsal kümelenmesi yeni bir "ekonomik felsefe" doğurmuştu. Ayanlar yaslandıkları Müslüman toplumun geleneksel kalıplarını kırıp sosyal bir değişimin başlatıcısı olmuş, şehirlerde hâkim hale gelmeye başlayan gayrimüslim orta sınıfın çıkarlarından ve merkezi bürokrasinin soyguncu yönetim sisteminden ayrışmış, gücünü toprağa bağlı üretimden ve toprağı kontrol edebilirlikten almışlardır. II. Mahmud tarafından ortadan kaldırılmalarına rağmen "onları destekleyen alt gruplar" ve "bütün toplumu değiştiren ekonomik ve sosyal süreç" yok edilmemişti.

Ayanların yok olmasıyla açılan boşluğu zanaatkârlardan, toprak sahiplerinden ve bir şekilde ticaretin içinde yer edinmiş Müslüman gruplardan oluşan orta sınıf doldurmuştu. Bu orta sınıfın önemi imparatorluk içinde kapladığı ekonomik güç ve elinde tuttuğu nüfuzdan ileri gelmiyordu. 19. yüzyıl sonlarına doğru ideolojik-politik sahada edindikleri konum itibariyle önem kazandıkları görülmektedir. 19. yüzyıl sonları Balkanlar'da uluslaşma temelinde ayrışmanın, karmaşanın kol gezdiği düşünülürse; bu sınıfın öneminin ulus-devletleşme süreci içinde gösterebildiği ideolojik-politik varlıktan ileri geldiği anlaşılır. Tarihçilerce "Türk-Müslüman orta sınıf" olarak tarif edilen bu sınıfın "Türklüğü"-nün[10] tartışılmaya ihtiyacı olsa da, Türk ulus-devletleşmesinde önemli rol oynadıkları açıktır. Bu yüzden bu sınıfın gelişimine ve politik güç kazanma sürecine kısaca bakmakta fayda var:

---

10) Buradaki "Türk" kimliği üzerinde okumak gerekiyor. Gerek bu orta sınıf açısından gerekse de daha sonraları kendisini "Türk" olarak ifade edecek toplumsal gruplar açısından "ulus/milliyet" içeriğiyle tanımlanan bir "Türklük" söz konusu değildir. Ulus kavramı kapitalizmle ortaya çıkan ve burjuva sınıfın önderliğinde ve bu sınıfın kendi çıkarına uygun olarak oluşan siyasal birimde yani ulus-devlet içinde anlam bulmaktadır. Kökü M.Ö. 3 binlere giden Etni (budun) kavramı "ise başka topluluklarla belirli bir kültürel farklılığı, belirli bir toprak bütünlüğü içinde toplumsal hareketliliği, geniş ölçekli bir araziyi ve nüfusu gerektiren; dış siyasal ilişkileri ve bu ilişkiler çerçevesinde çatışmaları bulunan ve belli bir aidiyet duygusunu ve sadakatini barındıran bir toplumsal-kültürel topluluğu" (Modernizm ve Milliyetçilik, S. Aydın) ifade etmektedir. Bu etnisitenin ana harcını dini hiyerarşi, kural ve ritüeller oluşturuyordu. 20. yüzyıl başlarına kadar "Türk" kavramı da bu etnisitelik içinde anlam buluyor. "Türklüğün" önceleri ulusal içerikte sonrasında "saf ırk" özelliklerine indirgenerek tanımlanması Osmanlı rejiminden TC rejimine geçiş süreciyle iç içe yaşanmıştır. Dolayısıyla "Türk Müslüman" kimliğinde bu orta sınıfın "Müslümanlığı" baskın olan öğedir. Ve "Müslümanlığın" kendi başına bir kimlik ifade ediyor olmasının yanında politik bir anlamı da vardır. Yani Müslümanlık, Osmanlı rejiminde ekonomik, idari-sosyal işlevi olan bir kimliktir ve taşıdığı ayrıcalıkları itibariyle bir ağırlığı vardır ve bu ağırlığın kaynağı olan Osmanlı tahtı/bürokrasisine hizmet etmek Müslümanların bir "ayrıcalığıdır". Bu yanıyla batı literatüründeki "Türklük" kavramının Os-

Osmanlı devletinin 16. yüzyıldan itibaren sosyo-ekonomik dayanaklarının çürümesi ve çökmeye başlamasına paralel yaşanan gelişme, etnik ve dini toplulukların uluslar haline dönüşecek şekilde kümelenmeye başlaması ve ulus-devletin ekonomik-siyasal dinamiklerinin serpilmesidir. Bu gelişme kısaca, geleneksel toplumun bir arada tutan ekonomik ve sosyal bağların çözülerek imparatorluğun ulusal bileşenlere ayrılma sürecidir. Osmanlı devletinde bu gelişmenin olanca şiddetiyle ve yaygınlığıyla yaşandığı yer Balkanlar'dır ve burada Müslüman olmayan topluluklar milliyetçi politikalara ve ulus-devletleşmeye ilk yanıtı verenler olmuştur. İşte "Tük Müslüman orta sınıf"ın oluşması Balkanlar'daki bu sosyal-ulusal kargaşa ortamında anlamlı olmaktadır. Türk uluslaşmasının ekonomik veçhelerinin oluşmasında ve ayrıca uluslaşma duygusuna çekirdek oluşturacak sosyal-kültürel bir kaygının oluşmasında bu sınıfın önemli etkileri olmuştur. Şöyle ki; ekonomik gücünü Osmanlı'nın kontrolü altındaki toprak mülkiyet sisteminden, bu toprakların dağıtılması, işletilmesi ve ürünlerin fiyatlandırılmasındaki etkisinden alan bu sınıf şimdi pazar ekonomisinin yasalarına tabi olmak zorunda kalıyordu. Pazarın şimdiki gerçek sahipleri çoğunluğu Rum, Ermeni ve bazı yerlerde Hıristiyan Araplardan oluşan gayrimüslim gruplardı. Zaten bu durum üzerine II. Mahmud hem kendi tahtına sağlam toplumsal bir dayanak olmaları için hem de bazı ticari kaygılar sonucu, ticari hayatta Osmanlı Müslümanlar için bazı "milli" tedbirler almıştı. Gayrimüslim ve Avrupalı tüccarların üstünlüğü karşısında yaşadıkları "mağduriyet"in giderilmesi için Bab-ı Ali'nin yolunu aşındıran Müslüman tüccarlar için "Hayriye Tüccarı" statüsü tanındı ve onların da Avrupalı tüccarların imtiyaz ve haklarına kavuşmaları sağlandı. Hatta bu konuda bir de ferman yayımlatarak "Ehl-i İslam tüccarın korunması ve himayelerinde"

---

manlı'daki olgusal karşılığı "Osmanlı tahtı ve Müslüman tebaası"dır. Kavramı bu özelliklerinden arındırarak Osmanlı'da ve önceki beylik ve devletleri kuran bir Türk ulusu/milletinin varlığına ispata çalışanlar, çoğunlukla kutsal bir "Türk miti" yaratmakla görevlendirilmiş resmi tarihçilerdir.

devlet memurlarının gevşek davranmamaları ve bu işi sıkı tutmaları istendi. Fakat ticaretin kullarının masa başında üretilmeyip bizzat pazar ilişkilerinden doğduğu gerçeği bir kez daha kendini gösterdi. Güçlü ve gelişkin olan sermaye eski ayrıcalıklarını daha da geliştirdi. Osmanlı Müslüman tüccarlar ise az bir pay ile yetinmek ve hep geriden gelmek zorunda kaldılar. "Türk-Müslüman" gruplar tam da bu yüzden; ekonomik çıkarları, yaşam biçimleri ve kültürleriyle kendinden daha ileride olan rakip sınıfla karşı karşıya geldikleri ölçüde bir sınıf olma özelliği kazandılar. Ve bu şekilde bir sınıf özelliğine kavuştukları ölçüde de gayrimüslim benzerlerinde de olduğu üzere, siyasal ufuklarında "uluslaşmak" ve "kendi pazarına sahip olmak" yönelimi belirlemeye başladı. Ama Hıristiyan sınıfdaşlarıyla aralarında oluşan yarım yüzyıllık devre farkıyla...

Öte yandan yüzyıllar boyunca zımmi olarak gördükleri gayrimüslimler karşısında "ümmet" olmanın kimi ekonomik ve sosyal ayrıcalıklar, Müslüman kesimlerin klasik Osmanlı rejimi ile ilişkilenmelerinde "özdeşleşme" ve "sahiplenme" duygularını besliyordu. Bunun tam aksine de Müslüman olmayan halklarda kırılması mümkün olmayan ezilmiş-sindirilmiş[11] duygusuyla ayrı siyasal bir kader çizme eğilimini artırıyor, bu duygular uluslaşmanın psikolojik-kültürel altyapısına katkı sunuyordu. Müslü-

---

11) Dönemin tanıklıklarından birisi şu şekilde: "Türklerin yaşantılarına göre bizim yaşantımız daha yüksek düzeydeydi. Bulgarların geçim vasıtaları çok çeşitliydi. Ticaretin, üretimin ve zanaatın hemen her dalıyla uğraşıyorlardı. Türklere gelince tek bildikleri şey ziraat idi. Bizim önde gelen halkımız, tüccarımız ve çorbacılarımız (Bulgar köy başları) Türklerin önde gelenlerine kıyasla çok daha fazla uyanık, ulusal bilinçte ve parasal zenginlikte çok daha öndelerdi. Ama bütün bunlara rağmen biz Bulgarlar, Türklere karşı bilinç altından gelen bir korku beslerdik. Bizim insanlarımızın Türklerden korkmalarının nedeni, onlar tarafından bir baskı uygulanmayan köylerde yaşamımıza rağmen onların efendilerimiz olduğunu bilmemizdi. Konakta yaşayan vali Türktü... Ayrıca savcı ve hâkim de Türk'tü... Türkler bütün gücü ellerinde bulunduruyorlardı. Türkler kraldı ve biz Bulgarlar onların tebaasıydık." (T.G. Vlaykov, 1860'da Bulgaristan'daki Pirdap bölgesinden anılar, Aktaran K. Karpat)

manların, 1839 Tanzimat fermanı ile gayrimüslimlerle beraber "tebaayı saltanatı seniye" olarak eşitlenmiş olmaya –her ne kadar bu eşitliğin pratikte pek karşılığı olmayacaksa da– tepki duymaları ve karşı çıkmaları bu zeminde anlaşılır oluyor. "Yeni Osmanlı" aydınlarının tarihsel önemi de bu kesimlerin tepkilerine tercüman olmalarından ve de bu tepkiyi "milli bir politikaya dönüştürmenin başlangıcını oluşturmalarından ileri gelir. Bu aydınlardan Namık Kemal'in şu sözleri dönemin ruhunu yansıtması açısından özet sayılabilir: "*Eğer Hıristiyanlar bizim egemenliğimizi isterlerse anlaşılır, pek doğaldır ki onları hükümete almadığımız için yakınma hakkına sahip olmayacaklardır...*"

Dinlere, "millet"lere eşit muamele fikri ve Müslüman–Müslüman olmayan tüm halkı "Osmanlılık"ta bütünleştirme siyaseti gayrimüslim halkların uluslaşma sürecinin ve ulus devletler halinde imparatorluktan kopma yöneliminin önünde engel olamadı. Üstelik Müslüman kesimlerin Osmanlı rejimi ile arasındaki "sahiplenme" bağlarında kırılmaya yol açıp bu kesimlerin gelecek kaygısını da yakıcı hale getirdi. Böylelikle bu kesimlerin de uluslaşma yönelimine dolaylı yoldan ivme kazandırmış oldu. Fakat asıl ivmelenme, Balkanlar'daki bu Müslüman tebaaya ve orta sınıfa 19. yüzyıl ortalarından itibaren başlayan kitle halindeki Müslüman güçlerin eklenmesinden sonra başlamıştır. Bu göçlerle beraber bölgede hem demografik değişimler yaşanmış hem de politik atmosfer daha da keskinleşmiştir. 1844 sayımına göre Balkanlar ve Anadolu'daki Osmanlı nüfusunun yüzde 60'ını Müslümanların yüzde 35'ini Hıristiyanların oluşturduğu kaydedilmiştir.[12] Ruslarla yapılan "93 Harbi" sonrası, bu harbe atfen söylenen "93 sökümü" denilen göçlerle Tuna Nehri'nin güneyinden, güneydoğusundan ve Kafkaslar'dan yaklaşık 1 milyon Müs-

12) Tüm bunlara rağmen 1912'de yapılmış sayımlarda bu oranın pek değişmediği görülüyor. Bu sayımda Hıristiyan nüfus oranının yüzde 30 civarında olduğu görülüyor. Tabi bu sonucu değerlendirirken yalnızca 1865-80 yılları arasında dahi toplam nüfusun yüzde 42 oranında artmış olduğunu da dikkate almak gerekiyor.

lüman insan topluluğu Balkan bölgesine göç ettirilmiştir. 1878'den itibaren elden çıkan Balkan topraklarından, Kırım'dan Kafkaslar'dan yaklaşık 5 milyon insan Osmanlı elinde kalan Rumeli topraklarına ve Anadolu'ya göç ettirilmiştir. Böylelikle "Türk" ve Müslüman nüfus, sayıca ve oranca artmış oldu. Daha da önemlisi savaşın çok zor şartlarına maruz kalmış, açlık ve ölümle burun buruna zor günler geçirmiş ve yıllarca yaşadığı yerlerden sökülüp atılmış olan bu kitle yanlarında gelirken, yaşadıklarının sorumlusu olarak gördüğü Hıristiyan devletlere karşı güçlü bir "Müslüman milliyetçiliği" getirmişti. "*Artan göç ve kötüleşen köylülerin durumu ve şehirlere yığılmış işsizlik bir yandan sosyal değişimden kaynaklanan yabancılaşmayı artırdı, bir yandan ortak arayışta çeşitli grupların kaynaşmalarını hızlandırmıştır... Milliyetçilik için koşullar hazırdı fakat liderleri ve ideolojileri yoktu.*"(13) 19. yüzyıl sonlarına doğru siyasal koşullar bu boşluğun doldurulması yönünde ilerleyecekti...

1878 Berlin Anlaşması ile Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını kazanarak Osmanlı devletinden ayrılmaları, Rusya'nın Besarabya bölgesinde toprak elde etmesi, Kırım ve Kafkaslar'da çok geniş toprak kayıpları Osmanlı bürokratik elitinin "Osmanlılığa" dayalı bir vatandaşlık üzerinden Hıristiyan halkları kendi bünyesinde tutma siyasetinin de geleceksizliğinin, iflasının ilanı oldu. Öte yandan bu ayrılmalar sonucu oluşan demografik durum böyle bir siyaseti "gereksizleştirmiştir". Bu yüzden Osmanlı saltanatı II. Abdülhamid devriyle beraber "Osmanlıcılık" siyaseti ile küstürmüş olduğu "Müslüman tebaası"na yeniden yüzünü dönmüştür. Yeni buluşmanın adı "Panİslamizm"dir. Böylelikle Osmanlı tahtının bürokrasi ve aydınların, Müslümanların ve arayış halindeki halk kesimlerinin "beka sorunu" tarihin bu noktasında kesişmişti. Elbette herkesin farklı sı-

---

13) Daha sonraları Türk/Müslüman milliyetçiliğinin başını çekecek İttihatçı liderlerin büyük çoğunluğunun da bu göç ettirilmiş nüfusun içinden çıkmış olduğu görülüyor. M. Kemal bunlardan yalnızca birisi. "Enver Paşa"nın ailesi Tuna Kili'den, "Talat Bey"in ailesi Bulgaristan'dan göç etmiştir.

nıfsal çıkarları ve düşünüşü ve hayallerini kurduğu farklı bir gelecek vardı fakat buna rağmen aynı politik çatı altında buluşulabilmişti. Bu buluşmanın biçimine en önemli katkıyı sunan yine dönemin aydın tabakası olmuştu. Namık Kemal ve diğer Yeni Osmanlı aydınları "*bir vatan, siyasal kimlik ve Osmanlı-Müslüman kültürel çerçevesinde devlete bağlılık kavramı geliştirdiler. Bunlar gelişmeye başlayan Türk milliyetçiliğinin psikolojik temellerini ve yeni kuşak aydınların siyasi kültürünü oluşturdu.*" (K. Karpat) Başka bir deyişle İslam birliğine dayalı imparatorluk olanakları 20. yüzyıl başlarında tükenince bu kimlik ve kavramlara milli anlamlar yüklenecek ve yola Türk milliyetçiliği ve ulus-devletleşme siyasetiyle devam edilecektir.

2-) Tanzimat Dönemi Aydınlarından İttihat Terakki Cemiyeti'ne Türk Milliyetçiliğinin Evrimine Dair

Türk ulus-devletini kuracak olan bürokratik elitin, bunu hangi koşullarda başarabildiğinin daha etraflıca anlaşılabilmesi için, ulus-devlet fikrini olgunlaştıran siyasal-kültürel iklimin bilinmesi oldukça önemlidir. II. Abdülhamid dönemi, sosyo-ekonomik değişimin hızlanması, Osmanlı rejiminin girdiği idari ve politik krizin derinleşmesi ve politik saflaşmalarm-hesaplaşmaların belirginleşmesi açılarından yoğunlaşılması gereken dönem olarak karşımıza çıkıyor.

II. Abdülhamid döneminde hem tarım sektöründeki değişiklikler hem de "devletin modernizasyonu" uğruna harcanan çabalar sonucunda, tarımla uğraşan Müslüman üst sınıf ile Müslüman olmayan ticari gruplar arasındaki ekonomik-sosyal-politik farklılaşma belirgin biçimde açığa çıkmaya başlamıştır. Bu belirginleşme sürecinde Müslümanlar cephesinin iki yönlü kazanımı söz konusudur:

Birinci olarak, taşra kökenli Müslüman eşraf takımı ile şehirdeki tüccar ve zanaatkâr arasındaki ilişkiler gelişmiş, taşra kökenli bir aydınlar grubu oluşmaya başlamış, böylelikle de Müslüman yığınlar birbirinden kopuk ve ilişkisiz gruplar olmaktan çıkıp ekonomik ve sosyal bir çehre edinmişlerdi. Okul sisteminin yaygın-

laşması yüksek meslek okullarında Türkçe'nin[14] kullanılması ve böylelikle yeni meslek gruplarının da dili haline gelmesi "etnik Türklüğe ilişkin alt akımların" ve Türkçe'ye olan ilginin artmasını beraberinde getirdi.

İkincisi, artık Müslümanların Osmanlı devletinde belirgin bir çoğunluk sağlıyor oluşu ve bu çoğunluğun doğal olarak, taht açısından en sağlam ve güvenilir toplumsal dayanak olarak görülmesi İslam dininin açıktan politik sahaya sürülmesinin önünü açtı. II. Abdülhamid, devletin İslami kimlik özelliklerini parlatmaya çalışırken diğer yandan kendisini de "Allahın gölgesi" ilan etti ve halifelik sıfatının getirilerinden sonuna kadar faydalanmaya çalıştı. Ekonomik ve sosyal açıdan biçimlenmeye başlayan Müslüman üst-orta sınıflar ile kurulan politik İslami köprü sayesinde devlet içinde bu sınıflardan gelen kadroların ağırlık kazanması bu sürece paralel tedricen gerçekleşti. Ve artık "Osmanlı" bir imparatorluk çatısı ve "millet"ler arası bir sentez olarak öne sürülen siyasal biçimi açısından zeminini kaybetti. Osmanlı devleti Müslümanlık ve Türklük ile özdeş görülen bir tür ulusal yapı olarak görülmeye başlandı.

Fakat tüm bu gelişmelere rağmen şu iki noktanın altını çizmekte özellikle fayda var: Tüm yakınlaşma eğilimine ve kurulan politik bağlara ve devlet içindeki ağırlıkların artışına rağmen Müslüman orta-üst temelde "uluslaşma" eğilimini, "Pan-İslamist" politikalarını resmi düzeye yansıtmadı ve Osmanlı rejimi yıkılana dek kendini ne ulus devlet olarak ne "İslam devleti" olarak ilan etti. Şimdi bu iki olgunun nedenlerine bakalım.

Müslüman orta-üst sınıflar ile Osmanlı iktidarı/devleti, tarihsel gelişimin ve politik atmosferin zorlamasıyla gittikçe birbirine paralel hale gelen bir yakınlaşma eğrisini takip etmiş olsalar da bu çizgi tam olarak çakışmadı. Zaten böyle bir çakışma Osmanlı devletinin sınıf yapısının değişmesi anlamına gelirdi. Oysa Os-

---

14) "Türkçe"nin bugünkü bilinen Türkçe'yle aynı olmadığı bilinmelidir. "Türkçe"den kasıt Arapça, Farsça gibi dillerin karışımından oluşmuş bir Osmanlı dilidir. Saray erkânının konuşup yazdığı ağdalı bir dildi.

manlı iktidar elitinin çıkarları ile hitap ettiği Müslüman sınıfların (bunun kapsamında Rumeli ve Anadolu'ya yerleşik büyük toprak sahipleri, eşraf takımı ve liman kentlerde oturan ve bir şekilde ticari imtiyaza kavuşmuş tüccarlar vardı. Ancak "devletleşemeyen", devletle bütünleşemeyen bu sınıflara Kürt aşiret liderleri ve derebeylerini özellikle eklemek gerekiyor) çıkarları farklılaşıyordu.

Osmanlı tahtının ve iktidar elitinin, rejim ayakta durduğu sürece tahtın merkezileşmesinde, bürokratik mekanizmanın güçlenerek sömürü kanallarını genişletmesinde çıkarı vardı. Vergiler ve diğer bürokratik soygun olanakları da bu çıkarı daha cazip hale getiriyordu. Devleti, hitap ettiği Müslüman sınıfların çıkarı doğrultusunda şekillendirip, bu sınıfların çıkarına olan politikalarla yetinmek, Avrupalı kapitalistlerin ve bunların yerli acenteleri etrafında dönen ticari çıkarları zedelemeyi de göze almayı gerektiriyordu. Bu da iktidar olanaklarını ve bizzat iktidar koltuğunu büyük kapitalist devletler karşısında riske atmak demekti. Öte yandan köylerde ve kasabalarda yerleşik olan "sosyal mevkilerini ve etkilerini ekonomik güçlerine dayandıran" büyük çoğunluğu, ziraatle/zirai ürünlerin ticaretiyle uğraşan ama eski feodal-bürokratik düzen yerine şimdiki gibi özel mülkiyet haklarına sahip olmayı arzulayan Müslüman hâkim sınıfların daha dar daha özel çıkarları vardı. Bu kesimler homojen bir kitle halinde yaşanmıyor olsalar da yerleştikleri bölgelerde ortak pazar çerçevesinde üretim ilişkilerine uygun bir biçimde yeni bir toplumsallaşma yaşıyordu. Bu toplumsallaşmaya dil-din-gelenek gibi sosyal bağlardan öte şimdi de ekonomik ortaklık/dayanışma bağları yön vermeye başlamıştı. Bu bir yanıyla da ulusal bir dokunun oluşumu anlamına geliyordu. Dolayısıyla devlet bu ulusal yapının çıkarını koruyup geliştiren politikalar izlemeliydi. Fakat anlaşılacağı üzere, Osmanlı devleti henüz bu politikalara zorunlu değildi ve tek çıkar yol olarak görmüyordu. Bu şekilde görüyor olsaydı bile, henüz imparatorluğun tamamını oluşturmayan ve yeterince güçlü olmayan Müslümanlara/Müslüman sınıflara bel bağlamak, devletin siyasal seçeneklerini azaltacağından, zorda kalındığında diğer siyasal seçeneklere doğru manevra yapabilme olanaklarını

tüketeceğinden dolayı Osmanlı'nın yüzyıllarca birikimi olan devlet politikasına ve "devlet aklına" aykırı olurdu. Üstelik tarihsel koşullar ve zihin dünyası tekçi bir ulusallaşmaya hazır değildi.[15] Osmanlı devletinin kendisine "sosyal bir standartlaşma, bütünlük ve homojenlik sağlama" olanakları açısından çıkış yolu sağlayacağını düşündüğü "Osmanlıcılık" siyasetinin iflasından sonra dahi İslami temelde de olsa imparatorluk yapısı her daim korunmaya çalışıldı. Tam da bu yüzden, Osmanlı iktidarı-devleti ile söz konusu Müslüman sınıf/toplum arasındaki siyasal farklılık, Osmanlı'nın bürokratik eliti ile Osmanlı'nın "modernleşmeci aydınları" arasında gittikçe büyüyen açı farkını doğurmuştur. Devlet bürokratlarıyla aydınların aynı insanlar olduğu Tanzimat döneminde bu farkı görme imkânı zaten yoktu. Fakat aynı bürokratik kökenden gelen ve "Yeni Osmanlılar" diye bilinen ikinci dönem aydınlar bir kademe fark yaratmıştı. Tanzimat politikalarına esaslı bir eleştirileri olmayan bu "Yeni Osmanlı" aydınlarıyla iktidar eliti arasında oluşan açı farkının, bu aydınların Osmanlı kalkınmasında "yerli bir tüccar zümresi meydana getirmek" çözüm önerisindeki ısrarlardan kaynaklanıyor olması yukarıda aktardığımız durum itibariyle oldukça anlamlı görünüyor. Devlet çeperinin tedricen ulus-devletleşme yörüngesine girmesi zaten kaçınılmaz bir tarihsel eğilimdi, Osmanlı'nın bundan kaçması mümkün görünmüyordu. İmparatorlukla ulus-devlet arasında bir kopuş mu olacağı yoksa yavaş yavaş bir evrim mi yaşanacağı, gelecekte çözülecek

---

15) Osmanlı devletinin siyasal/ideolojik kimlik ediniminin keyfi tercihlerle, mistik öğelerle değil tarihsel şartların gereklerine göre gerçekleştiği ortadadır. II. Abdülhamid'in Pan-İslamist siyaseti dahi amaç olarak tüm Müslüman ülkelere yönelmedi, dünya genelindeki Müslüman nüfusa siyasal bir öneri olarak ortaya konmadı. Yalnızca imparatorluk dâhilindeki Müslümanları muhatap aldı. Daha Abdülaziz zamanında Sumatra, Cava ve Romano adalarındaki Müslümanlar padişahın "halife" sıfatını öne çıkararak Müslümanların siyasal ortaklığını sağlaması teklifinde bulunuyorlardı. Padişah yönetsel gereklere ve geleneklere uygun olarak bu tekliflere doğrudan karşı çıkmayıp altında tutmayı yeğledi. Anlaşılan o ki Abdülaziz zamanında "imparatorluk sentezi"nin sürdürülebilme olanaklarına tükenmiş gözüyle bakılmıyordu.

bir meseleydi! Bu meseleyi çözecek olan ve açı farkının hepten belirginleştiği üçüncü dönem aydınları İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde toplanacaktı.

Osmanlı Aydınlanmasının temel özellikleri

Osmanlı devletinin Küçük Kaynarca Anlaşması (1774) ile başlayan ve Edirne (1829), Hünkâr İskelesi (1833), Balta Limanı Ticaret Anlaşması (1838) ile gittikçe derinleşen ve hukuki bir zemine kavuşan yarı-sömürgeleşme süreci, gayrimüslim ticari gruplara gelişme olanağı sağladığı gibi Osmanlı tabiiyetinde bulunan Hıristiyan toplulukların reform taleplerini de depreştiriyordu. Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856), Arazi Kanunu (1858) ve Tabiiyet (Vatandaşlık) Kanunu (1869) hem yarı-sömürge karakterdeki ticari anlaşmaların hukuki-ekonomik çatısını oluşturmuş hem de gayrimüslim halka karşı açıktan yapılabilecek zulüm, haksızlık ve zor alımlara karşı belirli bir uluslararası koruma sağlanmıştı. Elbette Avrupalı kapitalistlerin ve Rusya'nın derdi kendi "dindaşları"nın ve uyruklarının haklarını gözetmek değildi. Daha doğrusu dertleri bununla sınırlı değildi. Her bir devlet kendi bölgesel çıkarlarına uygun gördüğü etnik-dinsel grupla ilgiliydi ve geleneksel "misyonerlik" faaliyetlerinde de bu çıkarlar yön veriyordu. Fakat durum böyle olmasına rağmen, gittikçe İslami kimliği berraklaşan Osmanlı devleti açısından gayrimüslimlere karşı "elinin kolunun bağlanmış" olması ve çeşitle reform dayatmalarının ortak noktasının gayrimüslimlerin haklarını genişletilmesi ve güvence altına alınmasına ilişkin olması kapitalist devletlerin baskı-sömürü ve haksızlıklarına duyulan öfkeyi gayrimüslim halkların üzerine yönlendiriyordu. Dünyanın geri kalanıyla kurulan ithalat ve ihracat ilişkilerinin anahtarının esasta gayrimüslim tüccarların elinde olması daha düne kadar "millet-i mahkume" diyerek aşağıladıkları bu insanların şimdi yaşam kültürü ve sosyal refah açısından daha ileri çıkmış olması Müslüman Osmanlı cephesinde kıskançlık ve düşmanlık duygularının kabarmasına neden oluyordu. Dolayısıyla gayrimüslim halklar Osmanlı devleti için giderek "her musibetin

kaynağı" ve "içimizdeki bela" şeklinde kavranmaya başlandı[16] ve "Pan-İslamist" siyasetin en etkili vurgusu olması itibariyle de Müslüman kitlelere bu şekilde propaganda edildi. İşte Yeni Osmanlılar'ın ünlü temsilcisi Namık Kemal'in "vatan" kavramı bu siyasal çalkantıların bir tortusu olarak meydana çıktı ve Osmanlı bürokrat aydın sınıfın duygularına tercüman oldu. Ve adeta sihirli bir sözcük gibi, bu sınıfın bütün siyasal akımlarını yani bütün Jön-Türk hareketini etkisi altına aldı.

"Vatan" kavramı sınıfsal bir vurgudan uzak olmakla birlikte olgusal karşılığını her sınıfın kendi beklentileriyle doldurabileceği bir biçime sahipti. Belki de böylesine muğlak bir siyasal kavram olmasından ötürü her sınıf kendi çıkarıyla örtüştürüyordu. Ancak bu kavramın asıl önemi bu tarihsel dönemeçte Osmanlı devleti ile Anadolu ve Rumeli'de yerleşik "Müslüman tebaası" arasında konjonktüre uygun "ulusal" bir duygulanımla yüklü olmasından ileri geliyordu. Devlet ile Müslüman tebaa arasındaki kader ortaklığını ifade ediyordu. Bu kavramda modern ulus kavramının kapsadığı ekonomik-sosyal ve kültürel bağın belirli bir siyasada ortaklaşması ve milli bir kimlikte/bilinçte senteze ulaşılması gibi hedefler belirgin değildi. Çünkü uluslaşma dinamikleri Batıda yaşandığından farklı türde oluşmuştu. Batıda ticari ve sanayi kapitalizmin iç çelişkilerinin ürünü olarak yaşanan ulusallaşma sürecinde, toplum burjuva sınıfı önderliğinde bir iç pazar etrafında birleşmesi şeklinde yaşanırken bu gelişim sürecinin yarattığı ulus bilinci/kimliği söz konusuydu. Sömürge ve yarı-sömürgeler ise bu ilk devredeki ulusallaşma sürecinin etkilerine,

---

16) Osmanlı'nın modernleşme-uluslaşma sürecinin bir parçası olarak farklı kimlikteki halkların hedef tahtasına çıkarılması boyunlarına "hain" ve "iç düşman" yaftaları asılarak toplu yağmaya, linçe ve katliama açık hedef haline getirilmesi, Osmanlı sarayından cumhuriyet meclisine intikal eden resmi bir politika olmuştur. Türk-Müslüman ulusallaşma sürecinin her kritik evresinde ve her politik kriz arifesinde uygulanan bu politika bugün hala yürürlüktedir. 1894-95 Ermeni katliamı, 1909 Adana katliamı, 1912-13 Rum Soykırımı, 1914-1915 Ermeni Soykırımı Osmanlı'mn bu politikada sergilediği "başarılı" uygulamalardır ve bu kanlı sicili cumhuriyet rejimine devretmiştir.

yani kapitalizmin ihtiyaçlarına maruz kaldı. Bu ülkelerde/imparatorluklarda yaşanan ulusallaşma bu eşitsiz ilişkiye tepki temelinde ve dar bürokrat/aydın gruplarının başını çektiği hareketler olarak gelişti. Şimdiki durumda "vatan" savaştan savaşa sürülen, iliklerine kadar yoksullaşmış köylü için bir parça toprak ve huzur beklentisiydi ya da 19. yüzyıl Islahatçı paşalarından Ahmed Cevdet'in deyimiyle vatan, askerin aklında köylerindeki meydandan ibaretti; Müslüman toprak ağası ve eşraf takımı için sahip çıkabilecekleri, kurallarını belirlemede söz sahibi olabilecekleri bir pazardı; taht-bürokrasisi için tebaasını devlete bağlayan siyasi bir bağ ve iktidarın çıkar elde edebileceği tam saha idi. Zaten bu yüzden "vatan"dan kasıt bazen "Osmanlı", bazen "ümmet" bazen de "millet" olurdu. Fakat tüm bu biçimlenmemişliğe rağmen, tıpkı Marks'ın "*egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda egemen düşüncelerdir*" belirlemesinde olduğu üzere, "vatan" kavramının ve vatan ideali altında biçimlendirilen siyasetin asıl hizmet ettiği yer Osmanlı tahtı/bürokrasisinin sınıf çıkarıydı. Osmanlı aydınlarının kimi zaman "düvel-i muazzama"ya (büyük devletlere) dertlerini anlatamamış olmanın çaresizliğiyle, kimi zaman inlemesine acılı gözyaşlarıyla eşlik ettikleri, kimi zaman ateşli bir kahramanlıkla kurtarmayı amaç edindikleri "vatan"ın üzerindeki bu romantizmi kazıyınca altından "Hilafet-i İslamiye" ve "Saltanat-ı Osmaniye"nin bekasının amaç edilişi açıkça görülecektir.

Büyük bir çoğunluğu nazır, paşa çocuğu ve kendileri de Osmanlı devletinin maarif, kültür vb. alanları ve Tercüme Odası'nda görev yapan Yeni Osmanlı aydınları (Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi, Şinasi Agâh Efendi, Beyzade Mehmet, Mehmet Nuri, Suphi Paşazade Ayetullah en bilinenlerindendir) Tanzimat reformlarını ve modernleşme hamlelerini karşıt bir konumdan eleştirmiyorlardı. Batı kapitalizminin Osmanlı içinde yarattığı kimi "eşitsizliklere" ve kapitülasyonların bazı zararlarına itiraz etmelerine rağmen Tanzimat reformlarının yine "düvel-i muazzama"nın himayesinde sürdürülmesini istiyorlardı. Yeni Osmanlı aydınlarına göre "Bab-ı ali mevcut sıkıntı ve zararları Avrupa devletlerine bir anlatılabilse" onları iyi niyetle harekete geçirip du-

rumu düzelteceklerdir. Ki "devlet-i aliyüzyıle'yi harap etmek" Avrupa'nın menfaatine değildi... İçeride İslamiyet'e sımsıkı sarılınmalıydı ama reform işleri "ayak takımı"na bırakılmamalıydı. Yeni Osmanlıların politik ufukları aşağı yukarı bu reformist düşüncelerle sınırlıydı. 1870'lere doğru muhalefet dozunu artıran ve faaliyetlerini yaygınlaştıran Yeni Osmanlı akımının hanesine yazılabilecek en büyük başarı 1876'da "Kanuni Esasi"yi yani Osmanlı anayasasını ilan ettirerek II. Abdülhamid'e "Meclis-i Mebusan"ı açtırmayı kabul ettirmek olmuştur. Fakat bu "parlak" başarının ertesi yıl Osmanlı-Rus savaşı bahanesiyle ellerinden alınması, meclisin kapatılması yeni Osmanlı akımının da siyasal jübilesi olmuştur. Fakat I. Meşrutiyet yenilgisi genel Jön-Türk[17] hareketi açısından görece radikal ve ulusalcı bir hatta doğru kırılmanın başlangıcı olarak ele alınabilir. Tüm kırılmalara rağmen değişmeyen ve değişmeyecek amaç aynıydı: Osmanlı devletinin kurtarılması, ilerleme (terakki) duygusunun canlı tutulması ve anayasacılık... Zaten Jön-Türklerin 1895 Nizamnamesi'nin 2., 3., 4. ve 5. maddeleri öncelikli olarak bu öğeleri içermişti. Hatta biraz daha ileri götürmek gerekirse, ulus milliyetçiliğine doğru artan bir eğilimin izlerini taşısa da Jön-Türk hareketinin tüm fraksiyonlarını siyasal hedeflerinde "Misak-ı Milli" andında, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi"nde, Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarında, 1920 Ankara Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) kuruluş amacında açıkça belirtilen ve tüm bu oluşumlara ortak karakterini veren amaç, Osmanlı tah-

---

17) "Jön-Türk Hareketi" 19. yüzyıl Osmanlı modernleşme sürecinde doğrudan destekleyici ya da daha eleştirel bir mesafe koyarak yerini alan irili-ufaklı akım ve örgütleri kapsamaktadır. "Jön Türkler"den genel kasıt I. Meşrutiyet sonrasında, tüm alt akımlarıyla beraber İttihat ve Terakki siyasetinde kendisini ifade edenler olsa da tarihsel kullanımı İTC öncesi reformcu aydınlara uzanmaktadır. 1865'te Namık Kemal'in etrafındaki dar bir kadro "İttifak-ı Hamiyet" örgütünü kurarak harekete geçirdiği, etkilediği tüm muhalif aydınlar için ilk defa Fransızlar kullanmıştı bu kavramı. İtalyan radikal burjuva örgütü "Genç İtalya"dan esinlenen Fransızlar bu Osmanlı aydınlarına "Jenunes Tures" (Genç Türkler) adını yakıştırmıştı.

tının ve hilafet makamının politik haklarının korunması ve devletin baki kılınmasıdır. Konjonktürel kimi değişkenlikler dışında, cumhuriyet rejimi tamamen kendi ayakları üzerinde doğrulana dek modernleşmeci hamlelerin "Osmanlı aydınlanması"nın ve milliyetçi-ümmetçi tüm akımların siyasal çehresini bu talepler belirlemiştir. Bu açıdan Osmanlı rejimi ile cumhuriyet rejimi sırasında hakeza Osmanlı ümmetçiliği ile Türk milliyetçiliği arasında bir kopuşun değil, devamlılığın olduğu ortadadır. Jön-Türk hareketi ve devamlılığı sağlayan, Osmanlı devletini TC devletine bağlayan ana akım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyasal güdüsünü devleti/rejimi yaratmaktan alan Jön-Türk akımlarının ideolojik-kültürel donanımını da buna uygun halde kurması olağan bir durumdu. Osmanlıcılık-ümmetçilik-milliyetçilik arasında tercihini kullanıp doktrinleşen akımların ayrım noktalarının çok kısa zamanda ortaya çıkması ve belirli bir noktadan sonra uzlaşmaz hale gelmeleri beklenirdi. Ancak Jön-Türk akımları arasındaki ayrım noktaları renk farkından öte ton farkı gibi bir görünüm kazanmıştı. Değişen siyasal ve coğrafi koşullara, hitap edilen toplumsal kesitin yapısına göre ideolojik-kültürel vurgunun değişmesi yani diğer bir deyişle siyasal pragmatizm Jön-Türkler açısından gayet makbul bir yöntemdi. Jön-Türklerin ilk dönemde, İslami değerleri ve "ümmetin çıkarını" buna göre daha dar kalan "milli çıkar"dan öncelikle vurgulaması, Pan-İslamist politikalara meyletmesi bu açıdan anlaşılır bir durum. Jön-Türkler arasında Osmanlı sınırları dışındaki Türklüğe yönelişle dahi İslami temelin esas alınması ve halifenin manevi otoritesi üzerinden ilişkilenilmeye çalışılmasının mantığı da burada aranmalıdır. Ve bu "Türk tebaa"dan istenen şey devleti yeniden sahiplenmesi, rejime payanda olmasıdır.

Kısacası, "Osmanlıcılıkla İslamcılık hatta Türkçülük arasında gidip gelen kararsız bir tavır, bütün Jön-Türk tarihinin ortak hastalığı" olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni Osmanlılar bu hastalığın daha çok Osmanlıcılık ve İslamcılık niteliğindeki semptomların ağırlık gösterdiği bir kuşaktı. Ancak 1876'da kısa süren I. Meşrutiyet deneyiminden sonra bu kuşağın önemli bir

kısmı çöküntü yaşıyor olmasına rağmen bu deneyimi II. Abdülhamid'in istibdadının baskıcı koşulları altında İttihat ve Terakkicilere taşıyan, yani bir nevi köprü görevi gören önemli siyasi figürler de vardı. Özellikle İTC'nin yayın organı "Şuray-ı Ümmet"in editörü Sami Paşa Sezai, İsmail Kemal Bey, Mizancı Murad bunların başında gelmektedir.

Fakat gelinen aşamada siyasal ibre, Osmanlı'yı gayrimüslimlerin de dâhil olduğu ama ümmetin ayrıcalıklarının korunduğu bir "Osmanlı ulusu" yaratma projesinden, etnik bir ulusa dayanma fikrine doğru kaymaya başlamıştı. Bunun en belirgin ürünlerini İTC'ye bağlı olarak Selanik'te faaliyet gösteren "Genç Kalemler" dergisi yayınlarında görmek mümkün. Bu dergide Ömer Seyfettin, Ali Canib (Yöntem), Ziya Gökalp, Mehmed Emin (Yurdakul) gibi Osmanlı aydınlarının temsil ettiği çizgi henüz edebi düzeyde bir akımdı ve etnik politikasına "dil" üzerinden hayat vermeye çalışıyordu. Türklüğün milli ve ırki bir içerik kazanması 1908 sonrasında başlar. 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı (I. EPS) döneminde hemen hemen asıl kalıbını bulur.

1908'de kurulan "Türk Derneği" de kendini dil ve edebiyat zemininde bir Türklük kimliğini edinmişken 1912 Mart ayında kurulan Türk Ocağı, Yeni Osmanlılardan kök alan "romantik" ümmetçiliğin/milliyetçiliğin Kırım, Tataristan ve Kafkasya'dan gelen siyasi Türkçülük ile aynı kurumsal çatıda buluştuğu bir yapı oldu. "Türk Yurdu" Derneğinin kendini feshedip Ocağa katılmasıyla artık Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarına karşı açıktan tavır alınmaya başlandı. Ocak milliyetçi Türkçülüğün ideolojik-kültürel adresi haline geldi.

20. yüzyılın başında Türk milliyetçiliğinin siyasal dönüşüm dinamiklerini ve nedenlerini anlayabilmek için başvurulacak kaynakların başında Yusuf Akçura'nın siyasal analiz ve geleceğe dair ortaya koyduğu siyasal perspektif gelmektedir. Türk milliyetçiliğinin ilk önemli ideologlarından Yusuf Akçura'nın ortaya koyduğu teorik-siyasal aşama Osmanlı ümmetçiliğinden Türk milliyetçiliğine geçişte belirleyici bir etkide bulundu. Kahire'de çıkan "Türk" gazetesinde 1904 yılında yayımladığı "Üç Tarz-ı Si-

yaset" makalesi bir bakıma Osmanlı modernleşme sürecinin açmazlarını irdelemekte, var olan siyasal akımlar içinde bir kıyaslamaya giderek bu akımlar içinde hangisinin gelecek vaat ettiğini işaret etmektedir. Bu, Türkçülük siyasetiyle ve aslında İTC'nin bundan altı yıl sonra gerçekleştirdiği Selanik Kongresi'nde demir atılan ve Türkleştirme programı olarak resmi nitelik kazanan siyasetin temellerini atmış oluyordu.

Osmanlıcılık çatısı altında gayrimüslimlerle beraber yaşamanın ve İslamiyet'in birleştiriciliği altında tüm İslamları hilafet etrafında toplamanın artık tarihsel koşulları ve olanaklarının zayıflamış olduğunu ve bu iki siyasetin önünün engellerle dolu olduğunu ortaya koyan Yusuf Akçura, imparatorluğun iç bileşenleri açısından ve "Avrupa kamuoyunun oluru"nun alınması bakımından "Türk Birliği" siyasetinden yana ağırlığını koymaktadır. "Türk Birliği" siyasetine göre Türk ve Türkleşmiş Müslümanlar birbirine bağlanmakla kalmayacak, "dilleri, ırkları, adetleri ve hatta ekseriyetinin dinleri bile bir olan ve Asya kıtasının büyük bir kısmıyla Avrupa'nın şarkın yayılmış olan Türklerin birleşmesine ve böylece diğer Türk büyük milletlerarasında varlığını muhafaza edebilecek büyük bir siyasi milliyet teşkil eylemlerine hizmet edecek"ti. (Kedourie'den Aktaran İrfan Haşlak, Milliyetçilik ve Modernleşme: XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Örneği)

Jön-Türklerin milliyetçiliği esasta Akçura'nın sistemleştirdiği siyasetin yörüngesine girmekle birlikte, entelektüel ve siyasi derinlik açısından Akçura'dan hayli geri olan, belirgin biçimde Osmanlıcılıkla Türkçülük arasında gidip gelen ve siyaseten pragmatist olan Ziya Gökalp'in de bu siyasete önemli katkıları olmuştu. Zaten biraz da bu özelliklerinden kaynaklı olarak "Türk Birliği" siyasetine İttihatçı bir biçim verdi. "Türk Birliği" siyasetindeki sınıf vurgularını çıkarak "millet"i "kaynaşmış sınıfsız bir kitle" olarak tanımlamıştır. "Millet" tanımının üstüne çekilen bu ütopik örtüyle, sermayenin ve devletin sınıf özelliklerinin ve sınıf çıkarlarının görünmez kılınmaya çalışıldığını anlamamak için oldukça saf olmak gerekir. Ziya Gökalp, İTC'nin "merkez umumu" üyesi ve cemiyetin resmi ideologudur. Gökalp'in dolaşıma sok-

tuğu milliyetçilik anlayışı, "devlet-millet ayrılmazlığı", "ordu-millet kaynaşması" gibi siyasal vurguların önünü açarak Türk ulus-devletleşme kültürünün verimli toprağı olmuştur. Gökalp, Türk milliyetçiliğinin faşist-ırkçı uçlarını sivriltti. Cumhuriyet rejimine geçişte varlığını daima hissettiren bu ucun açtığı soykırım yarasından Rumların, Ermenilerin, Nasturilerin ve Kürtlerin oluk oluk kanları akacaktı.

Türk milliyetçiliğinin siyasal bir program haline gelme sürecinde Alman tipi "kültür milliyetçiliği"nin etkilerini de vurgulamak gerekiyor. Zira Türk milliyetçiliğinin Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüşü karşısında aldığı tepkici-pasif pozisyondan çıkarak "Osmanlı tebaası"nı Türkleştirmek üzere aktif bir hale gelmesinde ve asimilasyoncu bir karakter kazanmasında bu etkileri görmek gerekiyor.

Prusya modernleşmesi/uluslaşma çabası, merkezi bir ulus devletin kuruluşu açısından Avrupa'nın geç kalmış ulusudur. Denilebilir ki Prusya, uluslaşma sürecini çok konsantre ve kendine özgü "militer" bir karakter üreterek yaşadı. "Tek tarih, tek dil, tek kültür"ü esas alan ve güçlü bir sanayileşmeyle uluslaşma eşiğini aşan Prusya'nın Jön-Türklerin kendi uluslaşma eşiğini aşmaları için önerebilecekleri çok seçenekleri de yoktu. Jön-Türklerin elinde yalnızca devlet mekanizması kalacaktı. Verili durumda toplumu, sıkı bir sanayileşme hamlesi eşiğinde ekonomik-sosyal dönüşüm sürecine sokma koşulları kalmamıştı. Dolayısıyla böylesi bir sürecin doğal bir meyvesi gibi oluşacak ulus kültürünü yaratabilmesi, sosyal bir standartlaştırma ve bütünleşmeyi sağlayacak dinamiklere sahip olabilmesi imkansızdı. Öyleyse devlet zor uygulayabilme kapasitesini bu sürecin "motoru" haline getirecekti. Prusyalıların "silahsız bir ordu" olarak tasavvur ettikleri "millet" anlayışıyla Jön-Türklerin "devlet için millet" anlayışının akraba evliliğinden böylesi bir fikir doğacaktı. Osmanlı ordusunun eğitim için teslim edildiği Prusyalı kurmaylar ile İttihatçı ordu subaylarının içiçeliği işte böylesi uygun bir zeminde politik bir ortaklığa dönüştü. Prusyalı generallerle İttihatçı ordu kadrolarının bu ortaklığından kan, sürgün ve asimilasyon üzerine kurulu "tek tipleştirerek uluslaştırma

modeli" çıktı. Bu model de elbette kendi yapısal özelliklerine uygun olarak her farklılığı kendisine tehdit gören bir milliyetçilik tipi yarattı. O konjonktürde Alman emperyalizminin Osmanlı topraklarındaki çıkarları da Rum, Ermeni ve Yahudilerin dıştalanmasına ve soykırımına zemin sunuyordu. Emperyalist yarışa geç başlamış Almanya, içte üretimi artırmak için "silahsız bir ordu olarak millet" projesini oluştururken dışta işbirlikçiler edinmeye çalışıyordu. Osmanlı ticaretinin "azınlıkların" elinde olması Almanlar için tasfiye edilmesi gereken bir durumdu. İTC ile çıkarları aynı oldu.

3-) İTC'nin Örgütsel Gelişimi ve "Jön-Türk Devrimi"

Osmanlı devletinin ekonomik, sosyal ve de ulusal çalkantıları 19. yüzyılın sonlarında oldukça önemli bir düzeye geldi. Bu çalkantılara paralel kültürel ve politik arayışlar da hız kazandı. İşte böylesi bir ortamda Osmanlı ordusunun içinden başlayan ama sonra dönüp onu dışarıdan etkileyen ilk politik örgütü kuruldu.

3 Haziran 1889'da Arnavut İbrahim Temo, Diyarbakırlı Kürt İshak Sükuti, Çerkes Mehmet Reşit, Arapkirli Abdullah Cevdet ve Bakülü Hüseyinzade Ali isimli Askeriye Tıbbiye öğrencilerinin önderliğinde "İttihadı-Osmani" adlı politik örgüt kuruldu. Bu örgüt öylesine uygun koşulların içine doğmuştu ki, çok kısa bir sürede Harbiye, Bahriye, Mülkiye ve Topçu Okulu'na da yayıldı. Gelişmelerden paniğe kapılan II. Abdülhamid örgüte yöneldi ve örgütün çoğu kadrosu kaçtı ya da uzak yerlere sürüldü. (İlerleyen zamanlarda II. Abdülhamid sadece bu tür polisiye tedbirlerle yetinmeyecek, Mizancı Murad ve Abdullah Cevdet gibi İttihatçı kimi şefleri satın alarak mücadeleyi politik sahada da sürdürecekti.)

1895'te örgüt bir "Nizamname" oluşturup kurumsallaşma yoluna gitti ve adını "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" olarak değiştirdi. Buna rağmen örgütte bütünlük, örgütsel birlik yoktu. Mizancı Murad, Prens Sabahattin ve Ahmet Rıza gibi siyasi liderlerin etrafında kümelenen grupların yayıncılık üzerinden yürüyen faaliyetleri söz konusuydu. Bu gruplar Şuray-ı Ümmet (Kahire), Meşveret (Paris), Terakki, Osmanlı (Cenevre) gazetelerini çıkarıyordu. Bütün Jön-Türk fraksiyonları ve Ermeni, Yunan,

Bulgar komitelerin katılımıyla gerçekleştirilen 1902 Paris 1. Jön-Türk Kongresi esasen toparlayıcı olmak ve merkezileşmek beklentileriyle toplanmış olmasına rağmen tersine hayal kırıklığı ve ayrılıkların belirginleşmesiyle sona erdi.

İttihat ve Terakkicilerin iktidarı talep eden fiili bir mücadeleye girişmesine yol açan gelişmeler bu süreçten sonra başladı. Özellikle 1905 Rus Devrimi ve 1906 İran Devrimi'nin siyasal etkisi öne çıkmıştı ve "iktidar olma" düşüncesini cazip hale getirmişti. 1906'dan itibaren Selanik başta olmak üzere birçok yerde şube açıp Osmanlı içlerine doğru yaygınlaşan İttihat ve Terakkiciler nihayet 27-29 Aralık 1907'de Paris'te, Taşnak örgütünün de katılımıyla yaptıkları kongre ile cemiyetin politik hedeflerini netleştirdi. Alınan kararlar özetle üç başlık altında toplanabilir.

1) Abdülhamid tahttan düşürülecek,

2) Osmanlı düzeni değiştirilecek

3) Meşveret (dayanışma) sistemi getirilerek anayasal bir hükümet kurulacak (Yani meşrutiyet rejimi ilan edilecek.)

Bu kongre ile birlikte yaşanan önemli bir değişim de örgütlenme ve mücadele yöntemine ilişkindi. Evvelce, ordu içinde örgütlenme işinden "Osmanlı'yı içerden hançerlemek kabilinden olur" düşüncesiyle uzak duruluyordu. Bu düşünce aşıldı. Üstelik "silahlı birliklerin merkezi kontrol altında olmasına ve terörizmin bireysel suikastlerle sınırlı tutulması" ısrarlarına karşın "olayların gelişiminin ihtiyaç duyduğu her türlü mücadele aracı"nın kullanımı kabul gördü.

Yine bu süreçte Dr. Bahattin Şakir, Dr. Nazım, Talat, Cavit ve Rahmi gibi ileride Osmanlı rejiminin en tepesine yükselecek olan, Türk ulus devletleşmesinin kurmaylığını ve kanlı soykırım projelerinin mimarlığını yapacak şeflerin de İttihat ve Terakki'ye katılmış olduğunu görüyoruz.

İTC, önüne koyduğu kongre programını başarıyla uyguladı. Siyasal koşulların olgunlaşmış olmasının da yardımıyla Osmanlı'nın Rumeli'de bulunan 2. ve 3. Ordusu içinde hızla örgütlendi. Ordunun başkentten uzak askeri birlikleri de etkisiz/tarafsız kılındı. Abdülhamid'in tahtı etrafında kenetlenmiş üst düzey asker-

ler, sivil bürokratlar, servetlerini sarayla kurduğu "akçeli" ilişkilere ya da rejimin asalak ekonomisine borçlu olan Müslüman ve gayrimüslim elitler dışında tüm Osmanlı toplumu "devrim hareketine" katıldı.

Osmanlı iktidarının uzun yıllardır ulusal-ekonomik ve sosyal baskı altında tuttuğu halk kitleleri zaten öfke doluydu. 1904'te İzmir'de, 1905'te Midilli Adası'nda ve 1906'dan sonra Kastamonu ve Erzurum'da çok ciddi halk isyanları yaşanmıştı. Tümüyle asalaklaşan ve elit bir tüccar-bürokrat çevreye servetler akıtan Osmanlı tahtı, 1906'da "Şahsi Vergi" ve "Hayvanat-ı Ehliye Rüsumu" gibi iki soyguncu vergiyi daha yürürlüğe sokması bardağı taşırmıştı.

İmparatorluğun her köşesi kaynıyordu. Ermeni, Rum, Yunan, Bulgar ve Makedon ulusal örgütlerinin de ilk hedefi Abdülhamid'i alaşağı etmekti. Doğal olarak her devrim hareketinde yaşanan bu talep/tepki farklılıkları ve hareketin kaotik yapısı 1908'e de yansıdı. Ama tüm karmaşa ve belirsizliklere rağmen ipler İTC'nin elindeydi. Yaşanan toplumsal krizin içinde İTC hiç ummadığı kadar kolaylıkla kısa zamanda isyanı büyüttü, yönlendirdi. 23 Temmuz 1908'de başarıya ulaşan, II. Meşrutiyet'i saraya kabul ettiren hareket, barındırdığı ulusal ve sosyal çeşitlilik açısından, toplumsal etki gücü ve zorlayıcılığı açısından ve doğurduğu politik sonuçlar açısından tam bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bundan sonra Osmanlı iktidarı, gücünü geri dönülemezcesine kaybetmeye, "1908 Devrimi"ni yaratan kozmopolit hareket de hızla bileşenlerine ayrılmaya başladı.

İTC'nin gelişimi ve "1908 Devrimi" sürecinin düz kronolojik okunuşunu bu şekilde özetlemek mümkün. Ancak devrimler yalnızca devrime uğrayanları değiştirmekle kalmaz, devrimi yapanları da dönüşüme uğratır. Belirsiz düşünceler netleşir, bastırılmış farklılıklar açığa çıkar, dağınık örgütler toparlanır, devrimin kazanımları kurumsallaşır... Yeni kurumsallaşma, yeni bir iktidar yapısı ve kültürü anlamına gelir. 1908 Devrimi için bu çok daha geçerlidir. Zira 1908 Devrimi'ne giden süreç ve devrimin kendisi Osmanlı rejiminde yarattığı değişimlerden çok, devrimin itici güç-

lerinde yarattığı etkiler boyutuyla önemli sonuçlar doğurdu. Ancak burada konumuz bağlamında bizi ilgilendiren yan, aynı zamanda Türk ulus-devletleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturan bu tarihi kesitte İTC'nin ideolojik-politik dünyasının nasıl biçim aldığı ve ne türden bir iktidar niteliğine kavuştuğudur. Cumhuriyet rejimine doğru uzanacak olan İttihatçılığın sınıf ve iktidar yapısına ilişkin bir çerçeve oluşturabilmeyi amaçlıyoruz.

Jön-Türklerin 1907 Paris kongresi, harekete fikri bir muhalefet düzeyinden eyleme geçişini de ifade ediyordu. Bu süreçten sonra İTC'nin örgüt yapısı hem genişledi hem de liderlik yapısında önemli bir değişimin de önü açıldı. İTC'nin inisiyatifi, Osmanlı ordusu içinde örgütlenen İttihatçı asker kadroların eline geçti. Çoğunluğunu orta rütbeli Erkan-ı Harp subaylarının oluşturduğu bu kadrolar ulusal ve sosyal çalkantıların kıyasıya yaşandığı Rumeli bölgesinde görevli bulunan 2. ve 3. Ordu içinde yaygın bir örgütlenme ve etki gücüne sahipti. 1908 Devrimi de esasen bu güçlere/örgütlenmeye yaslanılarak gerçekleştirilmişti. 1908 Devrimi'ni, devrim sonrasını, 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı'm ve Cumhuriyet rejimini anlamak bu kadroları anlamak demektir. Çünkü bu tarihi olguları birbirine bağlayan ve sürece damgasını vuranlar neredeyse aynı kadrolar olacaktı. Öyleyse bu kadroların yetiştiği politik ortamı ve ulus-devlet anlayışlarının oluşma koşullarını irdelemekte fayda var:

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başları, emperyalist devletlerin Asya, Balkanlar ve Afrika'da sömürgeci politikalarına hız verdiği, bu politikaların birbiriyle kıyasıya karşı karşıya geldiği dönemdir. II. Abdülhamid geleneksel dış politikasını İngiltere, Fransa ve Rusya arasındaki dengeler üzerine kuruyordu. Ancak bu dengeye yüzyıl bitmeden dördüncü bir unsur olarak Almanya katıldı. Almanya 1880'lerle beraber, Osmanlı devleti ile ilişkilerini boyutlandırdı[(18)]. Osmanlı iktidarı Almanya'nın Ortadoğu ve

---

18) Bu boyutlanmanın ekonomik yansımasına dair birkaç veri; Almanya'nın Osmanlı'ya olan ihracatı 1888 yılında 11.7 milyon Mark iken, 1905'te 71 milyon Mark'a yükselmiştir. Osmanlıdan yapılan ithalat da aynı tarihler baz alındığında 2.3 milyondan 51.6 milyon Mark'a yükselmiştir.

Güney Asya'ya dönük emperyal politikalarının yanında kendine çıkar alanları yaratmaya çalışıyordu. Bu yakınlaşma kendini askeri alana da taşıdı. 1880'li yıllardan itibaren Alman askeri uzmanlar Osmanlı ordusunda görev almaya başladı. 1885'ten itibaren de eğitim için Almanya'ya subaylar yollandı. Alman Von der Goltz Paşa komutasındaki Alman ordusunda uygulanan disiplin, eğitim, propaganda ve ulusal-askeri motivasyon kaynakları gibi karakteristik özellikler Osmanlı ordusu içindeki, İttihatçı ya da İttihatçılığa yakın subaylar üzerinde derin etki de bulundu.

İttihatçı ordu kurmayları Almanya'dan yalnızca askeri teknik, bilgi, disiplin ve yönetsel becerileri açısından değil ideolojik ve kültürel açıdan da "Prusya ekolü"nün etkisi altına girdiler. Bu ekolün fikirlerini İttihatçılara taşıyıcı olanların başında General Goltz vardı. Bu yüzden Goltz'un fikirlerine daha yakından bakmak gerekiyor: "*Goltz'un Spartacı fikirlerinin temelini savaşların kaçınılmazlığı düşüncesi oluşturuyordu. Bu gerçek dikkate alınarak tüm toplumsal yaşam buna göre düzenlenmeliydi. Goltz bu konuda millet-i müsellaha (silahlandırılmış/asker millet) (1883) adlı bir eser yazmıştı. Bu eserin dönemin önde gelen üst rütbeli subayları tarafından temel bir eser olarak görüldüğü bilinmektedir. Goltz'a göre savaşlar ordular arası yapılan muharebeler olmaktan çıkmış, tüm ulusun katılımı sonucu kazanılan muharebeler haline gelmişti. Bu yüzden tüm ulus aynen bir ordunun örgütlenmesi gibi hiyerarşik ve disiplinli örgütlenmelidir. Bireyci değil toplumsal bir düşünce insanların kafasına sokulmalı ve ulusun bireylerinden en yüksek fedakârlık beklenmelidir. (Diğer bir deyişle, ezilen tüm halk yığınları ulusun önüne çekilen burjuva bayrağı için bu bedeli ödemek zorundadır! yn) Burada tüm ulusu harekete geçirecek güçlü bir ideolojiye ihtiyaç olduğu gerçektir. Bu ideoloji de doğal olarak milliyetçilik olacaktır.*" (İlker Çayla, Resmi Tarih Tartışmaları 3, s. 151) Yani geç kalmış diğer kapitalistlerle aradaki fark, ordu düzeninde çalıştırılıp-sömürülecek olan halkla kapatılmaya çalışma anlayışı…

Bir önceki bölümde Türk milliyetçiliğinin oluşum sürecinde bu "Prusya etkisi"ne değinmiştik; şimdi ise ideolojik-kültürel bu

yakınlaşmanın somut işbirliğine ve çıkar ortaklığına dönüştüğüne tanık oluyoruz. Tarihsel kimi gelişmeler bu dönüşümü hızlandırdığı gibi Almanya'nın genel Jön-Türk hareket üzerindeki etkisini de artırdı. 20. yüzyılın başında uluslararası siyasetin İngiltere ve Rusya arasındaki çıkar dalaşı ve rekabet koşulları üzerinde kurmuş, Osmanlı için bu iki ülkenin yakınlaşıp ittifak kurması, düvel-i muazzamaya büyük umutlar bağlamış olan Jön-Türkler açısından büyük bir hayal kırıklığı yaratırken Almanları, tutunacak sağlam bir dal gibi öne çıkardı. Rus çarı II. Nikola ile İngiltere kralı VIII. Edward'ın 1908'de Reval kentindeki buluşması, Avrupa'nın "hasta adamı" Osmanlı için cenaze merasimi hazırlıkları olarak algılandı –ki öyleydi de– II. Abdülhamid'i Alman Kayzeri'nin kollarına atan gelişme buydu. Böylelikle Osmanlı üzerindeki Alman nüfuzuna paralel Alman milliyetçi-kültürel etkileri de güçlendi.[19] Osmanlı ordusundaki İttihatçı subay kadroları bu etkiyi olduğu gibi İTC'nin içine de taşıdılar. Selanik'te konuşlu bulunan 3. Ordu subayları bu kadroların başında geliyordu. İTC'nin Selanik merkezli örgütlenen kadrolarında ateşli bir Alman taraftarlığı vardı. Manastır merkezi ise henüz İngiltere'den ümidini kesmemiş olanların etkisi altındaydı. Zaten bu bölgenin her bir köşesi emperyalist devletlerin nüfuz alanlarına bölünmüştü.[20]

---

19) Ateşli bir milliyetçi, geleneksel bir İslamcı ve tipik bir Alman hayranı karışımına güzide bir örnek Mehmet Akif Ersoy'dur. Daha sonraları "tek dişi kalmış canavar" diye lanetleyeceği "medeniyet" için o dönem farklı duygular taşıdığı açık:

"*Değil mi bir anasın sen, değil mi Almansın,*
O halde fikir ile vicdana sahip insansın,
Bilir misin ki senin şarka meyleden nazarın
Birinci defa doğan fecridir zavallıların." (Namık Kemal'den Aktaran Doğan Avcıoğlu, Türkiye Düzeni, 1. Cilt, Tekin Yayınevi, Sayfa 143)

20) Makedonya bölgesi irili ufaklı birçok ulustan halkın varlığı, emperyalistlerin çeşitli nüfuz alanlarına bölmüşlüğü ve ekonomik-politik açıdan tam bir kaosun yaşandığı yerdi. Avusturya Üsküp'ün, İtalya Manastır'ın, Rusya Selanik'in, Fransa Serez'in ve İngiltere Drama bölgesinin sorumluluğunu alıp yerel yönetimlere etkide bulunurken resmiyette Osmanlı devletine bağlıydılar. Bu dev-

İşte Jön-Türkler 1908 Devrimi'ne bu kaotik ortamda ve tüm bir bütünlük taşımadan yürüdüler. Ancak harekete yön veren İTC'lilerin daha çok Alman etkisinde bulunan kadrolardan oluştuğu göze çarpmaktadır. Bunlardan en bilineni Almancı Enver Paşa'dır. Ve bir dönem Berlin Ateşmiliterliği yapmıştır. Mustafa Kemal ise henüz Enver'in yanında "silik bir siluet" olarak dolaşmaktadır. 1908 Devrimi üzerine Alman Kayzeri'nin ifadeleri hareket üzerindeki Alman nüfuzunu teyit etmektedir:

"*İhtilal Paris ya da Londralı 'Jön-Türkler' tarafından değil, ordu tarafından ve de 'Alman subaylar' olarak bilinen, Almanya'da eğitim görmüş Türk askeri tarafından yapılmıştır Tümüyle askeri bir ihtilaldir. Her şeyi denetim altına almış bu subaylar kesinlikle Alman dostudurlar...*" (E. Ramsaur, Jön Türkler ve 1908 İhtilali, Çev. N.Yavuz, Pozitif Yay. 2007, s. 171)

4-) İttihatçılığın İktidarlaşması ve I. Emperyalist Paylaşım Savaşı

1908 Devrimi, Osmanlı saltanat makamının artık geri dönülmez biçimde iktidardan fiili olarak düşmeye, İttihatçı asker-sivil bürokrasisinin de yeni iktidar gücü olarak yükselmeye başlaması açısından dönüm noktası olmuştur. Ertesi yıl çıkan "31 Mart Olayı"nı II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine ve kendilerinin de iktidar basamağında daha da yükselmelerine vesile yapan İTC üyeleri 1913 "Bab-ı Ali Baskını" ile artık apaçık

---

letlerin belirli sayıda askeri güçleri ve askeri okulları vardı. Osmanlı ordusu ise Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerin yürüttüğü ulusal isyanlarla uğraşıyordu. İttihatçı subaylar böylesi bir ortamda bir yandan Osmanlı tahtının acizliği ve geriliğiyle emperyalist devletlerin gücünü, kalkınmışlığını kıyaslarken, diğer yandan emperyalist orduların disiplin, teknik gelişmişlik liyakat sistemi ve refah koşulları ile kendi konumlarını kıyaslıyorlardı. İTC, bu kıyaslamada kendilerini en "mağdur" ve haksızlığa uğramış hisseden mektepli subaylar ile orta düzeyde sivil memurlar arasında kolayca taban buldu. Öte yandan kozmopolit ortamın politik ve kültürel kutuplaşmalarından çok çabuk etkilendiler. Alman subayların, Musevi tüccarların ve Mason derneklerinin ilgisi bu ortamda İTC içindeki karşılığını bulmakta gecikmedi.

iktidara yerleştiler. Yanına İTC'nin tetikçisi Yakup Cemil'i ve bir grup gözü kara İttihatçı'yı alan Enver Paşa'nın liderlik ettiği ve Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın öldürülmesiyle sonuçlanan Bab-ı Ali Baskını bir bakıma, 1876'da Yeni Osmanlılardan Ali Suavi'nin Padişah Abdülaziz'i tahttan indirmek için giriştiği "Çırağan Sarayı Baskını"m anımsatmaktadır. Fakat başarısızlığını canıyla ödeyen Ali Suavi'nin aksine bu seferki baskın Enver'in ikbal yıldızını da parlattı. Fakat 1913 Baskını'nı asıl önemli kılan şey 1908'den sonraki Meclis-i Mebusan'da çoğunlukta olmalarına rağmen meclisin perde arkasında bulunan en örgütlü, kurumsal askeri ve politik örgüte sahip olmalarına rağmen iktidarı tümden ele alma koşullarının olgunlaşmadığına ve Osmanlı'nın kaderini ellerine almaya hazır olmadıklarına inanan İTC'lilerin artık tek başına iktidar olma kararını ifade etmesidir. Yani 1913 Bab-ı Ali Baskını, Osmanlı'yı Cumhuriyet rejimine bağlayacak olan devlet örgütünün ve bürokratik temelin İttihatçıların tam kontrolüne geçmesi demektir. Bu açıdan 29 Ekim 1923, kendisinden 10 yıl önce bir baskınla fiilen başlayan rejimin resmi ilanı olarak da okunabilir.

Gerek Yeniçeriler döneminde yaşanan askeri ayaklanma ve baskınlarda gerekse 1876'da Saray'a I. Meşrutiyet'i ilan ettiren askeri ablukada isyancı güçler, rejimi yeni baştan ele almayı ve iktidarda sürekli yapısal bir bileşen olarak yer almayı, ya da iktidara tümden yerleşmeyi hedeflememişlerdi ve iktidara müdahaleleri geçici düzeydeydi. Ancak 1908 Devrimi, imparatorluğun tüm sosyal-ulusal temellerini sarstı ve gelişmeler İTC'yi artık eski rejime dönmek ya da basit geçici reformlarla idare etmek imkânı bırakmayacak denli ileri itti. Bab-ı Ali Baskını, Enver'in maceraperestliğinden çok, bu toplumsal şartların itelemesiyle kaçınılmaz hale geldi. İTC, kuruluşundan bu yana her derdin devası gördüğü Anayasal bir rejimin ve Meşrutiyet yönetiminin amaçlarına ulaşmada fayda sağlamadığını görmüştü. Toplumun ulusal ve sosyal taleplerini karşılamaya çalışmakla kendi politik programlarım uygulamak arasındaki tercihleri tabii ki, ikincisinden yana olacaktı. Bu tercih İttihatçıları tek başına

iktidar olmaya yönlendirirken içerde bakıcı bürokratik bir sultaya dışarıda güçlü bir emperyalist devlete dayanmaya itti. Aslında 1908 sonrasında tedricen başlayan bu süreç, 1913'e gelindiğinde tamamlanmıştı.

1908'in ünlü sloganı "özgürlük-eşitlik-adalet" idi. Ancak devrimin tozu-dumanı dağılır dağılmaz toplumun proleter ve köylü katmanlarının hiçbir ekonomik-politik beklentisinin karşılanmayacağı açığa çıkmıştı. Öyle ki henüz 15 Ekim 1908'de meclis bile açılmadan sendikalar yasaklandı, grevler sınırlandırıldı ve yükselen işçi hareketinin önüne geçilmeye çalışıldı. Seçimlerde "vergisini ödeme" şartı konularak yoksul halk kitlelerinin oy vermesinin dahi önüne geçildi. İttihatçı siyasette her şey mubahtı. Suikastlar, kundakçılık, kışkırtma, yalan haber yayma, tehdit, şantaj ve de askeri darbeler gibi. Halk kitlelerinin II. Abdülhamid'in istibdat için yükselen ulusal taleplere yanıt olması söz konusu dahi olamazdı.

Dışarıda ise Almanya'nın küçük ortağı olmakta karar kılınmışsa da hemen hemen tüm emperyalist devletlere açık bir kapı bırakılmıştı. Hiçbir emperyalist devletin çıkarı zedelenmemeye çalışılıyor, mümkün mertebe karşı karşıya gelmekten kaçınılıyordu. Sarayın diplomatik geleneği sürüyordu her şeye rağmen. 1914'te savaşın başlamasına kadar kapitülasyonlara dokunulmamıştı.

İTC böylesi bir iktidarlaşma serüveni yaşarken kendi örgütsel yapısında da önemli değişimler yaşıyordu. İTC içinde sivil-entelektüel aydınların ve fikir insanlarının liderlik rolünü artık tamamen Osmanlı ordusunun Erkan-ı Harp okulundan gelme subay kadrolar aldı. Bu subaylar hem ordu içinde hem Osmanlı hükümeti organlarında en yüksek ve etkili konuma yükseldiler. Bu bakımdan "ordu" kurumsal açıdan salt askeri bir güç olmaktan öte rejimin ideolojik, siyasal ve idari merkezi olma noktasına da ilerledi. Fakat bu merkezi rolün ve rejim içindeki güçlü inisiyatifin esasen, Osmanlı meclisi/hükümeti içinde bulunmaktan ya da devletin yasal idari makamlarına yerleşmiş olmaktan ziyade o gücü bürokrasinin –özellikle de askeri

bürokrasinin emperyalist ülkelerle kurduğu direkt ilişkide aramak yerinde olacaktır. Yani komprador burjuvazinin bir krizi olarak komprador bürokrat burjuvazinin esasta ordunun üst yönetimindeki İTC'li subaylardan oluşması gücün nereden geldiğini açıklamaktadır.

Yine bu ekonomik ilişki, esasta Teşkilat-ı Mahsusa aracılığı ile ortaya konmaktadır. Hazırlık çalışmaları 1905'ten itibaren başlatılan ve 1912-1913'te tamamen kurumsallaştıran Teşkilat-ı Mahsusa örgütü İTC denetimindedir. Bu örgüt devlet içinde devleti ve kısa sürede İttihatçı rejimin bel kemiğini oluşturur hale geldi. Osmanlı devletinin I. EPS'ye sokulması, soykırım planlarının hayata geçirilmesi Ermeni-Rum mülk ve sermayelerinin "Türkleştirilmesi" savaştan sonra arda kalan Osmanlı sivil askeri bürokrasinin sevk ve idare edilmesi eriyen saltanat iktidarı yerine Kemalist iktidarın ikame edilmesi bu örgütlenme sayesinde olmuştur. Teşkilat-ı Mahsusa doğrudan İttihatçı kurmay subayların emri altında çalışmıştır.

Ordunun rejim içindeki bu yükselişini ve etki gücünü Bab-ı Ali Baskım'ndan hemen sonra kavrayan Alman Büyükelçisi Wangeheim şu açık belirlemede bulunmuştu:

"...*Orduyu kontrol eden kuvvet, Türkiye'de en büyük kudret olacaktır. Hiçbir Alman düşmanı hükümet, ordu tarafımızdan kontrol edildikçe, iktidar mevkisinde kalamayacaktır*..." (Türkiye'nin Düzeni D. Avcıoğlu, s. 258) Bu kavrayışın yalnızca Almanlarla sınırlı olduğunu söylemek doğru olmaz. I. EPS öncesinde Osmanlı Donanması'nın emanet edildiği İngilizler de jandarma kuvvetlerini yapılandıran Fransızlar da bu işleri yalnızca askeri-teknik misyonlarıyla sınırlı tutmadılar elbette. Verili güçleriyle ordu içinde nüfuz edinmenin ve subayları etki altına almanın yollarını denediler.

Ve dünya üzerinde savaş tamtamları çalmaya başladı.

Harbiye Nazırı ve Erkan-ı Harp I. Reisi Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Bahriye Nazırı Cemal Paşa "triumvira"-sında konsantre edilmiş bulunan İttihat ve Terakkiciler, Osmanlı devletinin son kozunu I. EPS'de Almanya'nın küçük ortağı ola-

rak oynamaya karar verdiler. İmparatorluğun tüm maddi güçlerinin, olanaklarının yanı sıra "manevi otoritesi"ni[21] de savaş için seferber ettiler. Almanlarla stratejik düzeydeki işbirliği kurumsal alanlara taşındı. Gerçi buna "işbirliği" demek hafif kalmaktadır. Savaşın hemen hemen tüm cephe planları ve komutası Alman karargâhına aitti. Genel Kurmaylığın (Erkan-ı Harbi'n) tüm şubelerinin başında birer Alman subay bulunuyordu. Birinci ordunun komutanı bir Alman generali Liman von Sanders'ti. Seferberlik yönetimini Almanlar sürdürüyordu. Dönemin kurmay subaylarından Ali İhsan Sabis daha açık konuşmaktadır: "*Bizim*

21) Osmanlı İmparatorluğu'nun beylik döneminden ileri gelen dünya görüşü ve maneviyatı, tam da bu beyliğin yapısına ve hedeflerine uygun olarak gelişmişti. Böylelikle bir "Gaza kültürü" oluşmuştu. Bu kültür olgusuna göre dünya iki ayrı evi temsil ediyordu. Bir yanda Darül-İslam (İslam Evi) diğer yanda Darül Harb (Savaş Evi). Böylece diğer dünyaya karşı daimi bir cihad hali söz konusu oluyordu ki istenen de buydu. Fakat İstanbul'un fethinden sonra imparatorluğun değişen etnik ve ulusal bileşimi ve de tarihsel koşullar tahta bağlılığı İslami öğeler üzerinden değil politik temelde yaşatmayı gerektirdi. Bağlılık doğrudan padişahın kendisineydi ve 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hilafeti/İslam dünyasını temsil eden semboller tahtın gölge kısmında yer almaya başladı.

Fakat 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl boyunca tahtın ufalan görkemi hilafet unvanını ve İslamiyet'i temsil eden değerleri gün ışığına çıkardı yeniden. Batının gücü karşısında topallayan ve beli bükülen Osmanlı padişahları dini yeniden koltuk değneği yapma ihtiyacı duydu. İslam dünyası ve hilafet unvanı, bedelini ödeyen her büyük devletin kiralamasına açıktı...

I. Abdülhamid 1778'de Rusya'ya karşı İngiliz devletinin desteğini umarak, Maysor hükümdarı Tıppu Sultan'ın İngilizleri "uğraştırmaması" için dinsel otoritesini kullanmıştı. Ama dinin asıl olarak kurumsal ve politik amaçlar için açıktan kullanımı II. Abdülhamid'de belirgin bir hal almıştır.

Rusya-İngiltere rekabetinin yükseldiği alanlardan biri olan Afganistan'a bir elçi yollayan II. Abdülhamid, Emir Şir Ali Han'dan Rusları bırakıp İngilizlere yaklaşmasını ve Müslüman halkın da İngilizlere karşı "uslu durmalarını" örgütlemiştir.

Daha sonraları çıkar ibresi yön değiştirince II. Abdülhamid Mısır, Fas gibi İslam ülkelerinde Alman imparatorunun İslam'ın büyük koruyucusu ve dostu olduğunun ve onun öğütlerinin dinlenmesi gerektiğine dair propagandaya baş-

Genelkurmay Reisimiz, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisimiz Enver Paşa idi. O böyle işlerle meşgul değildi. Harbiye Nezareti ve parti işleri, onu daha çok meşgul ediyordu. General Bronzart, Genelkurmayın Birinci Reisi Samisi ise de hakikatte Genelkurmay Reisliğini yapıyordu. Şu halde sefer planlarımızı da bunun yapması lazımdı. Bir Alman generali Türkiye'nin en mahrem sefer planlarını, harp planlarını yapacaktı. Ne korkunç düşünce değil mi? Kendimizi körü körüne Almanların kucağına atmaya karar vermedikçe bu kabul edilemezdi..." (Harp Hatıralarım Birinci Cihan Harbi, Ali İhsan Sabis, 1. Cilt, s.169-170, Nehir Yayınları)

lamıştır. Jön-Türkler'den kaçıp II. Abdülhamid'e kapılanan Mizancı Murad Almanlar için İslam dünyasında kiralanacak bir yer/makam karşılığında eğer bedelini vermeye hazırsa İngiltere için de uygun bir yer ayarlanabileceğini "İslam Dünyasının büyük üyesi ve ailenin muhterem kişisi" olarak bir unvan verilebileceğini önermişti.

Şimdi ise bu geleneğe uygun olarak I. EPS eşiğinde "İslam Silahı" manevi cepheden savaşa sokuluyordu. Şeyhülislam Hayri Efendi'nin ve etkili din adamlarının "Cihad ilanı" bildirisiyle zalim, işgalci, katil, tecavüzcü olan itilaf devletlerine karşı kutsal savaş ilan edilip, Kırım, Kazan Türkistan, Buhara, Hiva, Hindistan, Çin, Afganistan, İran, Afrika ve tüm memleketteki Müslümanların düşmana karşı ayaklanma çağrısında bulunuldu.

Savaş sonrasında ise hilafet ve İslam inancı daha çok iç politikanın konusu olacaktı. Örneğin İngilizler Nisan 1919'da Şeyhülislam Dürrisade'ye fetva verdirerek İttihatçıların eşkıya olduğu, öldürülmelerinin meşru ve farz olduğu ilan edildi. Bunun karşılığında M. Kemal Ankara müftüsünden karşı bir fetva çıkartıp "İslam halifesinin İslam düşmanı devletlerin elinde tutsak olduğu" ve "tüm iman sahiplerinin Halifeyi kurtarmak için ellerinden gelen çabayı göstermelerinin farz olduğu" ilan edilerek "İslam halkına" seslenmiştir. İstanbul'un fiili işgali üzerine bu kez M. Kemal doğrudan "İslam dünyasına" seslenip bu işgalin Osmanlı saltanatından çok "özgürlük ve bağımsızlıklarının biricik dayanağını halifelik makamında gören bütün İslam dünyasına yöneltti̇ğini iddia etmişti. İttihatçılar "Bolşeviklik"le suçlandıkları zaman da şeyhülislamdan Bolşevizm'e karşı fetva istenir, Mustafa Sabri Efendi'den Müslüman dininin Bolşeviklik aleyhinde olduğuna dair fetva alınır.

Dinin bu kullanım tarzı Cumhuriyet rejiminde "laiklik" formuna büründürülerek devam edegeldi.

Anlaşılacağı üzere bugün halen resmi tarih kurgusunda işlendiği gibi, Osmanlı devletinin birkaç Alman hayranı İttihatçının oldubittisiyle savaşa sokulduğu ve sırf Almanlar yenildiği için de yenik sayıldığımız söyleminin gerçeklikle bir alakası yoktur. Savaş, uzunca süren kurumsal hazırlıklar ve politik arayışlar sonucu bilinçli bir seçenek olmuştur Osmanlı devleti için. Savaşa girme kararı, Mebusan ve Ayan meclislerinin kabulünden geçerek Padişahın onayı ve Heyet-i Vükela'nın (Bakanlar Kurulu) icra yetkisiyle yürürlüğe konulmuştu. Üstelik savaş kararı alınmadan üç ay önce Almanya ile Osmanlı hükümetini temsilen Sadrazam Said Haşim tarafından gizli bir antlaşma yapılmış olması, savaş kararının İttihatçıların bir anlık macera arayışı sonucu değil gayet planlı ileri dönük bir stratejinin ürünü olarak ve yenilme sonucu bedel ödeme riskini göze alarak alındığını açıkça gösteriyor.[22]

22) Bu gizli antlaşmanın metni ise şöyleydi;

1. İki akid taraf, Avusturya-Macaristan'la Sırbistan arasında zuhur eden şimdiki harbe karşı kat-i bir bitaraflık muhafazasını taahhüt eder.

2. Rusya, Avusturya, Macaristan aleyhine fiili askeri tedbirlerle müdahale ederek böylece Almanya'nın da harbe duhulünü mecburi kılarsa, bu husus Türkiye'nin harbe iştiraki için bir sebep teşkil edecektir.

3. Harb hali, Alman askeri ıslah heyeti reis hazretleri arasında doğrudan doğruya kararlaştırılacak esaslara tevfikan ordunun sevk ve idaresi hususunda fiili bir nüfuz iddiasını temin eder.

4. Tehdide maruz kalarak Osmanlı topraklarını Almanya lüzumunda müdafaa etmeyi taahhüt eder.

5. Her iki imparatorluğu şimdiki harbten doğacak ihtilatlara karşı sirayet maksadıyla akt edilmiş olan bu ihtilaf aşağıda ismi yazılı murahasslar tarafından imzasını müteakib müteber olacak ve karşılıklı buna benzer taahhütlerle 1918 seneyi birinci kanun 31'ine kadar hükmü devam edecektir.

6. Yukarıdaki tespit edilmiş olan tarihten altı ay evvel iki akid yüksek taraf tarafından bir ihtar vaki olmadığı takdirde muahedenin hükmü yeniden beş sene mer-i olacaktır.

7. Bu muahede Majeste Almanya İmparatoru ve Prusya Kralı Hazretleri ile Osmanlı imparatoru hazretleri tarafından tasdik edilecek ve tasdik edilmiş nüshaları imza tarihinden itibaren bir ay zarfında teati olunacaktır.

8. Bu muahede gizli tutulacak ve ancak iki akid yüksek taraf arasında itilaf üzerine neşredilecektir.

02.08.1914
Osmanlı hükümeti Sadrazam ve Almanya İst. Sefri
Said Halim
Hariciye Nazırı
Baran Van Wangenheim

Bu antlaşmanın dışında Osmanlı'nın savaşa girme taahhüdü seferberlik ilanı ve savaşa fiili girme durumlarına göre şartlara bağlanmış ve taksitlere bölünmüş borç para anlaşmaları söz konusudur. Paranın ilk taksiti 22.10.1914'te 2 milyon altın lira olarak İstanbul'a ulaştı.

Bu antlaşmanın ardından (İttihatçı iktidar kadrolarının beklentisini yansıtması bakımından önem taşıyan) Osmanlı devletine Almanya'nın taahhütlerini içeren aşağıdaki beyan imza edildi:

"Osmanlı devleti, bu ayın ikisi tarihli mukavelename ile Almanya'ya karşı vaki olan taahhüdüne sadık olarak üçlü itilaf devletleriyle bir harbe düçar olacak olursa Almanya kendi tarafından Osmanlı devletine ve aşağıda beyan edilen faideleri vaad eder;

1. Almanya Osmanlı hükümetine kapitülasyon usulünün ilgası maksadı ile müzaharet edecektir.

2. Osmanlı devletinin Romanya ve Bulgaristan'la icra edeceği müzakereler esnasında Osmanlı devletine müzaharet etmeye hazır bulunduğunu Almanya beyan eder. Feth olunacak arazinin taksimi hakkında Bulgaristan'la Osmanlı menfaatlerine muvafık bir itilaf husulü için Almanya iyi gayretler sarf edecektir.

3. Düşman askerleri tarafından işgal olunması muhtemel Osmanlı arazisi tahliye edilmedikçe Almanya sulh akdetmeyecek.

4. Yunanistan şimdiki harbe iştirak eyleyecek ve mağlup olacak olursa Almanya, Osmanlı devletine son harb neticesinde elinden çıkmış olan ondaları geri verdirmek için çalışacaktır.

5. Almanya Osmanlı devletinin şark hudutlarını Dusya'da sakin İslam unsurlarıyla doğrudan doğruya temas etmesine müsaid olmak üzere tashih ettirmeyi taahhüd eder.

6. Almanya, Osmanlı devletinin münasib bir harb tanzimatı istihsal etmesi emrinde nüfuzunu sarf edecektir. Şurası mukarrerdir ki Almanya yukarıdaki taahhütleri iki numaralı fıkrasında munderiç olandan mandasını ifaya ancak kendisinin ve müttefiklerinin şimdiki harpten muzaffer çıktıkları ve muhariplere meramını icra ettirmeye kadir olduğu takdirde mecbur tutulabilecektir.

06.08.1914
İmza
Van Wangenheim

Bu stratejinin temelinde savaşın kaosu ve olanakları içinde Osmanlı devletinin ekonomik-politik zaaflarından ve yüklerinden kurtulması (kapitülasyonlar, emperyalist devletlere tanınmış diğer hukuki-sosyal ayrıcalıklar, önceden imza edilmiş bağlayıcı anlaşmalar bunların başında geliyordu) içerde gayrimüslim halklardan bir bütün ve nihai olarak "kurtulmak" ve hem onlardan zor alım yoluyla hem ağır vergilendirmeler yoluyla oluşacak sermaye ile "yerli bir tüccar zümresi"[23] oluş-

23) Ziya Gökalp'in şu sözleri İttihatçıların bu konudaki fikrinin özeti gibidir: "Eğer Türkler kendi içinden Avrupa sermayesinden de istifade ederek bir sermayedar burjuva sınıfı çıkaramazsa yalnız asker, memur ve köylüden güç alan Osmanlı Türk topluluğu çağdaş bir devlete dönüşemezdi. Osmanlı devletinin ancak Türk burjuvazinin doğuşu kurtarabilirdi."

Osmanlı devletinin savaştan yenik çıktığı ve İttihatçıların "çılgınlığa" varan hayallerinin büyük oranda çöküntüye uğradığı gerçektir. Ancak "sermayenin Türkleştirilmesi" ve "milli bir burjuvazi yaratılması" hedefinden bakıldığı vakit-ki İttihatçı iktidarın savaşa girmelerinin en önde gelen sebeplerindendir-İttihatçıların I. EPS'den yenilgiyle değil hedeflerine büyük oranda ulaşarak çıktığı rahatlıkla söylenebilir. Tabiî ki aynı "başarı" gayrimüslim halkların imha edilmesi, sürgün edilmesi, sindirilmesi planları için de söylenmeli.

Savaş öncesinde cılız bir sanayi de olsa, bu alanda kurulu fabrika, imalathane ve diğer sanayi işletmeleri ağırlıklı olarak gayrimüslimlerin elindeydi. Aşağıdaki "1913-1915 Sanayi İstatistiği" bu konuda mevcut tabloyu ortaya koymakta sınırlıydı; "Sanayi pek cılızdı. Bu istatistiklere göre sektörler gıda, toprak, deri, ağaç, dokuma, kırtasiye kimya sanayileri ile sınırlıydı; bunlardan en karmaşığı olan kimya dalı ise müesseseler içinde sadece 4,1'lik bir paya sahipti. Bu sektörlerde çalışan toplam işletme sayısı 264 ve bunlar içinde anonim şirket sayısı 28 idi. Bütün işletmelerde faaliyette bulunan işçi sayısı, 1913'te 16.795, 1915'te ise 14.060 kişiden ibaretti. İstanbul ve civarı İzmir, Manisa ve Bursa civarında bulunan 31 değirmencilik işletmesi vardı ve çoğunluğu gayrimüslimlere aitti; hepsi gayrimüslimlere ait olan ve İstanbul ve İzmir'de bulunan 9 makarna fabrikası; İstanbul ve İzmir'de 8 konserve fabrikası; 4 bira fabrikası; 3 buz fabrikası; Reji'ye ait ve İstanbul, İzmir, Samsun, Adana, Şam ve Halep'te bulunan 6 tütün fabrikası; 5'i gayrimüslimlerin olan İstanbul'da kurulu 7 tuğla-kiremit fabrikası; İstanbul'da 6 çimento fabrikası; biri devlete diğeri Ermeni'ye ait 2 porselen ve elmas traşçılık işletmesi; İzmir ve İstanbul'da 8'i gayrimüslimlerin olmak üzere 13 deri işletmesi; 13 mobilya, 8 kutu imalatı, 2 tahta çivi ve 1 tahta araba fabrikası; dokumacılık sektöründe bulunan ve yün ipliği, pamuk ipliği, ham ve mamul ipek vs. alanlarında çalışan 73 işletme; tümü gayrimüslimlere ait, İstanbul ve İzmir'de

turmak, mümkün olduğunca yeni topraklar alabilmek komşu ülkelerden imtiyazlar koparabilmek, devletin asker-sivil bürokratik mekanizmalarını sağlamlaştırmak vardı. Ve tabii ki tüm bunları yapabilmek için politik-idari-mali-diplomatik destek verecek, güçlü koruyucu bir devlete ihtiyaç vardı. Bu herhangi uygun bir devlet olabilirdi. Almanya bu noktada ilk tercih bile değildi, üstelik imza edilen gizli antlaşmada açık biçimde Al-

çalışan 12 sigara kâğıdı işletmesi; 42 adet matbaa; gayrimüslimlere ait 4 yağ fabrikası; 3 sabun imalathanesi ve 2 palamut özü fabrikası ile 3 kimyevi madde fabrikası; madeni eşya imalatı ile uğraşan ve 21'inin mutasarrıfı gayrimüslim olan 24 kuruluş Osmanlı devletinin bütün sınai varlığını oluşturmaktaydı. Bunlara Lübnan Dağı'nda işletilen çok sayıda dokuma fabrikası dâhil değildir. Fakat bu kuruluşların bölgenin özel statüsü ve dış bağlantısı bakımından Osmanlı sanayi içinde ele alınması yararsızdır. Ayrıca Makedonya'nın ve Bulgaristan'ın elden çıkmış olması, buradaki yoğun sanayi Osmanlı devlet sanayinin aktif hanesinden çıkarmıştır." Gündüz Ökçin, 1913-1915 Sanayi İstatistikleri, Hil Yayınları.

Yine Türk-Müslüman kesimin yayın organı Sanayi Dergisi'nin 1915'e ait istatistiklerine göre "Gerçek kişilere ait iş yerlerinin % 19.6'sının Türk-İslam unsurunun mülkiyetinde % 80.4'ünün ise 'anasır-ı gayrimüslime' elinde olduğu" saptanmaktadır.

Doğrudan el koymak, tehditle yok pahasına satın almak, yağmalamak, sürgün-göç-soykırım gibi yöntemlerle "sahipsiz kalan" ev, arsa, tarla, fabrika, imalathane, şirket, değerli eşya ve nakit sermayeye "sahip çıkan" Türk-Müslüman zümreler adeta yoktan varlık sahibi oldular.

Tevfik Çavdar'ın verilerine göre "Osmanlı bütçesi 1913-1914 yılında 35329.950 Osmanlı Lirası, 1914-1915 yılında 57.841.329 Osmanlı Lirası, 1916-1917 yılı bütçesinin 82.980.780 Osmanlı Lirası"dır. Savaş yıllarının yıkım şartları, enflasyonu, daralan ticaret hacmine rağmen bu bütçe artışının kaynağını ancak 'sermayenin millileştirilmesi' operasyonlarında bulmak mümkündür.

1923'e kadar nüfuslarının onda birine düşen Rum ve Ermeni halk bu operasyonların hedefindeydi; Trakya ve Anadolu'dan gönderilen nüfus (çok büyük çoğunluğu Rum'du) 1,5 milyonun üstündedir, bu rakamın yarısı ya zor koşullar altında öldüler ya da katledildiler, Türk memur ve subaylar Hıristiyanların artık Türkiye'de yaşamalarına izin verilmeyeceğini ilan ediyorlardı. Rumların el konulan emlâkının değeri 5 milyar Frankın üzerindedir. (1 Osmanlı Lirası 22.8 Fransız Frangı.)"

Ermeni Ulusal Konseyi'nin 1919'daki raporuna göre de Ermeni halkın el konulan maddi değerinin 19 milyar Fransız Frangına ulaştığı kaydediliyor.

İşte "yerli bir tüccar zümresi" yaratma projesinin rakamlarla genel ifadelendirmesi böyledir. Rakamların altındaki acı, gözyaşı ve kanın hesabını tutmak ise mümkün değildi. Zaten yukarıdaki rakamlar gibi bunlar da resmi inkâra uğradılar.

manya'nın lehine olan, inisiyatif üstünlüğünü Almanya'ya veren kapitülasyonların kaldırılması sözünü bile vermeyen, diğer taahhütlerdeki ucu açık görev savmaya dönük yuvarlak ifadelere bakılırsa, İttihatçıların Almanya'ya mecbur kalmış oldukları da söylenebilir. Elbette bu mecburiyet ve teslimiyet noktasına İttihatçıları getiren şey onların siyasal-sınıfsal karakterleri ve beklentileriydi.

İttihat ve Terakki iktidarı, I. EPS'ye yol alırken İngiltere, Fransa ve hatta Rusya ile ittifak çareleri arayan ve adeta kendilerine sığınacak bir liman ve kazançlı çıkabileceği bir cephe arayışını aralıksız sürdürdü. Her ne kadar karşılarına çıkan güçlü emperyalist devletlerde Osmanlı'yı "iğfal etmek ve saymak icabında tehdit etmek, boyunduruğu altına almak gibi şeyler hissolunuyor"duysa da İttihat ve Terakki hükümetinin Bahriye Nazırı Cemal, Dâhiliye Nazırı Talat ve Maliye Nazırı Cevat nezdinde ayrı ayrı emperyalist devletlere yönelik yaptıkları ittifak girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. Bu ittifak arayışları Osmanlı'nın kendini pazarlama çabasının diplomatik görünümünden başka bir şey değildi. Öyle ki savaş başlamadan Osmanlı devleti emperyalist devletlerin "gönlünü çelebilmek" için tavizlere başlamıştı bile. Henüz Almanya'nın belli belirsiz taahhütleri, olumlu yaklaşımları dışında hiçbir emperyalist devletten "yüz bulunamamıştı" ve onlara "hoş görünmek, şefkat bulmak" için tavizler verilmesi gereğine inanılıyordu. Örneğin Basra Körfezi'nde ve demiryolu inşasında Aydın demiryolu imtiyazının tevsiinde, Trabzon ve Samsun limanlarının inşasında İngilizlere, şoselerin inşası işlerinde, savaş gemisi siparişlerinde, cebel topları ile deniz uçağı siparişlerinde Fransızlara verilen tavizler bu kapsamdaydı. Yine Dâhiliye ve Gümrük işlerinin ıslahı İngilizlere, Maliye'nin ıslahı işi Fransızlara verilmişti. İngilizler hâlihazırda donanma kuvvetlerini, Fransızlar ise jandarmayı teşkilatlandırıyor, eğitiyordu. Bu iç içelik ve taviz ortamında İngiltere ve Fransa, ayrı ayrı tekliflerle etki altına alınmaya çalışıldı. Fakat ne İngilizler ne de Fransızlara Osmanlı'nın "mülki tamlığının ve istiklalinin mahfuz olduğuna

dair" ayrı ayrı teminat verdirmeyi başarabildiler. Üstelik bu devletler kapitülasyonların lağvedilmesine de yanaşmadılar. Bu kez Almanya ile ittifak kurdukları ve gizli antlaşmayı imza ettikleri halde Enver Paşa 16 Ağustos'ta I. Meridyen hattına kadar Trakya'dan arazi, 2. Adalar Denizi'ndeki adalar karşılığında Rusya'ya bir gizli anlaşma metni sunmuştur. Buna mukabil Osmanlı, Rusya'ya karşı konumlanmış askerlerini çekeceği ve Almanları ülkesinden kovacağı taahhüdünde bulunuyordu. Osmanlı devleti bu girişimden de eli boş döndü ve bütün beklentileri ve hayalleriyle savaşın içine daldı.

5-) İttihatçıların "B Planı" ve "Misak-ı Milli"

Fakat ne talih Osmanlı'nın yanındaydı ne de tarihsel koşullar. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Almanya yanında girilen savaş da dört yılın sonunda büyük bir hüsran ve yenilgi bıraktı İttihatçıların kucağına. 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti itilaf devletlerine teslim oldu. Bu sonuç, İttihat ve Terakkiciler için "B planına" geçme zamanının gelip çattığı anlamına geliyordu.

Plan, özü itibariyle I. EPS sonrası Osmanlı'dan arta kalanın en az zararla kurtarılmasına dönük bir programı içeriyordu. Yeri gelmişken belirtmekte fayda var; Osmanlı'yı savaşa sürükleyen İttihatçı rejim ile savaş sonrası kurulan cumhuriyet rejimi arasında herhangi bir ideolojik bağ kurulmaması, iki rejim arasındaki siyasal kadrosal devamlılığın göze çarpmaması için resmi tarihçiler her dönemi sil baştan ele alırlar. Bu yüzden İttihatçıların "B planı"nın aslında M. Kemal şefliğinde verilen Kurtuluş Savaşı'nın temelini oluşturduğu özellikle göz ardı edilmektedir. Oysa bu plan I. EPS öncesi ve sonrası İttihatçılar arasında sadece siyasal ve kadrosal açıdan değil askeri-strateji açısından da bir devamlılığın olduğunu açıkça göstermektedir.

İttihatçıların B planı şu şekilde özetlenebilir: Şayet İtilaf Devletleri savaştan galip çıkacak ve işgale yönelecek olursa, direniş merkezi Anadolu içleri ve "Doğu" bölgesi olacak. Çünkü burada henüz askeri açıdan görece yıpranmamış ve donanımlı ordu kuv-

vetleri vardır[24]. Bu bölgenin yerli halkı ve eşrafı Rum ve Ermeni mülklerine yerleştirildiklerinden Ermeni ve Rum halk kesimlerine yönelinmiş ve kan dökülmüş olduğundan bölge halkı hem müdafaa edilmeye muhtaçtır hem de örgütlenmeye müsait durumdadır. Zaten hâlihazırda buralarda en örgütlü bulunan siyasi ve askeri örgüt İTC/Teşkilatı-Mahsusa'dır. Öyleyse savaşın sorumlusu görülen ve Osmanlı'yı tüketmiş bulunun kimi İttihatçı şefler göz önünden uzaklaştırılacak, İttihatçı kimlikler bir kenara bırakılacak –çünkü İttihatçılığı çağrıştıran şeyler halkın nefret nesnesi haline gelmiştir– ve "suret-i halktan" görünerek yerelden sivil ve askeri örgütlenmelere gidilecektir. Böylelikle de Osmanlı'dan arta kalan toprakta İttihatçılar yeniden iktidar olacak, mecliste ve devletin idari organlarında hâkim hale gelinecek ve böylece arkalarına aldıkları güçle itilaf devletleri ile pazarlık yapabilecektir.

Planın gereği olarak İngiltere'nin derhal teslimini istediği Er-

24) Bu planın parçası olarak yapılan hazırlıkları, dönemin İttihatçı komutanları da açıklıkla dillendirmektedirler: "Harbiye Nazırı Enver Paşa 9 Haziran 1918'de Batum, Kars ve Beyazıt mıntıkalarında iki kuvvetli ordu vücuda getirmişti. Bunlardan dört fırkalı olan üçüncü ordu, Batum ve Kars'a girmişti. Dokuzuncu Ordu'nun ise İran ve Kafkas Azerbaycanların işgali kararlaştırılmıştı. Bu orduların her fırkasında dokuz bin insan vardı. Rusların Erzurum ve Kars depolarında bıraktıkları mebzul miktarda silah ve harp malzemelerinden istifade edilerek mükemmelen teçhiz edilmişlerdi. Fakat bu orduların karşısında düşman yoktu. Ermeni kıtaları çoktan mağlup edilmiş, İngilizlerin alelacele Enzeli yoluyla Bakü'ye getirdikleri bir müfreze de aynı akıbete uğrayarak çekilmişti. Enver Paşa'nın Şarkta bir mukavemet merkezi hazırladığı anlaşılıyordu." (A. F. Cebesoy, Milli Mücadele Anıları, Akt. S. Çetinoğlu, s. 53)

Nitekim Ali Fuad (Cebesoy) Enver'in sürgündeyken planlarını kendisine açıkça anlattığını aktarıyor:

"Şarkda memleketimiz için bir dayanak, bir kuvvet membai aramaya mecbur oldu. Eğer cephelerimizin çökmesi felaketi birkaç ay sonraya kalmış olsaydı, hem şarkta temine çalıştığım ikmal membalarını temin hem de Anadolu'nun ortalarında kuvvetli ihtiyatlar yığınağı vücuda getirecektim". (Halil Paşa Bitmeyen Savaş, age, s. 173)

Enver'in amcası Halil Paşa, dönemin İttihatçılarının ruh halini ve gruplarını daha açık yansıtıyor;

"İstanbul kaynıyordu, silahlar bırakılıyordu ve fakat biz yani İttihatçılar daha silahları bırakmamak kararındaydık. İstanbul'da bulunan ve daha doğrusu İs-

meni ve Rum halkına yapılan kanlı operasyonların şefleri olarak öne çıkmış olan "Yediler Listesi"ndeki İttihatçılar (Enver, Talat, Cemal, Nazım, Bahattin Şakir, Cemal Azmi ve Bedri) yer altına çekilmeye veya yurtdışına gönderilmeye başlandı. Aynı suçlardan aranan kimi İttihatçılar, Teşkilat-ı Mahsusa'nın görevlendirdiği yerde ya da 15. Kolordunun komutanlıklarında perde arkasından çalışmaya devam etti. Ama buna rağmen kaçamayan 200 kadar İttihatçı yakalanıp Malta Hapishanesi'ne konuldu. İttihat ve Terakki kendisini Kasım 1918'de son kongresinde feshedip daha taze isimlerle Teceddüt Fırkası'nı kurdu. Teşkilat-ı Mahsusa kendini Karakol ve Mimmim örgütlerine dönüştürürken İttihatçılar kendilerini sosyal alanda temsil etmesi ve yerellerdeki kamuoyunun kontrol altında tutulabilmesi için bir tür kitle örgütü sayılabilecek Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri, Reddi İlhak Cemiyetleri gibi örgütlenmelere gittiler. Tüm bunlar bir

tanbul'da toplanmaya başlayan İttihatçılar şuna karar vermiştik ki daha savaş bitmemiştir. Mütareke bu savaşın bir safhasıdır, Türk devleti vardır ve olacaktır. Aramızdaki konuşmalarda ve haberleşmelerde şuna karar verildi ki yeni hareket Doğu'dan başlayacaktır."

Yine bir başka İttihatçı kurmay Rauf Orbay da aynı yöndeki hazırlıkları daha da somutluyor;

"Enver Paşa, savaşın kaybedileceğini kestirince, ülkenin istila edilmesi halinde gerilla savaşı yapılabilmesi için bazı yerlere silah yerleştirilmişti. Bu silah yerleştirilen yerlerden biri de kuşçu başının (Teşkilat-ı Mahsusa kurucularından) çiftliği idi. hem silahlar hem altınlar, son derece özen gösterilerek gömülmüşlerdir. Anadolu'nun mukavemetine karar verilince, ben bu altınları ve silahları M. Kemal Paşa emrine verdim." (Rauf Orbay, Cehennem Değirmeni) İttihatçılar savaş sona ererken hazırda tuttukları silah cephane ve mevcut teşkilat gücü ile yürütecekleri dağ ve çete muharebeleriyle daha 50 sene dayanabileceklerini hesaplamaktadırlar.

Osmanlı ordusundan kalan en diri askeri birliklere kumanda eden 15. Kolordu komutanı Kazım Karabekir, M. Kemal'e "Bir an önce genç kumandanların Anadolu'ya çıkmasından başka çare olmadığını, Erzurum'da toplanıp milli hükümetimizin esaslarını kuralım" dediğini ve M. Kemal'i İstanbul'da Nazırlık peşinde koşmak yerine bir an önce direnişe başlamak gerektiğine ikna etmeye çalıştığını aktarıyor. Zaten kısa zaman sonra İstanbul'da meclis makam hayalleri sönen M. Kemal için başka bir çıkar yol kalmayınca, İttihatçıların "B Planı"nın uygulama şefliğine giden süreç başlayacaktı.

bakıma inşa edilmekte olan Cumhuriyet rejiminin çekirdek örgütleriydi. Elbette bir nüve halindeki oluşumları ilerde kurulması kararlaştırılan ve meşruti monarşiye alternatif oluşturacak bir rejimin kurulması planlarının ön adımı olarak atılmamıştı. Baştan amaçlanan bu değildi ama nüve halindeki bu örgütlenmeler ilerleyen süreçte yerel ve merkezi inisiyatiflerini güçlendirerek yeni devletin iskeletini meydana getirdiler. Bu örgütler, ilk kurulurken asker ve sivil bürokrasinin ve eşraf-toprak ağası zümrenin taşıdıkları kaygı ne pahasına olursa olsun Osmanlı devletinden kendilerine kalacak paya sahip çıkmak ve bu payı mümkün olduğunca büyütmekti. İttihatçılar arasında bütünlüğü sağlayan ve onları bir arada tutan ana düşünce buydu. Ne M. Kemal'in ne de birçok, İttihatçı şefin kafasında padişahsız-halifesiz bir rejim vardır. 1920'de Ankara'da (T)BMM açılmadan evvel "padişah ve hükümeti alıp Anadolu'ya çekilerek barış görüşmelerini oradan idare etme seçeneği M. Kemal'in elinde tuttuğu en güçlü seçenektir.

İttihatçıların temel politikası ne yapıp edip devletin başında kalmak hem de itilaf devletleriyle müzakere edebilmekti. Yani Osmanlı devletlinin resmi pazarlık makamı olmak istiyorlardı. Bu yüzden var güçleriyle İstanbul'da Mecliste kendi denetimleri altında bir kabine kurmak hevesindeydiler. Zaten ilk başlarda İttihatçıların gözünde M. Kemal'in "yetenekleriyle" amaca en iyi hizmeti verebileceğini düşündükleri yer de Meclis'ti. Öyle ki İttihatçılar İstanbul'daki toplantılarında kendilerine etkili yeni bir şef ararken, bazı İttihatçılar M. Kemal'in iyi bir seçenek olduğunu, M. Kemal'in kendilerini kurtarabileceğini ama ondan sonra "M. Kemal'den kendilerini kimin kurtaracağı" nükteli sorusunu ortaya atarken muhtemelen M. Kemal'in bu politik yeteneklerine ve diktatörlük eğilimlerine gönderme yapıyorlardı. Meclise girme yönlü planların daha M. Kemal İstanbul'a dönmeden olgunlaştığı anlaşılıyor. M. Kemal, Mondros Ateşkesi'nden sonra henüz Halep'teyken "Ahmet İzzet Paşa riyasetinde" İttihatçı vekillerden kurulu bir kabine kurmak Harbiye Nazırlığına da kendisi geçmek isteğini/teklifini bir telgrafla Vahdettin'e iletir. Gerçekten de böy-

lesi bir hükümetin kurulmasına Vahdettin onay verir. Harbiye Nazırlığı da M. Kemal için bekletilir. Fakat hükümet, M. Kemal İstanbul'a gelmeden yani beklenenden önce düşer. Sonrasında Ahmet Tevfik Paşa kabinesi kurulur, kabineye güvensizlik oyu verilerek hükümete geçme çabaları devam ettirilir. M. Kemal'in meclis içinde ve dışında çevirdiği işlerden, girdiği çok yönlü çıkar ilişkilerinden gına gelince Mayıs 1919'da İstanbul'dan uzaklaştırılması söz konusu olur.

İstanbul dışında askeri ve idari açıdan kısmen toparlanır-toparlanmaz ilk işleri İstanbul Meclis-i Mebusanı'na yönelmek olur. Damat Ferit hükümeti düşürülür, 19 Ocak 1920'de yeni meclis göreve başlar. Mecliste güçlü bir İttihatçı grup oluşturulur. İttihatçıların ilk planı mecliste Müdafa-i Hukuk adıyla bir grup kurmak ve M. Kemal'i Anadolu'da olmasına rağmen Meclis başkanı seçtirerek hem İstanbul'un hem Anadolu'nun temsilcisi sıfatını kazandırarak İtilaf devletleriyle yapılacak pazarlık gücünü artırmaktır. Planlar tutmaz. Mecliste "Felah-ı Vatan" adıyla İttihatçı bir grup kurmaktan ötesine geçilemez. Meclisten milletin iradesi teslim edildiğine göre hükümet dışı örgütlenmelere gerek kalmadığı ilan edilir. Bu fiyasko yüzünden M. Kemal İttihatçı meclis grubunun başındakileri "imansız, korkak, cahil" diyerek hakaretlere boğar. M. Kemal'in ve Kemalist İttihatçıların aleyhine gelişen bir süreç başlar. Hatta şunu söylemek mümkündür; eğer ki bu olaylardan yaklaşık üç ay sonra 16 Mart 1920'de İstanbul fiili olarak işgal edilmemiş olsaydı, bu işgalden sonra Ankara'da kurulan meclise ihtiyaç olmayacaktı. Ve muhtemelen bugün, vatanın "kurtuluş savaşında yaratılan destansı kahramanlıklar"la değil de "akıllı diplomasi" yoluyla kurtarılma hikâyelerini dinliyor olacaktık. Çünkü itilaf devletleriyle İttihatçılar arasında belli bir noktada uzlaşma sağlanması zorunlu olacak ve Kurtuluş Savaşı gibi sürtüşmelere gerek kalmayacaktı. Ama işgal, İttihatçıların imdadına yetişti. İtilaf devleti askerleri İstanbul'a girdi, Meclis'i kapattı, tutuklamalar başladı. İnisiyatif, askeri ve idari açıdan hızla toparlanan İstanbul dışındaki İttihatçıların eline geçti. Fakat son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı

itilaf devletleriyle yapılacak pazarlığın çerçevesini belirlemişti: Misak-ı Milli.[25] Şunu iyi anlamak gerekiyor ki, bu yemin, içeriğinden de anlaşılacağı üzere saltanat ve hilafet makamıyla birlikte Osmanlı devletini kurtarma yeminidir. Ve yemin, meşruti monarşi ile yönetilen ama "daha modern muntazam" idare edilen bir devlet şeklini taahhüt etmektedir. Bu yemin esası itibariyle sarayın yeminidir. Bu da anlaşılır bir durumdur. Zira devletin, savaş yenilgisiyle sarsılan, kısmen dağılan ve topar-

25) 28 Ocak 1920'de mecliste kabul edilen Misak-ı Milli (Milli And) şöyleydi;

1. Osmanlı devletinin yalnızca Arap ekseriyetiyle meskûn olup 30 Ekim 1918 tarihinde mütakere imzalandığında hasım orduların işgali altında kalan kısımlarını ahalinin kaderini serbestçe beyan edecekleri şeylere göre tayin etmek lazım geleceğinden adı geçen mütareke hattı dâhilinde dönen, ırka ve asla birleşik ve birbirine karşılıklı hürmet ve fedakârlık hisleriyle dolu ve ırk ve içtimai hukuklarıyla muhitleri şartlarına tamamen uyan Osmanlı İslam ekseriyeti ile meskûn bulunan kısımların tamamı hakikaten ve hükmen hiçbir şekilde ayrılma kabul etmez.

2. Ahalisi serbest kaldıkları zamanda halkoyu ile vatanlı birleşmiş olan (Elviye Selase; Kars, Ardahan, Batum) için icabında tekrar serbestçe halkoyuna müracaat edilmesini kabul ederiz.

3. Türkiye sulhüne geri bırakılan Batı Trakya'nın hukuki vaziyetinin tespiti de burada yaşayanların tam hürriyetle beyan edecekleri şeylere göre yapılmalıdır.

4. İslamın hilafet makamı ve Saltanatın ve Osmanlı Hükümetinin merkezi İstanbul şehri ile Marmara Denizi'nin emniyeti her türlü müdahaleden korunmalıdır. Bu esas saklı kalmak şartıyla, Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının ticaret ve dünya nakliyatına açılması hakkında bizimle diğer bilumum alakalı devletlerin ittifakla verecekleri kural geçerlidir.

5. İtilaf devletleri ile hasımları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılan muhade esasları dairesinde azınlıkların hukuku, komşu memleketlerdeki Müslüman ahalinin de aynı haklardan emniyet ile istifadeleri tarafımızdan teyid ve temin edilecektir.

6. Milli ve iktisadi gelişmemiz mümkün olmak ve daha modern muntazam bir idare şeklinde işleri yürütmede başarılı olabilmek için, her devlet gibi bizim de gelişmemizin sebeplerini sağlamakta, istiklal ve tam serbestliğe kavuşmamız hayatımızın ve var olmamızın esasıdır. Bu sebeplerini sağlamakta, istiklal ve tam serbestliğe kavuşmamız hayatımızın ve var olmamızın esasıdır. Bu sebeple, siyasi adli gelişmemize mani kayıtlara muhalifiz.

Tahakkuk edecek borçlarımızm ödeme şartları da bu esaslara aykırı olmayacaktır.

lanmaya çalışan İttihatçıların mı yoksa yeniden iktidar olma koşullarına kavuştuğunu düşünen sarayın mı elinde kalacağı belli değildir. İç iktidar açısından bu iki kutup arasında çıkar çelişkileri henüz kesinleşmemişti. "Devleti kurtarmak" ortak amacında bir tür uzlaşı halinde ortak hareket edilmektedir.(26) Bu ortaklığın şimdiki adı "Misak-ı Milli" olmuştu.

26) Resmi tarih kurgusunda "hain" parantezine alınan, padişah, saraya bağlı mebuslar ve devlet bürokratları, saray eliti "devleti yaşatmak" konusunda en az İttihatçılar kadar samimilerdi. Ve çıkarları da bundaydı. Bu saray grubu da ellerindeki tüm olanaklarla emperyalist devletlerden taviz koparabilmenin, az bir hasarla ve ziyanla barış anlaşması imzalayabilmenin ve bütünlüğünü koruyan devletin sahibi olabilmenin peşindedirler. Ve bu amaçlarla İttihatçılarla irtibatlı-planlı hareket etmekteydiler.

Padişah ve hükümet İstanbul'da itilaf devletleri arasında mekik dokuyarak onları etki altına almaya ve "kalplerini yumuşatmaya" çalışır. Bunun yanı sıra bu görüşmeler vesilesiyle itilaf devletlerinin, İttihatçı olmalarından şüphelendikleri ve güvensizlik taşıdıkları kimi kadroların idari ve askeri makamlara atanması için çalışırlar. Zaten Bekir Sami, Kazım Özalp ve Ali Çetinkaya gibi Teşkilat-ı Mahsusa'nın en bilinen şeflerin Ege'de çeşitli komutanlıklara atanma onayı bu şekilde alınmıştı. M. Kemal için de durum farklı değildi. Doğan Avcıoğlu'nun şu anlatımı M. Kemal-Vahdettin ve Damat Ferit'in içiçeliğini ve sarayın İttihatçılara sağladığı faydalara bir örnek olması açısından dikkate değer: "(M. Kemal) İngilizlerle anlaşmak üzere olduklarını söyleyen Damat Ferit'in bakanlarını hemen kutlar ve çok sevindiğini belirten gösteriler yapar. Baş tercüman Ryan'a Damat Ferit, M. Kemal'le yemek yediğini, bağlılığı hususunda ondan yeterli teminat aldığını, onu, bağlı bir subay ve centilmen saydığını belirtir. Böylece Samsun yolu açılır. İrtibat subayı Bennett, Samsun yakınlarına vize vermekte duraksama geçirir, yüksek komiser Calthorp'a sorar. Ona M. Kemal Paşa'nın padişahın tam güvenine sahip olduğunu anlatır. Vize sağlanır..." (D. Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, s. 122)

İstanbul'un bir başka görevi de, Anadolu ve Kürt bölgelerinde İttihatçıların çıkardıkları "sorun ve huzursuzluklar" konusunda itilaf devletlerini yatıştırmaktır. Bu konu da nasıl bir görev paylaşımı olduğunu şu örnekten çıkarsamak mümkün. İstanbul hükümetinin 1919'daki içişleri bakanı Ali Kemal kendisini ziyarete gelen reddi-ilhak kuruluna verdiği taktik şu şekilde:

"- Biz size ayaklanmayı önleyici buyruklar veririz. Çünkü baskı altındayız. Siz bize karşı da ayaklanınız. Milli savunma bir milletin kutsal hakkıdır..."

Vahdetinin kızı Sabiha Sultan'ın ifadeleri ise saray ve İttihatçılar arasında geçerli olan danışıklı dövüş taktiğinin en yukarı makamda nasıl kurulduğuna tanıklık sayılır;

"Misak-ı Milli"yi Osmanlı hâkim sınıfların kendi aralarında bir mutabakat noktasını oluşturmasının ötesinde, 20. yüzyıl başında hızlanan Türk ulus-devletleşme projesinin tarihsel olarak ortaya koyduğu politik bir hedef olarak da değerlendirmek gerekiyor. Bu açıdan bakıldığında Misak-ı Milli ile ortaya konan maddeler, İTC'nin 1910 yılı kongresinde "gayrimüslim halkın Osmanlı'dan kati suretle kesilip atılması", mülk ve sermayelerine el konulması ve Osmanlı'nın Türk/Türkleştirilmiş ulusa dayalı sağlam bir devlet haline getirilmesine dönük alınan somut kararların savaş yenilgisi revizyonuna uğramış halidir. I. EPS ile birlikte "Türkleştirme programı" zaten uygulanmıştı ama savaştan yenilgiyle çıkılmıştı. Şimdi programın başarılarının kurumsallaştırılması yani elde kalan topraklar üzerinde uluslararası meşruiyeti olan, bu meşruiyetin kazanılabilmesi için her türlü bağımlılık ilişkisine ve tavize açık yeni bir devlet inşa edilmesi gerekiyordu. Bunun şimdilik coğrafi ve politik çerçevesi "Misak-ı Milli" ile belirlenmişti. "TC Devleti" bu çerçevenin hayli daralmış ama başarılı ürünüdür.

"Birbirlerini tanımıyor, mutabık kalmamışlar, ayrı ayrı iş göreceklermiş gibi hareket edilecek, iş hangi yönden selamete götürülürse sonra birleşecekler. Yegâne gaye vatanın selameti, kurtarılması ve istiklali olacaktı. Babam sonradan M. Kemal Paşa'nın sözünü tutmadığından, kendisi ve imparatorluğu ham insanlar gibi göstermesinden çok müteessir olmuş ve bunu asla hazmedememiştir." (Resmi Tarih Tartışmaları-3, s. 66)

Ayrıca Vahdettin'in kendisi de anılarında, yaverini (M. Kemal) Yunanlılarla çarpışsın diye Anadolu'ya kendisinin gönderdiğinden bahsetmektedir. M. Kemal Erzurum Kongresine katılırken halen padişahın yaveridir. Kongreye üniforması ve yaver kordonuyla katılmaya çalışır, ama delegelerin itirazları ve laf atmaları sonucu çıkartmak zorunda kalır.

Nihayetinde benzer sınıfsal çıkarlar ve siyasal kaygılarla yola çıkanlardan İttihatçı grup devletin yeni ve tek sahibi olarak çıktı ve kendilerini "vatan kurtarıcı kahramanlar" olarak ilan ettiler. İstanbul ve saray erkânı bu mücadeleyi kaybetmenin bedelini "ham/emperyalizmin oyuncağı" etiketini yemekle ödedi. Bu noktada Stefan Zweig'in şu satırlarına hak vermemek mümkün değil: "...tarihin adil olmak için zamanı yoktur. Tarih soğuk bir kronikçi olarak sadece başarıları kaydeder, ahlaki kriterleri pek kullanmaz. Gözü sadece muzaffer olanın üzerindedir, yenileni gölgede bırakır; bu "meçhul askerler" unutulmuşluğun o büyük çukuruna düşüncesizce atılırlar."

Burada amacımız başlı başına I. EPS ve Kurtuluş Savaşı dönemini ayrıntıyla incelemek değil. Konumuz açısından önemsediğimiz nokta olan, Osmanlı rejiminden Jön Türk hareketine ve özelde ise TC'nin "ulus-devletleşme programı" boyunca süregelen siyasal-sınıfsal tutuma dikkat çekmek istiyoruz. Çünkü bu tutum rejime doğrudan niteliğini vermektedir. II. Abdülhamid'den Enverist İttihatçılara ve oradan Kemalist İttihatçılara doğru sürekliliği olan bu niteliktir. Devleti var etmeyi öncelikli amaç edinmiş ve bu var olmayı emperyalizme bağımlılık ilişkisi üzerine kuran sınıfsal-siyasal niteliktir. Bu iki olgu adeta iç içe geçmiştir. Osmanlı rejiminde olduğu gibi Kemalist cumhuriyet rejiminde de herhangi bir kliğin devletin tepesine tırmanması ve orada kalabilmesinin temel prensiplerinden en önde geleni –tek tek emperyalist devletlere değil– emperyalizmle ekonomik-siyasal bağımlılık ve uyum ilişkilerini kurma zorunluluğudur. Tek tek emperyalist devletlere tavır alınabileceği ve ciddi karşı koyuşların yaşandığı dönemler olmuştur. Ancak böylesi dönemlerde bunlar mutlaka bir başka koruyucu gücün ya da çıkar grubu paktın desteği garantilendiği takdirde yapılabilmiştir. 18. yüzyıldan itibaren tahta geçen bütün padişahların en temel derdi Düvel-i Muazzama ile iyi geçinebilmekti. Yüksek bürokrasiye memur atamalarının sefaretlerden yapıldığı, sadrazamların sözünün bir sefaret memuru olan tercümanlarınki kadar ağırlık taşımadığı düşünülürse böylesi bir teslim olunmuşluktan emperyalist devletlerden bağımsız tavır alması beklenemez. Orada bağımlılık ilişkilerinin iktidarın yapısal bileşeni haline gelmesinden söz etmek gerekir. İşte şimdi devlet aygıtının sarayın elleri arasından Kemalist İttihatçıların ellerine doğru kayıp gidişi bu yapısallığın doğurduğu siyasal koşullarda yaşanmış ve bu yapısallık korunmuştur.

Emperyalist devletlerle kurulan ilişkiler açısından ve devlet içindeki güç dengeleri açısından saray ve Kemalist İttihatçılar için tarihsel koşullar ikincilerden yana gelişti. Koşullar, M. Kemal şefliğinde çıkar birliği yapan İttihatçı grubun devlet mülkünü herhangi bir iç odakla paylaştırmayı gerektirmeyecek yönde olgunlaştı. Kemalist İttihatçılar, emperyalistlere rağmen-emperyalistleri karşı-

larına alarak değil, tam da onların çıkarına uygun, bu çıkarlara sadık bir iktidar olacakları noktasında itilaf devletlerinin gönlünü çelmekte fazla zorlanmadı[27]. Zaten o an itibariyle Anadolu'da ve Kürt illerinde Kemalist İttihatçılardan daha güçlü ve örgütlü bir odak yoktu. Ordunun neredeyse tamamı ordu içinden gelen İttihatçı kurmay subayların kontrolü altındaydı. Bu bile başlı başına İttihatçıların tercih edilmesine sebep olurdu. Zira daha önceden farklı senaryolara açık olan Osmanlı'nın akıbeti 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet iktidarının akıbetine bağlı hale gelmişti. Ve artık Sovyet iktidarının yıkılmayacağı gerçeği kabullenilmeye başlanmıştı. Şimdi güçlü askeri bir devlet bu bölgede emperyalist devletlerin tercih sebebiydi.[28] (Bu aynı zamanda Sevr Antlaşması'ndan Lozan konferansına dönüşümün kısa hikâyesidir.) İşte Kurtuluş Savaşı diye yutturulmaya çalışılan sürecin arkasındaki gerçekler bunlardır.

27) Kurtuluş Savaşı döneminde ve devam eden süreçte Kemalist İttihatçıların en hassas oldukları konuların başında "savaşlarının kesinlikle kendilerine karşı olmadığına, ekonomik-politik çıkarlarına halel getirilmeyeceği" konusunda itilaf devletlerini ikna edebilmekti. Kemalist İttihatçıların aldıkları kongre kararlarında, emperyalist yetkililerle yaptıkları toplantı ve diplomatik temaslarda, yapılan gizli görüşmelerde itilaf devletlerine bu konuda teminat verilmiş, yapılan açıklamalarda bir konunun altı özellikle çizilmiştir. Sonuç bildirgesinde "*...evrene adalet sözü veren büyük devletlerin manevi desteğine" duyulan güvenin vurgulandığı Sivas kongresine ve o döneme ilişkin olarak M. Kemal'in yaptığı şu saptamaya katılmamak mümkün değil: "Heyet-i temsiliye ve Sivas'da yapılan genel kongre'nin kararları ve eylemleri hiçbir bakımdan itilaf devletlerine saldırı biçiminde olmadığı, kongrenin dünyaya duyurulan bildirisinde görüldükten başka, yapılan işlerde de kanıtlanmıştır. Bu gerçek giderek bütün açıklığı ile anlaşılacaktır.*"(Nutuk). Gerçekten de Kemalist İttihatçıların bu samimi tutumları emperyalist devletler tarafından da anlaşıldı ve Kemalist cumhuriyet rejimine bu "anlaşılma" üzerine yol verildi.

28) İttihatçıların en güçlü kurmaylarından K. Karabekir'in ifadeleri bu açıdan hiç yabana atılır değildir: "*M. Kemal'in Anadolu'ya geçmesini İngilizler istemiştir. Entelijans (istihbarat örgütü) M. Kemal'in Anadolu'ya geçmesini ve cumhuriyet ilan etmesini tavsiye etmiştir. Erzurum'da bulunan Ravlinson'un düşüncesi de budur: Anadolu'da cumhuriyet ilan edilmelidir. İngiltere bu cumhuriyete muzahir (yardımcı/taraf) olacaktır.*"

Dikkat çekmek istediğimiz diğer husus, emperyalist devletlerle bu şekilde kurulan yarı-sömürge ilişkilerin niteliğine dairdir. Emperyalizmle kurulan ilişkide bürokrat burjuva sınıfının ağırlık taşıması ve belirleyici bir konumda olması bu niteliği belirleyen önemli faktördür. Bürokrat burjuva sınıfın ağırlıklı bölümünü ordu bürokrasisinin oluşturması da başka bir gerçektir.

Osmanlı imparatorluk rejiminde ve Kemalist cumhuriyet rejiminde, savaş yılları da dâhil olmak üzere emperyalist dünya düzeniyle sermaye ve pazar yoluyla doğrudan ilişkilenen ticaret ve sanayi burjuvazisi daima var olmuştur. İktidar politikaları, bu ilişkileri zedeleyecek, engelleyecek uygulamalardan uzaktı. Aksine, bu ilişkilere azami uyum sağlayan politik çizgiler takip edilmişti. Ancak sanayi ve ticaret sınıfları Osmanlı'da ve her daim devlet erkinin, bürokratik kastının gölgesinde kalmıştır. Bu sınıfların devlet politikalarına etkileri ve rejim içindeki ekonomik ve siyasal ağırlıkları, 19. yüzyılda kapsamlı halde uygulanan Osmanlı reform hareketleriyle artmaya başlamıştı. Fakat İttihatçı iktidarın yükselişi, savaş dönemi ve cumhuriyet rejiminin kuruluşuyla birlikte dengeler yeniden bürokratik sınıflar lehine bozuldu. Çünkü anlaşılacağı üzere TC devletinin kuruluşuna doğru giden sürecin parametresini imparatorluğa içerden ya da dışarıdan uygulanan ve imparatorluğun toplumsal-ekonomik dönüşümünü zorlayan etkiler değil devleti kurtarmak, ulus-devletleşme programını uygulayabilmek gibi rejimin var olma sorunları belirlemiştir. Bu sorunların çözümünün peşinde koşan ve devletin kaderini eline alan İttihatçı bürokrat sınıf ile büyük çoğunluğu İstanbul, İzmir ve Selanik gibi gelişmiş kentlerde ticaret-sanayi faaliyetlerini sürdüren Türk-Müslüman burjuva sınıflar arasında politik illiyet bağları-kader ortaklığı Kurtuluş Savaşı döneminde kopma noktasına gelmiştir. Öyle ki bu ikinciler, "Kurtuluş Savaş"ında doğrudan yer almadıkları gibi savaş sonrasında İzmir İktisat Kongresi'ne gelirken kafalarında "yeni hükümetin nasıl bir ekonomik yol izleyeceği"ne dair birçok soru işareti taşıyorlardı. Öte yandan Osmanlı topraklarından ve ticaret hayatından Ermeni ve Rum tüccarların "çıkarılmış" olmasından doğan boşluğu doldurma beklentisinde

olmaları, yani bir nevi "savaş ganimetinden" pay isteme durumunda olmaları, "ulusal girişimciliği" sağlayacak sermaye ve olanaklar açısından güçlü olamayışları bu sınıfları devletin yeni sahiplerini geriden takip etmeye, gölgede kalmaya zorunlu bırakıyordu. Tüm bu sınıfsal konumlanış farkına ek olarak, hatta bunun ürünü olarak Kemalist İttihatçı kadroların gözü kara ve sınır tanımaz diktatörlük uygulamaları, kurucu bürokrat bu sınıfı içerde dengeleyecek toplumsal bir direncin, örgütlülüğün olmayışı tabiatıyla bu sınıfın emperyalist devletlere karşı elini rahatlatırken, kendilerini pazarlama gücünü de artırıyordu. Bu sayede TC, bürokratik iktidar(lar) her dönem birçok emperyalist devletle çok yönlü ilişkiye girebilme ve her biri ile ayrı ayrı askeri-ekonomik-diplomatik ve bölgesel çıkar ortaklıkları kurabilme koşul ve yeteneğine kavuşmuştur. Böylelikle, emperyalist devletlerle, komşu devletlerle, uluslararası örgüt ve paktlarla kurulan ilişkiler TC hükümetlerinin değil devletin politikası olarak süreklilik kazanır hale gelmiştir. Emperyalist devletlerden beklenen çıkar, bu ilişkilerdeki öncelikler, çıkar çatışmalarında alınacak tavırlar, uluslararası siyasetin olmazsa olmazları vb. merkezi bir devlet politikasının konuları olagelmiştir.

Tüm bu yapısal durum bizlere TC devletinin tek tek emperyalist devletlere olan bağımlılığının neden mutlak/kölece bir bağımlılık olmadığının belli bir açıklamasını sunmaktadır. TC devleti, dış politik sahada ve emperyalist devletleri doğrudan ilgilendiren iç politik sorunlarda inisiyatif gösterip iradi kararlarla hareket edebildi, belirli sınırlar içinde tercih hakkını kullandı. Fakat bu "bağımsız" hareket ve "inisiyatif" tam da yarı-sömürge bağımlılığın sınırları içinde geçerli olan ve bu bağımlılığa özgü bir niteliğe sahipti. "Bağımsızlık" eğilimi siyasal-askeri olarak bağımsız olma seçeneğine hiçbir zaman dönüşmedi, dönüşemezdi de. O ya da bu emperyalist devlete olan bağımlılığın iktidar olma koşullarıyla iç içe geçmesi demek, Türkiye'de devlete sahip çıkan sivil-askeri bürokrat burjuvazinin kendi gücünü çıkar ilişkileriyle bağlı olduğu emperyalist devletlerle çok yönlü ilişkiler kurabilme olanak ve yeteneğinden alıyor demektir. Emperyalizme karşıt ol-

makla TC rejimine karşıt olmanın birbirinden ayrılmazlığının mantığını da burada aramak gerekir.

İşte Kurtuluş Savaşı denilen dönem, Kemalist rejimle emperyalist devletlerin bu yapısal içiçelik doğrultusunda üretilmiş politikaların, Kemalist İttihatçı liderliğin ulus-devletleşmeyi, ilişkide bulunduğu emperyalist devletler arasında doğan çatlaklar üzerine kurumsallaştırabildiğini, tamamlayabildiğini gösteren sayısız örnekleriyle doludur.

Biz de Kurtuluş Savaşı dönemine bu açıdan bakmaya çalışacağız.

6-) Kemalist Rejimin Kurumsallaşma Sürecinde Açığa Çıkan Sınıf Özellikleri

a) Emperyalizmle ilişkilenişte

Kemalist İttihatçı kadrolar İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD gibi belli başlı emperyalist devletin Sovyet Rusya'ya ve Ortadoğu'ya ilişkin kaygılarını çok iyi bilmektedir. Özellikle "Bolşevik korkusu"nu kullanmakta hayli başarılı oldukları kesin. Sovyet Rusya'ya açıktan tavır alınmadı ve dostluk gösterilerinde bulunuldu. Böylece taktik olarak, hem Sovyetler'den maddi açıdan alabildiğince faydalanma olanakları olacaktı hem de bu yakınlaşmadan rahatsız olan emperyalist devletlere "Sovyet Rusya'ya daha fazla yakınlaşmamak için yeni rejime şefkat göstermesi, tavizler vermesi gerektiği" mesajı verilmiş olacaktı. M. Kemal, istihbarat subayı Hüsnü Gerede aracılığıyla Kazım Karabekir'e konu hakkında görüşlerini aktardığı mektubunda "Bolşevik İlkeleri"ne yakınlık gösterip Sovyetler'den "...silah, cephane ve yiyecek almak yönlerini sağlam kazığa bağlamak gerektiği(ni), ancak bu ilkeleri de benimsemenin söz konusu olamayacağı"nı ifade eder. M. Kemal henüz işin başında Amasya'da iken K. Karabekir'le bu konuda anlaşır. K. Karabekir ise 17 Haziran 1919'da "Bolşevik olma tehdidini" bir kez olarak kullanma taktiğinde M. Kemal ile aynı fikirde olduğunu iletir.

Dönemin İttihatçı generallerinden Rauf Orbay anılarında,

içinde bulundukları durumu daha açık anlatıyor: "*Doğrusunu söylemek gerekirse Bolşevizm'in ne olduğunu henüz layıkıyla bilmiyorduk... Şimdiki durumda, davranışlarıyla kendilerini nasıl tanıtmak istiyorlarsa, bizim de öyle emperyalizm düşmanı, bütün emperyalist Avrupa'ya karşı amansız bir mücadeleye girişmiş ve bütün mazlum milletlerin dostu olarak tanımamız gerekiyordu. Yarın durum değişirse biz de ona göre davranışımızı değiştirmeliydik. Daha fazlasını düşünecek durumda değildik...*"

İşte bu faydacı zihniyetle Moskova'nın kapısı aşındırılıp durulur. Askeri, ekonomik, politik her alanda Sovyetler'in gücünden faydalanılmaya çalışılır. Sovyet yazarların bildirdiğine göre M. Kemal, Nisan 1920'de Lenin'e ittifak yapmayı ve ortak askeri eylemlerde bulunmayı da içeren 8 maddelik bir mektup yazar. Enver ve sonrasında Ali Fuad, Sovyet desteğinin sağlanması için Moskova'da bulunmaktadır. Sovyetler Birliği, İttihatçıların tüm ikiyüzlü[29] ve faydacı yaklaşımlarına ve o sırada Sovyet iktidarı tehlike altında olmasına rağmen yardımını esirgemez. 16 Mart 1921'de Dostluk Antlaşması imzalanır, silah ve para yardımı yapılır.

Sovyetler'e yakınlaşma politikaları sürdüğü sıralarda diğer tarafta emperyalist devletlerin "Sovyetleri kuşatma ve boğma" projesinde yer alabilmek için olağanüstü bir gayretkeşlik sergilenmektedir. M. Kemal'in Dışişleri Bakanı Bekir Sami, 1920'de Fransa öncülüğünde planlanan kuşatma harekâtı için gizli bir ittifak antlaşması imzalar. 1919 sonbaharında Fransa'nın dış işlerinde önde gelen isimlerinden Ortadoğu sorumlusu George Picot ile M. Kemal ön görüşmeleri yapmıştı zaten. Fransa kısmi ekonomik tavizler karşılığında güneyde, işgal altında bulundurduğu illeri boşaltabileceği mesajını vermeyi de ihmal etmez.

Öte yandan Bekir Sami soluğu İngiltere'de alır. 4 Mart 1921'de yani Sovyetler'le imzalanan Dostluk Antlaşması'ndan

29) Bunlardan sadece Nisan 1922'de Moskova Büyükelçiliği'nin dört önde gelen kişisinin İtilaf devletleri adına casusluk yaparken yakalandıklarını saymak yeterlidir sanırız. Bu olay üzerine büyükelçi olan A. Fuad Cebesoy kaçarcasına Türkiye'ye gider.

sadece 12 gün önce Lloyd George'ye "Türkiye'yi Rusya'dan korumak için bütün Kafkasya'da askeri bir set olarak bağımsız bir konfederasyon kurulmasını, sınır devletleriyle birleşerek gerekirse Bolşevik rejimin aleyhine savaş açma önerisini" iletiyordu. (Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt 1)

İttihatçı rejimin Lozan delegesi olacak olan Rıza Nur'un hatıralarında kaleme aldığı ve riyakârlığın, uşaklığın en bayağı örneklerinden birisini oluşturan şu teklif bizzat İngiltere'nin temsilcisi Lord Curzon'a yapılmaktadır. "*...yerinden kalkıp yanıma geldi oturdu. Demek ki en duyarlı teline dokunmuştum. 'Eğer dost olursak Rusları bırakır mısınız?' dedi. 'Derhal' dedim, hoşlandı... Biz Rus'a karşı sizin için bir savunma siperi oluruz Irak'ta para harcayacağımıza biz size parasız jandarmalık ederiz. Irak size isyan ederse biz size ordu bile veririz...*" (Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt 2, s. 237)

Yine Refet Bele aracılığıyla İngiltere'nin askeri temsilcisine "*Türkiye ve İngiltere beraber olursa, İngiliz imparatorluğunun çıkarları korunabilecek. Güney'e doğru Slav harekâtına karşı bir set çekebilecek... Türkiye ekonomik alanda İngiliz sermayesine kolaylık gösterecek*" şeklindeki hükümet teklifi iletilir. Zaten M. Kemal daha İstanbul'da iken İngiltere'nin askeri kurmaylarına, konsolosluk tercümanına ve istihbarat elemanlarına İngiltere'nin çıkarını her yerde korumaya hazır olduğu hususunda o denli içten davranmıştır ki, Mart 1920'de bile Lloyd George, M. Kemal'den "hem müttefiklerin hem de Osmanlı hükümetinin Erzurum valisi" diye söz etmektedir. Fakat tüm bu içtenlikli çabalarına rağmen İngiltere'nin Osmanlı devletine dair planlarını yumuşatmak kolay olmaz. M. Kemal'in Temmuz 1921'de "etrafındaki kimselerin Bolşevizm veya Pan-İslamizm baskıları karşısında zorda kaldığını (ki bu iki 'akım' da İngiltere'nin en hassas noktalarına yönelmektedir) ve bir an önce İngiltere ile anlaşmak isteğini" içeren teklifi de İngiltere'yi harekete geçirmeye yetmez. Dahası, İngiltere ve Fransa'nın öncülüğünde emperyalist dünyanın bekçiliğine soyunan irili-ufaklı devletlerin katkılarıyla Kolçak, Denilan, Yudeniç, Wrangel gibi Rus beyaz ordu generalleri ko-

mutasında toplanan karşı devrimci ordular sırasıyla Sovyet iktidarını kuşatma ve yok etme harekâtları düzenledi.

Karşı devrimci ordular iç savaşı tırmandırırken Kazım Karabekir, Cemal Bey, Enver Paşa, Kazım Dirik, Nuri Paşa ve Halil Paşa gibi İttihatçı kurmaylar Kafkas kızıl ordusuna karşı tertip, işgal, sabotaj, suikast, pusu ve doğrudan çatışma yoluyla bu kuşatma harekâtına uzaktan destek verirler. Fakat karşı devrimcilikleri bu içerikli çabalar dâhil İngiltere'nin kibirli diplomasisini yola getirmeye yetmedi. Ne zaman ki, Bolşevik iktidar Sovyet işçi ve köylülerin omzunda yıkılmaz bir kale olduğunu ispatladı, ondan sonradır ki İngiltere'nin Kemalist İttihatçı iktidara ve kurulacak rejime dair planları somuta inmeye başladı.

İtilaf devletlerinin küçük ortağı İtalyanlar da savaştan yeterince kazançlı çıkamayacak olmanın verdiği endişeyle diğer büyük ortaklarına karşı çıkarlarını ve imtiyazlarını büyütme hevesindeydi. Bu yüzden Ankara hükümetine yaklaşmakta pek tereddütlü davranmamışlardı. Yunanistan'ın İç Ege'ye doğru sarkan askeri birlikleri İtalyanların çıkarlarını tehdit ediyordu. İtalyanlar bu panik havasında, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Ege'deki çete savaşına silah, giyecek, para ve istihbari destek sunmaya başladı. Daha da ileri giderek çete savaşının örgütlenmesine de katıldılar. Örneğin Çine'de 57. Tümen Komutanı Şefik ile Yörük Ali gibi çete reislerini çağırıp yerel esnafın da katılımını sağlayarak müfrezelerin kurulmasını sağladılar. Gerçi bu şekilde lojistik destek ve askeri tavsiyeleri zaman zaman İngiltere ve Fransa da sunuyordu ama en gayretlileri İtalya idi. "Yedi Düvel"e karşı savaş böyle bir savaştı.

Bunca devletin kapısını aşındırıp da 20. yüzyılın parlamaya başlayan yıldızı ABD'yi boş bırakmak düşünülemezdi dahi! İttihatçı kadrolardan Yunus Nadi, Ahmet Emin Yalman, Halide Edip gibi önde gelenler daha 1918'de "Türk Wilsoncular Birliği"ni kurup ABD başkanı Wilson'a manda için başvurmuştu. M. Kemal bu kadrolar üzerinden ABD'nin nabzını tutmaya çalışıyordu. İstanbul'daki TWB'de çalışan kadrolar üzerinden Türkiye'ye manda sorununu incelemek için gelen King-Crane komisyonu

başkanlarından birisi olan Charles R. Crane'in özel temsilcisi E. Brawne'yi Sivas'a yollatmayı başardı. M. Kemal, Sivas Kongresi'nde defalarca gizli görüşme yaptığı bu temsilci üzerinden manda sorununda ABD'nin nasıl ikna edilebileceğini öğrenmeye çalışıyordu. Kongreden ABD mandası talep eden bir karar çıkartma eğilimindeyken Amerika'nın mandayı kabul edeceğinin garantisi olmadığı için, hatta kabul etmeme eğilimi açıkça belli olduğu için manda sorununu bir sonuca götüremedi.[30] Alınan muğlak bir kararla ertelemeye bırakıldı. ABD senatosuna telgraf çekilip Osmanlı aleyhine haksız bir karar verilmeden önce bir heyet gönderilmesi talep edildi.

b) Rejimin iç örgütlenmesinde

Yukarıda ana hatlarıyla verdiğimiz örneklerin, Kemalist rejimin emperyalizmle ilişkileniş özelliklerine dair bir çerçeve çizmemize yeterli olduğunu düşünüyoruz. Kuruluş sürecinde açığa çıkan bu özelliklerin rejimin ayakları üzerine doğrulmasına, sağlamlaşmasına paralel daha belirgin yansımaları oldu. Yeri geldiğinde bunlara yeniden değineceğiz. Şimdi rejimin kendini var etme olanakları, koşulları, bu varoluşta kullandığı araç ve yöntemlerini, var olma önceliklerini daha iyi anlayabilmek için rejimin iç inşa çalışmalarına bakmaya çalışacağız. Çünkü bu alan Kemalist İttihatçıların sınıfsal politik tutumlarını daha serbestçe yansıtabildikleri bir alandır.

Dışarıda güçlü emperyalist devletlere karşı aciz, pazarlıkçı, ikiyüzlü ve sosyalizm düşmanı politika, içerde tam bir sömürü, soygun, katliam ve diktatörlük yöntemleriyle beslendi. İttihatçıların öteden beri ideolojik kavrayışlarında "millet" kavramı "devlet" ile eş anlamlıydı. Ve "devlet" de bizzat dar İttihatçı çekirdeğin kendisiydi. Millet ve devlet adına karar alıp harekete

30) İşin ironik tarafı şu ki, Sivas Kongresi'nde manda konusunda yalpalayıp dururken, aldığı diğer kararlarla "Osmanlıcılık" fikrine doğru kapılar aralanırken, İtilaf devletlerinin elinde oyuncak diye kınanan İstanbul hükümeti Misak-ı Milliye bağlı olduğunu açıkça vurguluyordu.

geçmek bir tek İttihatçılar için meşruiyet taşıyordu. İttihat ve Terakkiciler kendi sınıfsal-politik çıkarlarını devlet/millet argümanlarıyla dolaşıma sokuyordu. Oysa İttihatçı zihniyetin gerçek dünyasında "millet"in "devlet" kasasına yatırılmış ve yeri geldiğinde bozuk bir para gibi harcanmaya hazır bir sermayeden öte anlam ve değeri yoktur. Yüz binlerce yoksul insan eşit olmayan bir savaşın içine sürüldü. İttihatçıların ihtirasları ve ikbal beklentileri uğruna acımasızca ölüme yollandı. Belki de bunlardan en bilineni 1915 yılı başında 100 bine yakın askerin Sarıkamış'ta tek bir kurşun sıkmaya fırsatı olmadan soğuktan ve sıtmadan ölmeleri/öldürülmeleri olayıdır. Ve bütün "hata" Enver'in üstüne yıkılarak rejimin halk düşmanı yüzü örtülmeye çalışılır. Bu "bilinen" olayın resmi tarihçilerce bilinmezden gelinen yanı şudur ki; Enver, Sarıkamış toplu katliamından, kendi askerini bir hiç uğruna öldürmüş bir komutan olarak değil, muzaffer bir komutan edasıyla karargâhına döndü. Ve mecliste, karargâhta kendisini ayakta alkışlayan vekiller-komutanların, halka sınıfsal bakış açıları hiç farklı değildir. Enver bu ortamın verdiği rahatlıkla olsa gerek, Sarıkamış dönüşünde Harbiye nezaretinde kendisini karşılayan ve soran gözlerle bakan Miralay Behiç'e "*bunlar nasıl olsa bir gün ölecek değiller miydi*" diye belirtmişti. İttihatçılar bu çizgiyi devam ettirdiler ve aynı rahatlıkla 1918 Kasım'ında açlığın ve soğuğun ellerinde 117 bin asker öldüğü açıklandığında kimse abes karşılamadı.

Anlaşılacağı üzere İttihat ve Terakki, millet ve devletin asıl sahibi olarak kendini görüyor ve öyle de hareket ediyordu. Millet öncelikle devlet için var olmuştur, varlığını da devlete borçludur. Öyleyse millet/devlet adına hareket eden İttihat ve Terakki örgütünün millet adına irade kullanmasından daha olağan bir şey olamazdı! Devletsiz var olması düşünülmeyen millet zaten pasif, iradesizdi. Dağınık ve cahil bir yığındı. Kısacası "millet" İttihat ve Terakki'nin siyasal program ve faaliyetlerine dayanak olması, destek vermesi, meşruiyet sağlaması ve tüm bunlar için sessizce ölmeye rıza göstermesi gereken pasif bir figürdür.

Bu sınıfsal gelenek ve millet kavrayışı Kemalist İttihatçılarca

aynen devam ettirildi. Zira bu devamlılık sadece sınıfsal konumlanışın aynılığından ileri gelmiyordu, kurumsal ve kadrosal bir devamlılık da söz konusuydu. I. EPS'nin öncesinden cumhuriyet rejiminin kuruluşuna kadar elde kalan Osmanlı toprakları üzerindeki bürokratik iktidarın neredeyse hiç değişmediği ve bu iktidar sahiplerinin İttihat ve Terakkiciler olduğu görülüyordu. İttihat ve Terakkiciler aslında cemiyet sınırlarını çoktan aşmış siyasi bir parti işlevine bürünmüştü. İttihat ve Terakkiciler bu dönem içinde ordunun neredeyse tüm komuta kademelerinde, Teşkilat-ı Mahsusa'nın devamı olan örgütlenmelerde, Müdafaa-i Hukuk ve Reddi-i İlhak gibi "sivil yönetimli" örgütlerde, şair-yazar-akademisyen-bilim insanı ve diplomatlar arasında yaygın bir örgütlenmeye sahipti. Daha doğrusu bunların toplamı İttihat ve Terakki örgütünü oluşturuyordu. Ancak İttihat ve Terakkiciler 1908 Devrimi'nden bu yana elde ettikleri deneyimle bu örgütlenmeler içinde ordunun rolünü ve orduya tam hâkim olmanın önemini çok iyi biliyorlardı. Bu yanıyla ordu bu örgütlenmelerin merkezine alındı. Orduya hâkim olan gücün, İttihat ve Terakki'nin ve dolayısıyla devletin kumandasının kimlerin elinde olduğunun önemli bir verisi olarak kabul edilebilir ve hatta ordu hiyerarşisini büyük bir doğruluk payıyla İttihat ve Terakki'nin iç hiyerarşisinin bir dizilimi olarak da düşünmek yanlış olmaz.

İşte İttihat ve Terakki "devleti" bu örgütlenmelerin toplamıydı ve "milli savaşın" sürdürücüleri olarak millet adına hareket ediyorlardı. Milletin iradesi ve taleplerinin emrinde hareket ettikleri söylemini dillerinden düşürmüyorlardı. Asker-sivil tüm İttihat ve Terakki kadrolarının yuvalandıkları örgütlerin "milletin bağrından kopup geldiği"ni her vesileyle vurguluyorlardı. Tabii bu "sureti halktan" görünmelerinin ve İttihatçı yüzlerini açıktan göstermemelerinin önemli bir sebebi de I. EPS boyunca halkı savaş şartları içinde perişan etmelerinin ve tüm savaş cephesini boydan boya halkın kanıyla boyamış olmalarının halk nezdinde yarattığı öfkeydi. Halk, İttihatçıların millete biçtiği öneme ve milletin canı-kanının ne denli ucuz görüldüğüne tanık

olmuştu. Şimdi Kemalist İttihatçılar savaşı yeniden millileştiriyordu. Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri bu noktada önemli bir yerde duruyordu. Bu örgütlerin halkın bağrından gelen milli şuuru yansıttığını iddia edip bu örgütlerin kongre ve toplantılarını milletin iradesinin tecellisi olarak sunuyorlardı. Oysa yalın gerçeği, bu örgütlerin en yüksek derece temsil ve hepsinin birleşip Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri (ARMHC) adını aldığı Sivas Kongresi için Kazım Karabekir ifade ediyor: "*Sivas Kongresi komutanların toplantısını örtmek için yapıldı.*" Bu toplantı aynı zamanda "devlet partisi" Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) kuruluş kongresi, kendi mirası olarak kabul ettiği kongredir.

Gerçekten de Kemalist rejim, İttihat ve Terakki'nin koyu diktatörlüğü olarak kurumsallaştı. Yaratılan örgütlenmeler, kullanılan araç ve yöntemler devamlı savaş koşulları ve milli menfaat gerekçesiyle mubah sayıldı. Bu milli menfaate o kadar tutkuyla bağlıydılar ki millet adına "milli iradeyi" yok sayabildiler. Sivas'ta milli kongre örtüsüne bürünen bu komutanların ilk icraatı İstanbul hükümetine askeri darbe yapmak oldu. İstanbul hükümetinin padişahı aldattığını, hükümete güvenilmeyeceğini söyleyen Sivas komutanları yeni bir hükümet talep ettiler.[31] Talepleri yerine gelene kadar İstanbul hükümetinin Anadolu'yla bağını kestiler ve kendilerine bağlı tüm ordu komutanlarının, valilerinin ve MHC kurullarının bu tavrı destekleyici telgrafları İstanbul hükümetine çekmelerini sağladılar.

31) 12 Eylül 1919 günü bütün komutanlara ve valilere şu bildirim yapıldı:
1- Hükümet, ulusun, sevgili padişahına dileklerini ulaştırmasını engelleyip onunla bağlantısını kesmekle ve gerçekleşen hayince davranışını sürdürmekte direndiğinden, ulus da, düzeye uygun bir hükümet başa geçinceye değin İstanbul hükümeti ile yönetim yönünden ilişkisini ve İstanbul ile her türlü telgraf ve posta haberleşme ve gönderilmesini büsbütün kesmeye karar vermiştir. Her yerdeki sivil memurlar, askeri komutanlarla birlikte bu kararı yerine getirecek ve sonucu Sivas'ta Genel Kongre Kuruluşuna bildireceklerdir.
2- İş bu bildirim bütün komutanlara, sivil yönetim başkanlarına gönderilmiştir.
Kongre Genel Kurulu

Bu tavra uymayan vali ve komutanlar ya İstanbul'a kaçmak zorunda kaldılar ya da derdest edilerek Ankara'ya yollandılar ve burada "ikna edildiler". Bu girişimler karşısında belli bir süre direnen İstanbul hükümeti İngiltere'nin desteğini çekmesi sonucu(!) düşer. Seçimler yapılır yeni bir hükümet kurulur. Kemalist İttihatçılar yeni hükümetin de aldığı kararları tanımamaya başlar:

Seçilen mebusların İstanbul'a gitmelerinden evvel İttihatçılarca "Ankara'ya uğrama" zorunluluğunun getirilmesi üzerine 1 Ocak 1920'de Harbiye Nazırı Cemal bir grup mebusun yazılı isteğini içeren telgrafı M. Kemal'e çeker. Bu telgrafta "mebusların Ankara'ya çağrılmasının yabancıların gözünde yasama gücünün başka kuvvetlerin etkisi altında iş görmekte olduğu sanısını doğuracağı için uygun olmadığını, güvensizlik doğuracağım" söyler. M. Kemal ise "*bir grubun, bir partinin kendi önderleriyle görünmesinden ve ilişki kurmasından... Niçin korkulduğunu*" sorar.

Meclis İstanbul'da toplantısını yapar ve Ali Rıza Paşa hükümeti güvenoyu alır. Sadrazam Ali Rıza Paşa "*artık Mebuslar Meclisi'nden başka yerde, ulusal irade adına söz söylemeye ve istekler ileri sürmeye yer yoktur*" diye telgraf çeker (14 Şubat 1920). ARMHC Temsilciler Kurulu adına M. Kemal cemiyetin varlığını koruyacağına dair karşı bir telgrafla cevap verir. Yani meclise rağmen milli iradeyi temsil ettiğini beyan etmiş olur.

Kemalist İttihatçılığın milletten ve milli iradeden ne anladığına dair pek çok olay yaşanmıştır. Bu olaylar yalnızca M. Kemal'in ve İttihatçı şeflerin uzak kaldığı İstanbul hükümetiyle sınırlı olmadı. İstanbul'un işgal edilip meclisin dağıtılması en çok Kemalist İttihatçı lider kadronun işine yaradı, onlara inisiyatif gücü verdi ve İttihatçı yöntemler daha serbestçe kullanılmaya başlandı. Ne de olsa milletin iradesi artık ellerinin altındaydı, meclis Ankara'da açılmıştı.

Ankara'da açılan meclise İttihat ve Terakki'nin merkezinden onay almamış vekillerin girmesi, çalışması giderek imkânsız hale gelmiştir. Seçimler zaten "iki aşamalı" hale getirildiğinden se-

çimlere müdahale olanakları da artmış bulunuyordu. Şans eseri İttihatçılara rağmen seçilmiş bir vekilin Ankara'ya sağ salim ulaşabilme şansı da neredeyse yok gibidir.[32]

Meclisin iç işleyişi de İttihatçı geleneğe uygun tedbirlerle kontrol altında tutuluyordu. Bu konuda Ali Fuad Cebesoy'un anlattıkları bu tabloyu daha anlaşılır kılıyor: "*M. Kemal Paşa... Meclisin bazı maceralara sürüklenmesini ve fikirlerin ana amaçtan uzaklaşmasını önlemek için karşı ve gizli tedbirler almak gereği duymuştu. Örneğin 40 kişilik gizli bir grubun meclis içerisinde kurulması da bu cinsten tedbirler arasında idi.*" (Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt 2)

1920'den sonra 3 yıl görev yapacak olan meclisi, 1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasi Kanunu) ile bugün "demokratik bir siste-

32) Bu konuda İttihatçıların Erzurum ve Sivas kongresi çerçevesinde yaşanan olaylara bakmakta fayda var: Erzurum Kongresi'ne M. Kemal ve Rauf Orbay dışarıdan zorlama bir usulle katılmıştı. İstifa ettirilen iki İttihatçının yerini delege olarak aldılar. Diğer delegeler Ebuhintli Cafer ve Deli Halit gibi canilikle nam salmış ve binlerce Ermeni insanın kanına girmiş katillerce baskı altına alındı. Buna rağmen kongrenin seçtiği 9 kişilik heyette 4'ü muhalifti. Fakat bu delegelerin peşi bırakılmadı. Bunlardan, kendini memleketine zar zor atabilen Ömer Fevzi Eyüpoğlu K. Karabekir'in emriyle "paketlenmek üzereyken" İstanbul'a kaçtı. Muhaliflerden Ali Naci ve İbrahim Hamdi'nin karşısına sonradan M. Kemal'le Muhafız Alay Komutanı olan Topal Osman dikildi. Birisi İstanbul'a birisi yurtdışına kaçtı. Böylelikle Erzurum Heyet-i Temsiliye'den kalan beşİttihatçı delege Sivas'a yol aldı. Erzurum Kongresi'ni temsil yetkileri de yoktu ama bu yetkiyi sonuna kadar kullandılar.

Sivas Kongresi'nde M. Kemal'e muhalif olan Heyet-i Temsiliye üyelerinden İzzet Eyüpoğlu ise diğerleri kadar şanslı değildi. Milletvekili seçilip Ankara yolunu tutmuşken Topal Osman çetesinin kol gezdiği bölgede Gümüşhane milletvekili Ziya ile birlikte öldürüldü. Diğer muhaliflerden Servet Hacı Salihoğlu ise hemen politikayı bırakır, temsilcisi olduğu Gümüşhane'de bile kalamaz, kaçar. Yine Gümüşhane milletvekili K. Zeki, Karabekir'in emriyle gözaltına alınıp Ankara'ya getirilir. Burada zorla milletvekilliğinden istifa ettirilir. M. Kemal fedaileri Deli Halit ve Topal Osman meclisin içinde de milletvekillerini susturmaya "hizaya getirmeye" ve "gerekince" öldürmeye devam eder. Tâ ki ikisinin de kullanım ömürleri geçip, ortadan kaldırılmaları gerekene kadar...

min olmazsa olmazları" arasında sayılan yasama-yürütme-yargı ayrılığı ilkesinin aksine bu kuvvetlerin birliği mecliste toplanması karara bağlandı. Bu bir nevi saray yönetimiydi. Ve bu saraya bir padişah lazımdı. Bu da M. Kemal'den başkası değildir. Çıkarılan başkumandanlık yasası ile hem ordunun en yüksek komutanı olmuş hem de meclisin tüm yetkisini tek elde toplamıştır.[(33)]

M. Kemal, Yunan askerlerinin İç Ege'de ilerleyişinin verdiği korkuyu ustaca kullanmıştır. Fakat bu yetkinin giderek "savaşın gerektirdiği olağanüstü önlemler"den öte, Kemalist İttihatçı kliğin devlet iktidarına kalıcı olarak yerleşmesinde ve iç siyasette manivela olarak kullanıldığı ve de kullanılmaya devam edileceği açığa çıkınca kalan İttihatçı gruptan muhalif sesler yükselmişti. Buna rağmen elindeki yetkiyi "bırakmam, bırakamam" diyen M. Kemal bu haliyle 18. ve 19. yüzyıl Osmanlı padişahlarından bile daha güçlü bir konumda/makamda bulunuyordu. Fakat meselenin özü şu ki, bu "padişahlık", İttihatçılığın faşist bürokratik diktası üzerine kurulu rejim sayesinde var olabiliyordu.

Kemalist İttihatçı kliğin meclis içinde ve dışında muhaliflerinden "arınma" yöntemi nadiren olağan yollara dayanıyordu. Lozan Antlaşması'nda imza edilen bir maddeye göre TC hükümetine, çıkarılacak genel aftan 150 kişiyi kapsam dışı tutma ve bu kişileri ülkeye sokmama hakkı tanıyordu. Yargılamadan geçirilmeyen varsa bir suçu ispat gereği duyulmayan 150 kişi hakkında ülkeye sokmama, ülkede olanları sınır dışı etme, mülk edindirmeme, miras bıraktırmama kararları alındı. (1 Haziran 1924) Yine Eylül 1923'te kurulan "özel heyetler" yoluyla ordu içindeki, Mayıs 1926'da kurulan "özel mülki heyetler" yoluyla devlet memurları içinde istenmeyen kişilerin tasfiyesi gerçekleştirildi.

33) Geçici olarak çıkarılan bu yasanın 20 Temmuz 1922'de M. Kemal tarafından geçici olmaktan çıkarıldığı bildirildi. Fakat mecliste yükselen muhalefet sonucu meclis yetkilerini kullanma ayrıcalığı kaldırıldı. Dördüncü sefer uzatma tartışmaları sürerken, kararın çıkmayacağını sezen M. Kemal zaten "ordunun gücünün yeterince geliştirildiğini"(!) söyleyip yetkiye gerek kalmadığını söyledi.

Tasfiyenin bu "kansız" yöntemleriyle yetinilmedi elbette. 1923 Mayıs ayında Kurtuluş Savaşı dönemi İstiklal Mahkemeleri'nin görev süresi bitmişti. Şimdi "yeni" görevlerle 8 Aralık 1923'te Cumhuriyet rejiminin İstiklal Mahkemeleri olarak iş başı yapılıyordu. Bu ilk adımda koşullar henüz tam olarak İttihatçı Kemalist klik için olgunlaşmadığından mahkemelerden idam cezası çıkarılamadı. İstanbul'da muhalif çevrelere ve basına gözdağı verilmekle yetinildi. Ancak Kemalist İttihatçılar devletin tüm dizginlerini ellerine almaya hazır olduklarında Şeyh Sait Ayaklanması'na (Şubat 1925) bulunmaz bir fırsat olarak yaklaştılar. Ayaklanmayı takiben kurulan İstiklal Mahkemeleri ve ilan edilen sıkıyönetim, rejimin restorasyonu ve Kemalistlerin son muhaliflerinden kurtulabilmesi için hiç sakınılmadan kullanıldı. Askeri yönüyle 100 günde başlayıp biten Şeyh Sait Ayaklanması için 2 yıl 8 ay "idare-i örfiye" (sıkıyönetim) ilan edildi ve 2 Mart 1927'ye kadar 2 yıl boyunca da gezici İstiklal Mahkemeleri faaliyet gösterdi. Çıkarılan Takrir-i Sükûn kanununa göre, başında İsmet İnönü'nün bulunduğu hükümet, "toplumsal düzeni, huzuru ve sükûnu, emniyet ve asayişi" ihlal ettiğinden şüphe ettiği her kişiyi tutuklama, her yayını durdurma gibi fiili, istediği her kişiyi M. Kemal'in emrinden bir milim sapmayan İstiklal Mahkemelerine göndermek gibi hukuki açıdan sınırsız bir yetkiye sahip oldu. Bu olağanüstü idari ve hukuki icraatlarla amaçlananlar hâsıl olduktan sonra İsmet İnönü asıl amacın ne olduğunu meclisteki bir konuşmasında açıklıyordu: "*... İki sene evvel karşısında bulunduğumuz hadisatın en mühimi Şeyh Said İsyanı ile teberiz eden hareket-i fiiliye değildi. Asıl tehlike memleketin umumi hayatında hâsıl olan teşevvüş (karmaşa) ve tezebzüb (karışıklık) idi.*" İnönü, bu kargaşayı "küçük tutkuları işletmeye alışmış soysuz münevverler"in yarattığını da ekliyordu konuşmasına. Bu münevverler kimi artık yaşamayan kimi sürgünde olan kimi sindirilip bir köşeye atılmış olan muhaliflerdir pek tabii ki.

Takrir-i Sükûn olarak adlandırılan bu dönem bugünkü TC devletinin temellerine son harçların atıldığı ve cumhuriyet rejiminin tümden kalıbını bulduğu bir süreç özelliğini taşımaktadır. M. Ke-

mal'in şu sözleri Takrir-i Sükûnun tüm caniyane ve pervasız uygulamalarının resmi savunusunu özetlemektedir:

"Biz fevkalade ittihaz olunan (olağanüstü kabul edilen) ve fakat kanuni olan tedbirleri hiçbir vakit ve suretle, kanun fevkini (üstüne) çıkmak için vasıta olarak kullanmadık (34)*; bilakis, memlekette sükûn ve asayiş tesisi için tatbik ettik, devletin hayat ve istikbalinin temini için kullandık. Biz o tedbirleri, milletin medeni ve içtimai inkişafında (toplumsal açılmasında) istifadeli kıldık..."*

Gerçekten de Takrir-i Sükûn dönemi, hem Kemalist İttihatçıların tüm muhaliflerinden kurtulmasını sağlayan bir süreç olarak yaşandı hem de "toplum mühendisliğinin" konusu olacak bir programın da hayata geçirilmesine zemin yarattı. "Erkek vatandaşların" şapka kanununa muhalefetten idam edilme korkusuyla dışarı çıkamadığı, şapka bulamayanların kadın bonesi takarak gezmek zorunda kaldığı sosyal yaşam, içinden devlet korkusunu çıkaramayan "ehil vatandaş" yaratma çabasının bir ürünüydü.

Takrir-i Sükûn döneminden sonra Kemalist iktidar dilerlerse

34) M. Kemal'in bu düşünüş tarzı ve İttihatçılığın hukuksuzluğa meşruiyet yaratma çabası devletin ortak zihinsel dünyasını yansıtmaktadır. "Millet" olmanın aşkın hedefleri İttihatçılara saptanmıştır. "Millet"in varlığına ve nizamına yönelen tehditler netleştirilmiştir. Ve bu hedeflere ulaşmak, bu tehditlerden korunmak için her türlü olağanüstülük olağandır, yasadışılık yasaldır. Şark İstiklal Mahkemesi üyesi Lütfi Müfid Bey'in bu mantığını sözleri özetliyor: "Bizim belli, milli bir amacımız vardır. Ona varmak için ara sıra kanunun üstüne de çıkarız". Ve çıkıldı ve neredeyse "olağan"a hiç inilmemecesine, hukukla alakası olmayan İttihatçı zorbalardan kurulu mahkemeler temyiz yolu olmayan kararlara imza attı. İdam kararlarının bile derhal uygulandığı İstiklal Mahkemelerinin kararları, yöntemleri tam bir hukuk garabetiydi. "İzmir suikastı" davasından idam edilen İzmit milletvekili Şükrü Bey'in avukat tutma talebine mahkeme başkanı Ali Çetinkaya'nın verdiği yanıt konu hakkında bir parça fikir veriyor; "İstiklal Mahkemeleri dava vekillerinin cambazlığına gelmez". Kanunların üzerinde olmak, "benim kararlarımı devletimin menfaatleri belirler" diyen hâkimlerle "adalet dağıtmak", "milli çıkarlar" için dosya açıp kapamak belgeleri sır dolaplarına kaldırmak, devlet düşmanı görülenleri çocuk da olsa yaşını büyütüp asmak gibi bugün güncelliğini koruyan hukuk anlayışına bakıldığı vakit, İstiklal Mahkemeleri geleneğinin hiç de tarihin tozlu sayfalarında kalmadığını anlamak mümkün.

millet meclisini çalıştırmadan da ülkeyi rahatlıkla yönetebilecek denli askeri-idari-hukuki ve kültürel alanlarda kurumsallaştı. Tüm bu sükûn ortamına rağmen Kemalist İttihatçıların ikinci bir sese ihtiyacı yoktu, üstelik hemen hemen aynı cinsten oluşan, meclisin içinde zorlama yoluyla çıkarılmış göstermelik bir muhalefet partisinin sesine dahi. 1930 yılında M. Kemal'in yönlendirmesi ve öncülüğünde Fethi Okyar'a kurdurulan ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın neredeyse kopyası olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na (SCF) ancak üç ay tahammül edilebildi. 1945'te dünyadaki ekonomik-politik konjonktürün değişimine kadar tek parti sultası devam etti.

Şimdi bu noktada, TC rejiminin kurulma arifesinde yaşananlara ve rejimin adım adım kurumsallaşma sürecine baktığımızda şunu görüyoruz ki, Cumhuriyet rejiminin Kemalist sahipleri iktidar olma güçlerini ekonomik sosyal konumlarından ya da "demokratik temsil" haklarından değil devletin askeri, idari, hukuki tüm bürokratik mekanizmalarını ellerinde tutmalarından almaktadırlar. Hal böyle olunca Kemalist elit, sürekli teyakkuz halinde olmuş, kendilerine aykırı gelen tüm toplumsal gelişim dinamiklerini bastırmış ve stratejik hesapların odak noktasına iktidarda kalma ve iktidarı sağlamlaştırma amacını koymuştur. Günümüze dek süreklilik kazanan iktidar politikasının da hayli başarılı olduğu söylenebilir. Ve işin aslına bakılırsa bu, olağanüstü iktidar politikasının devamlılığı daima olağanüstü araç ve yöntemlerle sağlanmıştır. İstiklâl Mahkemeleri, örf-i idareler, Takrir-i Sükûn kanunları, tek parti sultası, Kürt ulusunu tedip ve tenkil harekâtları, şark ıslahat planları, nüfus ve iskân politikaları, Özel Varlık Vergisi, 1934 Trakya olayları, 6-7 Eylül 1955 olayları, Özel Harp Daireleri, 1960-71-80 askeri muhtıra ve darbeleri, Milli Birlik Komiteleri, Milli Güvenlik Kurulu, JİTEM-kontrgerilla, olağanüstü haller, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri ve irili ufaklı gizli-özel kurumları ve uygulamaları alt alta koyduğumuzda göreceğiz ki, aslında Kemalist rejimin "olağan" bir dönemi zaten hiç olmamıştır. Olağanüstülük, Kemalist rejimin yapısal bir özelliği haline gelmiş ve bu devlet yönetme biçimi olarak kullanılmıştır. Bürokratik "özel örgütler" ara-

cılığıyla ve gizli-özel politikalarla yönetim, Kemalist iktidar sınıflarının iktidar dayanaklarından en önemlileri haline gelmiştir. İşte bu dayanağın tartışılmaz en önde geleni ORDU'dur. Rejimin ebedi şefi M. Kemal ölünce şefin pelerini altında silikleşmiş gibi duran ama ömrü boyunca şefin kendisinin de iktidarda kalmasına en sağlam dayanak orduydu. M. Kemal'in ölümünden sonra ordunun üzerine belli bir süre de Milli Şef ilan edilen İsmet İnönü'nün pelerini gölge edilmişti. Fakat yeni şefler üretilemez hale gelip II. EPS sonrası ekonomik-politik koşullar değişince TC ordusu ağır gövdesini siyaset meydanına adım adım taşımaya başlayacaktı: Kılıcı elinde tutanların gözü iktidara yönelecektir. Fakat ilerde de değineceğimiz gibi, ordunun iktidara talip oluşu, hatta askeri darbelerle kendini iktidar ilan edişi, ordunun mutlak bir sınıfı olmak üzere yaptığı girişimler olmayacaktı. TC ordusunun bu olanak ve yetenekleri mevcut olmadığı görülüyor. Ordunun rejime her askeri müdahalesi, rejimin idaresinde kurumsal bir kat sahibi olmakla, rejimin olanaklarından kendisine düşen payın azamisini almakla sınırlıdır. İşte bu da rejimin olağanüstülüğünün hem nedeni hem sonucu olan bir oluşumdur. Yani ordu, mevcut durumda zaten iktidarda olmasa da iktidar nimetlerinden faydalanabildiği bir rejim içinde varlık göstermektedir. Ve de ordu, bu olağanüstü rejime en sağlam dayanak olmaktadır. Bu özelliği itibariyle Kemalist rejim İspanya, Arjantin ve Şili gibi on yıllarca askeri rejimle yönetilen ülkelerdeki ordu-iktidar ilişkileri açısından farklılıklar taşımaktadır. Bu ayrım noktasının önemli olduğunu düşünüyoruz. Zira "ordu tarafından yönetilen ülke", "ordunun kumandasındaki devlet", "derin/gizli devlet" gibi politik tahlillerin merkezine orduyu koyan ve gündelik politikada hemen her şeyi "ordu"yla açıklayan hatalı kavrayışların kaynağını oluşturmaktadır. Rejimin özetini sunduğumuz olağanüstü kurumsallaşması ve olağanüstü politikalarının yapısallığı kavranmayınca "askeri-faşist diktatörlük" tespitini içeriğinin de bu hatalı saptamalarla doldurulması söz konusu olmaktadır. Ordu, emperyalist ve "yerli" Kemalist sınıfların politik-ekonomik çıkarına ve idaresine bağımlıdır. Ve iktidara müdahaleleri de bu sınıfların ekonomik-politik çıkarları için yapmaktadır. Zaten bundan dolayıdır ki, ordu tek başına

iktidarda kaldığı kısa süreçlerde ülkeyi bu sınıfların çıkarı için "stabilize" etmiştir. Bu kısa iktidar dönemlerinde, diğer hallerde toplumsal sınıfların muhalefetiyle, eylemleriyle, karşı koyma olanaklarıyla zora girecek-uzayacak ekonomik-sosyal ve hukuki değişiklikleri süngü yoluyla kısa sürede gerçekleştirmiş, görevini ifa ettikten sonra eski yerine geri çekilmiştir. Dolayısıyla aslında ordunun rejim içinde kapladığı alanın daraltılması, ekonomik-yasal olanaklarının sınırlandırılması hem mümkündür hem de bu durum rejimin yapısında bir altüst oluşu gerektirmez/doğurmaz. Rejimin olağanüstü doğasına aykırı olmaz. Rejimin ordunun yapısına dair bu saptama parantezimizi kapatıp Cumhuriyet rejiminde ordunun kurumsallaşması serüvenine bakalım.

C- CUMHURİYET REJİMİNİN "İÇ SAVAŞ" ORDUSU

"*Her zaman ve her yerde daimi ordu, dış düşmandan çok iç düşmana karşı görev yapmaktadır. Daimi ordu her yerde gericiliğin aleti, emeğe karşı mücadelede sermayenin hizmetçisi, halkın özgürlüğünün cellâdı haline gelmiştir.*" (Lenin)

1-) Ordunun Yeniden Kurumsallaşması ve Kimlik Edinimi

1919 yılı itibariyle Kazım Karabekir'in komutasındaki 15. Kolordu dışında, İttihatçıların hâkim olduğu ve tam olarak güvenebilecekleri Osmanlı ordusundan kalma nizami askeri güçleri yoktu. Ege ve Karadeniz'de Teşkilat-ı Mahsusa aracılığıyla oluşturulmuş ve çete düzeninde silahlı güçler vardı. Bu çeteler, Ermeni ve Rum soykırımında yoğun olarak kullanılmıştı. İzmir'in işgali sonrası çete savaşına daha yoğun biçimde yönelindi. Öyle ki ihtiyacı karşılayacak çete lideri bulunamayınca, Ermeni-Rum soykırımını bu çetelerle beraber yürütmüş olan İttihatçı subaylardan çete lideri imal ediliyordu. Bunlardan en bilineni Sarı Edip Efe'ydi ve eski jandarma yüzbaşısıydı. Ege'de çoğunlukla Ermeni-Rum katliam ve sürgün harekâtını büyük bir kıyıcılıkla gerçekleştiren Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe gibi yerel eşrafın beslemesi eski çete liderlerinin etkinliği vardı ve teşkilatın kontrolünde hareket ediyorlardı. Karadeniz'de ise Topal Osman

ve İpsiz Recep gibi aynı besleme takımından çete reisleri vardı. Ve bunların bölgede işleri bitince rütbeleri takılarak İzmit-Sakarya bölgelerine gönderildiler. Tüm bu çetelerin içinde en etkili olan ve dikkate değer olanı Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurucularından Kuşçubaşı Eşref'in örgütleyip yönlendirdiği Çerkez Ethem'inkiydi. Ethem'in kardeşi Tevfik ve Reşit'in de çete içinde önemli görevleri vardı.

Çete elemanları özellikle gözü kara ve cani tiplerden seçilmişti. Keyfine göre insan öldürebilmek, öldürmekten zevk almak tercih sebebiydi. Bu işleri yapmaya uygun olan ve cinayetten, tecavüzden, hırsızlıktan hükümlü olan binlercesi hapishaneden alınıp örgütlendi. Suçları affedilip, öldürme güdüleri kışkırtıldı ve "milli mücadelenin asil birer neferi" haline getirildiler. Ancak bu kuvvetler dağınıktı ve düzensizdi. Bu halleriyle, İzmir'i işgal etmiş olan ve Ege'de ilerleyişini sürdüren Yunan ordusunu durdurma şansları olmadığı açıktı. Hatta Yunan ordusunun ilerlemesi üzerine Ermeni-Rum katliamlarındaki kanlı sicillerinden korkan eşraf takımı bu güç dengesizliğini görüyor ve çareyi İngiltere ve İtalya işgalinde arıyordu. Bir kısım da Yunanistan yetkililerini ve askeri makamlarını işgale davet edip karşılama törenleri düzenleyerek affedilmeyi umuyordu.(35)

Sonuçta sadece askeri durum açısından değil, İttihatçıların toplum üzerindeki inisiyatifinin ve otoritesinin sağlanması için de çete savaşının tam bir kontrolünün sağlanması ve acilen düzenli ordu birliklerinin inşa edilmesi gerekiyordu. M. Kemal ve eski İttihatçı şefler örgütçü ve öngörülü yöneticilerdi. Trablusgarp, Balkanlar ve I. EPS'nin deneyimlerine sahiptiler ve rejimin sağlam-disiplinli as-

35) Cemiyetlerin Alaşehir Kongresi'nde delegelerin hepsi altına "eşraftan" imzası koyarak İngiliz General Mühe'ye çektikleri bildiride işgalin Yunan ordusu yerine İngiltere, Fransa ya da Amerika tarafından yapılması talep edildi. Ödemiş eşrafı İtalyanlara bir delege gönderip kendi bölgelerini işgal etmelerini ister. Konya'da İtalyan ve İngiltere işgalini isteyen bir kısım eşraf Delibaş Mehmet öncülüğünde "milli kuvvetler"e karşı ayaklanmıştı. Yunanistan işgalinin kaçınılmaz olduğu yerlerde de yerel eşraf hummalı hazırlıklar başlatmıştı. Metrelerce uzunlukta Yunanistan bayrakları diktirip, görkemli karşılama törenleri düzenlendi.

keri bir kuvvet olmadan ayakta kalamayacağı konusunda net fikirlere sahiptiler. Daha Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Nizamnamesi hazırlanırken gizli bir ek ile Sivas'taki Heyet-i Temsiliye'nin ordu ile milli teşkilatlar arasında aracılık etmesinin öngörüldüğü ve MHC "heyet-i idaresi ve heyet-i merkeziyeleri" tarafından "milli müfrezeler" kurulması kararlaştırılmış bulunuyordu. "Kuvay-ı Milliye" diye anılan çete tarzının nihai tasfiye edilmesi girişimi ise 1920 ortalarına rastlar. TBMM açıldıktan sonra "İcra Vekilleri Heyeti" kararı ile daha önceki heyet-i temsiliye kararının açık hali maddeleşti. Buna göre tüm sivil (görünümlü) örgütler (MHC'ler, Reddi İlhak Cemiyetleri vb.) sivil bürokrasiye bağlandı. Ve bunlara bağlı silahlı güçler jandarma ve nizami ordunun buyruğuna verildi. Zaten yakın zamanda Batı Cephesi Komutanlığı Ali Fuad'ın komutasında kurulmuştu. Ardından El Cezire Komutanlığı adıyla yeni bir düzenli birlik oluşturuldu. Ağustos ayında ise İsmet İnönü'nün yazılı emriyle bundan sonra yeni milis kuvvetlerin oluşturulması yasaklandı.

Nizami orduya geçilmesinde ve İttihatçıların apar topar bir devlet çekirdeği örgütlemeye başlamasını koşullayan bazı iç gelişmeler vardı ki bu gelişmeler yeni kurulan İttihatçı hükümeti varlık-yokluk sınırında en riskli noktaya getirmişti. 1920 Eylül'ünde Yunan orduları ilerlemekteydi ve yukarıda değindiğimiz gibi eşraf takımı ikbalini önce İtilaf devletlerinin işgalinden sonra da Yunanistan'ın inayetinde aramakta, direnişe yanaşmamaktaydı.

En son Bursa ili de direnişsizce Yunan birliklerine teslim olmuştu. Çetelerde ve elde bulunan düzenli birliklerde panik havası başlamıştı. İsmet İnönü (Genelkurmay Başkanı) ordu birliklerinin ve milis kuvvetlerinin Yunan ordusu ilerledikçe dağılıp erimekte olduğundan yakınıyordu. K. Karabekir'in 15. Kolordu'dan istenen asker takviyesi talebi ise "eldeki askerlerin Kürt illerinden olduğu, onları askerde tutan tek şeyin Ermenilerin geri dönüp intikam almak isteyeceği düşüncesi olduğu, birliklerin daha Ankara'ya varmadan firar sonucu eriyeceği ve asker namına kimsenin kalmayacağı" gerekçesiyle gerçekleştirilmemişti. Bu gelişmeler üzerine Meclis'in Ankara'dan Sivas'a taşınması gündeme gelmişti.

Tam bu süreçte Kuvay-ı Milliye Ethem Bey'in yıldızı par-

ladı. Çünkü Yunan ordusunu en çok zora sokan ve en çok işi başaran Ethem'in komutasında güçlü-disiplinli askeri birlikler vardı. Ağustos 1920'de Yozgat'ta çıkan Çapanoğlu ayaklanmasını Refet Bele, Kılıç Ali gibi İttihatçı kurmaylar bastıramazken Ethem'in, emrindeki "Kuvay-i Seyüzyılare" birlikleriyle ta batıdan gelerek bastırması Ankara'da büyük bir prestijin yanı sıra onlarca İttihatçı dalkavuk edinmesini sağlamıştı. M. Kemal'in bile koltuğu sallantıya girmişti. Sovyetler Birliği'nden beklenen askeri ekonomik destek için estirilen "Bolşevik" rüzgârı ve bu paralelde gündeme gelen "yeşil ordu"(36) propagan-

36) İtilaf devletleri ve ABD tarafından muhatap alınmak için üç dört kolda birden çalışan ve onlarla en ufak uzlaşma noktasının peşinde koşan İttihatçıların Sovyetler Birliği'ne yaranma ve samimi görünme çabası o denli abartıldı ki, bugün TC devleti ve ordusunda bu tarz bir hareketin "vatan hainliği" ya da "komünist ajanlık" yaftası yememesi mümkün değildir.

İttihatçıların Sovyetler Birliği'ne karşı izlediği pragmatist politikaya değinmiştik. İttihatçılar buna uygun olarak, ne tam olarak Bolşevikliği almak ister göründüler ne de "Bolşeviklik ilkeleri"ne uzak durur gözüktüler. Sözümüz ona "Bolşevikliği değişikliğe uğratarak, Bolşevik ilkeleri İslam gelenek ve kurallarıyla birleştirerek" ara bir yol denenecekti. Ama bu boş bir söylemdir. Önemli olan izlenecek yol değildi, emperyalist düzenle Bolşevizm arasında "arada" olmanın politik kazanımı hedefleniyordu. Yolun ismi de "İslam Bolşevizm'i" oldu. İşte bu siyaseti inşa edecek güç Yeşil Ordu olacaktı! Tokat mebusu Nazım ve Binbaşı Hacı Salihoğlu gibi M. Kemal'in Bilgisi ve kontrolünde çalışan kişiler Yeşil Ordu'yu Ethem'in kuvvetlerine dayandırmayı öngörüyordu. Ancak bu çabalar proje aşamasını geçemedi. Çünkü Ethem'in yükselişi ve etkinliği tehlikeli bir hal almıştı ve neredeyse meclis çoğunluğunu arkasına almayı başarmıştı...

Bolşeviklik rüzgârı Yeşil Ordu ile sınırlı değildi elbette. Ankara'da kırmızı kalpak, kravat, mendil taşınıyor ve mebuslar birbirine "yoldaş" diyordu artık. Ordunun kimi birliklerinde yeşil-kırmızı flamalar taşınmaya başladı. Doğu cephesinde K. Karabekir "Bolşevik ordularda yok" diye kendi birliklerindeki subayların rütbe işaretlerini söktürdü. Okullarda "Bolşevik marşı" okunmaya başlandı: Anadolu şuralar hükümeti varolsun/işçilerin emeği özlerine yar olsun/ uyan mihnetle çalıyor çıplak hemşehri/inkılâba katıl dünyanın hür rençberi...

Ve son olarak M. Kemal'in emriyle bir komünist partisi kuruldu ve Komintern'e üyelik için başvuruldu. Komintern, üyeliği doğrudan reddetti ve "Yeşil Ordu"ya da "Pan-turanizm'e verilmiş komünist renk" diye teşhir etti.

dası Ethem'i tüm yetmezliklerine rağmen bir anda politik bir lider olarak öne çıkarmıştı.

İşte kendileri gibi Osmanlı kurmay subaylığı ve İttihatçılık geleneğinden gelmemiş ve fikirler İttihatçı Türkçülük siyasetiyle tam çakışmayan, kendine özgü bir kişilik olan Ethem'in bu yükselişi ve arkasında topladığı politik askeri destek, Kemalist İttihatçı kadroların nizami orduya geçiş hazırlıklarını hızlandırdı, acil bir sorun haline getirdi.

Düzenli orduya geçmek için apar topar çıkarılan meclis kararları doğallığında Ethem'i hedefliyordu ve Ethem aleyhine gelişmelerin yolunu açmış oldu. Kemalist İttihatçılar, Ethem'i tasfiye etmek için onun politik deneyimsizliğinden faydalandı. Ethem'i kışkırtıp "meclis iradesi" ile karşı karşıya getirmeyi başardılar. M. Kemal'in ifadesiyle "düzensiz örgüt düşüncesini ve siyasasını yıkma kararı eylem ve uygulama alanına konulmuş oldu". O zamana kadar "Bey" diye anılan Ethem birden "Çerkez Ethem" oluverdi! Sonra askeri birliklerine el atıldı. Ve Ethem'e kaçmaktan başka seçenek kalmadı. Ve en son Yunan ordusuna sığınmak zorunda kaldı.

Böylece Ocak 1921 itibariyle Kemalist İttihatçılar açısından nizami orduya geçişte en önemli eşik aşılmış oldu. Bundan sonraki süreçte nizami ordunun M. Kemal'in etrafında kenetlenmiş İttihatçı kliğin askeri ihtiyaçlarından ziyade politik sahadaki işleviyle önem kazandığı görülüyor. Kemalist İttihatçılar, Harbiye Nezaretine, İstanbul işgali öncesi Osmanlı Ordusu'nda aynı makamda oturan Fevzi Çakmak'ın Genelkurmay Başkanlığı'na itilaf devletlerince tutuklanma tehlikesi doğana kadar İstanbul'da kalan İsmet İnönü'nün getirdiği ordu için güven sağlaması, bunun için de "acil zaferler" kazanılmasına ihtiyaç vardır. 1. ve 2. İnönü "zaferleri" bu ihtiyacı karşılamaya dönük icat edildi. Yunan ordusunun hiç de ısrarcı-kararlı olmayan manevra ve keşif harekâtlarını tamamlayıp geri dönmeleri "Yunan ordusunun püskürtülmesi, durdurulması" şeklinde zafer hanesine kaydedilir.

Aslında bu aynı zamanda "kahramanlık ve fedakârlıkla dolu Türk ordusunun verdiği şanlı Kurtuluş Savaşı" destanına bir giriş yapıldığı anlamına geliyor. Daha sonraki "Sakarya Savaşı" ve

"Büyük Taarruz" olarak anılan muharebeler de hiçbir olağanüstülük ve dehalık düzeyinde bulunmamasına, çağının savaşlarına tipik birer örnek olmalarına rağmen bu destana katlanarak girdiler. Örneğin "Sakarya Savaşı" askeri güçleri yaklaşık olarak birbirine denk olan Yunan ve Türk ordusunun karşı karşıya geldiği ve savaşın Osmanlı topraklarında veriliyor olması ve kitle tabanı vb. açısından TC ordusunun lehine olan bir savaştı. Zaten mevcut dengeyi gören ve kendi lehine olan durumların farkında olan M. Kemal, tüm bu askeri avantajı politik alana da tahvil edebilmenin hesabıyla Başkumandanlık yetkisini kabul etmişti. Aksi durumda M. Kemal böylesi bir riske girebilecek birisi olmadığı gibi başarısızlık gibi bir sonucu kaldırabilecek bir durumda da değildir. Gerçi Kazım Karabekir'in ifadelerine bakılırsa, M. Kemal bu askeri dengeyi gördüğü halde yanlışa düşmüş ve birliklere ricat kararı vermiştir. Fakat bu yanlış karara ayak direyen Fevzi Paşa sayesinde Yunan ordusu durdurulabilmiş ve başarılı muharebeler verilmiştir. Karabekir, bu yüzden "Sakarya Meydan Muharebesinin bütün şerefinin" savaş sırasında M. Kemal tarafından "şu saftasın, askerlikten anlamazsın" şeklinde hakaretlere uğrayan Fevzi Paşa'ya ait olduğu söylenmektedir. "Büyük Taarruz" ise İttihatçıların askeri yeteneğinden ziyade politik uyanıklığı sayesinde zafere dönüştürülmüştür. Taarruz sırasında Yunan Ordusu Başkumandanı Hacı Anesti ordusunun başında değil, Atina'daydı ve zaten ordunun çekilmesi ve işgal bölgelerinin terk edilmesi işlerini planlamakla meşguldü. Yunan ordusu bitkindi, savaş motivasyonunu kaybetmiş ve Yunanistan'a dönmeyi bekliyordu. İngilizler, Yunan ordusunun çekilmesini istiyor ve bekliyordu. İşte böylesi koşullarda Yunan ordusuna karşı saldırı harekâtı başlatıldı ve başarılı bir ilerleme kaydedildi. Ve sonuçta resmi tarihimize nur topu gibi bir kahramanlık destanı hediye edilmiş oldu.[37]

37) Kurtuluş Savaşı döneminde, bugünkü politik-kültürel ihtiyaçlar açısından yorumlanması sık karşılaşılan bir durumdur. Devleti ve orduyu halk kitleleri tarafından benimsenir kılmak "bugün varsak, özgürce yaşıyorsak bunu M. Kemal'e ve şanlı Türk ordusuna borçluyuz" bilincini ve minnet duygularını diri tutmak açısından ordu ve millet kavramı sürekli yan yana kullanılır. Kurtuluş Savaşında "Mehmetçiğin kahramanlıkları" ilkokuldan itibaren bir sure gibi ezberletilir. Oysa

Şunun altını çizmek gerekiyor ki; Kurtuluş Savaşı muharebeleri ve ordunun bu süreçteki yeri, elde ettiği askeri başarılarından ziyade politik sonuçlarıyla ön plana çıkıyordu. Bunları belli başlıklar altında toplamak gerekirse:

- Birincisi, I. EPS'den bu yana bütün cephelerde gerileyen ve çöken imparatorluğun yarattığı yenilmişlik ve matem havası içinde yaşayan İttihatçılara yeni bir özgüven geldi. Artık ister Osmanlı adıyla ister cumhuriyet adıyla olsun bir devletin sahibi olacaklardı.

- İkincisi, İttihatçı akımın içinde M. Kemal ve onun etrafında birleşmiş klik, bu askeri başarı sayesinde siyasal üstünlük ve güç kazandılar.

- Ordu üzerinde de hâkimiyetleri pekişen bu klik yeni devletin bürokratik elit sınıfını oluşturmaya başladı. Bu sınıf artık orduyu kesintisiz bir biçimde rejimin inşa sürecinin dinamiği olarak kullanmaya başladı. Orduyu bu inşa sürecinde başlıca iki görev alanında konumlandırdılar. Bu görevlerden öncelikli olanı, meclis içinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda toplanan muhafız İttihatçıların tasfiye edilmesiydi. İttihatçılar arasında bu bölünmüşlük tabiatıyla ordu içine de yansımıştı. Ve mücadelenin

İttihatçıların zihin dünyasında milletin gerçekte hangi değeri taşıdığını daha önceden irdelemiştik. Kurtuluş Savaşı dönemi boyunca da milli bir şuurdan ve İttihatçıların toplum nezdinde yeniden güven kazandığından bahsedilemez. 1. EPS'den yorgun-yaralı ve sefalet içinde çıkan halkın İttihatçılar uğruna ne kahramanlığa ihtiyacı vardı ne de böylesi bir kahramanlığın ideolojik-kültürel temelleri mevcuttu. Askerlikten kaçmak tek çıkar yoldu.

1. EPS başında Osmanlı ordusunun 2 milyon 850 bin askeri mevcudu vardı. Bunun yaklaşık 500-600 bininin öldüğü tahmin ediliyor. Mondros Mütarekesi imzalanırken bu ordunun mevcudu 500 bine düşmüştü. Kurtuluş Savaşı'na yön veren bu eski Osmanlı ordusu subaylarının aynı İttihatçı gelenekten geldiğini sınıf güdüsüyle anlayan halk askerlikten kaçmaya başladı. 1917 baharında dağlarda 300 bin kaçak asker vardı. Yere göğe sığdırılamayan "Sakarya Meydan Savaşı"nı verenler arasında er "Mehmetçik" yoktu. M. Kemal'in itiraf ettiği üzere "Sakarya Savaşı bir subay savaşı"ydı. Gerçekliği bile şüpheli olan tek tek kahramanlık hikâyelerinin köpürtülerek "yokluk içinde yedi düvele karşı savaş veren millet" söylemiyle karartılmaya çalışılan "milletsiz" ordu gerçeğiydi.

önemli bir safhasını ordu komutanlıklarının ele geçirmesi oluşturuyordu. Çünkü cumhuriyet rejiminin kuruluş süreci aynı zamanda İttihatçı klikler, komutanlar arasında bir iç hesaplaşma dönemidir. Takriri Sükûn yasalarına kadar Enver, Cemal ve Talat üçlüsünden boşalan liderlik makamına kimin oturacağı henüz netleşmemişti. Ana ayrışma M. Kemal, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak grubuyla K. Karabekir, Ali Fuad Cebesoy ve Refet Bele'nin başını çektiği grup arasında yaşanmıştı. Bu bir bakıma generaller savaşıydı. Savaşı orduya ve dolayısıyla devlet gücüne hâkim olan Kemalist grup kazandı. İstiklal Mahkemeleri muhalif grup içinden kimilerini asıp kimilerinin üzerine darağacının gölgesini düşürdüğünde Kemalist İttihatçıların zaferi tescillenmiş oluyordu.

Sonradan rejimin "muhteşem" – "demokratikleşme" serüvenine örnek olarak sunulan "ordunun siyasetten arındırılması" girişimi bu hesaplaşmanın bir parçası olarak yaşanmıştı. Güya M. Kemal, Ekim 1924'te hem orduda görevli kumandan hem de mecliste mebus olarak görevli kişilerden ya birini ya da diğerini seçmelerini zorlayarak ordunun gölgesini meclis üzerinden çekmişti. Gerçi askerlikle siyasetin ayrışması ilkesi M. Kemal'e ait değildi. II. Meşrutiyet'te bir anayasa ilkesi olarak zaten benimsenmişti. Ama o meşhur "olağanüstü koşullar" sebebiyle bir türlü uygulanamamıştı.

Devletin herhangi bir kurumunun siyasetten azade olması zaten mümkün değilken bir de ordunun böylesi bir siyaset dışı alanda, apolitik bir zeminde var olabileceği iddiası toplumun nesnel gerçekliğine aykırıdır. Bu temel bir gerçekken, M. Kemal'in yaptığı hamle, orduyu siyaset dışı alana taşıyan bir sonuç doğurmamıştır. Sadece orduda bir siyasetin daha hâkim hale gelmesini sağlamıştı o kadar. Öte yandan bu bir sivilleşme-demokratikleşme amacıyla yapılan ya da bu sonucu doğuran bir hareket değildi. Mülki idarede, mecliste, basın-yayın alanında ve de orduda süren iç iktidar mücadelesinin içinde yapılmış bir hamledir. İki grup da ordu içinde hâkimiyet sorununun bu mücadeledeki düğümü çözeceğinin farkındaydı ve M. Kemal ordu içinde örgütlenmesine hız veren ikinci grubun ordu içindeki son durumunu netleştirmeye

çalışmaktadır. M. Kemal, Nutuk'ta bu konuyu etraflıca tahlil edip niyetini de söylüyor zaten. Telgraf çektiği mebus komutanlardan istediği bir tercih yapmaları değil milletvekilliğinden istifa etmeleriydi. Böylelikle hangi komutanların kendi otoritesini tanıdığını görmek istiyordu.[38]

Bu konuda son olarak belirtmemiz gereken şey, askerlikten istifa etmek diye bir durumun söz konusu olmadığıdır. Örneğin K. Karabekir ve A. Fuad askerlikten değil ordu müfettişliği görevlerinden istifa ettiler. Ordu tarafından açığa alınıp emekli edildikleri 1927 yılına kadar askerdiler hatta terfi bile aldılar. Aynı şekilde M. Kemal 1927'de müşir (mareşal) olarak, İsmet İnönü 1926'da 1. Feriklikten (korgeneral) emekli oldu. İttihatçı zihniyetteki kadrolar için askerlik ve siyaset her zaman, iktidar olmanın iki önemli ayağını oluşturdu. Bu ikisi arasında "ilkesel ayrılığı" fiiliyatta uygulamaları da beklenmemeliydi. "Ordunun siyasetten arındırılması" demek, Kemalistlerin ordu üzerinde tam hâkimiyet kurması ve hâkim olduğu ordu gücüyle başka muhalifleri ezebilme koşullarının devamlılığı demekti.

Ordunun bu "muhalif tasfiye" operasyonlarının dışındaki önemli görevi, tek tip çıkış yaratma programının önündeki "toplumsal engeller"in kaldırılması oldu. "Gayrimüslim halkın kökünü kurutmaya" yeminli İttihat ve Terakkicilerin I. EPS öncesinden başlayarak bu yeminini icra etmekle ne denli acımasızca hareket ettikleri biliniyor. I. EPS başlangıcında Osmanlı nüfusunun % 20'sine düşürülen gayrimüslimlerin 1927'ye gelindiğinde oranı % 2.6'ydı. 1925 büyük mübadelesi, 1934'te Trakya'da Musevi halkın kaçırtılması, 1942'de Varlık Vergisi uy-

38) 30.10.1924 tarihli telgrafta M. Kemal üçüncü ordu müfettişi Cevat Paşa, 1. Kolordu komutanı İzzet Paşa, 2. Kolordu komutanı Ali Hikmet Paşa, 3. Kolordu komutanı Şükrü Nail Paşa, 5. Kolordu komutanı Fahrettin Paşa, 7. Kolordu komutanı Cafer Tayüzyılar Paşa'dan isteğini şu şekilde ifade ediyordu:

"Bana olan güven ve sevginize dayanarak, gördüğüm önemli gereksinme üzerine hemen milletvekilliğinden çekildiğinizi, telle Meclis başkanlığına bildirmenizi öneririm. Gerekçe olarak, önemli gördüğüm askerlik görevine bütün varlığınızla bağlanmak istediğinizi belirtmeniz yerinde olur."

gulamaları ve 6-7 Eylül 1955'teki yağma-linç ve katliam operasyonlarının sahibi cumhuriyet rejimi, İttihatçı yeminine olan sadakatini fazlasıyla göstermiştir. Böylelikle günümüz itibariyle gayrimüslim halk, nüfusun % 0.2'sine kadar düşürülmüş oldu. İttihatçı yeminin günümüz sadık temsilcilerinden Vecdi Gönül, 1 Kasım 2008'de yaptığı bir konuşmada bu "onurlu" tarihine şöyle sahip çıkacaktı: "*Bugün Ege'de Rumlar, Türkiye'nin pek çok yerinde Ermeniler devam etseydi acaba aynı milli devlet olabilir miydi? Bu mücadelenin ne kadar önemli olduğunu size hangi kelimelerle anlatsam bilmiyorum.*" İşte bu "milli devlet" oluşturma projesinin Cumhuriyet rejiminde hedefine aldığı ulus Kürtler oldu. Ve tabii ki bu projenin kanlı süngüsü de ordu oldu. İşte kuruluş sürecinde TC ordusu, bu işlevleri yönüyle kimlik edinmiş ve devlet içindeki misyonunu yerine getirmiştir.

İttihatçıların iç hesaplaşması ordunun Kemalist bir kimlik kazanmasının dinamiklerini oluştururken Türk ulus devletleşme yolunun zor kuvvetiyle açılması göreviyle de "ırkçı, baskıcı" bir niteliğe bürünmüştür. Yani bir bakıma Kemalist TC ordusu asıl başarısını dışarıya, işgal ordularına karşı savaşta değil içerde, siyasal ve ulusal alanda gerçekleştirdiği operasyonlarla sağlamıştır.

2-) Devlet/Sermaye Sınıfının Zor Kuvveti Olarak Ordu

Yukarıda özetle değinmeye çalıştığımız gibi TC ordusu, artık bir iç savaş ordusuydu. Ordunun tüm ideolojik kurumsal ve teknik donanımı bu iç savaşın gereklerine göre yapılandırıldı.

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile TC devleti Musul ve Hatay sorunundaki belirsizliklere rağmen hemen hemen son şeklini almıştı. Kemalist İttihatçılar, Lozan'da emperyalizme sadık ve yarı-sömürge statüsüne itirazı olmayan bir devlet olacakları hususunda emperyalist devletlere son güvenceleri verip, onları ikna ettiler. Bu haliyle TC ordusunun görev çerçevesi de belli oluyordu: İçerde sömürü, baskı, soykırım ve asimilasyon politikalarının, dışarıda emperyalizmin yarı-sömürge ilişkisinin ve ülke içindeki dayanaklarının korunması-sürekliliğinin sağlanması için devletin önündeki engelleri zora dayalı kaldırmak.

Lozan Antlaşması kararları birçok bakımdan TC rejiminin sınıfsal ve siyasal yapısına ilişkin referans noktaları olarak incelenebilir. Örneğin TC devleti kendini o denli Osmanlı devletinin devamı olarak görmektedir ki, Osmanlı devletinin emperyalist devletlere olan borcunu derhal üstlendi. Osmanlı devletinin düvel-i muazzamaya ne denli sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve ekonominin içler acısı halinin ve emperyalistlere teslim olmuşluğunun en önemli simgelerinden "Duyun-u Umumiye" kurumuna dahi dokunulmadı. Kurum 1929 yılına kadar eski haliyle/göreviyle faaliyetlerine devam etti ve Osmanlı'dan kalma borçları onun varisi olan devletten tahsil etmeye devam etti. 1929'dan itibaren de borçların denetimini Paris'te kurulan iki konsey devraldı. Dahası, 1929'dan sonra borçların teminatı için Galata, İstanbul, Haydar Paşa ve Samsun gümrük gelirleri de borçlara gösterilen teminatlar arasına dâhil edildi. Buna rağmen borçların ödenmesine devletin gücü yetmedi. 1944'te Bretten Woods'ta yapılan uluslararası konferanstan sonra yarı-sömürgelerde izlenen ekonomik ve askeri politikalar yeni bir kulvara girince, emperyalist kurumlar sadece borç tahsil etmeye değil daha sistemli muhasebeler için gelmeye başladı. Aslında tüm bu tarihsel gelişim çizgisine ve izlenen politikalara bakıldığında, rejimin daha kurulma aşamasındaki İzmir İktisat Kongresi ve sonrasında Lozan Konferansı'nda TC devletinin emperyalizme sadakat yeminleri ederken ne denli içten olduğunun ispatını görüyoruz.

Kemalist İttihatçı sınıfın devleti kurumsallaştırma ve emperyalist devletlere bağımlılık ilişkilerini geliştirme yönelimi, ezilen halk sınıflarına ve ezilen ulus ve inançlara baskı ve şiddet olarak döndü. Daha İzmir İktisat Kongresi'ndeyken "yabacı sermayeye sümme hâşâ karşı olmadıklarını" ve böyle iltifatların düşman kaynaklığı olduğuna yeminler eden kongre yöneticileri, söz konusu olan işçilerin ücretleri ve çalışma koşulları olunca, köylülerin sırtındaki aşar vergisinin kaldırılması olunca azgın birer muhalif kesildiler. İşçilerin grev hakkı ve 8 saatlik iş günü talebi "ilerde incelenmesi" yönlü bir kararla geçiştirilirken, köylülerin aşar vergisi ilerde daha başka isimlerle getirilmek üzere geçici olarak kaldırıldı, toprak reformu zaten söz konusu bile değildi.

TC ordusu bu baskı ve sömürü üzerine kurulu devletin süngü gücü olarak yerini aldı. Bu dönemlerde gelişkin bir sınıf hareketi olmamasına rağmen ordu, ezilen halk sınıflarının mücadelesini ezme-yok etme görevini kendine yakışır biçimde yerine getirdi. Çünkü orduya kumanda eden Kemalist İttihatçıların gözünde sınıf kavgası "milli davaya ihanetti". Ve zaten millet olarak sınıfsız-zümresiz kaynaşmış bir bütün olarak bulunduğundan yok yere sınıflardan bahsetmek milletin geleceğiyle oynamaktı. Birliğini bütünlüğünü bozmaktı. İşte İbrahim Kaypakkaya'nın seçme yazılarında bahsettiği, Nusaybin Demiryolu grevine giden ve çoluk çocuk tüm aileleriyle direnişe geçen işçilerin üzerine yağan jandarma kurşununun arkasında bu türden bayağı Kemalist demagojiler vardı.

Yine II. EPS'yi fırsat bilip sanayi ve maden alanlarında çıkarılan özel yasalarla zorla ve kölece şartlarda çalıştırılan işçilerin tepesinden jandarma dipçiği eksik olmamıştır.

Köylülerin durumu farklı değildi. Örneğin, dönemin en kayda değer köylü hareketi sayılabilecek Denizli'deki topraksız Çeşmebaşı, Dönemenli, Ada, Abdal, Cebir, Döşeme, Küçükada, Halasbaşı köylülerinin toprak işgali eylemleriydi. Toprak ağaları tarafından gasp edilmiş 100 bin dönümlük toprağa el koyan köylüler, karşılarında yine jandarmayı buldu.

TC ordusunun kurumsallaşması, yukarıdaki örneklerde görüleceği üzere devlet mekanizmasında çıkar. Ortaklaşmış olan komprador bürokratik burjuvazinin, toprak ağalarının ve diğer sermaye sınıflarının ideolojik-siyasal konumlarıyla uygun olarak gerçekleşmiştir. Ordunun eğitim doktrinine ezilen sınıfların mücadelesine düşmanlık ve sermaye sınıflarının/devletin çıkarlarının "ayak takımına" karşı korunması felsefesi yön vermiştir. Ordunun başına getirilen Fevzi Çakmak, II. Abdülhamid'in saltanatına ve hilafetine bağnazca bağlı olan ordu yetiştirme derslerini, yöntemlerini, ulus-devlet modelini uyarlayarak devam ettirmiştir. 1930'lu yıllardan itibaren askeri okullarda askeri derslerin dışında farklı konularda kitap ve yayın okunması yasaklandı. Gazete okumak, dışarıda herhangi

bir etkinliğe katılmak yine yasak kapsamındaydı. Devrimci-demokrat-halkçı-emekten yana en ufak düşünceye tahammül gösterilmedi ve tespit edilir edilmez en ağır cezalar gündeme geldi. Geleneksel "Rus düşmanlığı" emekten, haktan ve özgürlükten duyulan nefretle birleşince "Sovyet–Moskov" düşmanlığına dönüşüverdi. Ordu kurmaylarında Sovyet düşmanlığı ile Almanya, İngiltere, Fransa hayranlığı temellerine oturan bir dünya algısı var edildi. 1937-38'de Nazım Hikmet'in de yargılandığı harp okulu ve donanma davasında, ortalıkta Nazım Hikmet'in şiirleri ve kitaplarından başka bir delil olmamasına rağmen "isyana teşvik ve tahrikçilik" suçlamalarıyla onlarca yıllık cezalar yağdırıldı. Orduyla bağlantılı görülenler atıldı. Ordunun bu ideolojik refleksi ve yetiştirildiği ortam açısından fikir veriyor olmalı.

Sadece ordu ile sınırlı olmayan bu siyasal-ideolojik tutum, II. EPS'ye doğru daha da belirginleşmeye başladı. Halkçı, ilerici, demokrat ve emekten yana her görüş acımasızca ezilirken "baskıcı", "ırkçı" yörüngede sarf edilen her söz altın değerinde muamele görüyor, bu tür propagandalara sımsıkı sarılınıyordu. 1930'da İsmet İnönü'nün kurduğu "İnkılâp" gazetesi başyazarı Ali Naci, köşesinde şöyle haykırıyordu: "*Evet, biz hürriyet değil, faşizm gibi bir idare istiyoruz... Biz istiklal mahkemesi istemiyoruz. Ondan daha kuvvetli bir şey, yeni bir sistem, anarşiye karşı 50 senelik zapturapt, idaresi istiyoruz. Bu nokta-i nazardan alabildiğine hürriyetten istifade eden zevatın istediğimiz şeyden korkmaları haksız değildir.*" (İnkılâp, 1930, TC tek parti yönetimi.) Ordu da rejimin bu baskıcı dokusuna uygun olarak yetişti. II. EPS'ye doğru Alman faşizmine övgüler yağdırmak, Hitler hayranı olmak ve "Nazizm"i kan kardeşi bir akım gibi bağrına basmak ordunun en tepesinden en alt subayına kadar oldukça revaçtaydı. Zaten aksi bir tutum devletin sınıfsal niteliğine uymazdı. Halk ve emek düşmanı bir iktidarın zor kuvveti olarak ordunun da aynı dünya görüşlerini paylaşması doğaldı. Bu zor kuvveti toplumun tüm muhalif ilerici ve örgütlü dinamiklerini balyoz misali ezmekte tereddüt göstermedi.

3-) Süngünün Ucunda Bu Kez Kürtler Vardı

İsmet İnönü 1924 yılında Türk Ocakları temsilcilerine yaptığı konuşmada "*Vazifemiz Türk vatanı içinde bulunanları behemehâl Türk yapmaktı. Türkler ve Türklüğe muhalefet edecek anasırı (unsuru) kesip atacağız*" diyordu. Bu "anasır" en başta Kürt ulusuydu. Ordu da bu kanlı görevin keskin kılıcı olacaktı. İttihat ve Terakkicilerin Türk ulus-devlet yaratma programının "gayrimüslimlerden arınma" aşaması, hemen hemen tamamlanmış ve bu aşamadan geriye tek anasır Süryaniler kalmıştı. Cumhuriyet rejimi henüz bir yılını doldurmadan bu ertelenmiş görevi "layıkıyla" yerine getirdi. Şimdiki aşamada görev, Türk-İslam(39) homojenliği sağlanmış ve adına millet denilen devletin toplumsal tabanım yaratmaktı. Başka bir deyişle bu homojenliğe aykırı

39) Kendini "laikliğin bekçisi" ilan etmiş olan TC ordusunun din ile özelde ise İslamiyet'le ilişkisi ayrıca incelenmeye değer bir konudur. Fakat burada şu kadarını ifade etmekte fayda var: TC ordusu daha kurumsallaşma evresinde devletleştirilmiş bir Sünni inancını "laiklik" adıyla ezberlemiş, kabul etmiştir. Bunun dışında kalan inanç grupları "gayrimüslimliğe" karşı oluşturulmuş tehdit algısı ve ulusal reflekslerden kaçınamamıştır. Örneğin Alevilik inancı bu kapsamda değerlendirilmiştir. 1934 tarihli Dersim üzerine hazırlanmış gizli bir rapor bu konuda bir parça fikir verebilir. Rapor Jandarma Genel Komutanlığınca hazırlanmıştır: "...Yavuz Sultan Selim'in gazabı olmasaydı bugün güzel Türkiye'mizde tek bir Sünni'ye tesadüf etmek imkânı belki de mümkün olmayacaktı. Yavuz'un garezi Dersim'in yalçın dağları içine girebilmiş olsaydı herhalde Dersimi de bugün maddi manevi başka bir yol üzerinde görürdük." Yavuz Sultan Selim'in Alevi katliamını yarım bırakmış olmasına hayıflanan Jandarma Genel Komutanlığı'nın 3-4 yıl sonra giriştiği Dersim Katliamı'nda bu işi tamamlamaya heveslendiğini tahmin etmek zor olmasa gerek. Zaten 15 yıl boyunca Fevzi Çakmak gibi bağnaz ve gerici, sofu bir kumandanı olan ordudan aksini beklemek abes olurdu.

Laikliğin bayrağını Sünni-İslam inancı dışındaki halkın yüzüne sallayan ordu Alevileri hiçbir zaman tehdit kapsamından çıkarmadı. 21. yüzyıl başında "Ergenekon" operasyonları sürecinde ortalığa dökülen istihbarat raporlarından yansıyanlar bile yeterli bir fikir veriyor. Alevilerin /Alevi örgütlerin "AB sürecini istismar etmek" ve "sol örgütlere yakın cemaat" olmak bahsiyle fişlendikleri açığa çıktı. Ordunun bastırmaya çalıştığı Sünni refleksleri o denli gelişkindi ki, çatışmalarda ölen Alevi askerlerin Cemevlerindeki törenlerini yarıda kesip camiye taşıyabiliyordu. Böylelikle "şehitliğe" giden yolun resmi uğurlama kapısının camiler olduğunun altı çizilerek Alevilere parmak sallanıyordu.

görülenlerin ordunun özel kanlı eleğinden geçirilmesi "iflah olmayanların imha edilmesi, kalanların asimilasyon kazanında eritilmesi için kollar sıvandı."

Gerçek şu ki, Osmanlı-TC ordusunu birbirine bağlayan İttihatçı kadroların artık bu konuda azımsanmayacak bir deneyimi vardı.[40] İşte bu deneyimle yeni bir göreve koyuldular.

Cumhuriyet rejiminin ayakları üstüne doğrulurken farklı milliyetlerden halkların nasıl bir kan banyosu yaptırıldığının tam bir dökümünü vermek mümkün değildir. Köyündeki evinde, dağ başında, mağaralarda, mezbahaneye çevrilmiş açık alanlarda katledilen insanların, yakılan köylerin, yağmalanan malların bir istatistiği mevcutsa da mutlak suretle devletin sır dolaplarındaki yerini çoktan almıştır. Fakat bu istatistiklerin yaşandığı 1924-1930 arasında Kürtleri ve Süryanileri kapsayan 17 olay sayılmaktadır. Bunlara 8 yıl sonra Dersim İsyanı'nın bastırılma harekâtı eklendi:

40) İttihatçı kadroların "etnik-ulusal temizliği" dayalı özel savaş yöntemlerinde artık uzmanlaşmış oldukları görülüyor. Bulgaristan ve Makedonya bölgesinde ulusal bastırma harekâtlarında, Trablusgarp'ta, I. EPS'de Ege, Karadeniz ve Kürt coğrafyasında yapılan soykırım operasyonları sadece Kemalist rejime değil Alman faşizminin Nazi Partisi'ne ve Prusya Ordusuna da zengin deneyimler sağlamıştı. Bu deneyim sadece uzaktan gözlemlemek değil Alman gizli örgütünün ve ordu subaylarının bu operasyonlara bizzat katılıp kimilerini yönetmeleriyle kazanılmıştı. Bu konuda birçok pratik örnek bulmak mümkündür. Ancak "Jön-Türk Devrimi"nin arifesinde İttihatçılar açısından "staj dönemi" sayılabilecek bir evrede Makedonya Bölgesi'ndeki pratik uygulamalarını anlatan Halil Paşa iç savaşta - "gayri nizami savaş"da uzmanlaşan cumhuriyet rejimi ordusunun tarihsel birikiminin nerelere uzandığını de gösteriyor: "...Türk üniforması ile yapamayacağımı Yunan eşkıyası kıyafetiyle yapabilirdim... Askerlerin arasından seçtiğim 40 kişiye Yunan eşkıyalarının kıyafetini giydirdim... Andart kıyafetiyle münasip gördüğüm gecelerde önemli bulduğum komite reislerini yakalayıp yok ediyor sonra yanına bunu ben öldürdüm diye bıraktığım pusulayı kaptan Aetas mühürü ile mühürlüyordum... Çeteler ortadan kaldırırken Bulgar köylerini dehşete düşürmek gerektiği için bazı köyleri ateşe verip yakıyordum." (Halil Paşa'nın anıları, Bitmeyen Savaş, s. 238)

Enver'in de amcası olan İttihatçı Osmanlı Paşası'nın bu keyifle paylaştığı deneyimin sıcak dumanları bugün "Kürt coğrafyası"nın köylerinde hala tütmeye devam etmektedir.

1. Nasturi Ayaklanması:12-28 Eylül 1924
2. Şeyh Sait Ayaklanması:13 Şubat-31 Mayıs 1925
3. Raçkatan ve Raman Tedip Harekâtı: 9-12 Ağustos 1925
4. Sason Ayaklanması: 1925-1937
5. 1. Ağrı Ayaklanması: 16 Mayıs-17 Haziran 1926
6. Koçuşağı Ayaklanması: 7 Ekim-30 Kasım 1926
7. Mutki Ayaklanması: 26 Mayıs-25 Ağustos 1927
8. 2. Ağrı Ayaklanması: 13-20 Eylül 1927
9. Bıcar Tenkil Harekâtı: 7 Ekim-17 Kasım 1927
10. Asi Resul Ayaklanması: 22 Mayıs-3 Ağustos 1929
11. Tendürek Harekâtı: 14-27 Eylül 1929
12. Savur-Tenkil Harekâtı: 26 Mayıs-9 Haziran 1929
13. Zeylan Ayaklanması: 20 Haziran-Eylül başı 1930
14. Oramar Ayaklanması: 16 Temmuz-10 Ekim 1930
15. 3. Ağrı Ayaklanması: 7-14 Eylül 1930
16. Pülümür Harekâtı: 8 Ekim-14 Kasım 1930
17. Menemen Olayı: 23 Aralık 1930
18. Tunceli (Dersim) Tedip Harekâtı: 1937-1938 (Lozan sonrası dış ve iç "siyasi durum" emekli kurmay Albay Reşat Hakkı)

Diyerbekir'deki 7'inci, Erzincan'daki 8'inci ve Erzurum'daki 9'uncu Kolordulardan toplam 9 tümen Kars ve Cezire'den 3 süvari tümeni, Siirt-Mardin ve Midyat'taki 6 piyade tümeninin katıldığı askeri harekâtlardan TC ordusunun kaybının 20-50 bin arasında olduğu tahmin ediliyor. Sadece Şeyh Sait Ayaklanması'ndaki TC ordusunun verdiği kayıp, tüm Kurtuluş Savaşı döneminde verdiği askeri kayıptan çok fazlaydı. Tam da bir "iç savaş" ordusunun gerçeğine uygun bir manzaradır bu.

Mevcut manzaranın özetlediği gerçek şuydu: Kemalist rejim cumhuriyet sonrasında Türk ulus-devletleşme sürecine aykırı unsurları "kesip atma" uygulamalarında, ibreyi Kürtlere çevirmiş, geçmişten aldığı bu deneyimle bu işi orduya havale ederek acımasızca yaşama geçirmiştir. Ermeni soykırımındaki rolüyle epeyce ünlenmiş olan ve Kürt ulusuna dönük operasyonların en tepesindeki yöneticilerden birisi olan Abdülhalik Renda, Kemalist rejimin zihin dünyasını gayet sade biçimde ifade ediyordu: "*Elimizde kalan Türkiye arazisinde 2 milletin aynı ırkta ve salahiyetle*

hâkim bulunması imkânını katiyen görmüyorum. Binaenaleyh bütün memlekette Türk nüfuz ve nüfusunun hâkim kılmayı farz ve zaruri görüyorum." (Mehmet Bayrak, Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücaeleleri, Öz-Ge yayınları)

İşte Kemalist rejim bu "farz ve zaruri" görülen işi 24 Eylül 1925 tarihli "Şark Islahat Planı" (bk Ek-1) adıyla kapsamlı bir programa döktü. Askeri, idari, mali, coğrafi, demografik tüm özellikler ve alanlarda izlenecek eylem tarzının ve kullanılacak araçların yönergesi niteliğindeki bu plan, yukarıda sıraladığımız askeri harekâtların arkasındaki siyasal gerekçeleri de ele veriyordu. İsyancı Kürtleri öldürmek, cezalandırmak ve sindirmek; Kürtleri yoğun olarak yaşadıkları bölgelerden çıkarıp dağıtmak ve yerlerine dışarıdan farklı etnik toplulukları yerleştirmek; dili yasaklamak ve unutturmak; devletin otoritesini kalıcı olarak yerleştirmek hedeflenmişti.

Ordunun da ideolojik ve kurumsal açıdan bu plana uygun hale getirilmesi gerekiyordu elbet. Ne de olsa süngünün ucunda damlayan kan, bugüne kadar gayrimüslim olanlarındı. Şimdi süngünün ucunda İslam kardeşi görülen, bilinen Kürtler vardı. Fakat ordunun ırkçı, milliyetçi damarınm kabartılması zor olmadı. İttihatçı kurmaylar bu konularda da hayli deneyimliydi. Türklüğe ve millet kavrayışına uygun olarak Kürtler Türk-İslam kalıbının dışında tanımlanmaya, düşman olarak dillendirilmeye başlandı. Kürtler artık "Şaki"ydi, "eşkıya"ydı ve Türk devletinin, milletinin varlığına tehditti! Çünkü Türklüğe ve İslamcılığa dair değerlerin taşıyıcı ve temsilcisi olan milletin varlığını borçlu olduğu şey, devletin kendisiydi. Kürtler de devletin otoritesiyle beraber bu değerleri de reddetmiş sayılırdı!

Planın uygulanmasında kurmay heyetin özellikle acımasız ve Kürt düşmanı olmasına özel önem gösteriliyordu. Ordunun genelkurmayı Fevzi Çakmak bu açıdan idealdir. F. Çakmak "*bunları uyandırmamalıyız, yol yaparak, okul yaparak, milliyet hissi uyandırmamalıyız*" fikrinin temsilcilerindendi. Devletin has bürokratlarından İhsan Sabri Çağlayangil anılarında F. Çakmak'ın "*ne okulu, bunların cahiliyle baş edemiyoruz, okumuşu ile nasıl baş edeceğiz*" dediğini aktarıyor.

Askeri harekâtı yürütecek komutanlar da "güvenilir" olmak zorundaydı. 1937-1938'de Dersim harekâtını yürüten ve "Dersim Kasabı" diye bilinen General Abdullah Alpdoğan bunlardan biriydi. Zaten kendisi, 1921 Koçgiri isyanında onlarca Kürt köyünü yakıp yıkan ve "*Zo'ları bitirdik sıra Lo'larda*" diyerek süngünün Ermeni halkından sonra Kürtlere döndüğünün işaretini veren Sakallı Nurettin Paşa'nın damadıydı. "Boynuz kulağı geçti" ve damadı kayınpederinden daha acımasız ve kanlı bir sicil bıraktı geride.

Kurumsal hazırlığın yalnızca tepede kalması düşünülemezdi. Askerlerin, isyancıların imha edilmesi, şüphelendikleri herkese istediği eziyeti yapabilmesi, işbirlikçi ve ajanların cesaretli davranabilmesi ve ellerin serbest bırakılması için komutanlar tarafından fiilen desteklenmeleri gerekiyordu. Ancak bununla yetinilmediği ve zaman zaman bu hususta yasal düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Örneğin 1930 tarihli 1850 sayılı yasa bu türdendi: 20 Hazîran 1930'dan 10 Aralık 1930'a kadar devlet ya da vilayet temsilcileri, askeri ya da sivil yetkililer, jandarma ya da korucular ya da üst makamlara yardım eden veya tek başlarına hareket eden siviller tarafından, Erzincan vilayetindeki Pülümür ve Birinci Müfettişlik bölgesi dâhil olmak üzere, Erciş, Zilan, Ağrı Dağı ve çevreleyen bölgelerde meydana gelen isyanların takibi ve bastırılması sırasında tek başına ya da topluca işlenen cinayetler ve diğer eylemler suç görülmeyecektir. Bu tam bir "sürek avı" yasasıydı.

Anlaşılacağı üzere tüm bu tedip-tenkil ve "isyan bastırma" harekâtları askeri konularla ve salt olayların yaşandığı coğrafya ile sınırlıydı. Öyle ki Kemalist İttihatçılar çoğu zaman isyan düzeyine çıkmayacak hatta çatışmaya dahi varmayacak çelişkileri bilerek ve planlı olarak germiş, olası isyanların sınırlı ve bölgesel olması hesabıyla kimilerinin kıvılcımını erkenden kendisi çakmıştır. Yaşanan olayları da olduğundan tehlikeli, cüsseli göstermeye çalıştığı da olmuştur. Askerlerin süngüsüyle çizilen bölgelerde hiçbir hakkın, hukukun olmadığı ve tek geçerli şeyin devlet otoritesinin olduğu idari birimler oluşturmuştur.

Yaşananların yalnızca "Şark"la sınırlı olmaması ve yaratılan politik atmosferin "Batı"nın ıslahı için de kullanılmasında aynı "devlet aklı" işliyordu. Sınırlı iletişim olanaklarının bulunduğu bu tarihsel kesitte tüm iletişim araçları devletin kontrolündeydi ve bu politikanın gereklerine göre yayın yapıyordu. Yapmayanlar ise ya sansüre uğruyor ya da kapatılıyordu. Örneğin Şeyh Said ayaklanmasının ulusal temelde bir ayaklanma olduğunu ve "müstakil Kürdistan teşkiline yürüdüğünü" çok iyi bilen, hatta ayaklanmacıları bu sebeple idam eden devletin Başbakanı İsmet İnönü, basına ayaklanmanın "irtica" ve "karşı-devrim" hareketi olduğu yönlü yayın yapma talimatı veriyordu. Zira ayaklanmanın doğurduğu politik atmosferi, oluşan korkuyu Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası'nda kümelenen İttihatçı muhalifleri tasfiye etmek için kullanmayı planlıyordu. Plan başarıyla uygulandı ama daha da ileri gidilerek Cumhuriyet rejimi Kemalist İttihatçıların katıksız diktatörlük yöntemleriyle idare edilmeye başlandı. 25 Mart 1925 tarihli "Hıyanet-i Vataniye Kanunu" ve 4 Mart 1925 "Takrir-i Sükûn Kanunu"[41] ile

41) Mecliste oy birliğiyle karar altına alınan 25 Şubat 1341-556 No'lu "Hıyanet-i Vataniye Kanunu" şöyleydi:
Madde 1: Din veya mukaddesat-ı diniyeyi siyasi gayelere esas veya alet İttihat maksadıyla cemiyetler teşkili memnudur. Bu kabil cemiyetleri teşkil edenler veya bu cemiyetlere dâhil olanlar hain-ı vatan ad olunur. Dini veya mukaddesat-ı diniyeyi alet İttihat ederek şekli devleti tebdil ve dağyer ve emniyet-i devleti ihlal veya din veya mukaddesat-ı diniyeyi alet ittihaz ederek her ne suretle olursa olsun ahali arasına fesat ve nifak ilkası için gerek münferiden ve gerek müçtemian kavli veya tahriri veyahut fiili bir şekilde veya nutuk iradı veyahut neşriyat icrası suretiyle harekette bulunanlar kezalik hain-i vatan addolunur.
Madde 2: İş bu kanun neşri tarihinden muteberdir.
Madde 3: İş bu kanun icrasına Adliye Vekili memurdur.
4 Mart 1341 tarihli ve 589 nolu Takrir-i Sükûn Kanunu ise şu şekildeydi:
Madde 1: İrtica veya isyana ve memleketin içtimai nizamını, huzur ve vükununu ve emniyet ve asayişini ihale bais bilumum teşkilat ve tahrikât ve teşvikat ve teşebbusat ve neşriyatı, hükümet reisi cumhurun tasdiki ile re'sen ve idareten men'e mezundur. İş bu efal erbabını İstiklal Mahkemesine tevdi edebilir.
Madde 2: İş bu kanun tarih-i neşrinden itibaren iki sene müddetle meriyül icradır.
Madde 3: İş bu kanun tatbikine icra vekilleri heyeti memurdur.

bir ulus devlette iktidar sınıfına nasıl sınırsızca karar alma ve uygulama hakkı verilebilirse Kemalist İttihatçılar da böylesi haklara kavuşmuştu. Bu hakkın sonuna dek kullanılarak geçen 5 yılın ardından M. Kemal'in itirafı gelmişti: "*Bugünkü manzara aşağı yukarı bir diktatör manzarasıdır... ben öldükten sonra arkamdan kalacak müessese bir istibdat müessesesidir*" diyordu. Doğru söze ne denir?

4-) Sermayesi "Devlet" Olan Bürokrat Burjuva Sınıfı

Kemalist İttihatçı diktatörlüğün sadece süngüden ibaret olduğu yanılgısına düşülmemelidir. Süngünün "huzur ve nizam sağladığı" ve bu yüzden faşizmin ulaşılması gereken en ideal rejim olduğunun yüksek sesle propaganda edildiği dönemlerde bile rejimin biçimi hâkim sınıfların asıl amacı haline gelmemişti. Aslolan bu süngünün neyi koruyup var ettiğidir. Rejimin biçimi hâkim sınıflara siyasi varlık göstermek ve iktidar olmak koşullarını sağladığı oranda anlamlıdır. On yıllar sonra "*bu ülkeye komünizm gerekiyorsa onu da biz getiririz*" diyen dönemin Ankara Valisi Nevzat Tandoğan doğru bir noktaya temas etmişti aslında - her ne kadar komünizm onlar için hiçbir zaman gerekli olmayacağı açık olsa da- amaç hâkim sınıfların çıkarlarını korumaya en elverişli sistemi yaratabilmekti. Bu bazen çıplak şiddeti bazen yasal ve meşru araçları kullanmayı gerektirir. Sermaye için devletin kendisi de son tahlilde araç işlevi görür. Sorun hâkim sınıflar açısından sermayenin birikim modeliyle ilgilidir. Cumhuriyet rejimi, Osmanlı'dan devraldığından daha da belirgin biçimde – sermaye birikim kanalını devletin zoruna dayamıştı. Bürokrasinin kontrol edilmesi devletin içinde ya da çevresinde kamusal ya da özel sermayeye yeni birikim olanakları yaratabilmenin, başlıca yoluydu. Sanayi tarım ve ticaret alanında mevcut bürokratik hâkimiyet sermayenin hangi hızda ve kimlerin ellerinde toplanacağını da belirleyen bir ağırlığa sahipti. Bu bürokratik mekanizma için savaş zengini yaratmak, kamu mallarını yağmalamak o kadar olağan bir işti ki, sıkıyönetim mahkemesi üyeleri kısa görev dönüşünde yanlarında bavullarla servetler taşıyorken bu kimse için yadırganacak bir olay sayılmıyordu. Öte yandan komisyonculuk

en revaçta meslekti.[42] Bürokrat burjuvaziyi oluşturan kesimler savaş yıllarında ve daha sonra hâkim sınıfların genel çıkarlarının takipçisi olmuştur. Bir nevi hâkim sınıfların lideri konumunda bulunmuştur. Bu esas komprador burjuvazinin zayıflığından kaynaklıydı veya komprador burjuvazi Rum, Ermeni ve Yahudi sermayesine bürokrasinin kontrolünde el koymuştur. Bununla birlikte toprak ağaları da topraklara bürokrat burjuvazinin kollaması ve koruması altında el koymuştur. Dolayısı ile hâkim sınıfların bir anlamı ile komprador bürokrat burjuvaziye diyet borcu vardır. Ayrıca Türk devletinde bürokrat burjuvazinin ve askeri bürokratların güçlü bir yere sahip olmalarının tarihsel arka planında bu gerçeklik vardır.

Ama asıl olarak devlet 1912-1925 yılları arasında Ermeni ve Rum nüfusun elinden aldığı sermayeyi ve ticari alanı kontrol edebildiği için burjuva sınıflar için çok güçlü bir sermaye kaynağı haline gelmiştir. Yani yalnızca "Türkleştirilmiş sermayenin" dağıtımından bahsetmiyoruz burada. Tıpkı II. Mahmud'un beratlı tüccarlarında olduğu gibi sanayi ve ticari alanda çıkarılan teşvik yasaları, ithalat ve ihracat tahsisleri ve Milli Korunma Kanunu gibi özel kanunlarla sermaye birikim kanallarının kavşak noktasına bürokrat burjuvazi kurulmuştu, devlet üzerinden bu kanallara sızma olanakları artmıştı. Buna ek olarak, toprağın dağıtılması, ürünlerin vergilendirilmesi ve fiyatlandırılması noktasında devlet politikalarıyla oynanarak hangi toprak sahiplerinin ve tefecilerin kalkındırılacağını belirlemek mümkün oluyordu. Yine sanayi alanında işçilerin ücret ve çalışma koşullarının; sermayenin emek üzerin-

42) Konuyla ilgili olarak M. Kemal'in "prens"lerinden Falih Rıfkı Atay'a kulak verelim.

"İttihat ve Terakkici devrindeki nüfuz kazançlarına hasret çeken veya Kuvvayi Milliyenin çetecilik günlerinde vurgun ve yağma şevki tutmuş olanlar, Gazi'nin yanında ve mecliste idi. Birçoklarının inkılâbı umurlarında bile olmadığını biliyordu. Milletvekilliği de, boğaz tokluğu geçime yeter yetmez maaşlı bir vazifedir. İşleri yalnız idealist tarafından görenler yani bir Batı Türkiye'sinin ve bu Türkiye için de yeni bir topluluğun kuruluş savaşına katılmanın şevki yanında her şeyi unutuyorlardı. Bu heyecanı duymayanların hatırladıkları tek şey nüfuzlarını satmaktan ibaretti. Para kazanmak için tek sermayeleri nüfuzları idi.

deki sömürü yoğunluğunu belirlemekte etkin güç bürokrasi olarak öne çıkıyordu. 1929 Büyük Buhranı yaklaşırken emperyalist sermayenin kendi topraklarında kabuğuna çekilme eğiliminin başlaması ve dünya genelinde alınan devletçi ve korunmacı önlemler TC devletinin bu özelliklerini daha da pekiştirmişti.

Burada bir bütün olarak kuruluş dönemi ve takip eden yıllardaki TC'nin politik ekonomik durumunun irdelenmesine girmeyeceğiz. Ancak konumuzu daha yakından ilgilendirdiği boyutuyla birkaç noktaya değinmekte fayda var. Zira bunlar, devletin biçimlenme sürecinde önemli yere sahiptir. TC devleti daha kuruluş özellikleri itibariyle siyasette izlediği mutlak iktidar olma çizgisini ekonomik yaşamın içine de belirgin biçimde uzatmıştır. Ekonomik yaşamın her alanında kontrolü ve müdahale araçlarını elinde tutmaya önem vermiştir. Hatta çoğu ekonomist açıdan bu kontrol ve müdahalecilik "devlet eliyle yerli burjuvazinin üretilmesi" olarak tanımlanır, algılanır. Bu saptama elbette yanlıştır; içinde, devletin niteliği ve misyonuna dair yanlış bir vurguyu da taşıdığını ifade etmek gerekiyor. TC devletinin İttihatçı ideolojisinin ekonomik gerekçelendirilmesinde yerli zümre yaratma ve ekonomik–ticari pazara bu zümrenin hâkimiyetini kılmak ihtiyacı zaten vardır. Fakat devlet, sermayeden ya da yaratmaya çalıştığı kapitalist sınıftan bağımsız özerk bir yerde, bir kapitalist üretme fabrikası da değildir. Bizzat burjuva ve toprak ağaları sınıfının mecliste ve diğer bürokratik mekanizmaların etkin noktalarında yer aldıkları görülüyor. Yani önemli oranda kapitalistin ve toprak ağasının ekonomik varlık koşulları ile bürokrasinin varlık koşulları birbirini besleyecek, birbirine destek olacak biçimde yan yana gelmiştir ve sonuçta burada bir üretilmeden değil üreme olgusundan bahsetmek gerekiyor. Yani devlete hâkim bürokrat burjuva sınıfının bir kısmı aynı zamanda ya sanayi ve ticaret sermayesinin ya büyük toprakların da sahibi oluyordu ya da kendisini tümden bu sınıflara dönüştürüyordu. Devletin yarı-kapitalist yarı feodal sosyo-ekonomisinin doğasına uygun olarak bu sınıfların güçlenmesine de dönüşmesine elverişli hale geliyordu.

Diğer taraftan Kurtuluş Savaşı döneminde bu savaşın doğrudan içinde olmamış olan ve Osmanlı rejiminden beri varlığını sürdüren,

Kemalist İttihatçılardan görece bağımsız olan belli bir tüccar zümresi vardı. Bu kesimlerin İttihatçı devlet içinde –çevresinde yeni "türedi" burjuvalardan daha güçlü sermayeleri ve ticari deneyimleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu eski tüccar zümresinin amacının Ermeni ve Rumlardan boşalan ticaret alanını doldurmak olduğundan daha önce bahsetmiştik. Bu zümre, amaçlarına uygun olarak daha savaş sona ermeden, İstanbul işgali sürerken bir İktisat Kongresi etrafında örgütlenmeye çalışıyordu. Fakat savaşın, emperyalistlerle "pazarlığın" gidişatının İttihatçı bürokrat sınıfla çıkar ortaklığından geçtiğini derhal kavradılar. Zira İttihatçıların beklentisi de bu kendinden güçlü-deneyimli tüccar zümresiyle ortak bir zeminde bulaşabilmekti. Refet Paşa'yı İstanbul'a bu amaçla gönderdiler ve bu tüccarların "Milli Türk Ticaret Birliği (MTTB)"[43] adıyla örgütlenmesini sağladılar. İzmir İktisat Kongresi'ni de MTTB yönlendirmişti.

Sonuçta görülüyor ki devlet, zenginleşmenin ve sermaye birikim kaynaklarına, olanaklarına konabilecek önemli bir aracıyla, sermayesini sınıflarının doğrudan emri altında olan edilgen bir yapı da arz etmiyordu. Çünkü bu kaynakların bir kısmını asker-sivil bürokrat burjuvalarla paylaşmak zorundaydı. Devlet tüm ticaret ve sanayi kollarını ele geçirme kapasitesinde ve niyetinde olmadığı gibi devletten görece bağımsız sermaye sınıflarının devleti hepten ele geçirip yönlendirmeye gücü yoktu. İşte karşılıklı bu zaaflar iki kesimi de "milli" bir ortak uzlaşıya itiyordu. Buna rağmen bu iki kesim hiçbir zaman iç içe, yekpare bir birleşme içinde olmadı. Zaman

43) MTTB'nin kuruluş amacını, bu birliğin önde gelen örgütleyicilerinden İttihatçı Ahmet Hamdi Başar da açıklıyordu. MTTB gerek ithalat ve ihracat ticaretinde ve gerekse toptancı ve yarı toptancı ticarette Türk ticaretinin hâkim olmasını amaç edinmişti. Bu iş için mutlaka devletin yardımcı ve enerjik müdahalesi lazımdı. Biz... Namemize açıkça koyduğumuz gibi devletin Türk tüccarı arasında şirketler, tröstler, konsorsiyumlar kurmalarını sağlayarak onlara ithalat ve ihracat işlerinde bazı imtiyazlar tanınmasını istiyorduk. Liberal bir görüş ve serbest rekabet şartları içinde ticaretin millileştirilmesi, iktisadi hâkimiyetin Türk milletinin eline geçmesinin imkânı olmadığı için başlangıç döneminde de devlet gücüne dayanan bir müdahalenin zorunlu olduğuna inanmaktaydık." (Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, 1.Cilt, Tekin Yayınları, s. 330-331)

zaman çıkar ortaklıkları, zaman zaman çatışma noktaları öne çıktı. 1960'larla beraber başlayan askeri darbeler bir yanıyla bu çıkar ve çatışma noktalarının yeniden dizayn edilmesini de hedefliyordu. CHP, 1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti kliğine koltuğunu terk etmek zorunda kaldı. Böylelikle varlığını, hâkimiyetini devlet olmaktan ileri gelen geleneksel koşullara borçlu olan bürokrat kesimi esasta ordu temsil eder hale geldi. Ordu o vakte kadar "yasama gücü"ne tabiydi ve CHP'den bağımsız politik varlık gösterebilecek nitelik ve hazırlıkta değildi. Ama değişen dünya ve ülke şartları orduyu buna hazır hale getirdi. 1945'lerle birlikte CHP'ye bağlı olan ordu en üst kurmayları ile halinden memnun olmayan ve bu yüzden Demokrat Parti'ye (DP) yönelen orta-üst düzey kurmaylıklar arasındaki bölünmeye zamanla birbiriyle ilişkili ve birbiriyle paralel ya da bağımsız örgütlenen başarılı olmayan cunta şefleri eklenmeye başladı. 1960 darbesine giden sürecin önü böylelikle açılmış oldu. Ancak burada altını çizeceğimiz konu şudur: Ordunun askeri darbeler yoluyla belirli dönemlerde iktidar koltuğuna oturmuş olması, ordunun bağımsız-politik özne konumuna yükselmeyi hedeflediği anlamına gelmeyecekti. Ordu iktidar payını, anayasa-yasa ve kurumlarda yerleşik hale getirmeyi kalıcılaştırmayı önemseyecekti. Ordunun bu desteklerle yolu açılıp meşruiyet sağlanmadan kendi başına iktidar merdivenlerini tırmanması sağlanmıştı. Zaten bu eğilimde olanlar ya da bu destek ve meşruiyeti yeterince sağlam olmayan cuntalar yarı yolda başarısızlığa uğramıştır.[44] Fakat askeri

44) Eski MİT'çi gazeteci Avni Özgürel'in TSK'daki "1950 tasfiyesine" ilişkin aktarımı bu başarısızlıklara bir örnek niteliğinde: "... Silahlı kuvvetler bünyesinde 'tasfiye' olarak nitelendirilebilecek ilk siyasi karar demokrat Parti'nin 1950'de seçimleri kazanıp iktidarı devralmasından hemen sonra alındı. General Hakkı Akoğuz, Salih Omurdak ve Kazım Orbay gibi generallerin de bulunduğu komuta kademesi emekli edildi. 15 general ve 150 albaya birkaç ay içinde emekli edilmek üzere" görevden el çektirildi. Gerekçe Demokrat Parti'nin seçimleri kazandığının belli olmasından sonra ordunun ihtilal kararı alması ancak İsmet İnönü'nün bu hareketi engellediğinin öğrenilmesiydi. İnönü'nün 'hayır' cevabıyla darbenin akim kalması üzerine Org. Nafiz Gürman'ın Demokrat Parti Genel Merkezi'ne gidip Celal Bayar'a 'Ordunun seçim sonuçlarına saygılı' olduğunu söylemesi komuta katını emeklilikten kurtaramamıştı." (08.08.2010, Radikal)

darbeler tüm bu bölünmüşlüğün, cuntalaşmanın ortasında bürokrat burjuva sınıfının kendi iç hesaplaşmalarını da barındırırken perde arkasında yaşanan asıl önemli kapışma bu "devlet sınıfı" rejiminin kuruluşundan beri özerk varlığını sürdüren sermaye sınıfları arasında yaşanmıştır. Çünkü bu iki sınıf arasındaki –yukarıda irdelediğimiz- uzlaşma ilişkisi, birinin diğeri aleyhine çıkarını büyütme mücadelesinin de kaynağını oluşturuyordu. Darbeler, bu mücadelelerin zirve noktasını oluşturdu. Elbette darbeler esasta emperyalizmin bölge politikaları ekseninde halka karşı yapılmıştır ama aynı zamanda hâkim sınıflar arası yeniden güç paylaşımını da içermiştir.

1920'den 1945'e kadar olan süreç ekonomik-politik ve askeri olarak iyi değerlendirilmek zorundadır. Bu süreçte, genel ve dış görünüşe göre söylersek ordu politikadan "uzak" tutulmuştur. Mustafa Kemal ve onun etrafındaki kadrolar yeni devleti kurarken başta halk muhalefeti olmak üzere kendine muhalif her kesimi kanla bastırıp yok etmiştir. M. Kemal, bunun için ordunun başındaki kadroları hep korumuştur. Bu konuda tarihçi Cemil Koçak'ın şu tespiti anlamlıdır: *"[Atatürk] kendinden başka kimseye güvenmiyordu. Ordunun ne kadar hızlı taraf değiştireceğini tecrübesiyle biliyordu. Bu yüzden de orduyu elinde tutmak için ordunun tepesindeki kadroyu aynen muhafaza ediyordu, değiştirmiyordu. Dolayısıyla 1945'e kadarki dönemde hiçbir komutan ilerde Genel Kurmay Başkanı olacağı hayalini kuramazdı. Büyük ihtimalle bu durum ordunun içinde rahatsızlık yaratmıştır. Bir gün arşivler açıldığından bunlar açığa çıkar... 1945'te ne zamanki tek parti rejimi değişti ve çok partili siyaset yeniden başladı, ordu da birden bire kendi içinde yeniden kırıldı. Yüksek rütbeli subaylar genellikle Halk Partisi ve İnönü'ye bağlı kalırken düşük rütbeli subaylar Demokrat Parti'ye sempati duydular".* (11 Kasım 2009, Taraf Gazetesi)

Bundan sonra ikinci büyük tasfiye 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra ABD-NATO kararı doğrultusunda yapılacaktı. Tabii bu arada her tasfiyenin yeniden yapılandırma projesinin bir parçası olarak ele alındığının da altını çizmek gerekiyor.

Elbette bu tespit bazı doğrulara işaret ederken bazı konularda da yüzeyseldir. M. Kemal'in güvensiz birisi olduğu doğrudur. Ama nasıl ki, İTC'de Talat-Enver-Cemal'den oluşan üçlü var ise M. Kemal'in baskın önderliğinde de M. Kemal-İ. İnönü- F. Çakmak ve hatta Celal Bayar'ı da bunlara dâhil edebiliriz, karşı bir dörtlü vardır. Bu bileşende M. Kemal'in otoritesi tartışmasızdı. Bu bileşenin hepsi de ordunun üst rütbelerinde bulunmuş subaylardır. Celal Bayar, İTC üyesi Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurucularından Ege Bölgesi'nde Ermeni ve Rum katliamını organize eden kişilerin başındadır. Ayrıca 1938 Dersim Katliamını da organize eden başbakandır. Yani Celal Bayar'ın sivilliği de böyle eli kanlı bir sivilliktir. 1945'e kadar başta bulunan kadroların hemen hemen hepsi ordu kökenlidir, birkaç görevi birden yapan kadrolardır. Ayrıca kendi içlerinde muhalif olanlar bile kanlı bir şeklide yok edildiği için ordunun içinde bile olsa muhalif olmak düşünülemez. Ayrıca ordunun devlet içinde temel görevi vardır, bu değişmezdir. Nasıl ki konjonktürel süreçten dolayı, askeri faşist diktatörlüğün tek parti rejimi, faşist diktatörlüğün çok partili rejimi ile yer değiştirmekle demokrasi gelmemiş ve hâkim sınıfların durumu değişmemişse, ordunun da bir kısmının CHP'yi, bir kısmının DP'yi desteklemesi esasla ilgili önemli bir özellik arz etmemektedir. Ondan sonra ordu içinden cuntaların çıkması, darbelerin yapılması, sanılanın aksine hâkim sınıflardan bağımsız bir durum değildir. Ordu, yalnızca kendine verilen görevi yapmaktadır. Dün komünistleri, Kürtleri, Ermenileri, Rumları ezmek için görevlendirilen orduya şimdi de sermayenin önünü açmak, dolayısı ile halkı baskı altına almak için bir plan konulmakta ve ordu da bunu yerine getirmektedir. Bürokrat burjuvazinin TC'nin kuruluş yıllarında ağırlıklı bir pozisyonunun bulunduğunu ifade etmiştik. Yani gelişmenin belirli bir aşamasında bu komprador bürokrasinin devlet iktidarı ile bütünleştiğini ve devletin iktisadi imkânlarından yararlandığını, devleti, ekonomik güçlenmesinde bir kaldıraç olarak kullandığına işaret etmiştik. Zaten devletin niteliği bu değil midir? Lenin "*Bürokrasi ve sürekli ordu, burjuva toplum gövdesi üzerindeki 'asalak'lar, bu toplumu bölen iç çelişkilerin*

doğurduğu, ama onun can alıcı gözeneklerini 'tıkayan' asalaklardır." (Devlet ve İhtilal, s. 38) dememiş miydi? Yine Engels ordunun bir kamu gücü olarak çıkması sonrası gelişmeyi anlatırken, "*... daha çok sınıf savaşımları ve fetih rekabetinin kamu gücünü, bütün toplumu, hatta devleti yıkmakla tehdit edecek derecede artırmış bulunduğu*"nu söylememiş miydi? Evet, ustalar bunları söylemişti.

Türk devletinin ve ordusunun gelişimi incelendiğinde bu tespitlerin doğruluğu çıplak bir şekilde görünmektedir. 1945 yılına kadar bürokrasi ve askeri kadrolardan gelme, hatta uzun süre cumhurbaşkanından başbakanına, bakanlarına ve milletvekillerine kadar tüm yetkililerin aynı zamanda orduda görevli oldukları, askeri üniformaları çıkarmadıkları bilinmektedir. Dolayısı ile o koşullarda bürokrasinin sivil ve askeri olarak ayrıldığını da söyleyemeyiz. 1945, bu konuda, ayrışmanın dünyadaki konjonktürel gelişmelerden kaynaklı zorunlu değişimi dönüşümü ifade eder. Yani bürokrat burjuvazinin salt askeri bürokrasiden oluştuğunu sanmanın yanlışlığını ve her zaman askeri bürokrasinin ön planda "görünür" olacağını sanmanın yanlışlığını da söylemeliyiz. İçteki ve dıştaki gelişmelere bağlı olarak askeri bürokrasi, ordu görünür olabileceği gibi perde arkasına çekilip "görünmez" de olabilir. Bunu tamamen koşullar belirler. Ordu, 1945'e kadar toplum hayatında unutulmayacak şekilde kanlı bir görünüm içinde olmuştur.

1920-1945 sürecinin Milli Şef dönemi de incelenmelidir. 11 Kasım 1938'den 22 Mayıs 1950'ye kadar İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olarak kaldı. M. Kemal öldükten sonra Celal Bayar başbakandı. İsmet İnönü istifa etmişti. Ölüm sonrası İnönü, Bayar ve F. Çakmak hemen toplandılar. Kimi kaynaklara göre Bayar'ın cumhurbaşkanı olması beklenirken ordunun bastırması sonucu İnönü'nün cumhurbaşkanı olduğu söylenir. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olduğu süreçte dokuz tane CHP hükümeti görev almıştır. (Aktaran Modern Türkiye'nin Doğuşu)

Türk devletinin kuruluşundan günümüze geleneksel bir söylem hep olagelmiştir. Bu söylem, "hassas süreç, hassas süreçten

geçiyoruz" diye ifadesini bulmaktadır. Ama 1939-1945 arası, dünyadaki gelişmelerden kaynaklı hassas bir aralıktır, TC'nin söylemiyle hassas bir süreç, yerinde bir tespittir. Çünkü "*1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgali ile başlayan ve 8 Mayıs 1945 gece yarısı Avrupa'daki bölümü resmen sona eren*" 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı, "*6 yıl boyunca Avrupa başta olmak üzere dünyanın beş kıtasında yaşamı muazzam etkilemiştir.*" (Türk Dış Politikası, Cilt 1, Baskın Oran, İletişim Yayınları) İçerde Kürt katliamlarının sonuncusu olan Dersim Katliamı'nın dumanı daha tüterken, dünyadaki bu gelişme Dersim özgülündeki savaş halini ülke geneline yaymaya vesile olmuştur. Bu durum, Türk hâkim sınıflarını tekrar bir işgal ve gerçek anlamda bir savaşa girmek noktasında korkutmuş olsa da diğer taraftan bu koşulların yaratmış olduğu durumdu. Hıristiyan ve Yahudi burjuvazisinin elindeki sermayenin Türkleştirilmesi ve halkın elinde ne var ne yok her şeyi açık bir şekilde gasp etmeye olanak tanıdığı için bu korku görünürde kalmış ama bu yeni durumun yarattığı koşullarda sömürü ve gaspı yine askeri zorla hayata geçirmiştir Türk hâkim sınıfları.

Türkler savaşa katılmamıştır ama savaşta taraf olmuştur. Başta kendisini kapitalist kampta konumlandırdığı için Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin hep karşısında olmuştur. Diğer yandan geleneksel denilebilecek denge veya başka bir anlamda kendi halkını ve ordusunu pazarlama politikası bu dönemde "parlak" bir şekilde uygulanmıştır. Bu süreçte Türk ordusunun oldukça geri bir donanıma sahip olduğunu, örgütlenmesinin ciddi problemler yaşadığını söyleyebiliriz. Özetle emperyalist ülkelerle ve Kızıl Ordu'yla savaşacak bir ordusu yoktur. Kırık dökük silahlarının olduğu ve iaşesini bile zor temin ettiği bilinmektedir. Askeri gelişmeleri takip edip orduyu buna hazırlayacak kapasiteye de sahip değildir. Bir bütün var olan askeri kadroların böyle bir özelliğinin olmadığı da söylenebilir. Çünkü ordunun tecrübeli kadrolarının bir kısmı direkt devlet yönetimine geçmiş, bir kısmı M. Kemal'e muhalif olduğu için tasfiye edilmiştir. Var olan durumu Türk hâkim sınıf yöneticileri de nesnele yakın tahlil etmektedir.

Yani hangi safta olursa olsun savaşa katılmanın kendileri için yıkım olacağı bilinmektedir. Ama bu hiçbir zaman tarafsız kalınacağı veya kalındığı anlamına da gelmez.

Dünyadaki savaş ortamı savaşa katılan katılmayan, taraf olan olmayan tüm ülkeleri etkilemiştir. Savaşın cereyan ettiği coğrafyaya yakın olan ülkeleri daha fazla etkilemiştir. Savaşlar genelde bir yıkımdır. Üretimin durmasına sebep olur, var olan birikimi yok eder. Ama savaşa katılmayan bazı kapitalist ülkelerde üretimin gelişmesine de neden olabilir. 1. ve II. EPS'de Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinin büyümesi buna örnektir. Savaşa katılmadığı halde ekonomisinin çöktüğü ülkelerin başında da Türkiye gelir.

II. EPS ilk başta 1. Paylaşım Savaşı'nın devamı gibi gelişmiştir. I. EPS sonrası imzalanan anlaşmaların yenilenlere yüklediği yükümlülükler çok ağırdı. Diğer yandan 1929'da yaşanan kapitalizmin krizi kapitalist-emperyalist ülkelerde krizi açık faşist diktatörlüklerle aşma eğilimini güçlendirmiştir. Bu süreçte finans kapitalin en gerici sınıfları iktidara gelmiştir. I. EPS'de pazarlarını kaybeden emperyalist ülkeler yeni pazarlar aramaya başlamıştır. Yani pazardan pay kapma yarışı daha da kızışmıştır. 1. Paylaşım Savaşı sonrası, SSCB'nin ortaya çıkması emperyalist ülkeler açısından ciddi bir pazarın da kaybedilmesi anlamına geliyordu. Öte taraftan Çin'de gelişen komünistlerin de Çin'e bağımsızlığını kazandırmada emin adımlarla yürümesi emperyalizmi ürkütmekte ve buraya müdahale etmeye zorlamaktaydı. Diğer yandan emperyalist ülkeler kendi pazarına hâkim olmak için çeşitli tedbirler almaktaydı. Bu ulusal pazarına hâkim olma düşüncesi de milliyetçiliği geliştirmekteydi. Yani kapitalizmin aşırı kâr hırsı dünyayı bir savaşa daha götürdü. Bizim için önemli olan II. EPS'nin sonunda dünyada olan değişimlerdir. Bu değişimlerin içinde Türkiye'nin aldığı konumdur. Ve bu savaş döneminde Türk hâkim sınıflarının izlemiş oldukları politikalardır.

Türk devleti, kuruluş yıllarından itibaren içinden çıkıp geldiği topluma karşı bir yabancılaşma içinde olmuş, ondan farklılaşmış, onu kanla baskı altına alan bir yapıda olmuştur. Bunda temel ar-

güman, milliyetçilik olmuştur. Sözde kanla zapturapt altına alınan halka karşı yapılanlar halkın çıkarı içindir! Hâkim sınıflar bunu yapmak zorundadır, yoksa Türk devleti tehlikededir! Söylem budur. Ne var ki, halkı ideolojik tahakküm altına almak için uydurulan bu söylemler başarılı olmuştur. Kapitalizmin genel bir mantığı vardır, her fırsatı kullanıp kâr elde etmek. Türk hâkim sınıfları sermaye birikimi oluşturmak ve halkı süngüyle, copla, dipçikle, kanla bastırmak için en ufak fırsatı bile kaçırmamıştır. İşte 1939-1945 arası yıllar bu duruma tipik örnektir. Türk devletinin kadroları 1900'lü yıllardan 1920'lere kadar imparatorluğun en karışık yılları içinde, her türlü entrikanın, katliam yapmanın, ulusları yok etme pratiğinin içinde pişmiştir. Bunlardan birisi de İsmet İnönü'dür. II. EPS'nin başlamasıyla birlikte öncelikle ülke içinde bazı düzenlemeler yapılmıştır. 1 milyona yakın çalışabilir aktif nüfus, askere alınmıştır. Yani baştan bu üretici gücün önemli bir bölümünün atıl kalması anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra, 1938'de çıkarılmış olan TMO Kanunu, 1940'ta çıkarılmış olan Milli Koruma Kanunu tam anlamı ile halkın elinde ne var ne yok gasp etme niteliğindedir.

"*Milli Koruma Kanunu, bürokrasiye olağanüstü savaş ekonomisi yürütme yetkisi veren önlemler getiriyordu. Üretilecek mal miktarı hükümetçe saptanabilecek, devlet fabrikalara ve madenlere el koyabilecek, üretim ve dağıtımı sağlayabilecek, bütün fiyatları denetleyebilecek, sıkıyönetim ilan edip mülk zapt edilebilecekti.*" (D. Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, s. 221) "*Oysa da bu hükümlerin yerine yasanın özel girişime yardımcı olan hükümlerinin (kredi vermek, mallarını satın almak, kârı garantilemek vb.) ve dar gelirlilerin haklarını kısıtlayan hükümlerin (zorla çalıştırma, işçilerin işlerinden ayrılması yasağı, tatil günlerinin ve sabit çalışma saatlerinin kaldırılması vb.) egemen olduğu görüldü. Tarım alanında ise yasa, ekilen her kırk dönüm arazi için 1 çift öküzü milli müdafaa yükümlülüğü dışında bırakmaktaydı. Yani arazisi 40 dönümden az olan köylü, çift hayvanlarını devlete vermek zorundaydı.*" (Türk Dış Politikası, B. Oran-Cilt 1 s. 389, İletişim Yayınları) Köylünün büyük çoğunluğunun toprağı 40 dö-

nümden azdı veya topraksızdı. Bundan dolayı bu yasayla birlikte halkın elinde ne var ne yok alınmış, gasp edilmiştir. O dönemde köylülerin çoğu mal sayım memurlarından kurtulmak için hayvanları ile dağlara kaçmıştır.

Sözde TMO Kanunu da çiftçiyi korumak için çıkarılmıştır. Ama burada bahsedilen çiftçi toprak ağalarıdır. Esas amacı kamu tüketimi için zor alımla ürün biriktirmedir. Ne var ki bu zor alım belirlenmiş ürünlerde, belirlenmiş miktarda üretim için uygulanacaktır. Belirli miktardan fazla üretilen ürün için satış ve fiyat serbesttir. Buradan anlaşıldığı gibi küçük üretici olan köylünün mallarına el konurken, toprak ağalarının ürünlerine dokunulmadığı gibi karaborsa yoluyla toprak ağalarının zengin edilmesi politikasını benimsemiştir devlet. Bir tarafta işçiler zorla ve istenilen yerde çalıştırılmış ve istenilen firmaya kredi verildiği gibi, fabrikalarda üretilen ürünleri de direkt devlet almıştır. Yani rehber aldıkları Prusyalı General Gortz'un ordulaşmış milleti yaratma projesine yönelmişlerdir. İşçiler için zorla çalışma, işten ayrılamama, tatil günlerinin ve sabit çalışma günlerinin kaldırılması, köylüler için ise ürettiği ürünlere bir kısmına parasız, bir kısmına ise piyasa fiyatının çok altında zorla el konması ülkenin toplama kampına dönüşmesi anlamına gelmektedir. Ama bu toplama kampı olma durumu işçiler, köylüler ve emekçi halk içindir. Toprak ağaları, komprador burjuvazi ve bürokrat burjuvazi için ise tam bir cennettir. 1938-1945 aralığı sermaye biriktirmek için tam bir fırsat olmuştur. Elbette üretici nüfusun büyük bir bölümü askere alındığı için hem sanayi üretimi ve hem de özellikle tarımsal üretim ciddi anlamda düşmüştür. Ama sermaye sahiplerinin ve toprak ağalarının kârı düşmemiş hatta önemli oranda artmıştır. Geniş halk kesimi fukaralaşıp yiyecek bulamazken, ekmek karneyle dağıtılırken sermaye kesimi ile toprak ağaları büyük sermaye birikimi sağlamıştır. Bu süreçte oluşan tepki karşısında İnönü uygulanan politikayı "*...ama çocuğunuzu babasız bırakmadım*" diye yüzsüzce savunacaktır. Bu dönemdeki ekonomik gelişmeleri başlı başına incelemek konumuz olmadığı için temel özelliğine, işçi ve köylü düşmanı özelliğine değinip geçiyoruz.

Bütün bu Milli Koruma Kanunu ve TMO kanunu askerin dipçiği ile hayata geçirilmiştir. Savaş ortamının yarattığı atmosferde bu gaspla birlikte milliyetçilik ve vatan savunması için bunların gerekliliği düşüncesi pompalanmıştır. Yani vatan, komprador burjuvazinin ve toprak ağalarının cüzdanlarıdır, bunların dolması gerekmektedir.

Bu süreçte yine Türk devleti ortaya çıkan fırsatı Hıristiyan ve Yahudi halkın sermayelerine zorla el koymak için kullanmayı ihmal etmemiştir. Türk devletinin öteden beri Rum-Ermeni ve başka uluslardan Hıristiyan halka ve Hıristiyan sermayedarlara karşı düşmanlığı bilinmektedir. Hatta bu kapsamda alınan gizli kararlar vardır. 11 Kasım 1942'de Varlık Vergisi Kanunu'nu çıkarmıştır. Sözde bu kanun, vurguncu ticaret burjuvazisini vergilendirmek için getirilmiştir. Varlık Vergisi sözde; "*1) Devlete kaynak bulmak; 2) Piyasadan para çekip enflasyonu frenlemek; 3) Özellikle azınlıklardan oluşan karaborsacıların ve stokçuların aşırı kârını ağır vergiler ve zorunlu borç almalarla emmek için çıkarılmış bir servet vergisidir.*" (age, B. Oran, s. 392) Elbette bu gerekçelerin hepsi bu yasanın ırkçı yüzünü gizlemek için söylenmektedir. "*Vergilendirilmemiş olan büyük gelir ve servet üzerinden bir defaya mahsus olarak takdiren alınan, itirazı temyizi yoktur, 15 gün içinde terh edilir(belirlenir), 15 gün içinde tahsile gidilir; bu süre yüksek bir faiz uygulanarak 15 gün daha uzatılabilir. Vergilerini 30 gün içinde ödemeyen yükümlüler tutuklanabilir, çalışma kamplarına gönderilebilir, buradan alacaklarının yarısı borçlarına mahsup edilir, hiçbir dava hakkı tanımaksızın mülkleri haciz konup satılabilir.*" (age, B. Oran, s. 392) Uygulama tamamen Müslüman olmayan halk üzerinde oldu. "*Vergilerini ödemeyenlerden, tümü gayrimüslim ve Musevi olmak üzere, 1400 yükümlü Aşkale (Erzurum) çalışma kampına taş kırmaya gönderildi. Bunun üzerine ödeme süresini kaçırma korkusuna kapılan yükümlüler, taşınmaz fiyatlarının hızla düştüğü bir ortamda işyerlerini, evlerini hatta şahsi eşyalarını sattılar. Alıcıları, savaş içinde sermaye birikimi yapmış Müslüman tüccar ve Anadolu eşrafı oldu.*" (age, B. Oran, s. 392)

Varlık Vergisi Kanunu din ayrımı yapan ve ırkçı bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır. Gayrimüslimleri ekonomik hayattan tasfiye etme operasyonudur, "sermayenin millileştirilmesi" operasyonudur. Türk ve Müslüman olan burjuvazinin yok pahasına sermaye edinme süreci olmuştur. Gayrimüslim ticaret erbabının yerini Türk ve Müslüman olan Anadolu toprak ağaları ve tüccarlar almıştır. Varlık Vergisi savaş bitmeye yaklaşırken Mart 1944'te kaldırılmıştır. Savaş ortamında çeteci bir gasp mantığı işletilmiştir. Bu süreçte bir kez daha görülmüştür ki, Türk devleti başta işçi sınıfı ve köylülük olmak üzere bütün emekçi halk ile Türk olmayan ulus ve milletlere azılı bir düşmandır.

Emperyalist ülkelerle ekonomik ilişkilerine bakmak bu süreci anlamamıza yardımcı olacaktır. Kimilerinin dediği gibi TC, 1945 Truman doktrini ve Marshall yardımı sonrası mı emperyalizmle ilişkiye geçmiş, yarı-sömürge olmuş, yoksa daha baştan bu ilişki içinde mi doğmuştur? Emperyalizmle ilişkisinin niteliği nedir?

1923-1931 İhracat-İthalat Tablosu

Yıl	Dışalım (İthalat)	Dışsatım (İhracat)	Fark (Milyon TL)
1923	145	85	- 60
1924	194	159	- 35
1925	242	192	- 50
1926	235	187	- 48
1927	211	158	- 53
1928	224	174	- 50
1929	256	155	- 101
1930	148	152	+ 4
1931	126.6	127.2	+ 0.6

(Aktaran Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması, M. Tunçay, s. 205, Tarih Vakfı Yurt Yayınları)

Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak 1945'e kadar emperyalistlerin ekonomik yaşamdaki yeri, esasta Osmanlı'ya oranla bir değişime uğramamıştır. 1929 dünya kapitalizminin krizi ve II. EPS'nin yarattığı etkilerle kısmen değişimin olduğunu görürüz. Bu da emperyalist sermayenin kendi can derdine düşmesinden kay-

naklı kısmi ve göreceli sermaye ihracında ve meta ihracında yavaşlama şeklinde olmuştur.

1929'da ve 1939 sonrası da dış ticaretin esas yapısı değişmemiştir. Türk ekonomisi yarı-sömürge yarı-feodal yapı içinde kalmıştır. Dış ticarette, tamamen olmasa da büyük oranda gayrı-müslim tüccarların yerini Türkler almıştır.

1923 yılında Türkiye'de 13 yabancı banka bulunuyordu. Bunların üçü 19. yüzyılın ikinci yarısında, üçü II. Meşrutiyet'ten hemen önce ve sonrasında, yedisiyse Kurtuluş Savaşı diye tanımlanan yıllarda kurulmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan yeni yabancı sermaye yatırımları göreceli olarak düşük gözükmektedir. Fakat "*Türkiye'de iş gören doğrudan doğruya yabancı şirketler ile Türk anonim şirketlerinden yabancı katılımlı olanları çok daha geniş bir etkinliğe işaret etmektedir.*" (age, s. 203) Demek ki kurulan şirketlerin büyük çoğunluğunda yabancı sermayenin etkinliği vardır. Diğer yandan acaba bu şirketlerin diğer ortakları kimlerdi diye bir soru akla gelebilir. 1923 yılında kurulan Türkiye İthalat ve İhracat Anonim Şirketi'nin gazetelere verdiği bir ilan sömürü işbirliğinin mekanizmasını çok güzel ortaya koymaktadır:

"*Şirketimizin kurucuları içerisinde 115 değil, daha fazla mebus vardır. Fakat hepsi de şirketlerden ürkmüş olan halkımıza rehber olabilmek gayesi ile iştiraki kabul etmişlerdir...*

Hissedarlarımızın büyük bir kısmı kahraman ordumuzun binbaşı ya da daha yüksek subaylarından ibarettir." (Yalçın Küçük'ten aktaran Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği, Haluk Gerger, Belge Yayınları, s. 13)

Bu ilan durumu tam anlamı ile ortaya koymaktadır, yabancı sermaye-yasama meclisi üyeleri ve ordu mensupları el ele! Devlete niteliğini veren de bu ilişkidir. Meclisten çıkan yasaların kim için çıktığı ve "kahraman ordunun" subaylarının kahramanlıklarının askeri alandan çok başka alandaki maharetlerinden kaynaklandığı ortadadır. Tabii ki işin kaymağını esas sermaye sahibi emperyalizm almaktadır. Bu noktaya kısaca değindikten sonra tekrar yabancı sermayenin durumuna dönebiliriz.

Yabancı Sermayenin Yıllara Göre Durumu

1926: 6.5 Milyon TL

1927: 5.3 Milyon TL

1928: 8 Milyon TL

1929: 12 Milyon TL (Aktaran Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması, M. Tunçay, s. 203)

1924 yılında Türkiye'de yabancı sermaye toplamının yarıya yakını Alman, dörtte birinden çoğu Fransız, altıda biri İngiliz'di. ABD'nin ise yüzde 2'den azdı. 63.5 Milyon Sterlin sermaye toplamı olan 94 yabancı şirketten 7 tanesi demiryollarında, 6'sı madencilikte, 23'ü bankacılıkta, 12'si endüstride işliyordu, 35'i ticari nitelikteydi, 11'i belediye imtiyazları kullanıyordu. (age, s. 206)

İşte bağımsız ekonomi olarak sunulmaya çalışılan ekonominin emperyalizm ilişkisi. Bazı kesimler TC'nin yarı-sömürgeleşmesinin 1945 Marshall yardımı sonrası başladığını iddia ederler, hatta ABD emperyalizminin girişi ile emperyalizm ile sömürge ilişkisi veya onların deyimi ile yeni-sömürge ilişkisinin başladığını iddia ederler ama gerçeklik hiç de öyle değildir.

"Sorumlu yöneticiler borç karşılığı imtiyaz vermeyiz diye konuşurken, gerçekte bir İsveç-Amerikan firmasından 10 milyon altın dolar ödünç alınması karşılığında, kibrit ve benzeri tutuşturucular tekeli verildiğini yazmaktadır. 15 Haziran 1930 tarih... Sayılı yasayla onaylanan sözleşmeye göre Amerikan-Türk yatırım şirketi, bu imtiyaz karşılığında Türk hükümetine yüzde 6,5 faizle ve 25 yıl vadeyle bu miktarda borç vermeyi yükümlenmiştir." (age, s. 208) Unutmayalım ki bu dönem (1925-1930 yılları) dışarıdan alınan tek devlet borcunun bu olması da anlamlıdır. Daha anlamlı olması için 1919-1922 yılları arası ABD-Türkiye ticari ilişkilerinin rakamsal verilerine bakalım.

Yıllar	Dışalım	Dışsatım	Toplam ticaret (Milyon Dolar)
1919	25.2	37	62.2
1920	42.2	39.7	82
1921	23.9	13.2	37.2
1922	15.9	21.6	37.6

age, s. 206

Bütün bu verilerden sonra şu sonucu çıkarabiliriz. 1919'dan başlayarak (daha önce de benzer bir ilişki mevcuttur, yukarıda değinmiştik) TC 1945 yılına kadar emperyalizmle içli dışlı olmuştur, yarı-sömürge yarı-feodal ekonomik yapı hiçbir zaman tasfiye edilmemiştir. 1929'daki kapitalizmin büyük krizi sonrası emperyalist sermayenin, yarı-sömürgelerden emperyalist ülkelere doğru göreceli bir geri çekilmesi yaşanmıştır. Bunun sonucunda zorunlu olarak devletçilik denen "kapitalist sermaye birikimi" modeli, Türkiye koşulları ve dönemin uluslararası konjonktürü kaynaklı ortaya çıkmış-uygulanmıştır. Bu modelde bir tarafta çok yoğun olmamak üzere yabancı sermaye vardır, diğer tarafta ise *"yarı serf durumundaki köylüler, kapitalizmin doğum dönemlerinde olduğu gibi, aç ve perişan, kentlere göç etmekte, tam bir sefalet içinde emeklerini satmaya çabalamaktadır. İşçiler ise, angarya altında, yoğun biçimde sömürülmekte, köleler gibi, yeni zengin yaratma politikalarına et ve kanlarıyla hizmet ettirilmektedirler. Devletçilik, vergiler, sömürü ve jandarma dayağıyla emekçileri ilkel birikim tarzına mahkûm etmektedir. Sınıf tahakkümü, bütün biçimleriyle dayatılmaktadır."* (Türk Dış Politikası, s. 11-12) Elbette bu dönemin emperyalizmden bağımsız bir ekonomik model izlediğini söyleyenler ya bilgisiz olmalı –ki öyle olduğunu sanmıyoruz– ya da Kemalizm'in hayranıdırlar. Bu sürecin diğer bir özelliği, hatta baskın özelliği askeri niteliğidir, başka bir ifadeyle militarist özelliğidir. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), güvenlik ve istihbarat birimlerinin genişliğini ve yaygınlığını ifade eder ama yalnızca bununla da sınırlı değildir. *"Militarizm, saldırgan ve yıkıcı bir şovenizmi; devletin zor aygıtlarının toplumsal çarkın çevrilmesinde ve işlerinin yürütülmesindeki belirgin rolünü; şiddete devlet katında ve toplumda tanınan meşruiyeti; üstün millete dayalı devlet kavramını; her yana sızmış gizli* ***(aslında oldukça açık-bba)*** *bir ırkçılık ve yabancı düşmanlığını; hoşgörü, paylaşma ve toplumsal dayanışma karşısında özendirilen yaratıcı bencilliği; yaygın saldırganlığı da ifade eder."* (age, s. 19) Bu sürecin özelliği esasen böyle iken bu özelliklerin bugüne kadar sürdüğünü tespit etmek işten bile değildir.

Almanların Polonya'yı, İtalyanların Arnavutluk'u işgali, daha önce Japonya'nın Çin'i işgali ile II. EPS başlamıştır. Bir tarafta İngiltere-Fransa diğer tarafta ise Almanya-İtalya ve Japonya vardır. Savaşın içinde gelişmelere paralel olarak –ABD-SSCB ve bir dizi irili ufaklı ülke savaşa dâhil olmuştur. Savaşı bir bütün tahlil etmeyeceğiz ama konumuzla ilgili bölümlerine değineceğiz. Almanya ve İtalya başta olmak üzere bazı ülkeler I. EPS'de çizilen sınırlara itiraz edip onları kaldırmak ve pazar alanını genişletmek istemektedir. Zamanla gelişmenin bir aşamasında ABD ve kendi topraklarının işgal edilmesi sonrası SSCB de İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşa dâhil olmuştur. Fransa, savaşın başlarında tahmin edilenden de erken Almanlar tarafından işgal edilerek, bir anlamı ile savaş dışı kalmıştır. Türk hâkim sınıfları, daha kuruluş yıllarında Lozan'da kendi safının kapitalist kamp olduğunu beyan etmişti. O süreçte kapitalist devletlerin jandarmalık rolünü İngiltere yapmaktadır. Bir kez daha kapitalizm, yapısal krizini savaşla aşmaya başladığında SSCB daha kuruluş yıllarını yaşamaktadır. Tüm emperyalist saldırılara karşın ayakta kalmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla zorunlu kalmadıkça hiçbir zaman savaş yanlısı değildir. Savaşa girmemek için bir dizi diplomatik manevra yapmaktadır. Sonuçta savaşa Almanya, İtalya, Japonya bir tarafta; diğer tarafta İngiltere, Fransa, ABD, SSCB girmiş olsa da savaşın tayin edici bölümü Almanya ile SSCB arasında geçmiştir. 20 milyon SSCB vatandaşı bu savaşta katledilmiştir. Savaşa giren diğer ülkelerin kayıpları bu boyutta değildir. ABD ve İngiltere savaşta gerekli desteği hiçbir zaman SSCB'ye sağlamamışlardır. Bir anlamı ile Almanya'nın SSCB'yi haklamasını beklemişlerdir. Bu kapitalizmin sınıfsal niteliğinden kaynaklı böyle olmuştur. Nasıl ki Hitler'in şamar yediğini görmüşler, SSCB'nin zaferinden emin olmuşlar ve Almanya içlerinde Hitler'i yok ettiğini görmüşler o zaman Normandiya çıkarmasını yaparak bir taraftan SSCB'nin işini kolaylaştırmak için ikinci cephe açtık görüntüsünü verirken diğer taraftan SSCB'nin Almanya içlerinde ilerlemesini durdurmak ve savaş sonu oluşacak durumda daha fazla pay alma hesabını yapmışlardır.

Bu süreçte Türk hâkim sınıflarının tavrı ise birçok ilginçlik içermektedir. Savaş boyunca neredeyse her dönem SSCB'nin karşısında açık ya da gizli olarak kendisini konumlandırmışlardır. Diğer yandan yine savaş boyu hem İngiltere'ye hem Almanya'ya kendisini pazarlamanın hesabını yapmıştır. Savaş başlarken İngiltere ve Fransa ile Akdeniz'de bir savaş çıkarsa yardımlaşma taahhüdü ve bu maksatla anlaşma yapmak için niyet beyanı bildirilmiştir. Yani savaşta İngiltere ve Fransa'nın yanında olacaklardır. Aslında Almanya'nın Polonya'yı işgaline kadar dünyanın değişik coğrafyalarında savaşlar cereyan etmektedir. Japonya 1931 yılında Çin'de Mançurya'yı işgal etmiştir, 1935'te İtalya Habeşistan'ı işgal etmiştir, 1936'da başlayan İspanya İç Savaşı da vardır. Bilinmesi gereken, savaşın esasta kime karşı olduğunu ortaya koyan, 1936'da Almanya ile Japonya arasında Anti-Komintern Paktı imzalanması ve bu ikiliye bir süre sonra da İtalya'nın da katılmasıdır. Buradan yola çıkarak bir tarafta ciddi anlamda pazar paylaşımını içeren bir savaş olsa da, savaş esasta kapitalist sistemden kopup bağımsızlaşan pazarların elde edilmesini içermektedir. Dolayısı ile Türkiye için SSCB'nin karşısında konumlanmak Lozan'dan bu tarafa belli olan bir konudur. Stalin, Türkiye'yi tarafsızlaştırmak için çok çalışmıştır, bir dizi garantiler vermiştir. Ama daha önce TC'nin kuruluş yıllarında tartışmalı olmasına karşın, kapitalist-emperyalist devletlerle arada tampon bölge oluşturmak için TC'ye çok yardım yapmıştır. SSCB, hatta Karadeniz'de Mustafa Suphilerin katledilmesine ve Kürt isyanlarının kanla bastırılmasına bu politikadan kaynaklı yeterli oranda bir tepki ortaya konmamıştır. Türk hâkim sınıfları bu yardımları alıp SSCB'yi kandırmak için görünürde bazı işler yaparken her daim emperyalist kapitalizmle doğuştan beri var olan ilişkisini güçlendirmeye çalışmıştır.

TC ordusunun savaşa girecek ne donanımı vardır ne de yönetecek kadrosu. Bunu emperyalist ülkeler de bilmektedir. Dolayısıyla konjonktürel gelişmelere paralel bu savaş süresince TC emperyalist ülkelerden başta silah ve tesisat olmak üzere her türlü yardımı almaya çalışmıştır, tabii ki bağış olarak. Diğer yandan

savaş sanayi için oldukça önemli olan krom satarak ticari kazanç sağlamaya çalışmıştır. Emperyalistler ise stoklarında modeli eski silahları elden çıkarmaya bakmıştır. Savaşın gelişim seyri içinde ilgili emperyalist ülkelerle yapılan pazarlıklarda bunlar savaş masrafı olarak gösterilip "bağış silahlar" paraya tahvil edilmiştir. İngiltere ve ABD ile Türkiye'nin savaşa girmesi noktasındaki görüşmelerinin temel konusunu TSK'nın güçlendirilmesi oluşturmuştur. ABD, 1942 yılında Ödünç Verme ve Kiralama Yasası'ndan Türkiye'nin de yararlanmasına olanak tanıdı, İngilizler savaş boyunca Türkiye'ye silah ve mühimmat yardımı yaptı. Kısa dönemde savaşa hazırlanması istendiğinde silah ve mühimmatı da yeterli görmeyerek, Türkiye ordusunun eğitilmesi gerektiğini öne sürdü. Türkler Osmanlı'dan günümüze ordularını hep pazarlamaya çalışmışlardır. En bilineni Kırım Savaşı'dır. Savaş masraflarını Fransa ve İngiltere'den aldıktan sonra savaşa girmiştir. Yani ordu pazarlanandır, pazarlayan dışişleri ve pazarlığı kızıştıran ise siyasetçilerdir geleneksel Türk politikasında. Bu organizasyon Osmanlı'dan günümüze işlemiştir. Irak işgal sürecini ve 1 Mart tezkeresi dönemlerini hatırlarsak durum daha anlaşılır olacaktır.

Almanya SSCB'ye saldırdıktan üç gün sonra Türkiye, SSCB'ye tarafsız kalacağını bir nota ile iletmiştir. Ama bu süreçte boğazlardan SSCB'ye yardım gitmesine izin vermemiştir. Bunun yanında gizli ve açık Alman savaş gemilerinin boğazlardan geçmesine izin vermiştir. Bu süreçte Almanya ile yeni bir krom anlaşması da imzalamıştır. Aynı zamanda Almanların gizli ama büyük miktardaki mali desteği ile Turancı hareketi geliştirmeye çalışmaktaydı. Nasıl ki Hitler, Almanya dışında yaşayan tüm Almanları Alman sınırları içine alınması yoluyla "Tek Millet Tek Devlet" (Ein Falk, Ein Reich) gerçekleştirilmesini savunuyorsa Turancılık fikriyle de Türkler dış Türkleri de içine alacak "Tek Millet, Tek Devlet" hatta "Tek Bayrak, Tek Dil, Tek Din" fikrini savunuyordu. Bu konuda İttihatçıları eğitenler zaten Almanlardı. Savaş boyunca Turancılığın geliştirilmesi Almanya'nın mali yardımıyla yapılmaya çalışılmıştır. Bugünlerde Türk devlet adamlarının mikrofonu gördükleri her yerde göğüslerini kabartarak

söyledikleri "tek millet-tek devlet" fikrinin fikir babası Hitler'dir. Türklerle bir dizi anlaşma yapan ve gizli bir dizi ilişki geliştiren Almanlar savaşa müttefikler cephesinde Türklerin girmeyeceğinden emin oldukları için tüm güçlerini doğu cephesine yani SSCB'yi işgal etmek için kaydırmıştır. SSCB, savaşa girmediği halde İngiltere ve ABD'nin Türklere silah yardımı yapmasından rahatsızdı. Türklerin, Almanlardan taraf olması Stalingrad kuşatmasının ilk günlerinde aleni bir hal almıştır. Radyolardan Hitler'in konuşmaları verilmiş, gazeteler Almanların üstünlüğüne methiye dizen yazılar yazmışlardır. Türkler Almanların kazanacağından emindir ama Almanya ile pazarlıkta savaş sonrası kendisine verilecek toprakları genişletme pazarlığı yapmaktadır. Kahraman Sovyet halkının müthiş bir direnişi ile Stalingrad önlerinde faşizm büyük bir tokat yemiştir. Bu tokadın acısını Almanlar kadar Türk hâkim sınıfları da hissetmiştir. İngiltere'nin ve ABD'nin bütün uğraşlarına karşın Türkler savaşa girmemiştir. Öte yandan komünizm tehlikesi noktasında Churchill de sıkı sıkı uyarılmış, Churchill böyle bir tehlike şu an için yok dese de Türk hâkim sınıflarını inandıramamıştır. Yine savaşa katılması noktasında müttefiklerle yapılan görüşmelerde, SSCB'nin kazanacağının anlaşıldığı dönemde ateşkes önerisinde bulunmaya ikna etmeye çalışmıştır İngilizleri. Türk hâkim sınıfları SSCB'ye karşı hep kraldan daha kralcı olmuştur.

Savaşı SSCB'nin kazanacağı netleşince Milli Mücadelede SSCB'nin yaptığı yardımlar hatırlanmaya başlamış, Sovyetler'in nasıl iyi bir komşu olduğu yönlü gazetelerde yazılar çıkmaya başlamıştır. 21 Nisan 1944'te Almanya'ya yapılan krom ihracatı durdurulmuştur. 18 Mayıs 1944'de 23 Turancı -bunların arasında Alpaslan Türkeş de vardır- hükümeti devirmek amaçlı cemiyet kurmaktan tutuklanmıştır. Alman büyükelçisi Von Papen'e suikast girişimi sanıkları da 9 Ağustos 1944'te serbest bırakılmıştır. Savaşın gidişatı netleşince Türkler yeni duruma paralel pozisyon almaktadır. Normandiya çıkarması (6 Haziran 1944) sonrası savaşın gidişatı anlaşılmıştır. Bu durum Türkiye'yi SSCB ile arasını düzeltmeye itti. Savaş boyunca izlediği politikaların savaş

sonunda oluşacak durumda hesaplamalarda göz önüne getirileceğini Türkler de yavaş yavaş anlamaya başladı. Türkiye için esas kâbus bundan sonra başlıyordu. Almanlardan taraf olmakla bir kez daha yanlış ata oynadıkları ortaya çıkmıştı.

1945 yılına gelindiğinde Mihver Devletlerinin kesin yenilgiye yaklaştığı belli olmuştu. Bundan sonra savaş sonrası yapılacak düzenlemeler ilgili ülkelerce konuşulmaya-tartışılmaya başlanmıştı. Bu amaçla 4-11 Şubat 1945'te Yalta'da İngiltere-ABD-SSCB başkanlarının da katıldığı bir toplantı yapıldı. Başka konuların yanında Türkiye'nin durumu da değerlendirme konularının içindeydi. Stalin Türkiye'nin savaş boyunca izlemiş olduğu çizgiden dolayı Türkiye'ye karşı çok kızgındı. Savaş boyunca Boğazlardan SSCB'ye yardım gemilerinin geçişine izin verilmediği gibi Alman savaş gemilerinin geçişine de göz yumulmuştu. Bunları bilen Stalin, Boğazlar sorununu gündeme getirdi. Stalin, Türkiye'nin meşru çıkarlarına zarar verilmeden yeni bir düzenleme yapılmasını istiyordu. Diğer ülkeler de Stalin'in önerisine olumlu baktılar. Ama bu konunun yakında toplanacak olan dış işleri bakanları toplantısında ele alınmasına karar verdiler.

Yalta'da alınan diğer önemli bir karar da Nisan sonunda San Francisco'da toplanacak Birleşmiş Milletler (BM) konferansına sadece 1 Mart 1945 itibariyle Almanya ve Japonya'yla savaş durumunda olan devletlerin kurucu üye olarak davet edilmeleriydi. Türkiye de bundan dolayı 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti. Bunun BM toplantısına katılmak için gerekli olan hukuksal koşulları yerine getirmekten öte bir anlamı yoktu. Elbette bu durumdan SSCB'nin tatmin olmadığı açıktır. 7 Mayıs 1945'te Almanya, 14 Ağustos 1945'te de Japonya'nın teslim olmasıyla II. EPS sona ermiştir. Türkiye savaşta taraf olarak ama "savaş dışı" kalarak tek kurşun atmadan kurtulmuş oluyordu. Bu süreçte Türk ordusu yetkililerinin ön plana çıkan bir durumu olmamıştır. Esasta diplomasi alanında çalışan, eski İTC kadroları ve başta İnönü olmak üzere süreçte belirleyici olmuştur. Adana'da Churchill'le yapılan görüşmeye F. Çakmak askeri bir heyetle katılmıştır. Ordunun durumunun ne kadar içler acısı olduğu bir kez

daha ortaya çıkmıştır. Uluslararası alanda kayda değer hiçbir ağırlığı olmayan Türk ordusu içerde kendi halkına karşı ise kaplan kesilmektedir. Bu süreçte esas kârlı çıkan dışarıya karşı bir şey yapamayan ve Alman ve İngiliz generalleri karşısında hazırolda bekleyen ordunun içerde halka kan kusturması sonucu, bu dönemde komprador burjuvazi ve toprak ağalarının sermayelerine sermaye katmaları olmuştur. Yani bürokrasi ve ordu koruması-kollaması altında altı yıl savaşa girmediği halde savaş ekonomisi uygulayarak hâkim sınıflar palazlanmıştır. Bu dönemin bir özgünlüğünün yanında çok kalabalık bir ordusunun kof olma niteliği ortaya çıkmıştır.

II. EPS dönemi boyunca askerin asli işini yapmaması, aciz durumda kalmasının nedeni olarak genelkurmay başkanı Fevzi Çakmak'ın cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye karşı sorumlu olması gösterilmiştir. 1944 yılında yapılan bir değişiklikle genelkurmay başkanı, başbakana karşı sorumlu kılınmıştır. Elbette genelkurmay başkanının kime karşı sorumlu olduğu askerlerin rejim içindeki ağırlığını göstermesi bakımından önemlidir. Ama ele aldığımız dönemde işleri bizzat devletin kuruluşunda etkin olan İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak yürütmüştür. Bunlara itiraz edecek bir ortam da söz konusu değildir. Ama bundan sonraki gelişmeler bu duruma itirazlara zemin hazırlayacaktır. Aslında kuruluş yıllarında oluşturulan yönetim ve ordu ilişkisinin, başka bir dizi yönetim anlayışı gibi başka bir dizi koşulların etkisi ile bu süreçte sonuna da gelinmiştir. TC'nin kuruluşundan 1946 yılına kadar açık askeri faşist cunta yönetimi altında olduğunu iddia etmek abartı olmayacaktır. Ama gelinen aşamada özellikle uluslararası konjonktürel durum buna izin vermemiştir, tek parti rejimine izin vermediği gibi. Bu değişimin esaslı bir değişim olmadığı, yıpranmış görüntüyü kurtarmak anlamına geldiği de bilinmelidir. Nasıl ki DP'nin kuruluşu, iktidara getirilmesi yönetmekte zorlanan hâkim sınıflara nefes aldırıyorsa, F. Çakmak'ın, İ. İnönü'nün çekilmesi de askeri faşist diktatörlüğe nefes aldırma amaçlıdır. Yoksa kurucu güç ordu, kuruluşundan günümüze TC'nin asli gücü olma durumunu hiç terk etmemiştir.

Bu süreç özellikle ekonomi ve emperyalist ülkelerle ilişkiler bağlamında önemlidir. Bu sürecin sonunda dünyada çok önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeleri anlamak bu süreci anlamaktan geçmektedir.

Savaş yılları sonunda ciddi değişimler yaşanmıştır. Silahlı ve silahsız bürokratların uygulanan ekonomik politikalar sonucunda sermaye sahibi burjuvalar olduğuna tanık olmaktayız. Kuruluş yıllarından bu tarafa vurgunculukla, acentecilikle palazlanan ticaret burjuvazisi de "emir komuta zinciri" içinde bürokrat bir zihniyetle gelişmektedir. *"Savaş ekonomisinin rantlarının ağırlık kazandığı bu ilginç sermaye birikim döneminin sonunda palazlanan savaş zenginleri, özellikle kur farkından vurgunlar vuran ihracat ve ithalatçılardan oluşan ticaret burjuvazisi piyasaya yönelmiş toprak ağaları, müteahhitler kimi iş bilir esnaf, acente ve komisyoncular, aracılar, tefeciler ile rüşvetçi bürokratlar yeni bir sınıfsal bloklaşmayı meydana getirdiler."* Bu durum bundan sonraki gelişmelerin anahtarını oluşturmaktadır. Süreçte yarı-feodal, yarı-sömürge yapı olduğu gibi korunmuştur. Sanayi burjuvazisi gelişmemiştir. Ekonomik hayata ticaret burjuvazisi ve toprak ağaları hâkimdir. Cılız bir işçi sınıfı ile geniş bir köylülük yoksul kesimi oluşturmaktadır. Bu süreçte bürokrat burjuvazinin yöneticiliği altında Türk hâkim sınıflarının kimi üyelerinin savaşla birlikte aşırı zenginleşmesiyle güçlenmiş, spekülatif kazançların koruyucusu bürokrasi ile de bürokratlar çeşitlenmiştir. Kimilerinin iddia ettiği gibi süreç sonunda bağımsız olan ülke ABD'nin yeni sömürgesi olmamıştır. Var olan yarı-sömürge ilişki daha kuvvetlenmiştir. Yeni durumda emperyalizmin amiral gemisi İngiltere'den ABD'ye geçmiştir. Türkiye de yeni amirali ile eski ilişkiden daha da derin ilişki kurarak sürece uyum sağlamıştır. Osmanlı'dan günümüze yarı-sömürgeleşme süreci diyalektik materyalist tarih anlayışı ile incelendiğinde, böyle esasta daha ön planda olan emperyalist ülkenin bazen değiştiğini ve Türk hâkim sınıflarının da her dönem tüm emperyalist ülkelerle ilişkili olup birisine ise tam bağlılık gösterdiği görülmektedir. Türk ordusunun tarihi incelendiğinde bir tarafta Fransızların,

diğer tarafta İngilizlerin ve en son Prusyalıların eğitim, donanım ve savaş anlayışında etkin olduğu anlaşımaktadır. Değişimi bu bakış açısı ile okumak yerinde olacaktır. Elbette uluslararası alandaki gelişmeler, emperyalistlerin yeni politikalarından kaynaklı yarı-sömürge ilişkilerinde bir derinleşmenin olduğu da bir gerçektir. Bu bağımsızlıktan yarı-sömürgeliğe geçiş anlamında bir nitelikte değildir.

1945, bir dönemin bitişini de ifade eder. Dünyada güçler dengesi, emperyalistler arası ilişkiler, sömürge ve yarı-sömürgeler arası ilişkiler farklı bir tarzda devam edecektir bundan sonra. Ordular da buna göre düzenlenecek ve konumlandırılacaktır.

II. BÖLÜM

II. EPS SONRASI OLUŞAN YENİ KONUMLANMADA TÜRKİYE'NİN YERİ VE TÜRK ORDUSUNA BİÇİLEN YENİ MİSYON

1-) Uluslararası Yeni Durum

II. EPS sonrası hem uluslararası alanda hem de ona bağlı olarak Türkiye'de önemli değişimler oldu. Kısaca bunların ne olduklarına bakacak olursak; Öncelikle, tüm saldırılara karşın sosyalist bir ülke bu saldırılardan zaferle çıktığı gibi, dünyada sosyalizm bir erdêm de olmuş ve ezilen emekçi halklar tarafından kurtuluş umudu olarak görülmeye başlanmıştır. Diğer taraftan kapitalizm bir krizini aşmak için girmiş olduğu savaştan derin ve yoğun bir bunalımla çıkmıştır. Uluslararası faşist yapılanmanın uğradığı kapsamlı yenilgi, uluslararası sermaye açısından önemli bir araç kaybı anlamına geliyordu. Üstelik savaşın müthiş yıkıntısının altında kalan sadece Avrupa'nın iki önemli ülkesi Almanya ve İtalya'nın dinamik ve vurucu kapitalizmi de değildi. Galipler açısından da, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde ciddi bir yıkım yaşanmıştı. Nazi işgaline uğramış ve onun pençesinden kurtulan ülkelerde de büyük çöküş vardı. Savaşa girmeyen ülkeler açısından da ekonomileri çökenler vardı. Bunun yanında bu süreçten üretimini, özellikle savaş sanayini artırarak büyük boyutlarda birikimle çıkan ülkeler de vardı. Buna örnek olarak ABD'yi gösterebiliriz.

Kapitalizmin bu süreçten bunalımla çıkmasının nedeni sadece savaşın maddi hasarları ve insan kayıplarıyla sınırlı değildi. Üretici güçlerdeki yıkımın, alt yapıdaki tahribatın, kentlerin harabeye dönmesinin yanında, kapitalizm bir de yeni bir kanlı paylaşım savaşı ve faşizm suçunun "moral yükünün ağırlığı" al-

tında ezilmekteydi. Kapitalist barbarlığın insanlığa yaşatmış olduğu bu felaket kapitalizmi moralmen çökertirken, kapitalizmin bu barbar felaketine dur diyen sosyalizmin ise moral değeri oldukça yüksekti. Bütün bunların sonucu olarak bir dizi ülkede sosyalistler iktidara gelmeye başladı. Çin Komünist Partisi (ÇKP) yürütmüş olduğu savaşı bu moral üstünlüğünü de arkasına alarak zaferle taçlandırdı. Dolayısıyla artık savaş tamamı ile kapitalist kampla sosyalist kamp arasındaydı.

Kapitalist kampta, 18. yüzyıldan bu yana amiral gemisi görevini yapan İngiltere'nin yerini ABD almıştı. Yani emperyalist ülkeler içinde liderlik el değiştirmişti. Kapitalizmin jandarması ABD olmuştu. Kimilerince "hegemonik güç" olarak tanımlanan emperyalist ülkeler içinde lider olma durumu önemliydi. Bu duruma gelmek için öncelikle ekonomide diğerlerinden bir adım önde olmak gerekmektedir. ABD'nin I. EPS dışında kalması II. EPS'nin esas yükünü SSCB'nin çekmesi, bu savaşlardan olumsuz etkilenmesini önlemişti, buna karşı üretimini ciddi anlamda artırmış, devasa sermaye birikimi oluşturmuştu. Bu konuma gelen ülkelerin uluslararası alandaki gelişmeleri daha fazla etkileme gücüne sahip olduğu, dünya ticaretinden daha fazla pay aldığı, kısacası uluslararası kapitalist sisteme egemen olduğu görülür. Böyle egemen bir gücün devasa bir askeri gücünün olduğunu tespit etmek gerekir. ABD'nin de savaştan az yıpranarak çıkmış bir ordusu ve devasa bir savaş sanayi vardı.

"Okyanusun koruyuculuğu altında büyük boğazlaşmanın şiddetinden hiç etkilenmemiş ABD, üstelik savaştan daha zenginleşmiş olarak çıkmıştı. Kapitalizmin rekabet yasaları böyleydi: Rakiplerinin yıkımı, ABD için kazanca dönüşmüştü. Savaş Amerikan ekonomisine 25 milyon dolarlık bir ek kapasite eklemiş, 1937'de kapitalist dünyanın toplam ithalatının yüzde 14.2'sini yapan ülke, savaşın bitiminden iki yıl sonra 1947'de, bu oranı yüzde 32'nin üzerine çıkarmıştı. Amerikan ordusu da savaş öncesinde dünyanın en büyük orduları arasında on yedinci sırada iken sayısal göstergelerde artık yeryüzünün en büyük askeri gücü olmuştu." (Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği, H. Gerger,

Belge Yayınları, s. 26) Askeri gücünün bu durumuna ek olarak artık nükleer silaha-atom bombasına sahipti ABD.

ABD'nin devamlı artış gösteren üretim kapasitesi ve hızla büyümekte olan sermaye fazlası vardı. Bundan dolayı dünyadaki tüm ülkelerin kapılarını ABD'ye açması gerekiyordu! Bunu başaramazsa, kapitalizmin yasalarına göre bu büyük avantajı kaybettiği gibi, bir anda iç gelişmeler sonunda, bir durgunluğa, oradan da kapitalizm için en tehlikeli durum olan ve krizlere yol açan, kâr oranlarının azalmasına neden olabilirdi. *"Sivil üretimi istikrar arayışı içindeyken, askeri sanayinin atıl kalmasının önüne geçilmesi terhis olan askerlere iş alanlarının açılması, yüksek refahın ve artan talebin kalıcılaştırılması ve bu arada da tüm rakiplerinin geri çekildiği sömürge alanlarının yeniden biçimlendirilmesi gibi ciddi sorunlar gündemdeydi."* (age, s. 27) Kapitalizm için 1929 bunalımı savaşla "atlatılmıştı". Savaş sanayisi üretimin doruğa çıktığı durumda bile işsizliğin oldukça yaygın olması da ÂBD açısından başka bir korku kaynağıydı.

ABD'nin Avrupa'yla ticari ilişkileri gelişkindi ve ihracatında önemli bir yere sahipti. Avrupa'nın yıkım sonrasında aldığı malların parasını ödeyecek bir durumu yoktu. Bu olmayınca ABD ekonomisinin de ciddi sorunlar yaşaması kaçınılmazdı. ABD'nin kâr etmesi ve sermaye birikimini artırabilmesi için Avrupa ekonomisinin bir an önce ayağa kalkması yaşamsal önemdeydi.

Devasa boyutlardaki Çarlık Rusya'sı pazarı sonra Doğu Avrupa pazarı, daha sonra da Çin ve Vietnam pazarları kapitalizme kapılarını kapamıştı. Bir dizi ülkede devlet kapitalizmiyle birlikte ulusal ekonomilerin kendi içine kapanma durumu da vardı. Sömürgeciliğin sonuna gelinmişti, "siyasal bağımsızlığını" kazanan ülkelerin ekonomik bağımsızlığa yönelmeleri tehlikesi de kapitalizm açısından bir korku oluşturuyordu. Bundan dolayı emperyalist ülkelerin bu yeni duruma göre dünya ekonomisini yeniden dizayn etmesi bir zorunluluk halini almıştı. Bunu yapmak ABD'nin omuzlarındaydı ve pek de kolay olacağa benzemiyordu.

Yeni durumu, "denizlerin serbestliği ilkesi" ve "yeryüzünün

doğal kaynaklarına her milletin ulaşma hakkı" adı altında, daha 1941'de İngiltere ile ABD başkanları ifade ediyor ve anlaşıyorlardı. Bu hammadde kaynaklarının sınırsız bir şekilde emperyalist sömürüye açılması ve serbest ticaretin geliştirilmesi adı altında sermayenin sınırsız dolaşımının önünün açılması anlamına geliyordu. Aslında bu politika yalnızca dönemsel bir politika da değildir. Kapitalizmin doğasında vardır. Yani sermayenin temel hareketinin onun yayılmacı karakterinin varlığı; sermayenin yeryüzünün her tarafına serbestçe girip çıkabilmesi; *"pazarın güvence altına alınması; yatırımından üretimine ve dağıtım ve dolaşım ağına dek girişim ağının oluşturulması; özel teşebbüs ve piyasaya dayalı iç düzenlemelerin yapılması; liberal kapitalizmin teşvik edilmesi ve dağıtılması; emperyalist yağmanın önündeki engellerin şu veya bu yöntemle temizlenmesi"* (H. Gerger, Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği, Belge Yayınları) Savaş sonrası ABD'nin politikalarının temel ilkeleriydi. Dünya çapında kapitalizmin bağrında çıkacak sosyal devrimler de ayrıca kapitalizm için önemli bir korku kaynağıydı.

Bu yeni süreçte bütün bunların yanında kapitalizm için birincil tehlikeyi Sovyetler Birliği ve genel olarak komünizm oluşturuyordu. Bu özünde ekonomik, ideolojik ve politik bir sorundu. Böyle bir durumda günümüzde "daha güçlü olan" tarafın kendi iç niteliği kaynaklı da saldırgan olduğu anlaşılıyor. Böylesi bir durumdaki çatışmanın doğal olarak askeri bir niteliği de vardı.

Bu ortamda soğuk savaş kavramı üretildi. Bu kavram *"ABD ve SSCB arasında gelişen düşmanca ilişkileri ve ideolojik çatışmayı tanımlamak için kullanılmıştır. Bu çatışma kendisini açık askeri eylemlerle değil, ekonomik baskı, propaganda ve silahlanma yarışıyla gösterdi."* (Türk Dış Politikası, B. Oran, s. 556) Soğuk savaş, kapitalizmin, uluslararası sermayenin ABD önderliğindeki emperyalist ülkelerin güç ve güçsüzlüklerinin algıladıkları tehditleri ve engellerin bir toplamı olarak dünya çapında ortaya çıkan bir topyekûn saldırının uluslararası dengelerde aldığı biçimdi. Kapitalist emperyalist blokta bunun için, ABD'nin kesin askeri hegemonyasının kurulması ve bu disiplin altında ye-

niden yapılandırma başladı. Uluslararası ilişkilerde ise, Amerikan "Barış ve Özgürlüğü"nün dayatılması temelinde şekillenen bir kurumsallaşma ve çok boyutlu çatışmaların askerileşmiş kalıbı içinde yeniden şekillendirdi.

Daha II. EPS bitmeden savaş sonrasının ekonomik yapısına yön vermek için 1944'te "dünya ticaretini serbestleştirecek" bir uluslararası ticari ve mali sistem kurmak üzere Bretton Woods'da, Almanya, İtalya ve Japonya'yı dışarıda bırakarak 44 ülkenin katıldığı bir konferans yapıldı. *"Uluslararası ödemeler sistemi 1870'lerden 1930'lara kadar altın esasına dayalı olarak işledi. 29 bunalımından sonra standart tek edildi, ekonomide koruyucu önlemler başladı. Uluslararası ticaret güçleşti ve bu durum ikinci savaşa kadar sürdü."* (age, s. 480) Kapitalizm, bir bütün olarak bir dizi noktada bozulan, sermaye birikimine engel oluşturan durumları tespit edip ortadan kaldırmak istiyordu. Özellikle sermaye ve meta ihracı sonrası geri dönüşler burjuva iktisatçıların tabiri ile "ödemeler dengesinin" aksaksız işlemesi yeni süreçte kapitalizm için hayati önemdeydi. Bu konferansta bazı öneriler tartışıldı. Amerikalı H. B. White'ın önerisi ABD merkezli, ABD'nin savaş ertesindeki büyük ekonomik gücünü kullanacak olan dünya para sistemine aynen yansıtmayı amaçlıyordu: *"Yönetiminde üye ülkelerin kotaları oranında söz sahibi olacakları uluslararası bir kuruluşun emrine, üye ülkelerin iktisadi güçlerine göre oluşturacakları 5 milyon dolarlık bir istikrar fonu verilecek, ödemeler dengesi açığı veren ülke bu fondan kotasının iki katına kadar borç alabilecekti. Kuruluş da, bu açığı kapatıcı önlemleri devletlerle saptamakta yetkili kılınacaktı."* (age, s. 480) Bu şu anlama geliyordu: Dünya kapitalist sisteminin patronu artık ABD, tüm piyasalar denetim altına alınıyor, doları altına bağlayarak uluslararası rezerv para olarak kullanılacaktı. Bu sistemi korumak için de International Monetary Fund – Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) kuruldu. Öncelikle savaş yıkımına uğrayan kapitalist Avrupa'nın onarılması hedefler arasındaydı, sonra ise devletleşen eski sömürgelerin kapitalist sisteme tam entegrasyonu he-

defleniyordu, yani yarı-sömürgelerin bir bütün emperyalizmle ekonomik ilişkilerini düzenliyordu.

Savaş sonunda San Francisco'da toplanan konferansla, uluslararası örgütlerin en geniş olanı BM 1945'te kuruldu. BM, -o dönem- sosyalist ülkeleri kapsasa bile işleyişi kaynaklı emperyalist sistemin, onun jandarması ABD'nin siyasal alanda yapmak istediklerini yerine getiren bir kurum olmaktan öte bir özellik göstermiyordu. BM'nin değişik organları vardı. Güvenlik Konseyi o günün koşullarında uluslararası dengelere göre oluşturulmuştu. Genel Kurul'da ise ABD'nin ağırlığının olduğu söylenebilir. Güvenlik Konseyi'nde de tek sosyalist ülke SSCB'nin olmasına karşın her ne kadar veto hakkı bulunsa da emperyalist ülkelerin ağırlığının olduğu bir organdı.

IMF, BM "uzmanlık" kuruluşlarından biri olarak 1946'da kuruldu. Görevi sözde *"ülkelerin dış ödeme dengesizlikleri yüzünden uluslararası ticaretin daralmasını önlemek, aynı zamanda uluslararası alanda enflasyonu engellemekti. Bunun için, dış ödemeler dengesizliği çeken üyeler örgütten borç alıp açıklarını kapatacaklardı."* (age, s. 481) *"Geçici dış ödemeler dengesizliği yaşayan üye, bir destekleme (stand-by) anlaşması yapar ve IMF'nin izlemesini beklediği, iktisat mektubunu bir niyet mektubu şeklinde sunar."* (age, s. 481) Bunlar özetle şu anlama gelmektedir. Dünya kapitalist sistemine, ABD'nin istediği biçimde yön verebilmek, sermaye ve meta ihracı sonucu elde edilen kârın, sömürünün kazasız bir şekilde geriye dönüşünü sağlamaktı. İlgili ülkelerin bu konuda göstereceği gevşekliğe de anında müdahale etmek ve yarı-sömürge ekonomilere yön vermekti. Bundan sonra özellikle yarı-sömürge ekonomiler bizzat IMF'nin sunduğu, halkların iliklerine kadar sömürülmesini amaçlayan programlarla yönetilmiştir. Bu programların icracısı da ilgili devletlerin hükümetleri olmuştur veya tersten ilgili ülkelerin hükümetlerinin temel görevi IMF'nin programlarını uygulamaktır. Gerektiğinde ekonomiye istediği gibi yön vermek için ilgili ülke hükümetlerine ekonomi bakanı tayin etmiştir. Türkiye'de en bilinenleri Kemal Derviş

ve Mehmet Şimşek'tir. Türkiye IMF'ye 11 Mart 1947'de üye olmuştur.

Birleşmiş Milletler'in B. Wood's konferansında kararlaştırılan diğer "uzmanlık" kuruluşu Dünya Bankası (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası) bir anlamda IMF'nin ikiz kardeşidir. *"DB ya doğrudan devletlere ya da devlet güvencesi altındaki özel kesime uzun vadeli, yatırım amaçlı borç verir ve böylece uluslararası ekonomiye 'yapısal uyum' sağlamalarına çalışır. 1945 yılında kurulan DB'na yalnızca IMF'ye üye olan ülkeler üye olabilir."* (age, s. 481) Söylemin böyle olmasına karşın gerçek ise DB, kapitalist sisteme uyum sağlamak amaçlı yapısal değişikliği projelendiren ve uygulayan bir organdır. Yapısal değişimler DB'nin sorumluluk alanındadır. IMF ile bir bütünsellik oluşturur, bazen görünürde karşılıksız krediler verir ama esas amaç sömürünün önünü açmak için yapısal değişiklik yapmaktır.

Bu iki kurumu, emperyalist-kapitalist sistem yeni dünya ekonomisinin denetimini yürütmek için kurmuştur. ABD'nin denetimindeki kurumlardır. Bütün bunlar 1945 sonrasından günümüze süreci anlamamız için temel yapı taşlarıdır. Emperyalist sistem, ekonomisini bu iki kurum aracılığı ile yürütmüştür. Politik kurum ise BM'dir. Konumuzu anlaşılır kılmak açısından özellikle ekonomik yapıyı anlamak önemlidir. Çünkü askeri yapılar bunların amaçları doğrultusunda ve bunların üstünde şekillenir. O zaman ABD'nin, emperyalist-kapitalist sistemi bir bütün dizayn etme işine ekonomiden başlaması şaşırtıcı değildir ama elbette yalnızca bununla da sınırlı değildir. Ekonomik zor, devamında askeri zoru da içerir. Şimdi esas konumuz olan askeri kurumların şekillenmesine geçebiliriz.

2-) Yeni Duruma Paralel Emperyalist, Bağımlı ve Yarı-Sömürge Ülke Ordularının Şekillenmesi

Öncelikle bir kez daha belirtelim ki, nasıl ki kapitalist-emperyalist sistem sosyalist ülkeler dışındaki ülkeleri ekonomik tahakküm altına alıyor, siyasal bağımsızlıklarını bile sözde bir bağımsızlığa indirmek için kurumlar oluşturuyorsa, devletlerin

doğasıyla iç içe olan ordularını-askeri güçlerini de tahakküm altına alıp yönetip yönlendirmekte, eğitmekte, bir bütün olarak şekillendirmektedir. Ordular, meclislerden geçen yasalarla ve yasadışı örgütsel ilişkiler sayesinde emperyalizme bağımlı haldedir. Osmanlı'da esasta II. Mahmut'la başlayan süreç incelendiğinde bu husus görülecektir. Ama emperyalizm, nasıl ki ekonomik sömürü ilişkilerinde edindiği tecrübe ile daha profesyonelce oluşturulmuş, kurum ve kuruluşları ile ilişkilerini yürütüyor ise ordular için de benzer bir durum vardır. I. EPS'de Osmanlı ordusunu Alman generaller yönetiyordu. Silah ve donanımı Alman usulüne göre sağlanıyor, eğitimden savaş doktrinine kadar Alman tarzı hâkimdi. Genel olarak II. EPS öncesi Alman, Fransız ve İngiliz ordularının tarzına göre, kadro, kuruluş ve teşkilatı, eğitim sistemleri, talimatnameleri, savaş doktrini ve kuralları biçimlendirilmişti. Bu ekonomik ilişkinin doğal bir sonucuydu. II. EPS sonrası değişen koşullara paralel dünya kapitalist sisteminin patronu ABD, ekonomiyi şekillendirmek üzere kurumlarını oluşturmuştu. Buna paralel olarak sıra askeri duruma şekil vermeye gelmişti.

II. EPS sonrası süreçte ABD'nin emperyalist-kapitalist kampın liderliğini eline geçirerek dünyanın jandarmalığı görevini üstlenmesiyle birlikte devlet ve toplum hayatında yeni düzenlemeler yapmaya başladı. Bu düzenlemelerden konumuzla ilgili olanı 1947 yılında ABD'nin uluslararası çıkarları ve olağanüstü görevleri doğrultusunda başkana yürütme görevlerine yardımcı olacak yeni bir kurum olan Milli Güvenlik Konseyi'nin kurulmasıydı. Başkanın bir danışma kurulu ve yardımcı kuruluşu gibi çalışacak olan Milli Güvenlik Konseyi'nin görevi yasada özetle şöyle belirtilmişti: *"ABD'nin Milli Güvenliği'ni ilgilendiren yerli, yabancı ve askeri konularda tüm bilgileri toplamak, ayrıma tabi tutmak, değerlendirme yapmak ve daha sonra Başbakan'a Milli Güvenliğe ilişkin olarak önerilerde bulunmak."* (Aktaran Kavram Sözlüğü I, Özgür Üniversite, s. 368) Bu, devleti yeniden şekillendirme anlayışının ürünüydü. Buna paralel bir dizi ülkede de benzer anlayışla kurullar, konseyler, komiteler kurulmuştur.

II. EPS sonrası ve esasta 1960'lı yıllar sonrası başta Güney Amerika devletleri silahlı kuvvetleri olmak üzere ABD'ye bağımlı, yarı sömürge ülkelerde geçerli hale gelen "Milli Güvenlik Doktrini" veya "Milli Güvenlik Devleti" kavramları daha kapsamlı olarak şöyle tanımlanmıştır: *"Milli güvenliği zaafa uğratacak iç ve dış tehlikelere karşı ilgili ülkenin daima uyanık olması, özel anlaşmalar veya ikili ilişkiler çerçevesinde ABD ile işbirliğine yönelmesi; yurt savunması için daima hazırlıklı olmak geleneksel görevi yanında, devlet için tehlike içeren devrimci potansiyellere karşı ordunun özel savaş yöntemleri geliştirmesi, bu amaçla eğitilmesi, düzenlenmesi; devleti ve toplumu denetleyici bir fonksiyon üstlenmesi..."* (age, s. 368)

Artık Milli Savunma döneminden milli güvenlik anlayışına geçilmekteydi. Bir dönem başbakan yardımcılığı yapan Turhan Feyzioğlu da meclis görüşmelerinde yeni politikayı şöyle tanımlıyordu; "*Bugün milli güvenlik politikası dendiği zaman, yalnız bizde değil, bütün memleketlerde askeri politikadan, dış politikadan meseleler gelmeyecek, sağlık, ticaret politikası ilgili meseleler, sanayi, ziraat, ulaştırma, bayındırlık politikası ile ilgili meseleler de bu kurulda görüşülecektir...*" (Derleyen, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, Türkiye'de Ordu, İletişim Yayınları s. 79) Emperyalizm, ekonomik hedeflerine paralel dünya ekonomisini örgütlerken askeri hedeflerini de buna göre belirleyip dünya çapında örgütlenmeye başlamıştır. Milli güvenlik politikası bunun temel yapı taşıdır. Bir tarafta komünizm dış tehdit, dış düşman görülürken aynı zamanda iç tehdit, iç düşman olarak da görülmektedir. Dolayısıyla kapitalist kamptaki ülkelerin orduları bir taraftan dış düşmana diğer taraftan iç düşmana karşı yeniden yapılandırma sürecine sokuldu. Özellikle yarı-sömürge ülkeler, başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere ABD'nin mali yardımı ve eğitim programları ile bu sürece hazırlandılar. Komünizm tehdidinin daha çok iç tehdit olarak algılanması yaygınlaştı. Ordular bu konuda ideolojik-politik ve askeri olarak eğitilerek profesyonelleştirildi. İşte bundan sonra ordular yarı-sömürge halklarına daha da kan kusturmaya başladılar. Türkiye'de ve dün-

yada darbe süreçleri bu anlayış temelinde geliştirilmiştir. Türkiye'de ve bu politika sonrası belki de dünyada ABD tarafından örgütlenmiş ilk darbe olan 27 Mayıs'a giden süreç ve sonrasında her on yıldaki darbeler bu anlayışın pratikteki ürünüdür.

Yani devletler "milli güvenlik kaygısı" ile halkları baskı altına almaya başladı. Komprador burjuvazi-toprak ağaları-bürokrat burjuvazi ve emperyalizm ortaklığında milli güvenlik anlayışı temelinde oluşturulan orduların halklara kan kusturma süreci başladı.

Her ülkenin kendine has özellikleri de vardır. Bu politika ekseninde bir kez daha Türk devletinin özgünlüğü ortaya çıkmaktadır. Türk devleti kuruluşundan 1945'e kadar adı konmadan milli güvenlik politikası ekseninde şekil almıştır. Kuruluşta esasta Yunanlara karşı savaşılmasına ve emperyalizmle işbirliği yapılmasına karşın savaş durumu abartılmış, bundan dolayı binlerce insan asılmıştır. Daha sonra 25'ten 38'e kadar Kürtlerin talepleri kanla bastırılmış, o ortam tüm ülkeye yayılmış, şapka giymedikleri için bile onlarca insan asılmıştır. Komünistler Karadeniz'de boğdurulmuş, Aleviler baskı altına alınmıştır. Yani esas tehlike halktır anlayışı ile halk kanla hizaya getirilmeye çalışılmıştır. 1939 sonrası zaten savaş ortamıdır, kimse sesini çıkaramaz olmuştur. Halkın mallarına el konmuştur. Savaş bittikten sonra dünyada estirilen kapitalist liberalleşme politikaları ekseninde zorunlu olarak CHP ikiye bölünmüş, CHP'nin bir kısım üyeleri tarafından kurulan DP ile birlikte sözde çok partili demokratik yaşama geçilmiştir. Halk patlayacak durumdadır. Kısa bir dönemde halkın havası da alınmıştır. Ama şimdi de emperyalist politikalar ekseninde yine "hassas sürece" girilmektedir. Dünyada milli güvenlik politikalarına en kolay uyum sağlayan hatta en yaratıcı doku kullanan ülke Türkiye'dir. Yani Türk devletinin yapısal özellikleri –dokusu- yeni politikayla tam bir doku uyumu içindedir. Hani bolca dillendirilir ya Türkiye'de "hassas süreç" bitmeyecek mi diye, bu devletin ekonomik-politik yapısından kaynaklıdır. Zayıf ekonomik yapı Osmanlı'dan günümüze halkı, "hassas süreç", "milli güvenliğimiz" söylemleri altında baskıya almak için hep bir bahane bulunmuştur.

Bu söylemler hiçbir zaman gerçeği yansıtmamıştır ama halka kan kusturan bir özelliği olmuştur. Yeni durumda iç ve dış dinamikler çakışmıştır. Bu halka katmerli bir baskı, kan ve gözyaşı olarak yansıyacaktır. En milli görünen savunma bile emperyalizmin çıkarlarından başka bir şeyi ifade etmemektedir.

1949 yılında TC Milli Savunma Yüksek Kurulu'nu (MSYK), *"Devlet işlerinin en başında gelen topyekûn milli savunma görevlerini yerine getirmek üzere" kurulmuştur. On yıllık bir deneme ve tecrübeden sonra MSYK yerini, 27 Mayıs darbesinden sonra MGK; Milli Güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar kuruluna bildirir"* (Aktaran; Kavram Sözlüğü 1, Özgür Üniversite, s. 370) şeklinde anayasada yerini almıştır. 1962 yılında çıkarılan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Genel Sekreterliği Kanunu gerekçesinde, *"İkinci Dünya Harbinden sonra ileri memleketlerin benzeri teşkilat üzerinde yaptıkları revizyonlar ve bu konuda MSYK'nin 10 senelik tatbikatından elde edilen tecrübeler de dikkate alınmıştır. Bu suretle bu tasarı devletin maddi ve manevi bütün varlıklarının her türlü tecavüze karşı korunması ve yüceltilmesi amacıyla takip edilecek politika, prensip ve planların tespiti işleri ile bu konudaki hazırlık ve çalışmaları tanzim edecek esasları derlemiş bulunmaktadır"* denmektedir. (age, s. 370) Türk devlet yapılanmasında MGK'nın tarihsel gelişimini ayrıca ele alacağız, buraya kadar ABD emperyalizmi ile paralel bir şekilde milli güvenlik politikasının benimsenmesi ve buna uygun yapılanmanın oluşturulmasına kısaca değindik. Emperyalizmin askeri politikasının temelini bu politika oluştururken bu politikaya uygun yapılanma yalnızca Milli Güvenlik Konseyi ile sınırlı değildir. Onun için bütün olarak ABD'nin oluşturduğu uluslararası ordu yapılanmasına giden sürece ve askeri yapılanmasına bakmalıyız.

II. EPS sonrası galip devletlerden olan ABD, Batı Avrupa'nın tekrar eski ekonomik ve siyasal gücüne kavuşmasını hedeflemekteydi. Harry S. Truman'a göre savaş sonrası dönemde ABD'nin üç temel görevi vardı: *"Avrupa'nın askeri, ekonomik ve siyasal istikrarını sağlamak; bu kıtayı ABD'nin koruyucu nük-*

leer şemsiyesi altına almak; ABD'nin önderliğinde Avrupa'nın gücünü dünya ölçüsünde bir savunma için örgütlemek" (Türk Dış Politikası, B. Oran, s. 530)

12 Mart 1947'de ABD başkanı H. Truman, Kongre'de Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolar tutarındaki "yardım" önerisini açıklamak üzere bir konuşma yaptı. Bu konuşmada komünizme, sosyal ve ulusal kurtuluş mücadelelerine karşı evrensel bir saldırı başlattığını ve bunun ideolojik vitrinini şu sözlerle dünyaya duyurdu: *"Silahlı azınlıklar ya da dış baskılarla boyunduruk altına alınma teşebbüslerine karşı direnen özgür halkları desteklemenin, Birleşik Devletler'in politikası olması gerektiğine inanıyorum."* (Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği, H. Gerger, s. 30) Bu konuşmada Yunanistan'da sürmekte olan iç savaşta hükümetin zor durumda olduğu: Yunanistan'ın varlığının komünistlerce yönetilen birkaç bin silahlı kişi tarafından tehdit edildiğini, Yunanistan hükümetinin mevcut durumla baş edemediğini, Yunan ordusunun küçük ve zayıf olduğunu (...) bundan dolayı "*kendi kendine yeten kendi kendine saygısı olan bir demokrasi olabilmesi için Yunanistan'a yardım yapılması*" gerektiğini açıkladı. (Türk Dış Politikası, B. Oran, s. 529) Bunun yanında konuşmada Türkiye'nin de yardıma ihtiyacı olduğunu belirtti. Kongreden şu isteklerde bulundu:

"1-) Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolar yardımda bulunulması

2-) Yunanistan ve Türkiye'de bulunan Amerikan sivil ve askeri personelinin bu iki ülkenin talep etmesi durumunda yeniden inşa faaliyetlerinde verilecek yardımın kullanımının denetlenmesinde ve ülkelerin personellerinin eğitilmesinde görevlendirilmesi için yetki verilmesi.

3-) Malzemelerin hızlı bir şekilde ulaştırılması için gerekli düzenlemelerin yapılması.

H. Truman'ın Kongrede yapmış olduğu konuşma tarihe Truman doktrini olarak geçmiştir, dünya halklarına savaş ilanıdır Soğuk savaş diye tabir edilen süreç bu konuşmayla başlamıştır. İngiltere ekonomik nedenlerden dolayı, Yunanistan ve Türkiye'ye

artık yardım yapamayacağını bir nota ile ABD'ye bildirmiş, kendinin çekilmesi sonucu oluşacak boşluğu ABD'nin doldurmasını istemiştir. Yani Türkiye ve Yunanistan'ın sahibi el değiştirmiştir. Kimi devrimci çevrelerin söylediği gibi "bağımsız olan Türkiye'nin yeni sömürgeleşmesi" olmamıştır, yalnızca sahibi değişmiştir. (Baskın Oran, age)

Yunanistan'da 1941'de Almanya'nın işgali sonrası direniş hareketleri oluşmaya başlamıştır. 28 Eylül 1941'de Yunan Komünist Partisi (KKE) ilk direniş örgütü olan Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni (EAM) kurdu. Bu cephe askeri kanadı olan Halkın Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELAS)'ı Şubat 1942'de oluşturdu. Amaç işgale karşı direnmek ve savaş sonrasında demokratik Yunanistan'ı oluşturmaktı. EAM halk tarafından büyük destek buldu. Bu örgütlerin dışında İngilizlerin desteklediği Ulusal Cumhuriyetçi Yunan Cephesi de vardı. Ama savaşta Almanların yenileceği anlaşıldıkça savaş sonrasının paylaşım kaygılarına kapıldılar. 1944'te İngiltere ve SSCB'nin anlaşması sonrası komünistler ulusal hükümetle anlaşmak zorunda kaldı. Komünistlere yönelik saldırılardan dolayı 1945'ten sonra komünistler tekrar dağlara çekilmeye başladı. Direniş liderlerinden Markos 1946'da Helen Demokratik Ordusu'nu kurduğunu açıkladı ve iç savaşın ikinci aşaması başladı. Yunanistan'da komünistler önemli bir güç elde etti. Kuzeyde ve adalarda komünistler denetimi ele geçirdi. 1947'de izlenen yanlış bir taktik değişikliği ile gerilla mücadelesi terk edildi, düzenli ordu taktiklerine geçildi. İşte bu aşamada, Truman yardımları devreye girdi. Yunanistan'ın bu durumdan kurtarılması Avrupa açısından önemliydi. Çünkü komünizm Avrupa için giderek artan bir tehdit haline gelmeye başlamıştı. Yugoslavya komünizme yönelmişti, İtalya'da komünistler önemli bir güç haline gelmeye başlamıştı. Fransa'da yine komünizm düşüncesi etkiliydi. Komünistlerin artan bu gücü, ABD'yi, Avrupa'yı Sovyetler Birliği'ne kaptırma korkusuna kapılmasına neden olmuştu. Yunanistan'da komünistler durdurulmazsa, bu muzaffer dalga, zeminin müsait olduğu Avrupa'yı da kaplayabilirdi. Truman yardımı sonrası yeni askeri donanımla donatılan Yunan

ordusu komünistlere karşı saldırıya geçti. İzlenen yanlış taktikler, Yugoslavya'nın sınırlarını kapatması, SSCB'den yardım alınamaması komünistleri zayıflattı. 1949'da Yunan ordusu, ABD'den gelen yardımlarla komünistleri yenilgiye uğrattı ve Yunan İç Savaşı bitti. İşte bu tarihsel koşullarda Truman doktrini ortaya atılmış ve anlam kazanmıştır.

Bu koşullarda Türkiye'ye yardım yapılmasının ise başka nedenleri vardı. Türkiye, Avrupa, Asya ve Afrika arasında kara, hava ve deniz yollarının denetimini sağlayabilecek konumdaydı. SSCB'nin veya komünistlerin Türkiye'yi ele geçirmesi zengin petrol kaynaklarının bulunduğu Ortadoğu ve üç kıtanın ticari yollarını denetleyebilirdi. Esasta ise Türkiye'ye Ortadoğu'da yapılacak operasyonlarda kullanmak için yardım edilmekteydi.

Kongre'de "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Yasası" adıyla yasallaşan doktrin 22 Mayıs 1947'de Truman'ın onayı ile yürürlüğe girdi. Bundan sonra komünizmle ideolojik-politik-askeri bir savaşa girilmiş oluyordu. İlk iş olarak ABD halkını hizaya getirme operasyonları başlatıldı. Yaratılan cadı kazanı avında bir dizi insana "Üye misin? Üye miydin?" soruşturmaları başlatıldı. Bütün bunlar, Amerikan emperyalizmi önderliğinde komünizme karşı başlatılan savaşın ilk aşamalarıydı.

Kapitalizmin yeni lideri ABD, komünizme, Sovyetler Birliği'ne ve genel olarak sosyal devrimlere karşı başlatmış olduğu uluslararası saldırıda işbirlikçilik için büyük pazarı da kızıştırmıştır. Bu saldırıda ABD saflarında yer alacak militan ülkelere ve onların yönetici sınıflarına ABD, silah ve para musluklarını açmıştır. Egemenlere, sınıf tahakkümlerini geliştirmek için, politik ve moral destek; askerlerine polislerine, istihbaratçılarına eğitim olanakları, araç ve gereç; ideolojik manipülasyon bilgi ve deneyimi; propaganda için uzmanlık becerileri; gerektiğinde un, çikolata, süt tozu; psikolojik savaş, toplumsal baskı ve hatta işkence için planlar, malzemeler; teknisyenler, akıl hocaları; Hollywood filmleri, vb. "Hür Dünyaya Amerikan Yardımı"nın bir parçası olarak sunulmuştur. Bu konuda militanlıkta-jandarmalıkta gösterilecek beceri ve heves "serbest piyasada" karşılığını

bulacaktı. Bağımlılık, işbirlikçilik, Amerikan çıkarları için fedailik, anti-komünistlik, emek düşmanlığı, piyasa fetişizmiyle çok para edecektir. (aktaran H. Gerger) Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye yapılan yardım işte bu anlamda atılan ilk adımdır.

Zamanla bu savaş durumu daha merkezi ele alınmak için Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization, NATO) kurulacaktı, NATO'nun kuruluşuna geçmeden Türkiye'nin Truman Doktrini'ni kabul etmesi sürecine değinmekte fayda var:

3-) Türkiye'nin Truman Doktrinini Kabulü

Türk hâkim sınıfları hep bir koruyucuya ihtiyaç duymuşlardır. Hatta bu güçsüz durumlarını değişik emperyalist ülkeleri kızıştırarak pazarlamaya bile çalışmışlardır. 1945 sonrası kısa bir dönem neyin ne olacağı tam açıklığa kavuşmadığı ortamda ciddi sıkıntılar yaşamıştır TC, uşağın sahipsiz yaşayamama sıkıntısı olsa gerek. Truman Doktrini bu anlamı ile Türk hâkim sınıfları için önemlidir. Uşaklık rolü verilerek bile olsa kabul edilmeleri sevinçle karşılanmıştır. Uşak Türk medyası doktrinin nimetlerini anlata anlata bitirememiştir. Çok partili yaşama geçmeyi boşa yapmadıklarını anlatmaya başlamışlardır. "*ABD'nin yardım karşılığında üs istemediği dolayısıyla emperyalist olmadığını*" utanmadan söylemiştir uşak medya. (Aktaran B. Oran, s. 532)

23 Mayıs 1947'de Amerika bir general başkanlığında askeri bir heyeti Türkiye'ye gönderdi. Altı hafta Türkiye'de incelemelerde bulundu. Verilecek yardımın hangi alanlarda kullanılacağını belirlediler. Ona göre Türk ordusu askerlerin bir kısmını terhis etmeli ve silahlarını modernleştirmeliydi. Verilen yardım bunlara kullanılmalıydı. Böyle yapılırsa Türkiye kendini savunacak duruma gelebilirdi!

Türk ordusunun geri bir donanıma sahip olduğu doğruydu. Eski model silahlara sahip piyade ve süvari gücüne dayanmaktaydı. O durumda uluslararası bir karşılaştırmada Türk ordusunun kayda değer bir ağırlığı olmadığı görülüyordu.

12 Temmuz 1947'de Türkiye ABD ile bir yardım anlaşması

imzalayarak, Truman Doktrini yoluyla yardım almayı kabul etti. Yardım anlaşmasının amacı şöyleydi:

a) Türk silahlı kuvvetlerinde Amerikan savaş doktrininin kabulünü sağlamak ve TSK'da eğitimi Amerikanlaştırmak

b) Silah alımında tek kaynak olmak

c) Ülkenin alt yapısının (yollarının, köprülerinin, tünellerinin, limanlarının) ABD stratejisi doğrultusunda inşasını sağlayarak, ABD'nin askeri ve ekonomik menfaatlerini korumak (Oral Sender- Türk-Amerikan ilişkileri kitabından aktaran Resmi Tarih Tartışmaları, 7. Kitap, s. 241)

İmzalanan bu sekiz maddelik yardım anlaşmasının önemli hükümleri de şunlardır:

2. Madde: "Yardımın kayıt ve şartlarını" tespit etmek üzere ABD'nin tayin edeceği bir misyon şefi Türkiye'ye yerleştirilecektir.

3. Madde: Türk hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve işleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapacaktır.

4. Madde: Türkiye hükümeti, Birleşik Devletler hükümetinin muvafakati olmadan, bu neviden hiçbir madde veya malumatın mülkiyeti veya zilliyetini devredemeyeceği gibi, aynı muvafakat olmadan Türkiye Hükümeti'nin subay, memur veya ajanı sıfatına haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya malumatın kullanılmasına veya bu malumatın bu sıfatı haiz olmayan bir kimseye açıklanmasına ve bu maddeler ve bu malumatın verildikleri gayeden başka bir gayede kullanılmasına müsaade etmeyecektir. (Aktaran Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği, H. Gerger, s. 54)

Yapılan anlaşmanın 4. maddesi ile getirilen düzenleme sadece Truman Doktrini kapsamında verilen 100 milyon dolar tutarındaki askeri malzemeye ilişkin değildir. 1947 yılından sonra ABD ile yapılan her türlü askeri yardım aynı şarta bağlı olarak verilecektir. Bu da ABD'ye savunma alanında olduğu kadar dış politika alanında da bağımlı olmasını getirecektir. Yarı-sömürgeliğin "siyasal bağımsızlığı" işte böyle bir durumdur.

1947-1949 döneminde Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye verilen ABD yardım tutarı 152.500.000 dolardır. Bunun 147.500.000 dolarlık bölümü kara, hava ve deniz kuvvetlerinin modernizasyonu için kullanılırken, geriye kalan 5 milyon doların yol yapımı için kullanıldığı söylenmiştir. (B. Oran) Yardımın miktarı 1947-1951 arasında 400 milyon dolara ulaşmıştır. Bu kapsamda Türkiye'ye verilen malzemenin büyük bölümü savaş artığı malzemelerden oluşmaktadır. Türk ordusunun elindeki malzemeler çok çok eski olduğu için bu savaş artığı eski malzemeler coşkuyla karşılanmıştır. Diğer taraftan bu malzemelerin bakım ve onarımı, yedek parça temini ise kendi fiyatını geçmektedir. Şöyle ki, karşılıksız olarak 100 milyon dolarlık savaş artığı askeri malzemenin bakımı, onarımı ve yedek parçası için 143 milyon dolarlık harcama yapılması gerekmektedir. Yani astarının yüzünden pahalı olması söz konusudur. Yalnızca bu kadarla kalsa anlaşılabilir, bundan öte Türk ordusuna verilen malzemenin bakımı ve yedek parça ihtiyaçlarının yalnızca ABD'den sağlanabilmesi de askeri ve ekonomik bağımlılığı daha da derinleştiriyordu. Truman Doktrini sonrası yapılan yardım anlaşması böyle bir sürecin başlangıcı olması bakımından da önemliydi. Kapitalist-emperyalist ülkeler içinde ABD emperyalizminin lider ülke olması ile Türk devletinin de kendisini coşkuyla ve hemen ABD'nin kollarına atması aynı anda oldu. Askeri ekonomik bağımlılık, Alman, İngiliz, Fransız emperyalistlerinden ABD'ye kaydı. Buna göre dış politikada değişiklikler yapıldı. Geçmişte Filistin'e destek veren TC, kuruluşundan on ay sonra İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke oldu. İç politikada da sözde Amerikan tarzı demokrasiyi tanıdı. Uzun yıllar tek parti yönetimi sonrası çok partili hayata geçmek de buna örnek verilebilir. İsmet İnönü'nün hem cumhurbaşkanı hem de CHP Başkanı olmasına son vermesi de sözde demokrasi kaynaklı yapılmak zorunda kalınan düzenlemelerdendi, İnönü 1947'de CHP başkanlığından istifa etti.

Askeri sistemde köklü değişiklikler yapılarak, ordu hükümetin tam yetkisi altına sokuldu. 1949'da TBMM, bütün gü-

venlik birimlerini (Genel Kurmay dâhil) Milli Savunma Bakanlığı'na bağladı. Bu düzenlemelerin ardında, askeri işlerin tek bir sorumlu hükümet organında odaklaşmasını öngören Amerikan yardım anlaşmasının ilgili maddesi vardı. Bu süreç CHP hükümetleri döneminde başlamasına karşın, esasta Menderes hükümetleri döneminde daha da hız kazanmıştır. Bütün bunlar CHP'den usanmış, patlama noktasına gelen halka demokrasi hamleleri olarak gösterilmiş, ABD'nin uşaklığı pozisyonu bununla kapatılarak demokrasi kahramanlığı naraları atılmış, Menderes, demokrasi kahramanı olarak gösterilmiştir. Hala bugün bile CHP, sanki ABD'ye karşıymış gibi lanse edilirken, DP ve Menderes demokrasi kahramanı olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Gerçekte birbirleri arasındaki tek fark Pepsi-Cola ile Coca-Cola arasındaki fark kadardır. DP'yi kuran kadroların Fuad Köprülü hariç hepsinin CHP'li olması, CHP'nin 1920'den 1945'e kadar uyguladığı politikalar sonucu palazlanan toprak ağaları-ticaret burjuvazisi ve bürokratlardan oluşması, hem Alman, İngiliz, Fransız, İtalyan emperyalizmi ile iş birliğinde hem de ABD emperyalizmi ile işbirliğinde sakınca görmeyen sınıflardır. Ama dünyadaki gelişmeler sonucu Türk hâkim sınıfları vitrin değiştirmek zorunda kalmıştır. Vitrinin tüm alt yapısını CHP hazırlamış, DP de rol kesmiştir:

Bu süreçte içte sol düşünceye karşı savaş açılmıştır. Bir dizi gazete ve dergi kapatılmış, solcu olarak düşündükleri öğretim üyeleri üniversiteden atılmıştır.

Elbette komprador burjuvazi de yeni efendisi ile anlaşmalar yapmaya başlamıştır. Vehbi Koç, Amerikan firmalarının ticari temsilciliklerini almaya başlamış; buzdolabından otomobile kadar Amerikan malları ülkeye serbestçe girmeye başlamıştır. "Amerikan hayat tarzı" burjuva basın tarafından halka övüle övüle anlatılmıştır. Elbette geçmişte Almanlara övücü şiirler yazan Mehmet Akiflerin, İngilizlerin üstünlüğünü anlata anlata bitiremeyen Ulus gazetesi sahiplerinin torunları şimdi de yeni efendilerinin ne kadar iyi olduğunu emekçi Anadolu halkına anlatmaya başlamışlardır.

1947'de yapılan anlaşmadan günümüze Türk-Amerikan ilişkilerinde özellikle askeri alanın genişlemesine paralel iki ülke arasında bir dizi askeri, ekonomik ve teknik ikili anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalara karşı özellikle 1950'lerin ortalarından, NATO'ya girişten sonra halk tepkisi artmıştır. Buna karşın bugün bile ABD ile yapılan ikili anlaşmalar hakkında tam bilgi, sayısı ve alanları konusunda kesin rakamlar yoktur. Süleyman Demirel'in yükselen tepkiler üzerine 1966'da açıkladığına göre 1952-60 döneminde 54 ikili anlaşma yapılmıştır. 1970'te yapılan açıklamaya göre bu anlaşmaların sayısı 91'dir. (Baskın Oran) Sayıların karışık olması anlaşmaların büyük çoğunluğunun gizli olması, burjuva parlamentosuna bile getirilmemesinden kaynaklıdır. Demirel'in 1966'da yaptığı açıklamaya göre 1950 öncesinde 3, 1950-1960 arasında 31, 1960-1965 döneminde 20 ikili anlaşma yapılmıştır. Bunların 16'sı kanunla onaylanmış, 12'si teknik-harita anlaşması, 4'ü bilimsel işbirliği anlaşması, 13'ü de 1954 tarihli Askeri Tesisler Anlaşması'na dayanan uygulama anlaşmalıdır. Geriye kalanlar ise yardım ve tesislerin statüsüne ilişkin anlaşmalardır. O dönem kamuoyunda Amerikan üslerinin kurulduğu yönlü bilgiler çıkmış, buna karşı tepkiler oluşmuştur. Bunu kabul etmeyen Demirel "üs yok tesis var" diyerek halkı kandırmaya çalışmıştır. Ondan sonra da kapıların arkasında ülkenin değerlerini emperyalizme peşkeş çekip halkın karşısına geçip pişkince yalan söyleyen Türk politikacılarına çok tanık olunmuştur. Hatta Türk politikacılarının karakteristik özelliği ustaca yalan söyleyebilmeleridir. Bir dönemin burjuva politikacılarının duayeni Demirel en bilinenidir.

ABD ile yapılan anlaşmalara burjuva muhalefet partileri genelde itiraz etmez, ederse de şeklen bir-iki noktaya –niye kendilerine haber verilmediği gibi- olurdu. Bu dönemde en güçlü itiraz noktaları niye anlaşmaların meclise getirilmediği noktasındaydı. Anayasa'da anlaşmaları TBMM'nin onaylaması gerektiğini düzenleyen bir madde vardı. Türk burjuva politikacıları maharetlerini kullanarak bazı anlaşmaları hiç TBMM'ye getirmeden onaylamıştır. Milli güvenlik bunu gerektirmektedir.

ABD, Türkiye'ye ilk dönemde askeri yardım yapmıştır, ekonomik yardım yapmamıştır. ABD esas ağırlığı askeri yardımlara verirken bu yardımlar bütçeye ek yük de getirmektedir. Dolayısıyla Türk hâkim sınıfları ABD'den ekonomik yardım almak için yalvarmaktadır.

ABD, Avrupa ülkelerinde ekonomiyi canlandırmak, pazarı yeniden oluşturmak, savaş sonrası inşayı yapmak için sosyal patlamaların ve oluşacak komünizm tehdidinin önüne geçmek üzere Truman Doktrini'nin bir devamı olarak ve dolar yardımı ile Avrupa'yı baskı altına almak üzere, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde bir konferansta bir plan ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu plan Marshall Planı olarak bilinmektedir. ABD, 1947 yılında Marshall yardımını (Ekonomik İşbirliği Yasası ile) başlatma kararı almıştır. 1947 yılında Paris'te bir araya gelen Avusturya, Danimarka, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve Fransa temsilcileri Avrupa'nın acil ihtiyaçlarını belirlemek üzere toplanıp Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı adında bir örgüt kurdular. Türkiye de ekonomik durumunu anlatan bilgiler verdi ve yüklü miktarda (615 milyon dolar) bir yardım talebinde bulundu. Türkiye, bu talebine, "*Avrupa kalkınmasına faydalı olabilecek tarım ürünleri ve hammadde üretme*" amacına dayanak yapma kurnazlığını da gösterdi (B. Oran-H. Gerger). Ne var ki, bu istekler ilk başta ABD'li uzmanlarca uygun bulunmamıştır. Türk yetkilileri de ne kadar çok Sovyetler Birliği tehdidi altında olduklarını, bu yardım olmazsa içte de komünizm tehdidinin gelişeceğini anlatarak Amerikalıları "iknaya" çalışmışlardır. Özetle coğrafi konumları kaynaklı önemli olduklarını anlatmışlardır. Ama esasta ABD Türkiye'deki krom yataklarının sanayisi için gerekli olduğu ve Avrupa'nın gıdaya olan ihtiyacını Türkiye'den karşılamak için Türkiye'yi de Marshall yardım planına dâhil etmiştir. Türkiye'de geliştirilecek sanayi dalları öncelik sırasına göre belirlenmiştir. Marshall Planı'nda, Türkiye'ye bu alanda biçilen rol Avrupa'nın savaş sonrası kalkınma hamlesinde ihtiyaç

duyacağı tarım ürünlerini üretmek ve madenciliğe ağırlık vererek Avrupa'nın hammadde ihtiyacını karşılamaktır. Bunun için özel sektörün geliştirilmesi ve dış ticaretle sermaye hareketlerinde serbestlik sağlanması da isteniyordu. Marshall Planı Türkiye'ye özel misyonu Bakanı Russell Darr, yardımın amacını açıkça belirtmektedir: *"Türkiye'nin iktisadi programı neticesinde çoğalan buğday mahsulü hür dünyanın ordularını ve savunma fabrikaları işçilerini beslemeye yardım edecektir...(hür dünyanın kuvvetlenmesi), Türkiye de istihsalin artmasıyla dostlarına hayati ihtiyaçları olan gıda maddeleri, kömür ve malzeme ihracatıyla elde edilebilir".* (Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği, H. Gerger, s. 38)

Temmuz 1948'de Türkiye ile ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile Marshall yardımlarının verilmesine başlanmıştır. Bu anlaşmada 1947'de imzalanan yardım anlaşmasına benzer maddeler içermektedir. Direkt konumuzla ilgili olmadığı için ayrıntılı girmeyeceğiz ama bu yardımların nerede kullanılacağından, bu kapsamda Ekonomik İşbirliği Misyonu'nu oluşturulmasının kabul edilmesi bile geçmişte halk tarafından da iyi bilinen kapitülasyon anlaşmalarından farkının olmadığını ortaya koymasına yeter.

4-) Emperyalist Savaş Aygıtı NATO

Dünyada kapitalist-emperyalist sistemin krizini aşmak, sosyalizm karşısında saldırıya geçmek üzere ekonomik programlar oluşturulup bunu uygulamak için merkezi kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumların hepsi ABD denetimindeydi. Şimdi sıra bir bütün askeri planlar oluşturmak emperyalist ülke orduları ile kapitalist sistem içindeki orduları tek çatı altında toplayıp, ortak bir savaş stratejisi, eğitim programı, silahlanma programı vb. bir program çıkartmak gerekiyordu. Legal-illegal savaş oluşumlarını ilgili ülkelerde oluşturmak gerekiyordu. Bu kapsamda bazı ülkelerde ikili anlaşmalarla yapılandırma süreçlerine girilmiş bile olsa bundan öte bir yapılanmaya ihtiyaç duyuyordu, ABD önderliğindeki kapitalist-emperyalist kamp.

II. EPS sonrası SSCB ile ABD arasında veya sosyalizm ile emperyalist-kapitalist sistem arasında başlayan ekonomik, ideolojik, politik, askeri savaşın, Truman Doktrini ile açıktan başlaması sonrası İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg Mart 1948'de Brüksel Anlaşması imzalandıktan sonra Eylül 1948'de SSCB'ye karşı Batı Birliği Savunma Örgütü adında bir askeri örgüt kurdular. Daha savaşın yıkımını bile doğru düzgün atamamış ülkelerin ABD'siz böyle bir örgüt kurmasının çok da caydırıcı ve etkili olabileceği düşünülemezdi.

ABD, nerede ise yüzyıla yakındır Avrupa'nın işlerine karışmaktan uzak duruyordu. Yeni koşullar ABD'ye yeni bir misyon yüklemişti. Bunlardan birisi de emperyalist-kapitalist ülkelerin korunması ve kollanması-jandarmalığının yapılmasıydı. Bundan dolayı ABD, geleneksel politikalarını değiştirdi, yasalarını buna göre düzenledi. Artık kendini dünyanın neresinde bir olay olursa oraya müdahale etmek üzere dizayn etti ve hazırladı. Bunun üzerine Brüksel Anlaşması'nın tarafları ile ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda Washington'da bir araya gelerek, NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Anlaşması'nı 4 Nisan 1949'da imzaladılar. Anlaşma 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe girdi. Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan, Ekim 1954'te Alman Federal Cumhuriyeti, Mayıs 1982'de İspanya'nın (sadece sivil kanada) katılmasıyla NATO üyelerinin sayısı 16'ya çıktı. Temmuz 1966'da Fransa'nın askeri kanattan çekilmesiyle, ittifakın merkezi Paris'ten Brüksel'e taşındı. 1974'te Yunanistan askeri kanattan çekilmiştir ama 1980'de tekrar askeri kanat üyeliğine geri dönmüştür. Sosyal emperyalist bloğun dağılmasıyla Doğu Avrupa ülkelerinden Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya 1999'da ittifaka resmen katılmışlardır. (Bilgiler, Türk Dış Politikası, B. Oran.) Türkiye'nin bu savaş ittifakına katılmasına ayrıca değineceğiz.

Devasa bir savaş aygıtı olarak NATO oluşturuldu. Artık emperyalist-kapitalist ve yarı-sömürge üye ülkelerin askerleri bu oluşuma göre şekillendirilecekti. Bundan daha önemlisiyse nasıl ki ekonomi DB ve IMF'ye bağlanmışsa ulus-devlet orduları da

NATO'ya bağlanıyordu. Bir anlamıyla artık ulus devletlerin özerk bir dış politikasından bahsedilemezdi. Bu konunun anlaşılması için NATO'nun resmi organlarının neler olduğuna bakalım, ayrıca bu resmi legal organları haricinde bir dizi illegal yapılanmasının olduğu da bilinmektedir.

NATO, sivil ve askeri olmak üzere iki kanattan oluşur. Bu iki konseyin üstünde yer alan NATO Konseyi, örgütün en yetkili karar organıdır. Üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan konseyde kararlar oybirliği ile alınır. Her üye ülkenin kararları veto hakkı vardır (Türk Dış Politikası, B. Oran, s. 544) denmektedir, ancak görünürde böyle olduğunu söylemeye gerek var mı? Truman doktrini kapsamında Askeri Yardım Anlaşması imzalayacaksın, Marshall yardımını alacaksın, IMF ve DB'ye ekonomini bağlayacaksın ve NATO'da kararlar oybirliği ile alınır diyeceksin! Gerçekte ise ilgili devletlerin önüne konulanı -buna Avrupa ülkeleri de dâhildir- ABD'nin ortaya koyduğu projeyi uygulamak için iyice kavramaları ve sonra da onaylamaları anlamına gelir.

"Sivil kanadın en üstünde savunma planlama komitesi adlı bir organ bulunur. Komite'de ittifakın askeri politikasına ilişkin kararlar alınır. Bu komiteye bağlı alt çalışma grupları vardır". Anlaşıldığı gibi NATO, yalnızca askeri işlerle ilgilenen bir kurum olarak kalmamakta ağırlıklı olarak ülkelerin dış politikalarını da belirlemektedir. Yani ABD, buna bağlı olarak da diğer komite, askeri politikayı ve yapılması gerekenleri belirleyip ilgili ülkeye bildirmektedir. Bu durumda ulus-devletlerin ekonomik bağımsızlığına ek olarak siyasal bağımsızlığının da olmadığını söyleyebiliriz. Zaten ekonomik bağımsızlığı –ki kapitalizmde bu mümkün değildir- olmayan bir ülkenin siyasal bağımsızlığının olması düşünülemez. Yani sözde bağımsızlık bile tartışılır durumdadır.

"NATO'nun en yüksek askeri organı olan Askeri Komite, NATO görev bölgesinin ortak savunmasıyla ilgili önlemleri Konsey'e tavsiye etmekle görevlidir". "NATO'nun en üst düzeydeki memuru Genel Sekreter'dir". Onun altında çalışan uluslararası personel, "siyasi işler", "savunma desteği", "bilimsel işler", "sa-

vunma planlama-siyaset", "alt yapı, lojistik ve konsey operasyonları" daireleri vardır. (Türk Dış Politikası, B. Oran.) Bütün bu oluşumlar legal oluşumlardır. Askeri oluşumlar, komutanlıklar aracılığı ile yürütülmektedir. Bu kapsamda ilgili ülkelerin tüm ordularının NATO'ya bağlı olmasından öte NATO üsleri de vardır. Çoğunlukla NATO üsleri ABD denetimindedir. ABD-NATO ikili askeri anlaşmalar da yapmaktadır. Türkiye, imzalanan bir iki anlaşmayla daha NATO üyesi olmadan ABD'nin askeri girişimlerini desteklemek ve gerekirse bu girişime yardım etmek yükümlülüğünün altına girmiştir.

NATO Kuvvetler Statü Sözleşmesi, 1951'de NATO üyesi ülkeler arasında imzalanmıştır. Bu sözleşmeye göre ABD, gerekli gördüğünde ilgili ülkelerde askeri tesisler ve üsler kurabilecek ve askeri personel bulundurabilecekti. Türkiye de üye olunca bu anlaşmayı imzaladı. Bu anlaşmanın ayrıntısında ABD personeline ilgili ülkede işlemiş olduğu suçtan dolayı ilgili ülkenin yargılama yetkisi nerede ise ortadan kaldırılmıştı. Yani tam bir sömürge mantığı vardır. ABD askerlerine ilgili ülkede "özgürce" suç işleme ayrıcalığı tanınmaktadır. Bu ilgili madde, çokça tartışma konusu yapılmıştır ama bu yalnızca buzdağının görünen yüzüdür.

ABD, yapacaklarını NATO içindeki diğer emperyalist ülkelere kabul ettirmediğinde veya sözde ittifakın görev alanı dışında kalan konularda ve bölgelerde yapacakları olduğunda ilgili ülkedeki personeli, üsleri kullanabilmek için başvurduğu yöntemleri "alan dışılık" kavramı çerçevesinde ele almıştır. ABD, NATO'nun çoğu olanaklarını belirlenen çerçevenin dışında da kullanmıştır.

NATO'nun bilinen bir legal yüzü vardır, bir de bilinmeyen illegal yüzü. Bu bilinmeyen ve bilinen yüzü yıllarca dünya halklarına kan kusturmuştur: Sayısız işgal, talan, askeri-faşist darbeler, kitle katliamları, insan kaçırma, uyuşturucu kaçakçılığı, beyaz kadın ticareti, yargısız infaz gibi insanlık suçlarının faili NATO'dur.

NATO toplam 14 maddeden oluşan bir anlaşmanın sonucunda kurulmuştur. NATO'nun 5. ve 8. maddeleri önemlidir. 5. mad-

deye dayanılarak birçok askeri işgal, askeri darbe, ulus-devletlerin işlerine karışma, tehdit ve şantaja sözde meşruluk zemini hazırlamaktadır. Meşhur 5. madde şöyledir: *"Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek herhangi bir silahlı saldırıyı tüm ülkelere yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirir ve eğer böyle bir saldırı olursa, BM Yasası'nın 51. maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve koruma için tek başına veya diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardımcı olurlar.*

Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyine bildirilecektir. Güvenlik Konseyi (NATO Konseyi) uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman bu önlemlere son verilecektir"

Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi (NATO Konseyi) uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman bu önlemlere son verilecektir." (Günlük Gazetesi, Berkan Derya) Buradan şunu anlamalıyız ki; bu anlaşmaya taraf olmayan güçlere ve ülkelerde gelişecek sosyal ve ulusal kurtuluş mücadelelerine ortak saldırı gerçekleştirmek üzere her türlü teorik ve hukuksal altyapı hazırlanmıştır. Bu maddeye dayanılarak ilgili ülkelerin iç işlerine askeri müdahale bile yapabilme imkânı vardır. BM'nin 51. Maddesi "meşru savunma" ilkesinden bahsetmektedir. Bu madde tamamen kılıftır. Örneğin Irak'ın işgali, hangi meşru savunmayla açıklanabilir? Yine Afganistan'ın işgali acaba hangi meşru savunmanın ürünüdür? Önleyici savaş doktrinin mi meşru savunmasıdır? Yani bu maddelerin sözde hukuka uydurmak için ve halkları kandırmak için birer söylemden öte bir anlamı yoktur. Yine de 6. maddeye bakalım: *"Madde 5 açısından, taraflardan bir ya da daha çoğuna karşı silahlı saldırı, aşağıdakileri de kapsar:*

- Tarafların Avrupa ya da Kuzey Amerika'daki topraklarına, Fransa'nın Cezayir bölgesine, Türkiye topraklarına veya taraflardan herhangi birinin egemenliği altında olan ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan adalara yapılan silahlı saldırı;

- Bu topraklarda ya da bu toprakların üzerindeki hava sahasında bulunan ya da anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetlerinin üstlenmiş bulunduğu herhangi bir Avrupa toprağında veya Akdeniz'de, ya da Yengeç Dönencesi'nin kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan tarafların herhangi birine ait kuvvetlere, gemilere ya da uçaklara yapılan silahlı saldırı." (Berkan Derya, Günlük gazetesi) Bu madde ile de NATO'nun sömürgeci devletlerin çıkarlarını koruduğunu ortaya koyar. O tarihte Cezayir, hala Fransa'nın sömürgesidir.

NATO'nun etkinliği dış güvenlikle sınırlı kalmadığı için 1950'li yıllarda İtalya'dan başlayarak NATO ülkelerinde gizli özel harekât daireleri kurulmuştur. GLADIO adı ile anılan birimler, Milli Güvenlik Devleti anlayışına uygun oluşturulmuştur. Bu birimler, ülkelerdeki komünist ve devrimci hareketler başta olmak üzere her türlü muhalefeti bastırmak ve yok etmek üzere oluşturulmuştur.

ABD, Milli Güvenlik Konseyi'nde temsilcisi de bulunan Rockfeller tekelinin hazırladığı bir rapor, Gladio'nun ilgili ülkelerde nasıl inşa edildiğinin kapsamını içeriyordu: "*Gerek bizim gerekse de komünist olmayan diğer dünya devletlerinin güvenliğini sağlamak için mahalli kuvvetler ve akımlar tarafından sıkışık durumda bırakılmış olan dost hükümet ve rejimlere silahlı yardım yapma zorunluluğu duymalıyız. Bu zorunlulukla yapılacak askeri müdahale ne klasik askeri stratejiye uymakta ne de geleneksel diplomatik müdahaleye benzemektedir. Bu askeri müdahalelerin kendine özgü bir niteliği ve biçimi vardır.*" (KontraGerilla Kıskacında Türkiye, Suat Parlar, s. 10) Amaç ve hedef açıkça ortaya konmuştur. Dost hükümet ve rejimlerin tehdit altında olduğu düşünüldüğünde her türlü

yöntemle, ilgili tehdit bertaraf edilecektir. Dolaylı saldırıların bertaraf edilmesi için ise şunlar söylenmektedir:

"*Dolaylı saldırıları önlemek için politik-ekonomik ve askeri bir sıra yardımlar yapılmalıdır. Askeri yardımların ilk hedefi mahalli silahlı kuvvetlerin eğitimi ve silah donatımı olmalı... Mahalli kuvvetlerin eğitimi, partizan savaş taktikleri ile karşıt savaş taktiklerinin öğretilmesi esasına oturtulmalı. Bununla beraber, pratikte yürütüldüğü gibi, sadece mahalli kuvvetlere bel bağlanamaz. Amerikan silahlı kuvvetlerinin de bu harplere katılması gerekmektedir. Mahalli kuvvetlerin bütün komuta ve idare organları Amerikan uzmanlar tarafından kontrol edilmeli fakat bu kontrol işleri o ülke kamuoyundan gizli tutulmamalı.*" (age, Amerikan Harp Doktrinleri)

İşte yukarıdaki anlayışa paralel, NATO'nun gizli orduları, ülkelerde oluşturulmaya başlanmıştı. Yeni dönem, emperyalist-kapitalist sistemin ABD önderliğindeki merkezi ordusu, esas operasyonları çoğunlukla NATO'nun bu gizli bölümü ile yapacaktı. Bu bölüm çoğunlukla Amerikan Haber Alma Örgütü (CIA) ile işbirliği içinde çalışacaktır. Geçmişte İngiltere ve Almanya'nın kısmen yaptıklarını onların deneyimleri ve tecrübeleri ile NATO-Gladio-CIA işbirliği ile ABD yapacaktır. Almanların İttihat ve Terakkicilere akıl vererek oluşturdukları Teşkilat-ı Mahsusa, yine Almanlarla yapılan proje ile Ermeni Soykırımı'm yapmış, bu örgüt aynı zamanda Kürt katliamlarını yapmıştı. Şimdi bu kapsamdaki faaliyetler, ABD-NATO aracılığı ile hemen hemen tüm kapitalist kampa dâhil ülkeler içinde gerçekleştirilmekteydi.

Bu örgüt, devlet noktasında bir yanılsama yaratmak amaçlı oluşturulan "derin devlet" kavramlaştırılmasına da vesile olmuştur. Devlet, silahlı-silahsız, legal-illegal, bir sınıfın başka sınıf üzerinde tahakkümünü oluşturabilmek üzere bir zor aracıdır. Derini-yüzeyde olanı fark etmez. Hele tüm pislikleri, sözde derin olana yükleyerek kurtulmaya çalışmak da sahtekârcadır. Avrupa'da bir dizi ülke sözde Gladio'yu tasfiye ederek derin devletten kurtuldu! Bunların bir safsata olmadan öte bir anlamı yoktur. O günün koşullarında oluşturulan gizli örgütlenmeler, ihtiyaç hâli

sona erdiğinde ortadan kaldırılmıştır. Ama yeni ekonomik-ideolojik-politik-askeri amaçlara paralel yenilerinin kurulduğundan kimsenin kuşkusu olmasın. Örgüt bir araçtır, amaç farklılaşınca değiştirilir. Dünyada da amaçlar farklılaştığı için kimi kontrgerilla örgütleri dağıtılmıştır ama yenileri de kurulmuştur. Devletlerin doğası, bunu zorunlu kılar. Bazı Türk liberal aydınlarının demokratikleşme söylemleri de bu gerçekliğe rağmen kendi hayalleri ile halkı kandırma çabasıdır. Bu da onların sermaye ile olan ilişkilerinden kaynaklıdır. Türkiye'de bu örgütün kuruluşu ve icraatlarına daha sonra değineceğiz.

NATO basit bir savunma örgütü değildir; NATO anlaşmasının imzalandığı 1949'da ABD Dışişleri Bakanı Acheson'un yaptığı konuşmadaki şu bölüm anlamlıdır: "*Antlaşmanın gerekçesi burada temsil edilen milletler topluluğunun inanç, fikir ve menfaat birliğidir. Hedefi ortak bir iktidara ulaşmak değildir. Bu tür vasıtalara başvurarak, korumak ve sürdürmek istedikleri bir yaşama biçiminin gerektirdiği manevi ve ahlaki değerlerin savunulmasıdır*" (Hangi NATO, Berkan Derya, Günlük Gazetesi) Anlaşmanın resmi belgeleri Washington'da muhafaza edilecektir. Yirmi yıllık sürede ayrılmak isteyen devlet ABD'ye başvuracaktır. Bu anlaşmayla sözde Pakt çerçevesinde ortaklaşa savunma(!), karşılıklı yardım ve dayanışma amacı ile birleşen bağımsız Batılı devletler, ABD'nin himaye ve üstünlüğünü kabul etmiş bulunuyordu. Kuruluşundan günümüze kadar dünya halklarına kan kusturmaya devam ediyor bu örgüt.

Anlaşıldığı gibi artık ilgili anlaşmayı imzalayan ülkelerin, orduları NATO karargâhının olduğu Brüksel'den yönetilecektir. Teşkilat ve kuruluşları, kadro, eğitim sistemleri, talimatnameleri, savaş doktrini ve kuralları artık ABD önderliğindeki NATO Merkezi Karargâhı'nda belirlenecektir. İlgili ülkelerin orduları eğitilecek, eğitilmek üzere ilgili uzman personel gönderileceği gibi ilgili ülkelerden askeri ve sivil personel eğitilmek üzere Almanya'da kurulan karargâh veya ABD'de oluşturulan ilgili eğitim merkezlerinde eğitilecekti. Türk ordusunun ve polis teşkilatının önemli subaylarının hemen hemen hepsi böylesi eğitimden geç-

miştir, en bilineni ise, geçmişte Almanlardan alınan mali yardım ile Turancılığı geliştirmek için eğitilen Alparslan Türkeş'tir. Türkeş'in yaşam serüveni aslında Türk ordusunu anlamamız için tipik bir örnektir. Elbette bu tip subaylar Türk ordusu ile sınırlı değildir. İlgili bir dizi ülkede eğitildiği gibi Latin Amerika ülkelerinde de bu tip "eğitim faaliyetleri" yapılmıştır.

NATO örgütü kuruluşundan itibaren savunma politikalarını "NATO Stratejisi" olarak adlandırmaktadır. Bunlar işin görünen yüzü olmasına karşın bunlara da kısaca değinelim.

"*İlk Strateji: NATO'nun ilk kuruluş yıllarında ABD hava kuvvetlerinin nükleer yeteneği zayıf olduğu için SSCB karşısında askeri sayısal dengenin sağlanmasını benimsedi. 1952'de Lizbon'da belirlenen ve genellikle Sınırlı Savaş Stratejisi olarak bilinen bu yaklaşımla, NATO'nun asker sayısını hızla artırması planlandı.*

Türkiye ve Yunanistan'ın kabul edildikleri yılda benimsenen bu strateji, 22 tümenlik büyük askeri güce sahip Türkiye'nin, olası bir SSCB saldırısını 'sünger gibi emmesi'ni ve oyalamasını öngörüyordu. Sovyetlerin saldırısının şiddeti Torosların güneyine kadar olan bölge gözden çıkarılarak hafifletilecek, bu sırada zaman kazanan ABD ordusu, hava üstünlüğünü de kullanarak, zayıflatılmış Sovyet ordusuna öldürücü darbeyi vuracaktı. Türkiye için pekiyi sonuçlar tasarlamayan bu stratejiyi Türk yetkilileri ses çıkarmadan onaylamışlardır." (B. Oran, age)

Kitlesel Karşılık Stratejisi: SSCB'nin konvansiyonel güçlerinin NATO güçlerine ezici üstünlük sağlaması karşısında, çok asker beslemenin masraflı olduğunu da gerekçe göstererek SSCB'ye nükleer silahlarla karşılık verme, yeni kitlesel katliamları ön plana alan bir strateji geliştirildi ve bunun adına da "Kitlesel Karşılık Stratejisi" dendi. Bundan sonra füze krizleri başladı. Bu füzeler, SSCB topraklarına atılmak için Türkiye'ye yerleştirildi. Türk hâkim sınıfları sözde önlemlerin arttığını düşünerek, emekçi halkımızı tehlike içine attığını-nükleer silahların insanlığa karşı olduğunu zaten kabul bile etmeden severek nükleer füzeleri kabul etmişti.

Esnek Karşılık Stratejisi: Bu strateji SSCB'nin de nükleer silahları ve füzeleri geliştirmesi sonrası "nükleer caydırıcılık" etkisini kaybetmişti. Bundan sonra "nükleer denge" gözetilmeye başlandı. Olası bir saldırıda silahların niteliği kademeli olarak artırılacaktı, yani "denetimli bir tırmanma" stratejisi izlenecekti. Cephe ülkesi olarak görevlendirilen Türkiye'nin olası bir savaşta yıkıma uğrayacağı ortadaydı bu stratejiye göre. Türk hâkim sınıflarının buna da itirazları yoktu.

Daha sonra "İleri Savunma Doktrini" benimsendi. Bu stratejiye göre planlar olası çatışmaları yerleşim merkezlerinin dışında tutmak üzere oluşturuluyordu. Bu plana göre kanat ülkesi olan Türkiye'ye yine çok iş düşmekteydi. Bu stratejinin Sovyet Ordusu karşısında şansı olmadığı kısa sürede anlaşıldı veya öyle gösterildi. Onun üzerine birbirini izleyen kuvvetler üzerine Taarruz Konsepti ve Hava-Kara Muharebe Doktrini gibi kavramlar esnek karşılığı geliştirmek için kullanıma sokuldu. Bu stratejilerle olası savaş planları düşman topraklarının içlerinde planlanıyordu. Bundan dolayı olası savaş Türk ordusunun da sınırlarından mümkün olduğunca uzakta savaşa girmesi planlanmış, hava kuvvetlerinin geliştirilmesine ağırlık verilmişti.

Rus Sosyal Emperyalizminin dağılması sonrası NATO da Yeni Stratejik Konsepti kabul etti. Bundan sonra NATO'nun tek varoluş nedeninin toplu savunma olmadığı, bundan sonra üyelerinin güvenliğini etkileyen her türlü krizin yönetimiyle NATO'nun ilgileneceği vurgulanıyordu.

1999 yılında yapılan yeni strateji değişikliği ile üye ülkeleri tehdit eden etnik ve dinsel rekabet, terör, insan hakları ihlalleri, bölgesel çatışmalar gibi konuların yakından takip edilerek ve gerekli önlemleri alma kararlılığı kaydedilerek, NATO'ya yeni müdahale alanları yaratıldı. Bu strateji ile Türkiye, düşmanın sınırdaşı olan "kanat ülke" olma konumundan çıkarak Balkanlar-Kafkaslar ve Ortadoğu gibi sorunlu bölgelere bitişik "ön cephe" ülkesi halinde tasarlanıyordu, tanımlanıyordu. Bundan dolayı Balkanlar'da, Kafkaslar'da, Ortadoğu'da emperyalizmin çıkarları doğrultusunda Türk Ordusu'na görevler verildi. Daha

sonra önleyici savaş doktrini ile tehlike görülen ülkeler işgal edilmeye başlandı. Irak ve Afganistan gibi, NATO üyesi Türk Ordusu oralara görevlendirildi.

Bütün bu stratejiler için şunları söyleyebiliriz: Öncelikle bunlar kamuoyuna açıklanan stratejilerdir. Önemli olan açıklanmayan planlardır. Açıklanan stratejileri ne kadar süslü cümlelerle şirin göstermeye çalışırlarsa çalışsınlar, o süslü diplomatik dille yazılmış cümlelerin arkasında dünya halklarını kanla, gözyaşı ile denetime alıp sömürme gerçekliği vardır.

Bu stratejileri geliştirmenin diğer ayağında Amerikan silah tekellerinin olduğu anlaşılmaktadır. İlk kuruluşunda konvansiyonel güçlerin geliştirilmesini hedefleyen strateji, konvansiyonel silahlar olarak tabir edilen, piyade silahları, tankları vs. gibi silah satışını ve NATO üyeleri için artırmıştır. ABD savaş sanayi, bu kapsamda çalışıp NATO üyelerini silahlandırmış ve kasalarını doldurmuştur. Daha sonra füze satışları dönemi başlamıştır, ardından "Hava-Kara Muharebe Doktrini" ortaya atılmış ve NATO üyesi ülkelerin buna hazırlanması için trilyon dolar tutarında savaş uçakları ABD savaş sanayi tarafından ilgili NATO üyesi ülkelere satılmıştır. Türkiye'de oluşturulan F-16 filoları bu sürecin ürünüdür. Her strateji değişikliği sonrası, TSK Modernizasyonu, savunma sanayinin geliştirilmesi gündeme gelmiştir. 1980'lerde bu silahlanma öyle bir hal almıştır ki, güya SSCB'nin silahlanmasına yetişebilmek için NATO üyelerine savunma harcamalarını artırma, GSMH'nin % 3'ünün silahlanmaya harcanması zorunlu hale getirilmiştir. Türkiye için bu oran % 5'leri bulmaktadır. Nükleer silahların satışı çok yaygın yapılamadığı için tekrar konvansiyonel savaş gücünün artırılması stratejisine dönülmüştür. 1980'lerden sonra bir anlamı ile dünyada komünizm tehlikesinin yakın bir tehdit olmaktan çıkarıldığını düşünen emperyalistler artık savaş sanayini istedikleri gibi rahatça yönlendiriyorlardı. Buna kısa bir not da düşelim, hiçbir zaman yarısömürgelere gelişmiş teknolojiyi kendi denetimi dışında kullanma olanağı vermemiştir. Örneğin Türkiye'nin övüne övüne bitiremediği F-16 projesi montaj projesidir. Uçakların yazılım-

ları ABD'dendir ve Türkler değiştiremezler. Dost-düşman algısından, uçacakları koordinatlar, koridorlar hep o yazılımlarca belirlenmektedir. ABD istemediğinde o meşhur F-16'lardan bir tanesi bile havalanamaz. NATO içindeki emperyalist ülkeler kısmen kendi savaş sanayilerini geliştirmişlerdi ama yarı-sömürge bağımlı ülkelerin durumu Türkiye ile aynıdır.

NATO yapılanması 1949'dan günümüze, değişik dönemlerde, koşullara göre farklı stratejilere paralel çeşitli örgütsel farklılıklara gitmiş olsa da temelde bir değişiklik olmamıştır. Bu yapılanma içinde, göreceli, emperyalist ülkelerin ABD karşısında farklı politika oluşturma, ABD'nin oluşturduğu politikalara stratejilere katılmama durumu söz konusuyken, bağımlı ve yarı-sömürge ülkelerde esas olan ABD'nin politikalarına biat etmekten istisna olan ABD'nin politikalarına ters düşmek, bedelini ödeme kaydıyla ona uymamaktadır. Buradan şunu çıkarabiliriz; bu birliğin de hiç çatışmasız olduğunu düşünmek doğru olmaz, gerçekliğe aykırıdır. ABD, NATO üyeleri içindeki anlaşmazlıklarda ilk başta ekonomik zoru kullanırken daha sonra ambargo ve gizli askeri operasyonları kullanmaktan da çekinmemiştir.

Bu, devasa emperyalist savaş aygıtına katılma sürecini ve katıldıktan sonra günümüze kadar Türk ordusu kapsamındaki gelişmeleri inceleyelim.

5-) Türkiye'nin NATO'ya Katılışı ve Türk Ordusunun Yeniden Yapılandırılması

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş sürecinde kendi safını net olarak belirlemişti. Daha önceki bir dizi ilişkinin, ikili anlaşmanın bulunması bir tarafa Lozan'dan önce toplanan İzmir İktisat Kongresi'ne bir bütün olarak kapitalist ekonomik sistem içinde olacakları beyan edildikten ve buna emperyalist ülkeler ikna olduktan sonra Lozan Anlaşması imzalanmıştır. (Elbette yaptığı önemli boyuttaki yardımdan ve ikili görüşmelerdeki söylenenlerden sonra Lozan'da Türk delegasyonunun takındığı tavır karşısında SSCB heyeti şaşkınlığını gizlememiştir. Aslında Türk hâkim sınıflarının niteliklerini, Osmanlı'dan devraldıkları ilişki-

leri doğru tahlil edememenin bu şaşkınlıktaki payı büyüktür.) Ayrıca Osmanlı'dan günümüze Türk hâkim sınıflarının geleneksel politikası fedailik yaparak kendisini pazara sunmasıdır. Bunu yapabilmesi için NATO gibi bir askeri oluşum içinde olmak zorunluluk olarak görünüyordu. Görünürde SSCB tehlikesi, II. EPS sonrası Stalin ve Molotof'un Türkiye'den istemleri hep tehlike olarak ileri sunuluyordu ama bu istemler olmadan önce de Türkiye'nin yaptıkları ve safının neresi olduğu bilinmez değildi. Halka karşı ise NATO'ya üye olmak Batılılaşmanın gereği olarak gösterilmeye çalışılıyordu. Türk hâkim sınıflarının temel kaygılarından birisi NATO'nun dışında kalınması durumunda ABD'den "yardım" alamamaktı. Yani kendini pazarlama kaygısı. O süreçte, bugünlerde AB'ye katılım için söylenenler gibi, demokrasinin bir gereği olduğu yönlü bolca propaganda yapıldı. Türk burjuva aydınları da 1946'da çok partili yaşama geçilerek sağlanan demokratik kazanımın ancak NATO içinde olunarak korunacağının propagandasını yapıyordu. Günümüzde burjuva liberal aydınların AB'ye katılım için sahtekârca halkı kandırmaya çalıştıkları gibi bir hava vardı burjuva kamuoyunda.

Brüksel'de NATO'nun kuruluş anlaşmasının imzalanması Türk hâkim sınıflarınca sevinçle karşılandı. Türk hükümeti sözde, Avrupa'nın savunması için bunun gerekliliğine ve kendisinin de bu savunmanın içinde yer alması gerektiğine inanmaktaydı. Bundan dolayı, bir davet de bekliyordu ama onları dikkate alıp da davet eden olmadı. İlk başta ABD de katılmadığı için hemen kendisini ABD'nin yanında konumlandıran Türk Hükümeti, ABD ile askeri işbirliğini bir ittifakla somutlamak istiyordu. Bu ortamda CHP, Mayıs 1950'de NATO'ya üyelik başvurusunda bulundu. Başvuru ilkin reddedilmişti. Bu arada Türkiye'de Menderes hükümeti kurulmuştu. Haziran 1950'de SSCB'nin denetiminde olan Kuzey Kore ile ABD'nin denetimi altında olan Güney Kore arasında savaş başladı. ABD, BM Güvenlik Konseyi'nden üye ülkelerden Güney Kore'yi kurtarmak için BM'nin yürüteceği faaliyete katılmaya çağırdı. BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden biri olan SSCB, konsey toplantıla-

rını, Çin'in Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti tarafından BM'de temsili gerçekleşmediği için boykot ediyordu. Ondan dolayı veto yetkisini kullanamadı.

Haziran 1950'de ABD askerleri Güney Kore'ye çıktılar. BM'de yapılan çağrıya uygun olarak 15 ülke Kore'ye asker gönderdi. Böyle bir fırsatı Türk Hükümeti kaçırmak istemedi ve Türk askerlerinin kanını ve canını bir kez daha NATO'ya girmek için rüşvet olarak kullanmaya karar verdi. ABD'den sonra ikinci devlet olarak Kore'ye beş bin kişilik piyade tugayı 17 Ekim'de çıkartılmıştı ve doğrudan 25. Amerikan Tümeni'ne bağlı olarak ateş hattına sürüldü. Çin Kızıl Ordusu da Kasım 1950'de savaşa dâhil oldu ve ABD ordusuna ciddi kayıplar verdirip geri çekilmek zorunda bıraktı. Bu geri çekilmede görevlendirilen Türk birlikleri, ABD askerlerini korurken ağır kayıplar verdi. Kore Savaşı, II. EPS sonrası kapitalist-emperyalist devletlerle sosyalist devletlerin ilk sıcak savaşıdır. Türk Tugayı, savaş bittikten sonra da Kore'de kalacak ve masrafları Türk devleti tarafından karşılanacaktır, ta ki 1971'e kadar. Kore'ye giden Türk ordusu askerlerinden 721'i ölmüş, 672'si yaralanarak geri dönmüş, 1475 yaralı asker Kore'de tedavi edilmiş, 234 asker esir düşmüş, 175 kişi kaybolmuştur resmi rakamlara göre. (Türk Dış Politikası, B. Oran, s. 547) İşte ABD'ye, NATO'ya girişin sağlanması için verilen rüşvetin tutarı bu kadardı. Kore'ye asker gönderilmesi, Türk hâkim sınıflarının bolca dillendirdiği "yurtta barış, dünyada barış" söyleminin ne kadar sahte olduğunu gösteren onlarca örnekten biridir. Bolca kullanılan Misak-ı Milli söylemine rağmen kendisiyle ilgisi bulunmayan binlerce kilometre uzaktaki bir coğrafyaya kan dökmek için, binlerce asker göndermişlerdir. Türk hâkim sınıfları, ABD'ye uşaklıkta yarışıyorlardı. Menderes, ne kadar maharetli olduğunu göstermek istercesine CHP'nin de karşı olmadığını bildiği halde, meclise getirmeden Yalova'daki yazlığında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Meclis Başkanı Refik Koraltan ve Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut'un da katıldığı Bakanlar Kurulu'nda alınan kararla Kore'ye asker gönderilmesini sağlamıştı. Menderes, Kore'ye "hür dünyanın diğer unsurlarıyla

birlikte asker gönderilmesini" NATO üyeliği için kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak görüyordu. Daha önce İttihat ve Terakki'nin yönetici üçlüsü de II. EPS'ye girme kararını gizlice alıp bir oldubittiyle kabul ettirmemiş miydi? Bizzat Alman generaline Enver, kararı bildirmemiş miydi? Gelenek aynı. Konu uşaklık ise gerisi teferruattır! Halk evlatlarının kanlarının ne Sarıkamış'ta ne de Kore Kunuri'de bir önemi vardı. Enver Paşa'nın ifadesiyle: "*Zaten onlar bir gün ölmeyecek miydi?*"

Kore rüşvetinden sonra Türkiye Ağustos 1950'de ikinci başvurusunu yaptı. Ne var ki bu rüşvet yeterli görülmemiş olmalı ki bu başvuru da reddedildi.

Türkiye'nin başvurusunun reddedilmesinin temel nedeni emperyalist ülkeler arasında Türk ordusunun hangi alanda görevlendirileceğine ilişkin kararın verilmemiş olmasıydı. Görünürde kültürel farklılık vs. ileri sürülse de bunlar gerçek nedeni yansıtmıyordu. Başka bir neden de NATO'nun sorumluluk alanının Türkiye'nin üye olmasıyla genişleyecek olması ve buna NATO'nun hazır olup olmadığı ile ilgiliydi. İngiltere, esasta Türkiye'nin Ortadoğu'da görevlendirilmesini ve orada emperyalist çıkarları savunmasını istediğinden dolayı soğuk bakıyordu. İngiltere, Türkiye'nin NATO üyeliği yerine, önermiş olduğu "Ortadoğu Komutanlığı Projesi" çerçevesi içinde yer alarak emperyalizmin jandarmalığını yapmasını öneriyordu. Mısır'daki milliyetçi kıpırdanıştan emperyalizm rahatsızdı. Müslüman Arap halkını kandırmak için Müslüman Türkleri, Truva atı olarak kullanmak istiyordu. Arapları en iyi tanıyan emperyalist ülke İngiltere idi. Bu düşünceleri de yabana atılacak cinsten değildi. Onun için NATO'ya Türklerin üye olması biraz zaman aldı.

Sorunun esası, Türkiye'nin Ortadoğu'daki görevleri ve bunların nasıl örgütleneceğinde düğümleniyordu. Emperyalizm için Türkiye'nin esas yararı ve misyonu Ortadoğu'da yapacağı görevlerdi. Emperyalizmin stratejik hedefi bölge ülkelerinin emperyalizmin şemsiyesi altında örgütlendirilerek SSCB'nin etki alanına girmelerini önlemek ve bu arada Arap ülkelerinde gelişen ulusal akımların önünün kesilmesiydi. İsrail bir koçbaşı olarak

Ortadoğu'ya yerleştirilmişti. Türkiye de atlama tahtası olacaktı. Türkiye'nin Ortadoğu'da emperyalizmin fedaisi olma rolüne bir itirazı yoktu. Hatta her fırsatta canı gönülden bu görevi yapacağını ifade ediyor ve bunun için de NATO üyeliğinde ısrar ediyordu. Özcesi Türkler, "*bizi içinize alırsanız sizi Ortadoğu'da daha iyi savunuruz*" diyordu.

ABD, Türkiye'nin Ortadoğu'da görevlendirilmesinde net değildi. ABD Genelkurmay Başkanı D. Bradle bir dergide yayınlanan, "ABD'nin 1950'lerdeki Askeri Politikası" başlıklı makalesinde, "Türkiye'nin ABD çıkarları açısından hiçbir önem taşımadığı"nı ifade edince, Türk yetkilileri kahroldu. Ama buradan da, çıkarlarının NATO'ya üyelik olduğunu daha da pekiştirdiler.

Sonuçta İngilizler Türklerden Ortadoğu'da verecekleri görevleri yapacaklarına dair teminat almak istiyordu. Bu düşünce ABD tarafından da destekleniyordu. Türk Dışişleri Bakanı, TBMM'de Türkiye'den istenen bu rol ve görevin kabul edildiğini şöyle açıklamıştı:

"*Orta Şark müdáfaasının gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zaruri bulunduğuna kaniiyiz. Bu itibarla Türkiye Atlantik Paktına iltihak edince, Orta Şark'ta bize düşen rolü müessir bir suretle ifa ve gerekli tedbirlerini müştereken ittihaz için ilgililerle derhal müzakerelere gitmeye amade olacaktır.*" (Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği, H. Gerger, s.70)

Bunun Türkçe meali, "siz bizi NATO'ya alın ne isterseniz biz onu yaparız, biz size amadeyiz!" Bu "amadelik" hali, geçmişten bu tarafa hep vardır zaten. Bu açıklamadan kısa bir süre sonra, Eylül 1950'de Ottowa'da yapılan NATO Dışişleri Bakanlar Toplantısının sonundaki Özel Oturumda Türkiye ile Yunanistan'ın örgüte alınmalarına karar verildi. NATO üyeliği Meclis'te oybirliği ile ve büyük coşkuyla kabul edildi. Üyeliğe alınmasını ABD'nin müttefiklerine önermesi de Türkiye açısından daha da anlamlıydı. Bunun arkasında ABD'nin, Türkiye'den hava saldırısı, gözetleme ve nükleer başlıklar taşıyacak, füzelerini yerleşti-

rebilmek için askeri üs talebinin olması yatıyordu. Türkiye'nin Ortadoğu konusundaki vermiş olduğu güvenceye rağmen İngilizler tam ikna olmamışlardı. ABD yeni planları için Türkiye'yi NATO'ya almayı uygun buldu.

Türkiye'nin kara kuvvetleri NATO'nun Güney Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na, deniz kuvvetleri ise Ortadoğu Komutanlığı emrine verildi. Hava Kuvvetleri daha sonra ilgili komutanlığa bağlandı. Şubat 1952'de Türkiye resmen üye oldu. Artık Türk ordusu NATO aracılığı ile ABD'nin emrine verilmiş oluyordu. Türk Genelkurmayı, NATO Genel Komutanlığı'na bağlanmış oldu. Gerçi Türkiye bu tip durumlara böyle diğer ülkelerin de içinde bulunduğu bir örgütlenme içinde olmasa da bizzat Türk Genelkurmayı'nı Almanların yönetmesi dolayısı ile alışkındı. İçerde ezilen emekçi halklara kükreyen komutanlar artık Amerikalı çavuşlara "emret komutanım" halindeydi.

Türkiye'de ilk başta üsler kuruldu, böylelikle Türkiye, emperyalizmin SSCB'yi dinleme, gözetleme ve casusluk faaliyetlerinin merkezine dönüştürüldü. Diğer yandan SSCB'ye karşı konumlandırılan nükleer silah deposu haline getirildi. Bu arada Türkiye, NATO'dan ve ABD'den askeri yardımlar almaya başladı. Daha önce imzalanan ikili anlaşmalarla ABD'nin askeri girişimlerini destekleme ve gerekirse girişimlere yardım etme yükümlülüğünün altına girmişti zaten. NATO Kuvvetler Statü Sözleşmesi'ne de NATO'ya girmesiyle taraf olmuş oldu. Ağustos 1952'de imzaladığı sözleşme Mart 1954'te TBMM tarafından onaylandı.

Bu sözleşmeyle ABD'nin Türkiye topraklarında askeri tesis ve üsler kurması ve askeri personel bulundurulması kabul edildi. Bu anlaşmayla on binlerce Amerikan askeri Türkiye'de konumlanırken, bunlara sömürgelerdeki uygulamaları anımsatan büyük hukuki ayrıcalıklar tanındı.

Bunlar olurken Amerikalı yatırımcılara da ayrıcalıklar sağlayan kanunlar çıkarıldı. Bir taraftan ekonomi bir taraftan Türk ordusu ABD'nin denetimindeydi. 1951'de yürürlüğe giren Yabancı Yatırım Kanunu, Ocak 1954'te çıkarılan Yabancı Sermayeyi Teş-

vik Kanunu, 1954'te çıkarılan diğer kanun ise Petrol Kanunu'dur. Bütün bu kanunlar emperyalist sermayenin ülkeye girip her tarafı talan etmesini sağlamaya dönüktür. Öyle kanunlardı ki ABD'liler bile hayretlerini "dünyanın en liberal yabancı yatırım kanunu" diyerek ifade ettiler. Daha önce Osmanlı'yı eleştirmek için bolca dillendirilen kapitülasyonları aratır nitelikteydi anlaşmalar.

ABD ucuz işgücü kadar ucuz ölüm gücünü de bulmuştu. Hani 2000'li yıllarda bir emperyalist yöneticinin söylediği gibi en iyi ihraç malı orduydu. Amerikalı bir senatörün de açıkça ifade ettiği gibi mealen: "*Bir Amerikalı askerin Amerika'ya maliyeti 6.000 dolardan fazla, Türk askerinin maliyeti ise 200 dolar olunca, ekonomi açısından yanımızda savaşan bir Türk bulundurmak iyi bir iş olur.*" (Aktaran H. Gerger, Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği)

NATO'ya girişle birlikte Türk ordusunun yeniden yapılandırılmasına hız verilmiştir. "Hür dünyanın bekçiliğini" layıkıyla yapabilmesi için iyi hazırlanması gerekiyordu. Amerikan Ordusunun uzman çavuşları Türk generallerini karşılarında hazırola alıp eğittiler ve Türk generalleri onlara emret komutanım çekmeyi layıkıyla öğrendi. Türk ordusu bir taraftan düzenli ordu şeklinde yeniden yapılandırılırken, diğer taraftan iç güvenliğe dönük illegal örgütlenmeyi de oluşturmaya başladı. Yani gayri-nizami yapılanma veya kontrgerilla yapılanması diye bilinen, gizli birliğin Türkiye bölümü 1953'te NATO'ya girişten bir yıl sonra Anti-Terör Örgütü adı altında ve ABD Askeri Misyonu ile aynı binaya yerleştirildi. 1952 yılında çıkarılan "Seferberlik Tetkik Kanunu" ile "Gayri-Nizami Harp" yani kontrgerilla savaş stratejisi benimsendi. Askeri güçlere bağlı ama toplumun bütün kesimlerini kapsayacak şekilde örgütlendirildi. Türk ve Amerikan hükümetleri arasında 1959 tarihli bir anlaşma uyarınca, bir iç savaş durumunda devreye sokulacaktı. 1964'te Özel Harekât Dairesi (ÖHD) olarak değiştirildi. Genelkurmayın komutası altındaydı ve Özel Kuvvetler Komutanlığı ve Harp Dairesi olarak biliniyordu. ÖHD de sivil hükümetin denetimi dışında, Genelkurmay'ın komutası altında bulunan MİT ile sıkı işbirliği için-

deydi. Gladio'nun Türkiye bölümünün finansmanını 1974'e kadar ABD üstlendi. Örgüt, özel savaş eğitimi almış sözüm ona yurtsever gönüllülerden oluşmaktaydı ve gizli silah depolarına sahipti. Yine istihbarat örgütünün de finansmanını 1974'e kadar ABD'nin sağladığı söylenmektedir. (Teknik bilgiler, Gladio-NATO'nun Gizli Örgütü, Jans Mereklenburg ile Resmi Tarih Tartışmaları, 7. Kitap)

"*ÖHD görevleri şu başlıklar altında belirlenmişti:*

1) Eğitim Öğretim Grupları: İdeolojik Eğitim, Psikolojik Savaş, Sabotaj, Sorgulama

2) Özel Birlikler: Subay ve astsubaylardan oluşturulmuş 55-60 kişilik çok iyi eğitilmiş özel savaş birlikleri.

3) Sivil Toplum Örgütleri içerisinde kurumlaşmayı sağlayan birlikler

4) Devlet kurumları arasındaki hareket, planlama, koordinasyon işlerini örgütleyen birim

5) Seferberlik Tetkik Kurulu şubeleri arasında haberleşme ve koordinasyon sağlayan birim

6) Karşı propagandayı yapmak için basın işlerini organize eden birim." (Oral Sender'den aktaran Resmi Tarih Tartışmaları, 7. kitap, s. 244)

Bugün ÖHD'nin yaptığı bir dizi katliam ve operasyon, bizzat icracıları tarafından anlatılmakta, bazıları, bazı devlet yetkilileri tarafından sözde devlete bulaştırılmadan yuvarlak ifadelerle anlatılarak halka kanıksatılmaya çalışılmaktadır. En bilinen ÖHD operasyonları, 6-7 Eylül 1955-İstanbul ve İzmir'de Rum vatandaşlara karşı düzenlenen linç kampanyası, 1 Mayıs 1977'de Taksim'de halkın üzerine ateş edilerek onlarca insanın katledilmesi, Aralık 1978'de Maraş'ta, 79'da Çorum'da, Sivas'ta Alevi halkın katledilmesi, 30 Mart 71'de Kızıldere'de Türkiye Devrimci Hareketi (TDH) önderlerinin katledilmesi, Komünist Önder İbrahim Kaypakkaya'nın katledilmesi, Türkiye Kürdistanı'nda köylerin yakılması-yıkılması, binlerce faili meçhul cinayetin işlenmesi bir şekilde bu özel örgütlenmenin işidir. JİTEM'i (Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele) ÖHD'nin eğitiminden

geçmiş subaylar kurmuştur. Darbeler bizzat bu özel örgütlenmenin başarı ile yaptığı işlerden bazılarıdır.

Düzenli ordunun nasıl bir yeniden yapılandırma süreci yaşadığını bir emekli subay şöyle özetlemektedir:

"1947 Truman Doktrini ile başlayan Amerikan askeri yardımı birçok tabii neticeleri de beraberinde getirdi. Ankara'da bir 'Amerikan Askeri Yardım Kurulu' faaliyete geçti. Bu kurula bağlı olarak tümenlere kadar her büyük karargâha birer askeri ekip (field team) verildi... Amerikan silah ve malzemesinin kullanılmasını öğretmek için, ordunun çeşitli mekteplerinde Amerikalıların nezaretinde kurslar açıldı ve birçok subay ve astsubayımız aynı maksatla Batı Almanya'ya, Amerika'ya kurslara gönderildiler... Türkiye her şeye muhtaç durumdaydı. Bu ihtiyaç ve bir an evvel güçlü bir orduya sahip olma arzusu, bizi, Amerika ne verirse (bilgi, malzeme, silah ve hatta postal ve çorap) onu almaya zorladı. Türkiye, mutlak bir samimiyet ve safiyetle, silahlı kuvvetlerin kontrolünü, eğitim, organizasyon ve lojistik destek bakımlarından Amerikalıların eline bıraktı. Amerika ... malzeme, silah ve bilgiyle beraber, kendi askeri usullerini de Türkiye'ye getirdi, bütün ikmal kaynaklarımızı elinde topladı. Tek satıcı, tek verici duruma geldi. Kısa zamanda ordumuzun kuruluşunu da değiştirdik. Kuruluşları, Amerikalılara benzetirken, personel ve malzeme kadrolarını da aynen aldık. Siyasi alanda hükümeti büyüleyen 'Küçük Amerika' olma hayali, askeri de sardı ve 'Kardeş Amerika Ordusu' olmak hedefine doğru süratle yol aldık. Kuruluş ve kadrolar değişince, eğitim ve ikmal usulleri, taktik (tabiye) kurallarını da değiştirmek de faydalı mütalaa edildi. Amerikan Ordusunun ikmal, eğitim ve tabiye ile ilgili bütün kitapları (talimnameler) tercüme ettirilerek aynen uygulamaya başladık. Hatta o kadar ki, Amerikan İdare Talimatnamesini 'PAPAZ' yazılan yere biz 'ALAY İMAMI' koyacak kadar tercümede sadık kaldık... Harp Akademileri (Erkanı Harp Mektepleri) dahi yön, tedrisat, stratejik ve taktik konsept değiştirdi. Amerikanlaştı."
(Orhan Erkanlı'dan Aktaran Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni,1. Cilt, S. 536-537)

Düzenli ordu birliklerinde de yeniden yapılandırma süreci böyle işlemekteydi. Bu süreçte de ordu emperyalizmle girdiği yasal (meclisten geçen anlaşmalar) ve yasadışı (kontrgerilla ve meclise gelmeyen askeri anlaşmalar) örgütsel ilişkiler sayesinde, doğrudan emperyalizme bağımlı ayrı bir siyasi güç olarak daha da gelişmeye başladı. Bu komprador bürokrat burjuvazinin askeri kesiminin artık emperyalizmle bağımlılık ilişkisini çok fazla derinleştirdiği anlamına geliyordu. Öyle bir durum olmuştu ki, Türk Ordusunun yönetici kademelerine kimin geleceğini bile Amerika belirliyordu. Askeri yönetici subaylar NATO'nun İtalya-Almanya veya Amerika karargâhlarında uzun süre eğitiminden geçmeden general olamıyorlardı. Kapitalizmin doğasından ileri gelen bir şekilleniş olarak bu generallerin en büyük milliyetçiler olmaları, vatansever olmalarına da şaşmamak gerekir. Kapitalizm, halkı kandırmak için bu milliyetçiliği ve vatanseverliği çıkarmamış mıydı? Olan da oydu.

Türkiye, NATO'ya girdikten sonra Türkiye'ye bölgede görevler de verildi. Daha önceki İngiltere'nin politikalarına paralel emperyalizmin bölgedeki çıkarlarını takip etmek, SSCB'nin etki alanını daraltmak için bölge ülkelerinde girişimlerde bulunulmaya başlandı. Bunun bir ürünü olarak İngiltere, Türkiye, İran, Pakistan, Irak'ta çalışmalara başladı. Irak'la Türkiye arasında Bağdat Paktı imzalandı. Daha sonra Pakistan ve İran'ın katılımı ile CENTO'ya (Central Treaty Organization – Merkezi Antlaşma Teşkilatı) dönüştü bu pakt.

ABD'de yeni başkan Eisenhower ile birlikte Ortadoğu'ya daha fazla ağırlık verilmeye başlandı. Bu durumu Kongre'den çıkardığı kararla duyuran Eisenhower, artık Ortadoğu'yla ilgilenecekti. Türkiye yayımladığı bir bildiri ile ABD'nin ortaya koyduğu yaklaşıma katıldı. Türkiye açısından, ABD'nin yeni politikasının şu sonuçları oldu: 1) ABD bölgede operasyon yapmak için Türkiye'yi daha fazla kullanacaktı. Bunun için daha önce açılan üsler genişletilip donanımı artırılırken yenileri de açıldı. 2) Türk ordusunun bölgede göreve hazırlanması için askeri yardımlar artırıldı. 3) Ekonomik yardımlar da artırıldı. 4) Orta-

doğu'da SSCB'yi destekleyen ülkelerle Türkiye ilişkilerini bozdu. 5) Türkiye topraklarındaki NATO üsleri, NATO amaçları dışında kullanılmaya başlandı. Ortadoğu'daki çoğu operasyonda İncirlik üssü kullanılmıştır. Daha sonra çokça göreceğimiz, en son Irak işgalinde de gördüğümüz gibi Türk hükümetleri Müslüman Arap kardeşliği söylemini çokça kullanmasına karşın gelecekte hep onların can düşmanı olmuştur. Türkiye'nin bu desteği karşısında ABD, Türk-Amerikan Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'yla güvence verdi. Aslında anlaşmayla TC egemenliğini ve bağımsızlığını resmen de ABD'ye devrediyordu.

Türkiye'de 1. Menderes hükümeti döneminde bazı ekonomik gelişmeler olmuştu. Bir taraftan Marshall yardımı ile hurda traktörler üretimin artmasına katkı yaparken diğer taraftan iklim koşullarının iyi gitmesi verimi artırmıştı. Kore Savaşı dolayısı ile pamuk ve buğday fiyatlarının artmasının da ekonomiye olumlu katkısı olmuştur. Bu dönemde köyden kente kayda değer göçler başlamıştı. Şehirlerde ise komisyonculuk, aracılık, acentecilik işleri gelişmişti. İşçi sınıfı için değil komünist partisi, grev bile hala yasaktı. Bu dönemde burjuvazi Amerikan yaşam tarzının propagandasını bolca yapıyordu. Yabancı sermayenin nimetleri, mecliste, burjuva basın-yayın organlarında anlatıla anlatıla bitirilemiyordu. DP, dış borç ve kredilerle TC ekonomisini döndürmeye çalışıyordu. Her geçen gün dış açıklar artıyordu. Dış borç ve krediye bağımlı kılınan ekonomi için dış borç ve kredi yaşamsal önem kazanmaya başlamıştı. 1956 Aralık ayında dış borç 1 milyar liraya, ertesi yıl da 1.5 milyar liraya yükselmişti. Türkiye, IMF kotasını dolduran ve ödeme süresinin uzatılmasını isteyen ilk ülke olacaktı. DP, popülist politikasının da etkisiyle çılgınca yürütülen dış borç ve yardıma dayalı ekonomi modeli, sonunda "kronik dış ticaret açıkları ve döviz darboğazını" ekonominin yapısal özelliği haline getirdi. Artık Amerikan hazinesi de Türkiye'ye yetişemiyordu! Özellikle 3. Menderes hükümetiyle birlikte artık ekonomik gidişat tüm anlamı ile bozulmuştu. Döviz bulunamıyordu. Dış politikacılar, borç bulabilmek için "ülkenin stratejik" önemini, jeopolitik konumunu, komünizm tehli-

kesini anlatarak yardım bulmaya çalışıyorlardı. Bu argümanların para etmesi için gerginlik gerekiyordu. Diğer yandan emperyalizmin bir dediğini iki etmeme hali vardı dış politikada.

Artık sanayi burjuvazisi kıt kaynakların "popülizm" uğruna israf edilmesi yerine ithal ikameci sanayileşme politikasıyla kendisine tahsis edilmesini istiyordu. Ama Menderes bunu yapmıyordu. Emperyalizmin IMF aracılığı ile yapmasını istediği ekonomik programı önce hiç kabul etmedi, sonra ise gönülsüz kabul etti. Elbette bunları halkı çok sevdiği için yapmıyordu. Diğer yandan bürokrasi, özellikle askeri bürokrasinin nemalandığından dolayı da huzursuzdu. Bütün bunların üstüne bir de ABD'den yardım koparmak için Moskova, şantajı bardağı taşıran son damla oldu.

Özetle; Menderes hükümeti, hâkim sınıfların ve emperyalizmin görevlerini üstün beceri ile yerine getiremez olmuştu. Diğer hâkim sınıf kliklerine de baskı uygulamaya başlamıştı. Bütün bunlardan Türkiye'yi ileri bir karakol olarak yeniden yapılandırmak isteyen ABD'nin tüm planlarını aksattığı ve istenilen verimi alamadığı da görülmektedir. Emperyalizmin yarı-sömürge ülkelerde yeniden yapılandırma döneminde yeni bir eşiğe de geliniyordu. Emperyalizm ve Türk hâkim sınıfları için önemli olan politikalarının yürütülmesiydi. Halka baskı yapması vs. hep bunun üzerine inşa edilmeliydi. Bunu yapamayan kadrolarına karşı, tarihte çok örnekleri olduğu gibi acımasızdı, beceriksizlik, nazlanma, kendi kafasına göre takılmayı kabul edemezdi. Ve öyle de yaptı. Yarı-sömürge ülkelerde ekonomik-politik-askeri yön vermenin en etkin aracı olarak askeri faşist cuntalar dönemi başlıyordu.

6-) Türk Ordusuna Biçilen Yeni Misyon: Her On Yılda Bir Halkı Hizaya Getirme Dönemi: DARBELER

1950'lerde başlayan süreçle birlikte daha önceden devralınan yarı-sömürge, yarı-feodal ekonomik yapı devam ederken bazı şekilsel farklılıklara da gidiliyordu. Artık dış düşman esasta SSCB, iç düşman komünistler, ilerici demokratlardı. Ekonomiyi çevire-

bilmek için emperyalizmin yardımı, yardımları alabilmek için sözde tehditlerin abartılması ve bunlara paralel sözde emperyalizmle 'pazarlık' yapılması süreci geliştirilmişti.

Böylece dış politika, büyük ölçüde silahlı silahsız bürokrasiye, Hariciye ile Genelkurmay'a bırakılmıştı. Amerikan kurumlarına bu iki kurum kapalı kapılar ardında halkın değerlerini, kanını-canını pazarlıyordu. Onların söylemiyle müzakere ediyorlardı! Hükümet ise işin propaganda ve halkı kandırma kısmını yapıyordu. Rutin prosedür böyleydi. Amerika ile içli dışlı olmak onun desteğini ve güvenini kazanmak hâkim sınıflar arasında başlı başına bir güç kaynağı olmuştu. Bu kurumlar yapısal değişimle zaten, ABD'nin istediği gibi şekillenmişti. Durum böyle olunca da, başta Ordu (Genelkurmay) olmak üzere, Hariciye ve istihbarat kurumları, özel kurumlar olarak üstün duruma gelerek ayrıcalık sahibi olup sivrilmişlerdi. Hâkim sınıflarda, bürokrasinin, öteden beri güçlü olan bu iki kurumuna dış politikayı bırakmışlardı.

Bu işbölümü, bürokrasinin özerklik alanını oldukça genişletmektedir. Çünkü yaşamsal bir görev üstlenirken, kuruluşundan bu yana emperyalizmle olan işbirliğini son süreçte daha da geliştirmiş ve derinleştirmiştir. Bürokrasinin özelde de askeri bürokrasinin, devletin varoluşsal özelliği olarak düzenin koruyucusu-düzenin zor aygıtı olma işlevlerine ek olarak yeni görevleri güçlü bir vesayet oluşturmasını beraberinde getirmiştir. Bu sosyo-ekonomik yapıdan kaynaklıdır. Buradan hareketle, özellikle tek başına ordunun bir sınıf olduğunu söylemek doğru değildir. Bürokrasinin ki buna askeri bürokrasi kurum ve kuruluşları de dâhildir, burjuvazinin çıkarları doğrultusunda iş gördüğünü ve düzenin yeniden üretilmesi temel işlevini yerine getirdiğini söylemeliyiz.

Darbeler de siyasi ve iktisadi sorunların yoğunlaştığı bir süreçte, sistem içinde bunları çözmek için orduların devreye sokulması süreçleridir. Şüphesiz ki, ordular müdahalenin görünürdeki yüzleridirler. Askeri darbeler, iç ve dış aktörlerinhâkim sınıfların bir ittifakının ürünü olarak tasfiye etmek ya da

bastırmak istedikleri güçlere karşı belirli bir tarihsel anda askeri zorun devreye sokulması süreçleridir.

Burjuva feodal sistemde ordu, aygıtı olduğu devleti yıkmak için değil, onu korumak ve onarmak için eylem yapar. Darbeler gelişen sınıf mücadelelerinin ve ulusal mücadelelerin önünü kesmek, onları sindirmek ve egemen sınıf iktidarının önünü açmak için yapılan eylemlerdir. Bu anlamı ile darbeler devrim karşıtı, karşı devrimci hareketlerdir.

Daha önceki bölümlerinde anlattığımız gibi tarihsel gelişmenin bir aşamasında cılız bir şekilde gelişen kapitalizm, emperyalizm tarafından tahakküm altına alınmış ve ondan sonra gelişen kapitalizm komprador nitelikte olmuştur. O süreçten sonra Türkiye'de burjuvazi hiçbir zaman emperyalizmden kopmamıştır. 1913 yılında Bab-ı Ali Baskını ile yapılan darbede, 1950'li yıllarda başlatılan ABD emperyalizminin hâkimiyeti sonrası, başlayan sürecin ürünü olarak 1960'ta başlatılan darbeler süreci de emperyalizmden bağımsız olmadığı gibi bizzat onun ürünüdür.

Bab-ı Ali Baskını sonrası Alman büyükelçisinin şu sözü darbeleri anlamamızda yön göstericidir. "*Orduyu kontrol eden kuvvet, Türkiye'de en büyük kudret olacaktır. Hiçbir Alman düşmanı hükümet ve ordu tarafımızdan kontrol edilmedikçe, iktidar mevkiinde kalamayacaktır.*" (D. Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, 1. Cilt, s. 248) Bu durum elbette yalnızca Almanlar için değil, şimdi ABD için de geçerlidir. Daha sonra 12 Eylül Darbesi'ni öğrenince ABD'li yetkilinin "Bizim çocuklar" deyimi de Alman Büyükelçinin düşüncesini onaylar niteliktedir. Ayrıca orduların sınıflı toplumlardaki niteliğini de akılda tutmak gerekir. Hâkim sınıfların zor aygıtıdır ve onlardan bağımsız değildirler. Varoluşları itibariyle gericidirler. Bazı sözde Marksistlerin, ordudan devrim beklemeleri, 27 Mayıs'ı devrim olarak değerlendirmeleri olsa olsa burjuvaziye hayranlıklarını ifade etmek bakımından anlamlı olur! Marksizm'le uzaktan yakından ilgisi yoktur. Türkiye'deki tüm askeri darbelerin direkt emperyalizmle ilişkisi vardır. Küçük burjuva ve burjuva demokratlar bunu inkâr etse bile, incelememizin daha önceki bölümlerinde ortaya koyduğumuz

gibi TC'nin kurulmasından önce de sonra da burjuvazi emperyalist-kapitalist sistemden kopmamıştır. Aksine her geçen gün onunla daha da bütünleşmiştir, her dönem ekonomisini ve ordusunu emperyalizmin yönetimine bırakmıştır. Çağımızda sömürge ve yarı-sömürgelerde burjuvazi, devrimci barutunu tüketmiştir. Dolayısıyla ordularının da emperyalizme karşı bir duruş sergilemesi olanaksızdır. O halde, devletin ordusunun emperyalizme karşı bir savaş gücü olmaktan öte onların organik uzantısı olarak, sistem karşıtı devrimci güçlere, bağımsızlık isteyen halklara karşı silahını doğrultan bir güçtür. Orduyu devrimci gören mantığın ulusalcılığın vardığı son noktası olması bakımından hazindir. 1960 darbesinin Marksist analizini yapamayan küçük burjuva hareketlerin önemli bir bölümü darbeden etkilendi. Bir anlamı ile Kemalizm'in yanlış tahlilinin de bir ürünü olarak orduyu halk devriminin bir unsuru, hatta "devrimin temel gücü ve güvencesi" ilan edenler bile oldu. Bazı devrimci siyasi gruplar ise orduyu doğrudan karşısına almamaya özen gösterdi. Bazıları, hareketlerinin stratejik amacını 1961 Anayasasının stratejik amacını genişletmek olarak belirttiler! Bu belirlemelerin hepsinin Marksizm'le ve proleter bakış açısı ile ilgisi yoktur, burjuva ve küçük burjuva sınıfsal bakış açısının ürünleridir.

Kapitalist devletin temel organlarından biri olan ordunun, "devrimci" olarak görülmesi, yarı-sömürge toplumların küçük burjuva siyasetçilerine-aydınlarına ve ideologlarına özgü bir görüştür. Devletin temel aygıtı olan orduyu "sağ" veya "sol" şeklinde adlandırmak anlamsızdır. Ordu devletin olmazsa olmaz temel yapı taşlarından birisidir. Burjuva partiler gibi adlandırılamaz. Hele tek bir parti gibi, "MGK Partisi" şeklinde de adlandırılamaz. Devletin silahlı aygıtı olarak ordu, her burjuva rejiminde olduğu gibi, darbe yoluyla da başta sömürülen işçi sınıfı olmak üzere ezilenlerin devrimci kalkışmasını bastırmakla ve ezmekle yükümlüdür.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, ABD 1945 sonrası, önce ekonomiyi imzaladığı anlaşmalarla kendi denetimine almıştı,

daha sonra da orduyu ikili anlaşmalarla ve NATO'ya alarak denetimine almıştır. O zaman Alman büyükelçisinin sözüne atıfta bulunarak, ABD'nin bir dediğini iki eden, gönülsüzce ABD isteklerini yerine getiren hükümetler iktidarda kalamaz demeliyiz. ABD düşmanı bir hükümet ise kurulamaz bile. Bu bakışla hareket ettiğimizde bizim araştırmamız gereken ABD'nin hangi politikayı ezilen ve emekçi halkın üzerinde hayata geçireceğini bulmaktır.

1950 yılının ortaları ve sonuna doğru ekonomik bunalım başlamıştı. Emperyalizme bağlı olarak hâkim sınıflar bunu aşmak için orduya görev verme noktasında anlaştılar. Komprador burjuvazi aynı zamanda uluslararası konjonktüre uygun olarak iktidarda söz hakkının artırılmasını, sömürüsünün önünün açılmasını istiyordu. Menderes'in başta komprador burjuvazi olmak üzere, bürokrat burjuvazinin de söz hakkını, sömürüden payını kısmıştı. Darbe sonrası yapılan "demokratik" gelişmeler sanıldığı gibi halk için değil hâkim sınıflar içindi. Bu burjuva-feodal sistemin doğası gereğiydi. Onu işçi sınıfı kullanmak isteyince fazlalık kısılacaktır. Bu süreçten sonra iktidarda komprador kapitalistlerin (özellikle sanayi burjuvazisinin) söz ve karar hakkı artık hiç azalmayacak, düzenli biçimde artacaktır.

ABD'de 1947 yılından sonra "Milli Güvenlik Doktrini" veya "Milli Güvenlik Devleti anlayışı" kabul edilerek buna göre kurumsal yapılanmaya gidilmişti. Bu konsepte göre yarı-sömürgeler de ikili anlaşmalar ve NATO kapsamında yapılandırılmıştı. Türk hâkim sınıflarının, bunun dışında olması düşünülemezdi, ordusunun resmi rakamlara göre % 95'i NATO aracılığı ile ABD denetimindeydi, MİT'in finansmanını ABD sağlıyordu. ÖHD kurulmuş ve eğitilmişti. Yani ABD, Türkiye'de bu kapsamda yapılanmasını 1950'nin ortalarına doğru tamamlamıştı.

Türk devleti için de ulusal güvenlik kavramı, siyasal, sosyolojik, kültürel, diplomatik, iktisadi ve hukuksal alanları da kapsayan çok geniş bir kavram olarak kavranıyordu. 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nda kavram şöyle tanımlanmıştı: "*Ulusal güvenlik, devletin anayasal düzeninin, milli*

varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü iç ve dış tehditlere karşı korunmasını ve kollanmasını ifade eder." (Resmi Gazete'den aktaran Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, Türkiye'de Ordu, İletişim Yayınları) Yani artık TSK için askerlik dışı alanlarla ilgilenmek ulusal güvenlik anlayışının bir gereğidir. Daha MGK kurulmadan önce 1949'da bu anlayışın ürünü olarak "Milli Savunma Yüksek Kurulu" kuruldu. İşte bütün bunlardan, 1950 sonrası yoğunlaşan sermaye ihracı ile birlikte ciddi anlamda sosyal ve siyasal değişimler olduğu görülür. Emperyalist sermaye rahatça hareket edememektedir. Komprador burjuvazi kendine rahat bir sömürü alanı açılmadığından şikâyetçidir. Bunun gibi bürokrasi de özellikle üst düzey askeri bürokrasi, nemalanmasının azlığından şikayetçidir. Bu ortamda "milli güvenlik" için NATO karargâhlarından yönetilen Türk ordusuna görev verilmiştir.

27 Mayıs 1960'ta Türk Ordusu önüne konan plan dâhilinde yönetime el koymuştur. Bazı deneyimsizlikler vardır. Örneğin yukardan aşağı emir komuta zincirine bağlı bir el koymada bazı noksanlıklar vardır. Amerika açısından bu ilk örgütlü operasyon da bir deneyimdir. Bizzat ABD'de eğitilmiş subaylar, Alpaslan Türkeş gibi, oluşturulan Milli Birlik Komitesi (MBK) içinde etkindir. Radyodan MBK'nin bildirisini Türkeş okumuştur ve bildirideki vurgulardan birisi NATO'ya ve CENTO'ya bağlı kalınacağıdır. Emir-komutanın NATO'da olduğu bir orduda farklısı olmazdı ama genel olarak dünya kamuoyuna mesaj verilmektedir. ABD de üç gün sonra yeni yönetimi tanıdığını açıkladı.

ABD'lilerin bazı ufak kaygıları vardı: Özellikle gizli anlaşmaların devam edip etmeyeceği noktasında ufak bir kaygıları vardı, hemen ABD'ye güvence verildi. Hani devlette süreklilik esastır! Ayrıca ABD'nin denetlediği ordu ve istihbarat teşkilatının olduğu bir ülkede ABD menfaatleri için çalışmayan veya karşıtı bir hükümet gelmezdi ama yine de ABD işini resmileştiriyordu. Öte yandan borçlar meselesi vardı. Ona da MGK başkanı Cemal Gürsel yaptığı bir konuşmada açıklık getirdi. Alınan

borçların inkâr edilmediğini söyledi. Ama bu konuşmadan anlaşıldığı gibi borçlar borç alınarak ödeme yoluna gidilecekti.

27 Mayıs darbesi aynı zamanda yukardan aşağıya bir yapılandırma sürecidir. Bu ekonomiden siyasete ve askeri vb. konularda olacaktır.

Darbe öncesi IMF ve DB ile problemler yaşanıyordu. Darbe sonrası sermayenin güvenini tesis etmek için DB'de yetişmiş uzmanların "teknik bilgilerin kullanılması" olarak açıklanan ama esasta ekonomiyi emperyalizmin istediği doğrultuda şekillendirilmesi üzerine memur tayini anlamına gelen uygulamanın ilki yapılıyordu.

27 Mayıs'tan sonra IMF uzmanı Kemal Kurdaş, Türkiye'ye getirildi. Daha önceki dönemde Menderes'le yollarını ayırdıktan sonra Latin Amerika ülkelerinde çalışan Kurdaş, 1960 yılı Aralık ayında Maliye Bakam oldu. IMF ve DB ile anlaşan Türkiye, Menderes döneminde reddedilen kredileri almaya hak kazandı. Bu tarz ele alış, 12 Mart sonrası DB'de çalışmış Atilla Karaosmanoğlu'nun, 12 Eylül sonrası IMF ve DB'de çalışmış Turgut Özal'ın, 28 Şubat sonrası DB'de çalışmış Kemal Derviş'in ekonomi veya maliye bakanlıklarına getirilmesiyle sistemli hale getirildi. Emperyalist sermaye yarı-sömürgelerindeki ekonomileri ancak kendi memurlarına teslim etmektedir. Diğer yandan askeri darbelerin arka yüzünde sermayenin isteklerinin yerine getirilmesinin yattığını da gösterir.

Askeri darbeyi yalnızca askerle sınırlamak da doğru değildi. Dışişleri Bakanlığının güvencesi altında da yapıldığı söylenebilir. Çünkü Haziran 1960'ta Dışişleri Bakanı Selim Sarper'in NATO'nun eski bir dostu olarak övülmesi dikkat çekicidir. Darbe sonrası SSCB-Türkiye ilişkileri askıya alındı. Sarper; "*Şimdiye kadar Rusya'dan yapılmasını istediğimiz herhangi bir yardım isteğimiz bulunmadığı gibi bundan sonra da böyle bir istekte bulunmaya niyetli olmadığımızı söyleyebilirim*" açıklamasını yaparak Menderes'in hatasını düzeltiyordu. (D. Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, Tekin Yayınları, s. 1617) Darbeden sonra MBK ile ABD ortak çalıştı. (MBK'de daha sonra 12 Mart hükümetinde

yer alacak olan büyük işveren temsilcilerinin olduğunu da söyler Avcıoğlu) 1960'ın Ağustos ayında MRBM füzeleri Türkiye'ye yerleştirildi. Propaganda için ABD radyo istasyonları inşa etti.

27 Mayıs'la birlikte ABD'ye "havadan dilediği fotoğrafı çekmek için Türk havaalanlarını açmıştır" ve "Türk denizlerinde aşinografik araştırmalar yapmak" izni ile Türkiye'nin denizaltı varlığının ABD'ye açılmasına izin verilmiştir. (Aktaran Resmi Tarih Tartışmaları, 9. Kitap, s. 97)

1960'a gelindiğinde yukardan aşağıya ordunun da kapsamlı bir yeni yapılanma içine sokulması zorunluydu. Ordunun özellikle subay kesimi oldukça kabarıktı. Nerede ise Avrupa ülkelerinin toplamından fazla subay vardı. "*1960'da kara ordusunda 9251 binbaşı, yarbay ve albaya karşılık, yüzbaşı, üst teğmen ve teğmenlerin sayısı 5000'in biraz üzerindeydi. Sadece albayların sayısı 2660'ı buluyordu ki, o tarihte bütün NATO ülkelerinde albay sayısı bu kadar değildi.*" (Aktaran, Türkiye'de Ordu, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, İletişim Yayınları) Sayıca kabarık kof bir ordu vardı. ABD vereceği görevlere paralel daha dinamik bir ordu yaratmak istiyordu. Ağustos 1960'ta MBK, 5000'e yakın subayı emekliye ayırdı. 25 Ağustos 1960 tarihinde 235'i general olmak üzere 417 subay emekliye sevk edildi. Topçu sınıfından % 70, piyadeden % 75, muharebeden % 60, kurmaylardan % 30 oranında tasfiye edildi. (Aktaran, Türkiye'de Ordu, s. 76, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, İletişim Yayınları) 27 Mayıs yönetiminde önemli bakanlıklarda bulunan Amil Artus, anılarında NATO ve ABD'nin direktiflerinin bu durumda kilit rolü olduğunu söylüyordu. (Aktaran Resmi Tarih Tartışmaları, 9. Kitap, s. 77) Darbenin askerin bürokrasideki yeri konusunda bir düzenlemesi oldu. Genelkurmay başkanlığı tekrar Başbakanlığa bağlandı, MSB'den alınarak. Artık Genelkurmay Başkanı Başbakana karşı sorumluydu. Bu Genelkurmayın ağırlığının arttığını gösteriyordu.

Menderes hükümetlerinin plansız ekonomi politikalarına son verip, planlı ekonomiyi kurumsallaştırmak için 27 Mayıs yönetimi Devlet Planlama Teşkilatı'nı (DPT) kurdu. Bundan sonra planlı döneme geçildi. Bazı küçük-burjuva aydınlar planlamanın

yalnızca sosyalizme has olduğunu düşünerek bu adımın sosyalizm etkisi taşıdığını iddia ederler. Unutulan planlamanın hangi sınıfın çıkarları doğrultusunda olduğudur. Tek başına planlama, bir sistemi tanımlamaya yetmez. Önemli olan hangi sınıfın çıkarına planın oluşturulduğudur. Plansız ekonomi yönetimi emperyalist sermayenin dünyada kapitalizmin bunalımını aşmak için ortaya konuldu. İthal ikameci sermaye, birikim modelinin hayata geçirilmesini tıkamıştı. Bu modele göre emperyalist sermayenin gelmesi gerekiyordu ama baştan bu yol tıkanmıştı. Bu da mal ve yedek parça ithalini de tıkıyordu. Yani emperyalizmin meta ihracında da sıkıntılar yaşanıyordu. Önce DP iktidarı, uyguladığı dış politikayla emperyalist sermaye ve metanın dolaşımı önündeki engelleri istendiği gibi kaldıramamıştı. Bunun için komprador burjuvazi oldukça rahatsızdı. Sanayi burjuvazisi, önünün açılmasını istiyordu, montaj sanayi gelişmiyordu. DPT kurumsal olarak, bu deneyimin ürünü olarak, komprador burjuvazinin ve emperyalist sermayenin isteği doğrultusunda kuruldu. ABD, büyükelçisinin DPT kuruluşu hakkında söylediği şu sözler anlamlıdır:

"*Yeni hükümetin başarılı bir ekonomik kalkınmanın katlanılacak büyük çapta fedakârlıklarla mümkün olabileceğini açıkça takdir etmekte olması hususi sektörün bu kalkınmada oynayacağı rolü de müdrik bulunarak planlı kalkınmaya atfettiği önem ABD üzerinde çok müspet bir tesir yaratmış ve cesaret vermiştir. Bilhassa bir Devlet Planlama Dairesi'nin bulunması 1962 yılı için bir intikal planının hazırlanması, beş yıllık kalkınma planının hazırlanmasındaki gelişmeleri, vergi mevzuatının yeniden baştan düzenlenmesi ve kuvvetlendirilmesi hususunda öngörülen tedbirleri, İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin esaslı bir şekilde gözden geçirilmesi, fiyatlardaki nispi istikrarın devam ettirilmekte olduğunu, Hazine'nin enflasyonist borçlara son vermiş olmasını ve istikrar içinde ilerleme yolunda atılan diğer bütün adımları memnuniyetle müsaade etmektedir.*" (D. Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi)

27 Mayıs darbesi sonrası şu ekonomik düzenlemeler de yapıldı:

"193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu bu dönemdeki çalışmaların ürünüdür. Kemal Kurdaş'ın Latin Amerika deneyimlerinden yola çıkarak önerdiği KİT'lerin yeniden organizasyonunu öngören 440 sayılı yasa da bu dönemde hazırlandı. Bu dönemde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) gelişti ve Koç ve Sabancı gibi holdinglerin büyümesine katkı sundu. Merkez Bankası'nın faiz hadleri % 6'dan % 9'a çıkarıldı. 1960 yılında 13.110 milyon olan kredi hacmi 1961'de 8.713 milyona düşürüldü. Bu düşüşün nedeni dağıtılan kredilerin %50'sini oluşturan Merkez Bankası'nın kredileri kısmasıydı. Küçük bankaların çoğu bu süreçte tasfiye oldu. Tarım gelirlerini vergilendirme çalışmaları, tarım kredilerindeki değişiklikler ise seçim sonrasına bırakılacaktı." (Resmi Tarih Tartışmaları, 9. Kitap, s. 79)

27 Mayıs darbesi sonrası kurulan hükümette, Tarım Bakanlığı'na, DP'li ve büyük toprak ağası Cavit Oral'ın getirilmesi de toprak ağalarına MBK'nin yaklaşımını göstermektedir. Daha sonra İnönü'nün kurduğu hükümet de mülk sahiplerinin vergilerini indirmiş, toprak ağalarının vergilendirmesini durdurmuş, toprak reformu sözü rafa kalkmıştır. Bu CHP'nin DP ile arasında özde bir farkın olmadığını göstermesi açısından çarpıcıdır. Aynı zamanda 27 Mayıs'ın hâkim sınıfların isteğini harfiyen yerine getirdiğini gösterir.

27 Mayıs sonrası kurulan hükümet, ülkede gelişen sol hareketlere karşı girişilen karşı mücadele kapsamında meclisteki tüm partilerin üyelerinden oluşan bir komünizmle mücadele komisyonu kurulmasına karar vermişti. (age, s. 97)

27 Mayıs'ın Kürt ulusuna karşı yaklaşımına da değinmek gerekiyor. Türkiye'deki ve T. Kürdistanı'ndaki ekonomik politik gelişmeler Kürt ulusal bilincinin gelişmesinin önünü açıyordu. Bu durum süreç boyunca devam ettiği için yapılan tüm darbeler Kürt ulusuna karşı özel olarak yönelmiştir. Kürt katliamlarından sonra darbeler Kürt ulusuna yönelmeyi sistematikleştirmiştir. Emperyalizmle işbirliği içinde gelişen komprador-burjuvazi, sistemden hoşnut olmayıp ona karşı işçi sınıfının ve küçük burjuvazinin tepkisini etkisizleştirme ve Türk milliyetçiliğini pekiştirmek için Kürt ulusunu reddediyor, Kürtleri asimile etmesi için Türk milliyetçi-

liğini geliştiriyordu. Kürtlerin asimilasyonuna hız veriliyordu. 27 Mayıs darbesinden sonra kurulan "Doğu Grubu" hazırladığı raporla hedeflerini şöyle açıklıyordu:

"Bölgenin, kendilerini Kürt sananlar lehindeki nüfus strüktürünü Türk lehine çevirmek Karadeniz sahillerindeki fazla nüfusla, memleket dışından gelen Türkleri bu bölgeye yerleştirmek, bölgedeki kendilerini Kürt sananlar, bölge dışına hicrete teşvik ve bu hicreti finans ederek, memleketin Türk çocuğu bulunan yerlerine iskân etmek."

"Türkiye'de kendilerini Kürt sananlar ile İran ve Irak'taki Kürtlerin irtibatını kesme bakımından bölgede kendilerini Kürt sananların çoğunluğunu dağıtmak üzere, sistemli bir şekilde bölecek iskân sahalarını ayırmak..."

"Dünya entelektüel muhitine Türkiye'de bir Kürt meselesinin olmadığını anlatmak..."

"Bir üniversiteye bağlı derhal bir Türkoloji Enstitüsü kurularak, kendini Kürt sananların menşelerinin Türk olduğu ispat olunarak yayınlamak..."

"Planlanan bölge okulları, köy okulları ve meslek okullarının faaliyete geçirilmesini... Kız ve erkek misyoner yetiştirilmesi ve bunun için hususi müessese kurulmasını... Bölge halkından kabiliyetli ve küçükten asimile edilen gençlere yüksek tahsil imkânı sağlamak." (Doğu Grubu raporu, 1960 Can Dündar ile Rıdvan Akar, Bülent Ecevit arşivinden, 22 Ocak 2009 Milliyet'ten aktaran Resmi Tarih Tartışmaları, 9. Kitap, s. 113)

Anlaşılıyor ki Şark Islahat Planı Türk hâkim sınıflarınca yeterli bulunmamış ve 27 Mayıs darbecilerinin önüne bu kapsamda da görevler konulmuştur. Askeri cunta, zaman kaybetmeksizin bu kapsamda kararlar aldı ve uygulamaya geçti. MBK, darbeden dört gün sonra, muhtemel uygulamalara karşı geleceğini düşündüğü 485 Kürdü tutuklayarak Sivas'ta bulunan sürgün kampına sevk etmiştir. Ekim 1960'ta yeni bir sürgün kanunu çıkararak, sözde hiçbir suça karışmamış olan 55 Kürdü, Sivas'tan alarak Antalya, Burdur, İzmir, Muğla, Afyon, Isparta, Manisa, Çorum ve Denizli illerine sürgün etmiştir.

TC kuruluşundan bu yana niteliği gereği düşman olarak gördüğü sınıflara ve uluslara yönelik tüm darbelerde aynı yaklaşımı daha da sistemleştirerek sürdürmüştür. Türk ordusunun niteliği bunu zorunlu kılar zaten. Bazı küçük burjuva devrimci ve demokratlarının tüm hayali yaklaşım ve düşünceleri bu gerçekliği değiştirmez. Küçük burjuvazinin yaklaşımı, büyük burjuvaziye hayranlığından kaynaklı olabilir.

Darbenin olmasına neden olan faktörlerin birisi de özellikle askeri bürokrasinin yeteri oranda nemalanmamasıydı. 1960 darbesi sonrası subayların aylıkları artırıldığı gibi asıl amacı farklı olmakla birlikte bir sosyal güvenlik kurumu olarak Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) kuruldu. Ama bu ayrıcalıklı bir sosyal güvenlik kurumuydu. Devlet, diğer sosyal güvenlik kurumlarının faaliyetlerine sınırlama getirirken, OYAK'ın faaliyetlerini kurumlar vergisinden, her türlü işlemleri damga vergisinden, aidat gelirlerini, gelir vergisinden muaf tutmuştur. Bu ayrıcalıklar OYAK'ı 2000'li yılların başlarında Koç ve Sabancı'dan sonra Türkiye'nin üçüncü büyük holdingi durumuna getirmiştir. OYAK, aynı zamanda emperyalist sermaye ile iç içe olan bir kurumdur.

OYAK'ın kuruluş yasasında amacının TSK üyeleri için yardımlaşma hizmetlerinin sağlanması gösteriliyordu ama oluşumun etkinlik alanına baktığımızda bu oluşumun başta belirtilen amaçtan daha geniş bir amaca haiz olduğu kolayca anlaşılmaktaydı. Anlaşıldığı kadarıyla askeri bürokrasi, memur olmanın da ötesine geçerek bizzat tüccar, sanayici, sermaye ve gelir sahibi olacaktı. OYAK, olağanüstü bir dönemde kurulmuştur. OYAK, hukuki ve kurumsal yapısından faaliyet alanına kadar genel olarak orduların işlevleri açısından pek de olağan sayılmayacak bir kurum olmuştur.

OYAK'ın ekonomik olarak güçlenip bir holdinge dönüşmesiyle birlikte, "ordunun kapitalistleştiği, ordunun siyasal etkisi dolayısıyla böyle gelişmeler olduğu, ordunun tarafsızlığını yitirdiği vb." söylemler, analizler ve değerlendirmeler olmaktadır kimi çevrelerde. Elbette bu eksende yapılan değerlendirmeler

yanlıştır. Öncelikle her ordu bulunmuş olduğu toplumda hâkim sınıfların zor aygıtıdır, tarafsız değildir. Burjuva-feodal sistemin bir ürünüdür, onunla yapısal bir bağ içindedir. Ordu kapitalistleşmez, kapitalizmin ürünüdür. Yarı-sömürge ülkelerde, bürokratik kapitalizmin yapısal bir özellik olması, askeri bürokrasinin siyasette söz sahibi olması hatta ağırlıklı rol almasının koşulları mevcuttur. TC için de Osmanlı'dan günümüze tarihsel gelişimi için de bu böyle olmuştur. Milli Güvenlik Devleti konsepti çerçevesinde orduya oldukça fazla görevler verilmiştir, bir taraftan komşu SSCB'ye karşı konumlanacak diğer yandan içteki sol hareketlere karşı konumlanacaktı. Kapitalist gelişmenin yetersiz olduğu ülkelerde askeri yapılar rejimin temel direği olacaktı. Ayrıca hükümetlerin "yoldan çıkma" ve normal yollarla baş edemediği sorunlarda da rejimin sigortası olacaktı. Hâkim sınıflar adına müdahale edecekti. Siyasetteki ağırlığının kaynağı da buradan geliyordu.

O zaman OYAK neyin nesi? Dev gibi bir holdingi nereye koymalı, nasıl tanımlamalıyız?

OYAK'ı anlamak için 27 Mayıs sonrası kurulduğu için 27 Mayıs'a gelinen ortama, daha doğrusu 27 Mayıs'ın yapılış nedenine bakmalıyız: Burjuva-feodal sistemin sermayenin önündeki engelleri açmak, özellikle emperyalist sermayenin istemlerini yerine getirmek komprador burjuvazinin ithal ikameci soygun politikasının yeterli düzeyde gerekli planlama ile uygulanmadığı yönlü şikâyetlerini gidermek, başkaca kaynaklardan nemalanamadıkları ve enflasyon karşısında maaşları düşmüş bulunan asker ve sivil bürokratların şikâyetlerini gidermek... Ayrıca ABD'nin, askeri ve ekonomik yardımları sürekli artan bir periyotta isteyen Türk hükümetine yardım edemediği için aşılamayan bir kriz vardı. Sanayi burjuvazisi de DP'nin plansız kıt kaynakları "popülizm" kaynaklı çarçur etmesini eleştiriyor, daha planlı, korumacı bir sanayileşme stratejisini talep ediyordu. Yani komprador burjuvazinin iki kanadı, ticaret ve sanayi burjuvazisi de demokratikleşme vurgusu altında ithal ikameci bir sanayileşmeyi savunuyorlardı. Emperyalist sermaye 1929 bunalımı sonrası

yarı-sömürge ülke ekonomilerine bu modeli uygun görmüştü ama DP tam olarak bu ekonomik modeli uygulayamamıştır. Emperyalist sermaye ithal ikameci koruma duvarları arkasında oluşturacağı tekeller büyük kârlar hedeflemekteydi. 1958'de IMF ile imzalanan anlaşmada ithal ikameci modeli uygulamak için bir planlama organının kurulması öngörülüyordu. Bu model asker ve sivil bürokrasi tarafından destekleniyor, ulusal kalkınma için bunun gerekliliğine inanılıyordu. Özetle 27 Mayıs darbesinin arkasında, emperyalizm, komprador büyük burjuvazi ve bürokrat burjuvazinin ağırlığı bulunuyordu. Seçimle bu sorunu çözemeyeceklerini anlayınca, kendi çıkarları için, DP ve onun önde gelen kadrolarının ezilmesine gözlerini kırpmadan onay verdiler. Kendi çocuklarını da zaman zaman ezmekten çekinmediler.

1960 darbesinin arkasındaki güçler OYAK'ın idari yapısına yansımıştır. Yani OYAK, orduyu, yüksek sivil bürokrat komprador büyük burjuvazinin ileri düzeydeki kurumlarını organik bir biçimde birleştiren, hem ordunun hem devletin hem de komprador büyük burjuvazinin ortak sermayesiyle yönetilen ulusal ve uluslararası, yasal kurumsal kuruluştur. İdari yapısı, başlı başına incelendiğinde bu özelliği görülecektir. Biz tamamını incelemeyeceğiz fakat üç ana organından biri olan Genel Kurulu'nun yapısına bakacağız. OYAK, Ocak 1961 tarihinde Milli Birlik Komitesi tarafından kabul edilen 205 sayılı yasa ile kurulmuştur. Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı ve özel hukuk hükümlerine tabi olup mali ve idari bakımdan özerk bir tüzel kişiliktir. Aynı kanunun 37. maddesinde ise kurumun her çeşit malları ile gelir ve alacaklarının, devlet malları hak ve rüçhanlığına sahip olduğu ve bunlara karşı suç işleyenlerin, devlet mallarına suç işleyenler gibi muameleye tabi tutulacakları belirtilmektedir. Yani OYAK'ın hem özel hukukun hem de kamu hukukunun nimetlerinden faydalanacak bir hukuki statüsü vardır.

"Genel Kurulu: 40 kişiden oluşur. Milli Savunma Bakanı, onun olmadığı zaman Maliye Bakanı, onun da olmadığı zaman Genelkurmay Başkanı başkanlığında her yıl toplanır. Sadece 9'u sivil olan üyeler şu kişilerden oluşur.

Siviller: Milli Savunma Bakanı, Maliye Bakanı, Sayıştay Bakanı, Umumi Murakabe Heyeti Başkanı, Türkiye Bankalar Birliği İdare Heyeti Başkanı, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Başkanı ve Milli Savunma Bakanı tarafından seçilecek özel sektörde ve mali ve idari konularda deneyimli olacak 3 kişi (ilk yönetim kurulunda komprador büyük burjuvaziden Vehbi Koç, Türk özel bankacılığının baronu Kazım Taşkent vardır OYAK'ın ilk girişimlerinde Koç, OYAK-Goodyear'da, Taşkent ise OYAK-Renault'ta- birer kurucu olarak yerlerini almışlardır.)

Asker üyeler ise: Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları, Temsilciler Kurulu'nun seçeceği 20 üye Milli Savunma Bakanlığı veya Genelkurmay Başkanlığı Teşkilatından 6 görevli." (Türkiye'de Ordu, s. 288-289, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, İletişim Yayınları)

OYAK, görüldüğü gibi silahlı kuvvetler, üst düzey sivil bürokrasi ve büyük sermayeyi organik bir bütün içinde birleştirmektedir.

Ordu bürokrasisi bu yapılanmayla birlikte subayların maddi koşullarını oldukça iyi bir şekilde düzeltmişti. Hatta normal alt seviye bir subay bile orta burjuvazi seviyesinde bir geçim standardına ulaşmıştır. Subayların yaşam tarzı o kadar düzelmişti ki, artık tamamen halktan uzak elit yerlerde yaşamaya başlamışlardır. Yani subayların sınıfsal yapısı yukarıya çekilmiştir. Ayrıca ordu bürokrasisi, sivil hükümetler karşısında ekonomik özerkliğe kavuşmuştur. Bu ekonomik özerkliğin hâkim sınıflar arasında askeri bürokrasiye, başka faktörlerle birlikte, siyasal alanda da daha bir ağırlık kazanmasına etki edecektir.

Komprador büyük burjuvazi açısından ise siyasal alanda, TC'nin kuruluşundan bu yana ağırlığı olan, II. EPS sonrası bu ağırlığı emperyalizmin vermiş olduğu görevlere göre daha da artan siyasal alandaki varlıklarına karşı çıkmadıkları bir güç olan ordunun belli sınırlar dâhilinde, kendi egemenlik alanları olan ekonomik alana dâhil ederek uzun vadeli bir "ittifak" kurmuş bulunuyordu. Yine komprador büyük burjuvazi, OYAK için topla-

nacak büyük fonları kendi yatırımlarının finansman kaynağı olarak da istemiş olmalıdır. Buna askeri bürokrasinin ne kadar ve ne kapsamda izin verdiği bilinmezdir.

Emperyalist sermaye için ise ithal ikameci ekonomik politikalar için çok ihtiyaç olan sermaye elde edilmiş olacaktı. Hükümetler açısından OYAK bünyesinde toplanacak fonlar sayesinde, yarı-sömürge, yarı-feodal ekonominin temel sorunlarından olan sermaye eksikliği sorunu giderilmiş olacaktı. Elbette anlaşıldığı gibi hem askerler hem büyük burjuvazi hem de emperyalizm, bu oluşumla halkı sömürerek sermayelerine sermaye katmaya çalışıyorlardı. Anlaşma ve yapılan planlar halkı daha fazla sömürmek içindi.

OYAK'ın kurulmasındaki diğer bir amaç da savaş sanayine ilişkindir. OYAK, doğrudan bu alana girmemiştir ama ön hazırlık yapmıştır. Bu konudaki yaklaşımlar 1980 sonrası TSK'nin modernizasyonu kapsamında daha açığa çıkmış olsa da daha 1960'lı yıllarda emperyalizm, bu kapsamda adım atmıştır. Kapitalizmle birlikte savaş sanayi diye bahsedilen bir sanayi dalı oluşmuştur. Bu sanayi sektörü, büyük kâr getiriyordu. Bu süreçte askeri-sanayi komplekslerinin en gelişkin olduğu ülkelerin başında ABD geliyordu, aynı zamanda Fransız, İngiliz, İtalyan ve Alman emperyalistlerinin de savaş sanayi gelişkindi. Yüksek savunma harcamalarının aktığı silah sanayinde yer alan özel şirketler, askeri bürokrasi ve diğer çıkar grupları emperyalist ülkelerde bu sanayi ile yakından ilgileniyorlardı. Askeri-sanayi kompleksi emperyalist ülkelerde Ordu, Sanayi, Bilim ve Teknoloji üçgeninde kurulmuş organik ilişkiler üzerinden işler. (Türkiye'de Ordu, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, İletişim Yayınları)

Sanayileşme düzeyi gelişkin olmayan yarı-sömürge ülkelerde ise savaş-sanayi kompleksinin bu kadar gelişmesi mümkün değildir ve emperyalizm tarafından da istenmez. İzin vermiş olduğu sanayi dalları olabilir ama onlar da kendi kontrolünde olur. Türkiye'de 1980 sonrası kurulan montaj uçak sanayini Ortadoğu pazarına daha rahat satmak ve altyapıyı Türklerin üzerinden ya-

parak kârı artırmak amaçlıdır. Yine, modası geçmiş küçük zırhlı araç üretimi de zararsız görünmüştür. Ama emperyalizm, ordunun bizzat bir ekonomik aktör olarak üretim, ticaret, finans sektörlerinde yer almasının gerekliliğini görüp buna göre planlayıcı olmuştur. Bu, yarı-sömürgelerde askerlerin önüne emperyalizmin koyduğu görevlere paralel nemalandırma ve siyasal alanda önüne konan görevleri yaparken güçlendirmek amaçlıdır. Bürokrat burjuvazinin niteliğine ters değildi. Ama emperyalist ülkelerde askeri sanayi kompleksi üzerinden savaş sanayi geliştirilirken yarı-sömürge ülkelerde öncelik ara mallar ve tüketim malları sektörlerinde geliştirilmek istenmiştir. Daha sonra bazı savaş sanayi sektörlerine de emperyalizmin kontrolünde girilmesine izin verilmiştir. Türkiye'de 1980 ve 1990'lı yıllarda özel sektörle birlikte OYAK'ın da bu sektörlere girdiği görülmektedir. Ordunun ekonomik ilişkilere girmek için kurumsallaştığı ilk ülke, yarı-sömürge ülkeler içinde OYAK ile Türkiye'dir. Ama bu tarz oluşumlar Endonezya, Tayland, Mısır, Pakistan, Nikaragua, Guetamala, El Salvador, Honduras, Ekvador, Kolombiya, Şili ve Bolivya'da vardır. (Türkiye'de Ordu, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, İletişim Yayınları) En gelişkin alanı ise Türkiye'dir.

OYAK, bir devlet holdingidir, devletin ordusunun ağırlıkta olduğu bir holdingtir. Hâkim sınıfların ortak konsensüsüyle değişik hâkim sınıf klikleri nemalanmaktadır. Yarı-sömürge, yarı-feodal sosyo-ekonomik yapılara has bir devlet holdingidir. Sözde kapitalist sistemlerde kapitalizmin pazar ekonomisi hâkimdir ve devlet tüm sermaye kesimlerine eşit mesafededir, devlet ekonomik pazar ilişkilerine karışmaz. Ama görüldüğü gibi devletin tüm olanaklarıyla ve yakın bir mesafede, arkasında silahlı zor mekanizmasını da bulunduran bir holding! Demek ki devlet, bazı sermaye kliklerine daha yakındır, komprador büyük sermayeye olduğu gibi.

OYAK'ın yatırımlarının sınırlı bir bölümü üretim sektöründedir. Yani OYAK'ın ekonomik etkinliklerinin ülke ekonomisinin gelişimine önemli katkılarda bulunan yatırımlara öncelik

veren girişimlerinin sayısı da çok azdır. Daha çok ticari-finansal faaliyetler olup direkt kâr amaçlı faaliyetlerdir.

Diğer bir nokta da bu yeni ekonomik gücün savaş sanayine aktarılmamasıdır. Ordu, savaş sanayinin yükünün kamudan karşılanmasını istemektedir. Yani halktan toplanan dolaylı-dolaysız vergilerle, oluşturulacak fonlarla temin edilmesini istemektedir. Son yıllarda bazı kâr getiren savaş sanayi dallarına yatırım yapmıştır.

OYAK'ın başarısının altında başarılı bir yönetim değil, "Özel Yasa" çerçevesinde yararlandığı imtiyazlar ve özel girişimler için hükümet bütçelerinden verilen bir dizi finansal yardımdır. Bu OYAK'ı diğer holdinglere göre ayrıcalıklı bir duruma getirmektedir. Diğer neden, üye aidatlarıdır. 2002 yılı itibarı ile 205.000 üyesi olan OYAK, bu üyelerden düzenli nakit girişi sağlamaktadır ve büyük bir fon toplamaktadır. Üye aidatları, kurumun gelirleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ucuz maliyetli bu kaynak kurumun nakit para girişini yüksek tutmasını sağlamaktadır. Başarısındaki diğer faktör ise ithal ikameci ekonomik modelle belirli sektörlerde tekel haline gelme durumudur. Ve bundan dolayı da halkın vergilerinin önemli bir bölümü, bu tekellerin desteklenmesi için aktarılmaktadır. Büyük holdinglere belirli alanlara yatırım yaptığında krediler, teşvikler ve vergiden muafiyetler sağlanmaktadır. OYAK, bu alanlara yatırım yaparak bu noktada nemalanmıştır. Tekel olduğu sektörlerde kâr marjını da yüksek tutarak halkı bir kez daha sömürerek "başarılı" büyümüştür. Binek otomobilde 1980'e kadar Koç ile OYAK tekel konumundadır.

Ordunun siyasal gücüne paralel olarak birçok noktada OYAK'a iltimas geçildiği de bilinen bir durumdur. Bu da "başarısında" önemli bir etkendir. Krizlerde bir dizi küçük esnaf ve orta boy işletme kepenk kapatırken OYAK'ın kârlarını katlamasının arkasında bu gerçeklik vardır.

OYAK'ın ekonomik yapıda yeri neresidir?

Türk devleti kuruluşundan bugüne kapitalizmi az gelişmiş yarı-feodal, yarı-sömürge bir ekonomik yapıdadır. Ve kurulu-

şundan bugüne ekonomisinin bu durumundan kaynaklı önemli oranda bürokrat burjuvazinin, esasta da askeri bürokrasinin ağırlık oluşturduğu, komprador büyük burjuvazi ve toprak ağalarının yönetimi altındadır. Bu durumdan dolayı "askeri vesayet" diye tanımlanan zor aygıtının daha ön plana çıktığı ve ağırlık oluşturduğu bir yönetim izlenmektedir. Bu yönetim tarzında komprador büyük burjuvaziyle-bürokrat burjuvazi arasındaki ilişki daha çatışmasız ve birbirini destekler nitelikte olmuştur. Ekonomik yapı kaynaklı yüksek bürokrasinin elitist kesimi kuruluşunda İş Bankası ile başlayan devlet işletmeleri ve daha sonra Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) olarak oluşturulan kuruluşlarda görevlendirilerek nemalandırılmış, onlara kaynak transferi yapılmıştır; 1960 sürecine kadar askeri bürokrasinin üst kesimine bu iltimas sağlanmamıştır. 27 Mayıs'la birlikte ordu bürokrasisinin ekonomik durumu düzeltilirken, üst bürokrasinin nemalanması da OYAK aracılığı ile sürekli bir hal almıştır. Elbette OYAK'ta olan şey, komprador büyük burjuvazi ile komprador bürokrasinin askeri kesiminin "mantık evliliği" şeklinde de tarif edilebilir. Tarihsel arka plana baktığımızda askeri bürokrasinin yönetiminde yer aldığı gibi bu tarz ilişkilere de açık olduğunu görürüz. OYAK'ın kuruluşu askeri bürokrasiye kurumsallaşmış bir sermaye gücü vermiştir. Var oluşu olarak baktığımızda zaten ordu burjuva feodal sistemin doğasının ürünüdür, dolayısıyla sermayenin ürünü ve sopasıdır. Fakat bu yeni oluşumla birlikte sermayenin daha askerileştiğini, ordunun daha sermayeleştiğini söyleyebiliriz. Yani ekonomik-toplumsal ortamın içine her türlü zorla birlikte askeri zor daha fazla girmiştir. Bu da halkın daha fazla askeri baskı altına alınması anlamına gelir ki, 1960-2010 arası süreci incelersek faşist diktatörlüğün katı askeri niteliğinin gelişerek güçlendiğini görürüz. Böylece ordunun siyasal rolü OYAK'la birlikte yeniden kurumsallaştırılmıştır.

Bu yapının hâkim sınıflar açısından gelişmenin bir aşamasında çelişkilere neden olacağı muhakkaktır. Sözde, kapitalizmin "haksız rekabete" karşı olma durumu vardır. OYAK şu an için komprador büyük burjuvazinin ortaklığında olduğu için bir

sorun yok ama 28 Şubat sürecinde komprador burjuvazi ile Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), kompradorlaşmak isteyen bir kesim arasında yaşanan bir çelişkiyi çözmek ve komprador burjuvazinin önünü açmak için yapıldı. Doğal olarak OYAK, TÜSİAD'ın yanındaydı. Ve Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) çevresi ötelendi. Bu, kapitalizmin rekabet yasalarına terstir. Hâkim sınıflar arasında çatışmaya zemin sunan bir yapısı vardır. Hâkim sınıflar arasında yaşanan çatışmada siyasetten biraz daha geriye itilmek istenen askeri bürokrasi OYAK gibi bir üçüncü büyük holdingi kontrol ederken ne kadar mümkündür? Başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi halka karşı uygulanacak sömürü, baskı ve ezme politikalarında hemfikirler ama kendi aralarındaki çatışmada farklı çıkarları temsil ediyorlar. Bugün sözde bazı ufak düzenlemelerle demokratikleşildiğini söyleyenler sözde "askeri vesayetin" zayıflatıldığını söyleyenler başka bir dizi noktayla birlikte bu yapısal durumu bilmelerine karşın halka yalan söylüyorlar, halkı kandırmaya çalışıyorlar. Askeri zor, ancak işçi sınıfı ve ezilen halkın mücadelesiyle kalkar. OYAK'ın varlığı bile tek başına bunu kanıtlamaya yeter. OYAK, askeri bürokrasi ile komprador sermaye kesiminin ekonomik yapı kaynaklı ekonomideki işbirliğinin ürünüdür. 27 Mayıs darbesi ile birlikte askeri bürokrasinin hâkim sınıflar içindeki ağırlığı güncellenip daha da kurumsallaştırılmıştır. Savunma sanayini, OYAK'tan ayrı ele almak gerekecektir. O da askerin direkt sermaye ilişkisinin ele alınması bağlamında önemlidir.

7-) 27 Mayıs Darbesi ile Birlikte "Milli Güvenlik Devleti" Anlayışı Temelinde MGK Gelişimi ve Ordunun Bunun İçindeki Rolü

27 Mayıs Darbesi, aynı zamanda Milli Güvenlik Devleti anlayışını kurumsallaştırarak bundan sonra ordunun sistematik olarak darbe yapma sürecini kurumsal olarak açmıştır. Üyeliğine kabul edildiği günden beri NATO'nun tüm askeri, politik, stratejik, taktik konseptlerinin muhatabı ve asli unsuru olmuştur. Bu

nedenle 1950 yılından beri Türkiye, güvenlik stratejilerini ABD ve NATO stratejik konseptine göre oluşturmaktır. 27 Mayıs bu konudaki yapılanmanın kurumsallaşmasının başlangıcını oluşturur. Bu kapsamda ilk kurumsal değişme Genelkurmay Başkanlığı'nın başbakana bağlanmasıdır. Bu, askerin siyasette gücünün arttığının ifadesidir. Aslında TC kuruluşundan başlayarak Tek Adam ve Milli Şef dönemlerinde sivil giyimli askerlerin bizzat yönetiminde idi. 1950'den 1960'a kadar dünyadaki konjonktürel gelişmelere paralel, var olan durumun korunması şeklinde veya göreceli olarak askerin biraz daha arka planda olduğu bir süreç yaşandı. Bu süreçte NATO'ya giriş ve ABD ile ilişkilerle birlikte yeni yapılanma süreci olarak görülebilir. 27 Mayıs Darbesiyle birlikte yapılanma daha üst boyutta kurumsal ayaklarını oluşturmuştur. Bunların en önemli olanı Milli Güvenlik Kurulu'nun oluşturulması ve anayasal bir kurum haline getirilmesidir. Yani Cumhurbaşkanının başkanlığında, Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları ve jandarma genel komutanının da içinde olduğu bu kurum devletin en üst yönetici kurumudur. Yani askerler devletin zor aygıtını yönetmekten öte artık bir bütün devleti yönetir hale gelmişlerdir. Osmanlı'dan bu yana bazen fiili bazen yasal olarak var olan statü, anayasal bir kurumla kurumsallaştırılmıştır. Burjuva demokrasisinin olmadığı ülkelerde hâkim sınıflar, hükümetlerden çok askeri bürokrasiyi devletin bekası açısından güvenilir bulurlar. Devletin hafızası olması bağlamıyla MGK'ye askerleri alarak daha güvenli olacaklarını düşünmüşlerdir. Bu durumun oluşmasında emperyalizmle ilişkilerin belirleyici etkide bulunduğunu söylemeliyiz. Çünkü ABD'nin ve NATO'nun yeni süreçte birincisi komünizmle savaş dolayısı ile Milli Güvenlik Devleti oluşturma planının; ikincisi işbirlikçi devletlerin yönetimlerinin tek merkezli olması kendileri açısından da yönetime de kolaylık sağlayacaktır. Darbeleri örgütlemek de bu anlamı ile kolay olacaktır. 12 Mart Muhtırası'nı veren generaller de 12 Eylül Darbesi'ni yapan generaller de MGK üyeleridir. Yani orada hükümetin ilgili üyeleri ile zaten görüşüyorlar ama yapılacaklar

için zorun devreye sokulması gerektiğinde de askeri darbeleri hayata geçiriyorlar. Türk devlet yapısında devletin temel referans noktası silahlı kuvvetlerdir. Bu özellik, orduya, ordu mensuplarına, MGK'ye verilen inisiyatif olma yetkisiyle, diğer siyasi kurumları ise sadece meşruiyet sağlayan otomatik onay verici mercii haline çevirmiştir. MGK'nin yapısı, burjuva parlamentonun aslında nasıl bir ahır olduğunu da gösterir.

Güvenlik kaygısı NATO ve ABD için uzun yıllar SSCB ve komünizm oldu. Türk devleti için zaten tüm dünya kendine düşmandı. Bu zaafiyet, ekonomik yapısının karakteri kaynaklıydı. ABD'nin, SSCB'nin ve komünizm tehdidinin karşısında görev vermesi zaten var olan "güvenlik merkezli bir kontrol stratejisini" daha yaratıcı kullanmasına vesile olurken, bir anlamıyla da bu yeni tehdit daha da saldırganlaşmasına vesile olmuştu. Devlet için geçmişte, Ermeniler, Rumlar tehdit oluşturduğu için yok edildiler; Kürtler yine tehditti, katledildiler. Aleviler oldum olası tehdit, komünistler zaten tehdit, işçi sınıfı ve köylülük, zaten bunlar bir sınıf değil! Türk toplumu sınıfsız bir toplum! Devamlı kendini tehdit altında hisseden bir devlet için "Güvenlik Devlet Stratejisi" dönemsel değil sürekliydi, varoluşsal özellikleri bunu gerektiriyordu. Olan ise Türk devlet yapısı ile emperyalizmin ve NATO'nun istemlerinin çakışmasıdır. Emperyalizm de Türk devleti de halka askeri zoru uygulama konusunda, toplumu terörize etme, komplolar gerçekleştirme, katliamlar yapma konusunda tecrübeliydi. Dolayısıyla 27 Mayıs süreci ile birlikte halka karşı yapılacak kapsamlı saldırılar süreci açılıyordu. Bunun kurumsal ayakları oluşturuluyordu. MGK bunun temel kurumuydu. 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat, 27 Mayıs'ta başlatılan sürecin ürünüdür. Aynı zamanda Kürt ulusal hareketinin mücadelesini bastırmak için devreye sokulan düşük yoğunluklu savaş stratejisi diye bahsedilen Kürtleri katletme ve yok etme süreci de bizzat MGK tarafından yönetilmiştir. Faili meçhuller, gözaltında kayıplar, köylerin yakılması talimatları hep MGK'den çıkmıştır.

Türk devletinin güvenliğini belirleme ve uygulama yetkileri

TC hükümetlerine değil MGK'ye verilmiştir. Bu konu hem Anayasanın 118. maddesinde, hem de 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nda şöyle tanımlanmaktadır: *"Ulusal güvenliğin sağlanması ve milli hedeflere ulaşması amacı ile MGK'nin belirlediği görüşler dâhilinde bakanlar kurulu tarafından tespit edilen iç, dış ve savunma hareket tarzına ait esasları kapsayan siyasetleri ifade eder."* (Resmi Gazete'den aktaran Türkiye'de Ordu, s. 159, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, İletişim Yayınları)

27 Mayıs'la birlikte oluşturulan anayasada, ABD Milli Güvenlik Konseyi'nin bir tür eş değeri olan Milli Güvenlik Kurulu oluşturuldu. Bu hâkim sınıfların yeni dönem yönetim tarzı açısından, kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemeleri bakımından önemlidir. Bu, artık darbeler sürecinin açılması anlamına geliyordu. Ordu, göreceli daha özerk bir hale geliyordu. Böylece orduya İç Hizmet Yasası'nda "cumhuriyeti koruma ve kollama görevi" adı altında sermaye ve emperyalizm istediğinde darbeler yapma görevini veriyordu. Daha sonraki her darbe ordunun, hâkim sınıflar ve devlet içindeki özerkliğini güçlendirmiştir. Zamanla MGK, olağanüstü yetkilerle donatarak ordu devlet yönetiminde güçlendirilmiştir.

MGK'dan önce 1949 yılında Milli Savunma Yüksek Kurulu adı altında benzer bir kurum vardı. Bu teşkilatın görevi "milli savunma politikasını tespit ve topyekûn milli seferberlik planının barışta hazırlanması" olarak tanımlanmıştı. 1961 anayasası ise MGK'nin görevini, "Milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyon sağlanmasında yardımcılık etmek üzere gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na tavsiye etmek üzere tanımlanacaktır. 1962 yılında Anayasaya uyum için Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği kurulacaktır. Ve böylece milli güvenlik çalışmaları kurumsal hale getirilmiştir.

27 Mayıs darbecilerinden MBK üyesi, fahri senatör adayı Haydar Tunçkanat'ın MGK'yi niye kurduklarına ilişkin görüşleri, Türk devletinde sınıfsal yapıya paralel yönetimlerini anlamamıza yardımcı olacaktır.

"Komite oy çoğunluğu ile iktidara gelecek olan siyasi partilerin yeni anayasamızda kurulacak ikinci cumhuriyeti de dejenere edip yeni bir ihtilale sebep olmalarını önlemek için, yeni Anayasa ile MGK bir tedbir olarak getirmiş ve vazifelerini de açık seçik belirterek Cumhurbaşkanı ve kurulun asker üyelerini de milli güvenliğimizi ilgilendiren her türlü problemde temel görüşlerini bu kurulda bildirmekle, hem görevli hem de sorumlu kılmıştır." (Türkiye'de Ordu, s. 78, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, İletişim Yayınları) İlgili şahıs devletin güvenliğini askerlere verdiklerini uygun bir üslupla anlatmış bulunmaktadır.

12 Mart 1971 Muhtırası: Genelkurmay Başkanı Tağmaç ve üç komutanın imzası ile üç maddelik bir muhtıra verildi. Muhtıranın temel amacı yükselen halk muhalefetini durdurmaktır. Bunun yanında anayasada düzenlemeler de yapılmasını istenmektedir. İstenen anayasa değişiklikleri Genelkurmay Karargâhında kurulan Planlama Grubu tarafından hazırlanmış ve TBMM'de muhtıra baskısıyla çıkarılmıştır. (age, s. 79) "*Muhtıranın ilk iki maddesi 1) Parlamento ve hükümet yurdu kardeş kavgasına sokmuşlardır. Anayasanın öngördüğü reformları çıkarmamışlar. 2) Meclis bu durumu partiler üstü bir anlayışla düzeltmelidir*" demektedir. O da karargâhta hazırlanma şeklinde olup "*3) Yoksa ordu yönetimi bizzat devralacaktır*" komutuyla eller havaya kalkıp onaylamışlardır. İşte Türk parlamentosunun niteliği ve ordunun misyonu! Orduya endeksli anayasa değişiklikleri ile MGK'nin işlevi ve temsili artırılmıştır. Kuruldaki askeri kanat ve askeri temsil güçlendirilmiştir. Genelkurmay ve kuvvet komutanları düzeyindeki temsil, kurulda tekil ve kişisel temsilciden çok kendi içinde hiyerarşiye tabi, kurumsal bir temsile dönüşmüştür. (age, s. 80) 12 Mart'la birlikte askerler için anayasada yapılan değişikliklerden birisi de TSK elinde bulunan devlet mallarının denetimine getirilen sınırlamaya yönelik olmuştur. Yargı alanında da askeri yargının sivil yargı aleyhine yetkileri genişletilmiştir. 12 Mart Muhtırası ile birlikte genel anlamda hak ve özgürlüklerde bir kısıtlamaya gidilmiştir.

12 Eylül 1980'le birlikte ise tam anlamı ile milli güvenlik ana-

yasası hazırlanmıştır. Yeni anayasa ile birlikte temel hak ve özgürlükler kısıtlanırken toplum tam anlamı ile askeri disiplin altına alınmıştır. Bunun için "sivil" kurumlar oluşturulmuştur: Devlet Denetleme Kurulu (DDK), Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK), Danıştay, Bölge İdare Mahkemeleri... Elbette 12 Eylül'ün oluşundaki nedenler itibarı ile bazı özgünlükleri vardır. 24 Ocak kararları diye bilinen katı IMF programlarını içeren kararlarıyla, ekonomik modelde ciddi değişiklikler içeren ithal ikameci modelin terk edilip ihraç ağırlıklı, serbest piyasa ağırlıklı bir modele geçiliyordu. Yeni model ekonomik anlamda halka tam anlamı ile bir saldırı içeriyordu. Bunu ancak askeri saldırı ile hayata geçireceğini bilen hâkim sınıflar da ona uygun hareket etti. Fakat 12 Eylül ile birlikte anayasa ve kurumları ile halk tam bir baskı altına alındı, bu süreklileştirildi.

12 Eylül Anayasası MGK'de değişiklik yaptı. Kurul üyeleri arasında askerlerin sâyısını sivil üyelerin geçmemesini sağlayan düzenleme yapılmış, Jandarma Genel Komutanı kurula dâhil edilmiştir. 1982 Anayasasının özüne Milli Güvenlik Kavramı sindirilmiştir. MGK'nin görevleri genişletilmiş ve yeniden tarif edilmiştir. "*MGK, devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulaması ile ilgili kararlarının alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kurulu'na bildirir. Kurulun devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınması zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca 'öncelikle dikkate alınır' şeklinde tarif ve tespit edilmiştir.*" (Kavramlar Sözlüğü 1, Editör Fkret Başkaya, Özgür Üniversite, s.370) MGK, ülkenin her türlü sorunuyla ilgili kendine görev edinmiştir. Yani halkı tam tahakküm altına almak için her konuyla MGK ilgilenecektir. Kararları da uyulması zorunlu kararlar haline getirilmiştir. Ülkeyi yöneten hükümet gibi çalışmaya, ülkenin her sorunuyla ilgilenmeye, günlük politikayı takip etmeye ve ayda bir düzenli toplanmaya başlamıştır.

12 Eylül de mevcut devlet şeklini yetkinleştirme çabaları içinde olmuştur. Bunu ise *"Egemen ulus devlet şovenizminden kaynaklanan Türk siyaset tarzına uygun düşen 'mille devlet güçlü iktidar', kavramlarına; Kemalizm'in bürokratik ve militer geleneklerine"* (Editör Fikret Başkaya age, s. 371) emperyalizmin siyasal tercihlerine ve daha somut biçimlerinin, aynı ekonomik yapıdaki ülkelerde görüldüğü gibi Milli Güvenlik Devleti ideolojisine uygun düzenlemeler yapmıştır. "Devletin ülkesi ve millet ile bölünmez bütünlüğü" diye başlayan bir söylem MGK'nın dolayısı ile devletin resmi ideolojisi ve siyaseti haline gelmiştir. Her şey millileşmiştir, hatta okullarda okutulan derslerin başına bile milli sözcüğü getirilerek bu tüm topluma da sindirilmeye çalışılmıştır. "Milli Coğrafya", "Milli Tarih" gibi adlarla dersler verilmiş, ders kitapları basılmıştır.

Türk devletinin tarihsel süreci ve geleneksel yapılanması düzeyinde sürekli geliştirilen, yetkinleştirilen ve işlevselleştirilen MGK'nin konumu şu nitelikleri ile tanımlanabilir.

a) Gerek bürokratik ve askeri yapısıyla gerekse burjuva meclis ve hükümet üst yetkileri ile devlet içinde tam otoriter bir yönetme mekanizması halini almıştı.

b) Kısa zamanda yasamanın, yargının ve yürütmenin üstünde olan, devletin güvenlikle ilgili tüm gizli kararlarını alan, en dar, en yetkili ve gerçek gücü elinde bulunduran kurum haline gelmişti.

c) Ordunun devlet içindeki özerk yapısı ile uyumlu bir şekilde, faşist diktatörlüğe has, sözde parlamenter sistemle bile uyumlu olmayan Milli Güvenlik Devletine has sistemin yürütme gücü MGK olmuştur.

Kurum üzerinde Genelkurmay'ın, dolayısı ile ordunun etkisi süreklidir. Bir anlamı ile sözde burjuva parlamentosu maske olurken bir anlamı ile askeri faşist diktatörlüğün süreklilik halidir. Ekonomik ve sosyal bir yapının bir ürünü olduğu muhakkaktır. MGK, tüm demokratikleşme zırvalarını tek başına inkar eden bir kurumdur.

MGK, bünyesinde kurulan çok sayıda alt birim vardır. MGK

Genel Sekreterliği, başlı başına bir hükümet gibi çalışır. Genelkurmay Başkanlığının bir uzantısı gibi çalışır ki, bizim için esas olan burasıdır. Devletin niteliğini anlamamıza iki noktada ışık tutar. Birincisi, halkı sürekli askeri baskı altında tutan bir mekanizmanın olması itibarı ile faşist diktatörlüğün temel yönetimsel organı olması, diğeri de hâkim sınıf kliklerinin hangisinin yönetimde ağırlığını oluşturduğunun anlaşılması açısından önemlidir. 2000 sonrası süreçte komprador büyük burjuvazi ile bürokrat burjuvazinin çatışmasının açık yansıdığı yerin MGK'nin iç işleyişinde, görev paylaşımında olması rastlantı değildir.

MGK Genel Sekreterliği, tüm anayasal kurumları yönetir, yönlendirir, onlardan bilgi alır, operasyonel plan yapar. Örneğin hapishanelere yapılan 19 Aralık katliamı, Ulucanlar, Burdur, Diyarbakır katliamları burada planlanmış, operasyonel plan çıkarılmış, işi icra etmek üzere ilgililerine sevk etmişlerdir. Faili meçhuller, gözaltında kayıplar, kanlı hücre evi operasyonları burasının plan ve projesi sonucu hayata geçirilmiştir. Hükümet, bu plan ve projeleri hayata geçiren memur konumundadır.

Tüm istihbari bilgi burada toplanır ve koordine edilir. "Devletin hafıza ve eylem merkezi"dir. MGK Genel Sekreterliği bu bilgilerin derlenmesi çerçevesinde Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), DPT, YÖK, bakanlıklar, valilikler gibi devlet kurumları ile doğrudan ilişkiye geçer.

Elde edilen bilgilere paralel hükümet, direkt yönlendirilir. Askeri örgütlenme gibi alt birimler şeklinde örgütlenmiştir. Toplumla ilişkiler adı altında psikolojik savaş birimi de vardır. Genelkurmay karargâhının bir parçasıdır MGK Genel Sekreterliği.

MGK bünyesinde bulunan alt birimlerden iki tanesi önemlidir. Bunlardan birisi MG Akademisi, *"General/Amiral veya en az yarbay rütbesinde bulunan subaylar ile genel ve katma bütçeli dairelerle kamu kurum ve kuruluşlarında müsteşar, büyükelçi, elçi, müsteşar yardımcısı, vali, vali yardımcısı, kaymakam, genel müdür, genel müdür yardımcısı, bölge müdürü, işletme müdürü, daire başkanı ve emsali görevlerde bulunan veya sayılan bu gö-*

revlere atanmaya aday durumunda olanlar" kabul edilmektedir. (Kavramlar Sözlüğü 1, Editör. Fikret Başkaya Özgür Üniversite s. 372) Akademiye katılacak "Sivil Müdavimler"in seçimi MGK Genel Sekreterliği tarafından yapılarak Genelkurmay Başkanlığı'na bildirilmektedir. Bu ilişki aynı zamanda sivil-asker bürokrasi arasındaki ilişkide askerin belirleyiciliğini göstermesi açısından önemlidir. İkinci önemli alt birim de Kriz Yönetim Birimi'dir. Bu birim, devlet işleyişini hiçbir istisnaya yer olmayacak ve açık bir şekilde askere devredildiğinin, resmileşmesidir. Sivil yönetim, tam anlamı ile bir göstermelik halini alırken gerçek yürütme gücünün MGK olduğu ortaya konmuştur.

1980 sonlarında başlayan 1991-1992'de doruk noktasına çıkan ciddi bir halk muhalefeti olmuştur. Kendiliğinden gelme işçi eylemleri gelişmiş, sosyal ve ulusal kurtuluş mücadelesi yürüten devrimci örgütlerin silahlı eylemleri artmıştır. Devletin bu duruma karşı önlemi, yönetimin yasal-MGK'de ve yasal olmayan şekilde askere devredilmesi şeklinde olmuştur. Daha sonra Kürt ulusal silahlı mücadelesinin daha da yükselmesi, ülkede tam anlamı ile savaş yönetimini hâkim kılmaya vesile olmuştur. Türk hâkim sınıflarının bu konuda köklü deneyimleri söz konusudur. MGK bu deneyime paralel iç savaşı daha kurumsal düzeyde ele almıştır. Kemalizm, kuruluş yıllarında esasta iç savaşta kurulmuş, uzmanlaşmış bir devlettir. Ordusu da kuruluşundan günümüze daha çok iç savaşa göre dizayn edilmiştir. MGK, 12 Eylül ve özellikle 28 Şubat süreci ile tam anlamı ile savaş durumuna göre askerileşmiştir. MGK'deki "sivil" üyelerin konu mankeninden öte bir ağırlığı kalmamıştır. MGK'nin kurumsal yapısında bu paralelde değişiklikler yapılmıştır. MGK'nin anayasası, ya da gizli anayasa diye tabir edilen "Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB)" buna göre düzenlenmiş, Kriz Yönetim Merkezi, Emniyet-Asayiş-Yardımlaşma (EMASYA) Protokolü bu dönemde oluşturulmuştur. Yani artık TSK, siyasi, toplumsal, idari, ekonomik alanlarda da yetkili olmuştur. Buna göre yapılandırılmıştır. TSK, psikolojik savaş noktasında yapılanmış ve bu dönemde yoğun bir şekilde psikolojik savaş taktikleri uygulamıştır. T. Kür-

distam'nda her şey askere devredilmiş, yasal kurumlar tamamen devre dışı bırakılmıştır. Tam bir savaş hali yönetimi oluşturulmuştur. MGK, bunun yöneticisidir. Bugün JİTEM tetikçisi, itirafçı Abdülkadir Aygan, "*talimatları Süleyman Demirel, Tansu Çiller ve Doğan Güreş'ten alıyoruz*" diye boşuna dememektedir. Özcesi talimatlar MGK'dan gitmektedir.

"*Milli Askeri Strateji Konsepti (MASK) ve Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB), milli güvenlik devletlerinde ordunun devleti ve toplumu yukardan aşağıya doğru denetleme fonksiyonuyla ilgilidir. Çünkü bu tür devletlerde*" ordu daha özerk davranabilmekte, devlet içindeki bu konumu sayesinde günlük hayatın her alanına müdahale edebilmektedir. Ordu, gerçek yönetim gücünü de daima elinde bulundurmakta, meclise iş takipçiliği görevi verilirken hükümete de MGK'nın memurluğu görevi düşmektedir.

Bu bağlamda Türkiye'de Genelkurmay Başkanlığı tarafından MASK'lar çerçevesinde hazırlanan ve MGK kararları haline gelen MGSB'leri, parlamentoyu, hükümeti ve devletin tüm kurumlarını bağlayıcı nitelikle bir "gizli anayasa" niteliğindedir. MGSB, devletin bir tür gizli anayasası olarak yenisi hazırlanana kadar yürürlükte kalmakta, yasama, yürütme, yargı başta olmak üzere devletin tüm kurum ve kuruluşları bu belgeye göre faaliyet yürütmektedir.

Türk Ordusu, NATO'nun komutası altında olduğu için ABD'nin ve NATO'nun strateji ve konseptine ters MASK hazırlaması düşünülemez. Gerek MASK, gerekse MGSB, NATO'daki konsept değişikliğine göre her defasında yeniden düzenlenmekte, güncellenmektedir.

8-) 1990'lı Yıllarda Savaş Atmosferi

Türk devleti ve Türk Ordusu 1990'lardan sonra kontrgerilla savaş tarzı konusunda oldukça önemli deneyimler kazanmıştır. Ordu, 1925 sonrası konumlanmaya daha kapsamlı bir şekilde dönmüştür. Görece 1945-1960 hariç, esasta hep o konumda olmuştur zaten. 1990'larda Türk Ordusu, kara, hava, deniz, jandarma kuvvetleri ile tam bir savaş yürütüyordu. Sınır ötesi diye

tabir edilen Irak Kürdistanı'na 40.000 asker ve 24 generalin katılımıyla operasyon düzenliyordu. Bütün düzenli birliklere ek, korucu olarak 100 binlerle ifade edilen paramiliter güçler, JİTEM eliyle ÖHD'nin örgütlediği itirafçılardan oluşan suikast grupları. Kıbrıs'a yapılan operasyonda bile bu kadar güç harekete geçirilmemişti. Savaş uçakları ve helikopterlerle yapılan uçar birlik operasyonları, indirme operasyonları günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Türk generalleri, ABD dışında hiçbir ülkenin yapamayacağı büyüklükte uçar birlik operasyonunu bölgede yapmakla övünüyordu. Her geçen gün daha büyük operasyonlar pohpohlanıp yapılıyordu. T. Kürdistanı'nda artık normal bir halin olmadığı açıktı ama gerçek durum onun ötesindeydi. 1982 Anayasası'nın sınırları da aşılmıştı. Hiçbir sivil idari yetkilinin söz hakkı yoktu. İlleri, ilçeleri, binbaşı ve yüzbaşılar veya teğmenler yönetiyordu. Faili meçhuller, gözaltında kayıplar, köy yakmalar, işkenceler günlük yaşamın birer parçası haline gelmiştir.

Türk ordusunun Kürtlere karşı yürüttüğü savaşın fikir babalığını, projelendirmesini tabii ki ABD, NATO aracılığı ile yapıyordu. Emperyalizm ezilen halklara karşı yürütmüş olduğu savaşın deneyimlerini Türk ordusuna aktarıyordu. Geçmişte Ermeni Soykırımı'nda, Almanlar projelendirmesini yapmıştı, şimdi ABD projelendiriyordu. Diğer yandan Türk hâkim sınıfları da deneyimsiz sayılmazdı. 1900'lü yıllarda Balkanlar'la başlayan uluslaşma sürecinde bunlara karşı Balkan dağlarında yürütmüş oldukları bastırma hareketleri, Rumlara ve Ermenilere yapılanlar, sonra Kürt isyanları ile oluşan oldukça kapsamlı deneyimleri vardı. Ama emperyalizm dünyadaki ezenlerin ezme deneyimlerini analiz edip ona göre projeler oluşturuyordu NATO karargâhında.

MGK'de Cumhurbaşkanlarının, Başbakanların varlığı görüntüyü kurtarmak içindi. Hükümetler, TSK'nin ve MGK'nin halkla ilişkilerini düzenleyen, günlük işlerini yürüten personele dönüşmüşlerdir. Varlıklarını iktidar nimetlerini Anadolu'nun siyaset tefecilerine dağıtarak ve yolsuzlukların düzenli işlemesi için takipçilik yaparak sürdürüyorlardı.

Türk ekonomisi bir savaşı kaldırmada güçlük çekiyordu. Bunu finanse etmek için ordu eliyle uyuşturucudan başlayarak her türlü illegal işler yapılıyor, diğer tarafta emperyalistlerden yardım alabilmek için emperyalizmin Ortadoğu'daki operasyonlarında lojistikçilik ve onların jandarmalığı yapılıyordu. Bunların da yetmediği durumlarda KİT'ler emperyalist sermayeye peşkeş çekiliyordu. Çekiç Güç adında oluşan ABD'nin Ortadoğu operasyon gücü olan NATO Çekiç Güç'ü Erhaç hava üssüne yerleştiriliyordu. Bunların dışında, 1990'lı yıllar boyunca, Kafkaslar'da, Balkanlar'da, Ortadoğu'da, Afrika'da, Karadağ'da, Somali'de, Irak'ta, Nahçivan'da, Bosna'da, Kosova'da gönüllü fedailik yapmak için askerlerini, hava kuvvetlerini gönderdi. En iyi pazarlanan ürünü ordusuydu ve her uluslararası bunalımda emperyalizme bunu pazarlamaya çalışıyordu. Yani Türk Ordusu, bir yandan sosyal ve ulusal kurtuluş mücadelelerine karşı iç savaş yürütüyor, bir yandan da dışarıda ABD çıkarlarının bekçisi olarak savaşlara katılıp oralarda savaş yürütüyordu.

1990'lı yılların ilk başlarında Rus Sosyal Emperyalizmi'nin çökmesi, Doğu Avrupa'da sosyalizm maskeli ülkelerin bir bir yıkılması sonrası NATO, yeni strateji oluşturma süreci yaşadı. Bu süreçte Türk hâkim sınıfları pazarlanma konusunda önlemlerinin azalacağı kaygısı yaşadı. Buna paralel kanat ülke olma durumundan yeni konsepte göre cephe ülkesi olarak, esasta Ortadoğu'da görev verilerek rahatlatılmıştı. Türkiye'ye, NATO'ya ilk alındığında da Ortadoğu'da görev verilmişti. Türk ekonomisi asker ihraç etmeden, askeri görev almadan hayatta kalamıyordu ve bu ekonomik yapı kaynaklıydı. Ortadoğu'da ABD'nin yeni planları dâhilinde Türk hâkim sınıfları İsrail'le çok boyutlu ilişkiler geliştirmeye ağırlık verdi. Hem de sözde şeriat yanlısı bir hükümet olan Erbakan hükümeti aracılığı ile bir dizi askeri anlaşma imzalandı. İçerde İsrail Karşıtı Kudüs Gecesi dolayısı ile Sincan fiilen tanklarla kuşatıldı, belediye başkanı tutuklandı. Bunlar Türkiye-İsrail ittifakının ürünleriydi.

Ortadoğu'da jandarmalık görevi verilirken Balkanlar ve Kafkaslar'da ise ABD emperyalizminin ekonomik ilişkilerini geliş-

tirmek için altyapı çalışması yapmakla görevlendirildi. Dolayısıyla buralarda daha aktif dış politika yürütmeye başladı Türkiye. Diğer yandan hem bu durumdan kaynaklı hem de yürütülen iç savaştan dolayı kitlelere şovenizm pompalandı ve aktif kitle desteği oluşturuldu.

12 Eylül AFC'sinin süngü zoru ile emekçilerden gasp edilen paralarla palazlanması ve sonraki yılların örtülü savaş ortamında yapılan yoğun sömürü ile trilyonları kasalarına indiren hâkim sınıfların hayal gücü artmıştı. Osmanlı'nın son yıllarından bu yana hep var olan Turancılık fikri tekrar yeni Türki cumhuriyetlerde etkisini artırmak şeklinde, emperyalizmin biçtiği misyonu zorlayan ataklara girişildi. TC, Türki Cumhuriyetlere MİT, Kontrgerilla uzmanları, diplomat, politikacı, ülkücü, hayali ihracatçısı ve mafyası ile atağa geçti. Ama bu konuda başarılı olamadığı gibi sonradan görme tavırları ile de teşhir oldu. Aynı zamanda emperyalizmin istediği görevler de başarılamadı. Azeri "kardeşlerini", ABD emperyalizmine bağlayamadı. Türk egemenlerinin Turan seferi, bir kez daha hüsranla bitti. Türklerin sözde emperyalistliğe soyunma hayallerinin vurgunculuktan öte bir anlamının olmadığı da anlaşıldı. Osmanlı'dan kalma kaba güce dayalı haraç alma mantığı ile hareket edip bunu da emperyalistleştiklerine yorma hayalleri de sonunda bir kez daha hüsranla sonuçlanmıştı. Sorun bir hayalin kurulması değildi, bu hayale ekonomik yapısına bakmadan inanılmasıydı. O hayal, bugünlerde bir kez daha görülmeye ve piyasaya sunulmaya başlandı. Amerikan taşeronluğu, TC'yi emperyalist olma şansı içine soktu. Marabanın kendisini başka marabalara karşı ağa göstermesi durumu ortaya çıktı.

1990'lı yıllarda yürütülen savaşın yaratmış olduğu bir dizi sonuç vardır. Bunlardan birisi de hâkim sınıf klikleri arasında yaratmış olduğu bir dizi sonuç ve çatışmalardır. Savaşın boyutu sosyal ve ulusal silahlı mücadele yürüten güçler tarafından daha üst boyuta sıçratılamadığı için hâkim sınıflar içindeki çatışma da derinleştirilememiştir ki savaşın kazanılmasında hâkim sınıflar arasında çatışmaların derinleşmesi oldukça önemlidir. Bu çatışmanın

ürünü olarak başbakanı hizaya getirmek için başarısız suikast girişimi düzenlenmiş, cumhurbaşkanı "bilinmez" şekilde "öldürülmüş", generaller, albaylar, JİTEM subayları alt düzey bir dizi subay "bilinmez" şekilde öldürülmüştür. İş adamları infazlara uğramışlardır. Bunlar hâkim sınıflar arası çatışmanın ürünleridir.

Yine bu dönemde ekonomi, bir dizi önemli kriz yaşamıştır. En bilineni 5 Nisan 1994 ve 2001'dir. Bu süreçteki savaşın diğer önemli bir sonucu da devasa boyuta ulaşan silahlı kuvvet harcamaları ve buna paralel yarı sömürge ülkelere özgü montaj sanayine dayanan savaş sanayindeki gelişmedir. Oldum olası ordunun maliyesi üzerinde bir denetim oluşturulmamıştır. 1980'lerin sonu itibarı ile savaş sanayinde gelişmeler olmuştur. Savaş harcamaları büyük krizlerin yaşandığı dönemlerde bile kısılmamıştır. Bir dönem Türk-Yunan gerginliği yaratılarak karşılıklı iki ülkeye devasa silah satan emperyalist tekeller şimdiki ortamda buna da ihtiyaç duymadan büyük oranlarda silah satabilmektedir. Gayri Safi Milli Gelirin (GSMG) % 4'ü nerede ise her dönem savunma bütçesine ayrılmıştır. Fonlar hariç 1970'lerle başlayan savaş sanayini geliştirme girişimleri olmuştur. 1974 Kıbrıs işgali sonrası ABD silah ambargosu uygulamıştır. TC, Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nu (MKEK) kurarak bu ambargoyu aşmaya çalışmıştır. Bunun finansman kaynağını Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Vakıfları oluşturarak, vergilerden bu vakıflara fon aktararak, ek vergiler koyarak aşmaya çalışmıştır. 1980'lerin sonunda ABD'nin TSK'yi modernize etme projesini devreye sokması için finansman sıkıntısı yaşanmıştır. Bu finansmanı ABD, yardım olarak vermek istememiştir. Buna istinaden Savunma Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdare Başkanlığı kurulmuştur. Buna paralel "Savunma Sanayi Destekleme Fonu" (SSDF) kurulmuştur. Bir dizi dolaylı vergiden bu fona pay aktarılırken bu fonun faaliyetlerine vergi muafiyeti getirilmiştir. SSDF, TSK modernize projelerinin % 15'ini karşılamıştır. Bu yeni düzenlemeyle birlikte savunma sanayinin toplam sanayinin içindeki yeri hızla büyümüştür. *"Savunma Sanayi Müsteşarlığına göre Türkiye'nin yıllık cirosu 44 milyar dolardır ve bunun*

1/10'luk kısmı olan yaklaşık 4 milyar. dolar da kısmen veya tamamen savunma ağırlıklı faaliyetlerin yıllık cirosudur." (Türkiye'de Ordu, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu İletişim Yayınları, s. 256,) Bu dönemde Kuvvet Komutanlığı Vakıfları birleştirilerek Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV) olarak çalışmaya başlamıştır. Bu vakıf da vergilerden muaftır. Bu vakfın 30 tane yatırımı olduğu söylenmektedir. Milli Savunma Bakanı başkanlığında mütevelli heyeti Genelkurmay İkinci Başkanı, MSB Müsteşarı ve Savunma Sanayi Müsteşarından (SSM) oluşmaktadır. TSKGV de OYAK gibi büyük bir sermayeyi kontrol etmektedir. Önce ABD'li şirketlerde ortaklık içinde savaş sanayi oluşturulmaya başlandı, sonra ABD sermayesi artı Türk şirketlerinin sermayesi ile yatırım yapıldı. Bilinen yerli şirketler Koç, Suvari, Tefken, Mıkas, Kale Kilit, Sabancı, STFA: Yabancılar Mercedes-Benz, MAN, BMC.

TSKGV, bünyesinde yerli ve yabancı ortaklığı olan 15 şirket barındırmakta olan büyük bir holding yapısındadır. Ortakları arasında Lockhed, Martin, General Elektrik, Daimler, Chrysler, Northern Telekom gibi dünya devlerinin yanında, STFE, Kutlutaş, Kale Kalıp-Profilo gibi yerlilerin yanında Türk Hava Kurumu (THK), MKEK, SSM gibi kurumlar da vardır.

1990'lı yıllarda silah alımı artmıştır. TSKGV, TSK'ne savaş araç gereçlerini hem tedarik hem de satıcı konumundadır. Dolayısı ile yolsuzluk ve aşırı kârların şirket kasalarına aktığı bir ticari ilişkidir. Kurulan şirketlerin yönetim kurulları büyük oranda emekli generallerden oluşmaktadır. Emperyalist şirketlerle içli dışlı çalışmaktadırlar. Geliştirilen savaş sanayinin niteliğinin montaja dayalı olması, modası geçmiş teknolojinin satın alınması şeklinde işlemektedir.

1990'lardan günümüze yürütülen savaşla birlikte devasa bir savaş harcamaları oluşmuştur. Bunlar halkın sırtına yüklenen vergilerle karşılanmaktadır. Satışta bulunan metaların hepsinden savaş harcamalarına vergi adı altında kesinti yapılmaktadır. Şovenizmin pompalanması ile halkın gözü kapatılırken, milliyetçilik birilerinin kasasını doldurmaya yaramaktadır. 1990'lı yıllar

savaş ortamına paralel savaşın rantını toplayan emperyalist şirketlerin ve yerli işbirlikçilerinin büyük kârlar elde ettiği yıllar da olmuştur. Savaş ortamında büyük vurgunlar yapılmıştır. Emperyalizm büyük kârlar elde ederken işbirlikçi generaller de kırıntılardan nemalanmışlardır.

9-) ABD ve NATO'nun Ortadoğu'da Politika Değiştirmesi ve TC Askeri Bürokrasisinin Buna Göre Dizayn Edilmesi:

1996 yılında Refah Partisi (RP) ile Doğru Yol Partisi (DYP) koalisyon kurarak hükümeti kurmuşlardır. Elbette ilginç bir koalisyon olmuştur ve ömrü de uzun olmamıştır. Refah Yol hükümetinde RP kesimi bir taraftan ABD'nin İsrail'e dönük planlarına paralel hareket etmeye çalışıp İsrail'le askeri anlaşmalar imzalarken diğer taraftan ABD'nin hükümetin önüne MGK aracılığı ile koyduğu planlara ayak diriyordu. Diğer taraftan Anadolu'da palazlanan milli burjuvazinin kompradorlaşmak isteyen kesiminin komprador büyük burjuvaziyi rahatsız eder boyuta gelmesi durumu vardı. ABD, açık bir darbe yapılmasını istemiyordu. Sonuçta buna uygun bir yeni tarz darbe yapıldı. Darbenin oluşunda MGK'nin toplum mühendisliği planları ekseninde olaylar gelişti. TC öteden beri hep ısıtıp ısıtıp piyasaya sürdüğü irtica tehdidi, laiklik elden gidiyor yaygaraları altında yeni tarz bir darbe yapıldı ve Erbakan'ın imzaladığı MGK bildirisi ile Refah Yol hükümetinin sonu geldi. Kısa dönem için bir azınlık hükümeti kuruldu. Yapılan seçimde o milliyetçilikle birlikte militerleştirilen ortamda DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti kuruldu. Tam bir savaş hükümeti görünümündeydi.

1990'ın ilk başlarında Rus Sosyal Emperyalizminin yıkılması ile birlikte NATO da strateji değiştirmişti. Özellikle AB'li (Avrupa Birliği) emperyalist ülkeler, askeri harcamaların ekonomilerine getirmiş olduğu yükün de etkisiyle, askeri politikalarda değişikliğe gitmişti. Askeri harcamaları kısmak için AB "orduların demokratik denetimi" adı altında bir plan ortaya koydu. Doğu Avrupa'nın Varşova Paktı üyesi ülkeleri bu paktın dağılması sonucu AB ve NATO'ya girmek istiyordu. Bu ülkelere bu plan için

bir koşul olarak öneriliyordu. NATO bünyesinde bu projeyi hayata geçirmek için "Barış İçin Ortaklık" birimi örgütlendi. Demokratik denetim, üç temel alanda askeri bürokrasinin hükümetlerce denetlenmesini öngörüyordu. Yasama meclislerinin de hem hükümetleri hem de orduyu denetlemesi isteniyordu. *"İç politikada ordunun siyasete müdahalesinin engellenmesi; savunma bütçesi, silah temini, personel ve ücret, atama ve terfi politikası ile güvenlik tehdidinin askeri stratejiye dönüştürülmesine ilişkin politikaların sivil irade tarafından kararlaştırılması ve son olarak dış politikaların temel parametrenin çizilmesinde ordunun etkili potansiyelinin denetim altında tutulması"* isteniyordu. (Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, Türkiye'de Ordu, İletişim Yayınları, s. 138) Avrupa'nın böyle bir plan oluşturmasının temel nedeni askeri harcamaları aza indirmek, daha gergin olmayan bir ortamda Doğu Avrupa ülkelerindeki pazarlara açılmak, bu ortamda güç durumda olan ekonomilerini düzeltme kaygılarıydı. ABD'nin tam anlamı ile böyle bir kaygısı olduğu söylenemezdi.

Türkiye'de ise tam tersi bir süreç izleniyordu. Dünyada tehdit algılamaları farklılaşmıştı. Emperyalist ülkeler arasındaki pazar savaşı daha farklı yol ve yöntemle yürütülüyordu. Savaş tehdidinin asgariye inmesiyle bütün dünyada ulusal güvenlik politikalarının belirleyicisi olan siyasal korkular yerini ekonomik kaygılara bırakmıştı. Yani savunma bütçelerinden tasarruf yapma düşüncesi hâkim olmuştu. Bunun ürünü olarak zorunlu askerlik radikal bir şekilde kaldırılmak isteniyordu. Diğer taraftan Avrupa'da orduların yeni konsepte göre şekillenmesinde ciddi sorunlar da yaşanıyordu.

Türkiye'de 1997 sonları tam anlamı ile bir savaş ortamı vardı. Askerler her şeyi denetliyordu, toplum da milliyetçi histeriler içinde bu durumu destekler hale getirilmişti. Askerler toplum desteğini artırmak için hep bir argüman olarak kullandıkları, "herkes bize düşman" argümanı tam bu dönemde Avrupa bize düşman, tekrar Sevr'i önümüze koyacaklar, ABD Lozan'ı da imzalamamıştı şeklinde topluma pompalanarak milliyetçilik yalnızca Kürt düşmanlığı üzerinden değil, Kürtlerin destekçisi olan ABD ve

AB'yi de göstermeye başladılar. Elbette bu ikiyüzlü bir politikaydı. ABD ve AB ile ekonomik askeri ilişkileri devasa boyutlardaydı, onların bir dediklerini iki etmiyorlardı. Ama milliyetçiliği anti-kapitalist olmayan sözde anti-emperyalist görünerek destekliyorlardı. Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'da gerginlik ve çatışma noktaları göreceli azalmıştı 1990'ların sonlarında. ABD'nin bu alanlara ilişkin politikaları da değişmişti. Bu yeni politikalarda Türkiye'ye daha az görev verilmişti. Ayrıca ABD için bu bölgelerde lojistiğini daha ekonomik olarak sağlayacak ülkeler çıkmıştı. Bundan dolayı Doğu Avrupa ülkelerinde üsler açmıştı ABD. Türkiye açısından komşuları ile gerginlik nedenleri aza indirilmişti. İç gerginlikte Kürtlere karşı yürütülen savaş destekleniyordu ve meşru görülüyordu ama komünizme karşı mücadele ederken ki gibi her yolun kullanılmasına da sınırlama getirmesi isteniyordu.

1980'le başlatılan neo-liberal politika adı altında yarı-sömürgelerde emperyalist sermayenin önündeki tüm engellerin kaldırılması, özelleştirme politikalarının hayata geçirilmesi, devletin güvenlik alanı ve emperyalist sermayenin önündeki engelleri kaldırma ve ayakçılık görevinin verilmesi projesi istenilen hızla hayata geçirilememişti. 28 Şubat'tan sonra oluşturulan DSP-ANAP-MHP hükümetine bu politikaları hayata geçirmeleri koşulu ile destek verildi. Bunları istedikleri gibi yapacak bir DB memuru olan K. Derviş'i de ekonominin başına geçmek için emperyalizm gönderdi. "On beş günde on beş yasa" meclisten geçti, özelleştirmelere hız verildi. Esasta neo-liberal ekonomi politikalarının gerektirdiği tüm yasal değişimler o süreçte yapıldı. Fakat idari yargıdaki değişimler istenildiği gibi yapılamadı. Çünkü Türk hâkim sınıflarının yapısal özelliklerinden kaynaklı, bunları yapmada oldukça isteksizlerdi. Bu süreçte ABD'nin Ortadoğu'da ileriye dönük politikalarının bir ayağı olarak, CIA-MOSSAD'ın planladığı uluslararası bir operasyonla Kürt ulusal hareketinin lideri yakalanmış, belirli koşullarda güvence alınarak Türkler'e verilmişti. Yapmalarını istediği bir dizi değişikliğe karşı, askeri bürokrasi ile milliyetçi çevrelerden gönülsüz olduğunu gören

ABD-AB emperyalistleri, işbirlikçilikte daha gönüllü gözüken Ortadoğu'da Türkiye'ye biçilen misyona daha uygun kadrolarla ilişkileri geliştirdi.

Türk büyük komprador burjuvazisi savaş ortamından artık rahatsızdı. Tüm savaşlarda olduğu gibi, vurgunculuk-mafyacılık gelişmişti. Her ne kadar kapitalizmin temel mantığında vurgunculuk ile normal ticaretin tam olarak nerede ayrıldığı bilinmese de ekonomik yaşamın bu şekilde gitmesi istenmemekteydi. Komprador sermayenin de askeri vesayet diye tanımlanan savaş ortamına son verilmesini istiyordu. Bu bağlamda hem ABD hem de AB'nin Türkiye'ye ilişkin planlarına destek veriyorlardı. Özelleştirmelerin gecikmesi, idari yapının yeniden düzenlenmesinin geciktirilmesi, vurguncu tarzdaki kayıt dışı ekonomiye son verilmemesine karşı hükümetlere ve görünmez hükümet olan MGK'ye kızgındılar.

Bu noktada askeri bürokrasinin savaş ortamının da vermiş olduğu hava ile kendisine biçilen yeni misyona itirazları vardı, uluslararası duruma paralel dışta da gerginliğin azalması kaynaklı öneminin azalmasını kabul etmiyordu. Yani emperyalizmin sadık uşağı olan bir kesim, sivil ve askeri bürokrasi, hem ABD ve AB emperyalizmi ile pazarlık yaparak kendini satmak istiyordu hem de buna paralel içteki hâkim sınıflar koalisyonundaki üstünlüğünü korumak istiyordu. Tarihsel süreç içinde uşaklık konusunda pazarlık yapılıp daha fazla yardım koparılmıştı. Kore'de kan pahasına askeri ekonomik yardımda pazarlık yapılmıştı. Ama emperyalistler arası denge ve tehlike algısı değişmişti. ABD artık nerede ise emperyalist ülkelerle bile destek karşılığı pazardan pay almada pazarlığa yanaşmıyordu. Desteğin yapılması sonucunda da kendisinin verdiklerine razı olunmasını istiyordu. Bunu Türk komprador bürokrasisinin bir bölümü algılayamadı. Türk komprador bürokratik burjuva kliğinin bir bölümünün diğer algılamak istemediği durum ise ekonomik olarak göbek bağı ile ABD ve AB'ye bağlı olma durumuydu. Yani sermaye, OYAK da dâhil, çıkarının AB'ye girmek olduğunu gördüğü bir durumda askeri bürokrasi AB ile pazarlık yapmak istiyor, elini güçlendirmek için

de Rusya ve Çin ittifakına göz kırpıyordu, geçmişte Menderes'in ABD'ye yaptığı blöf gibi... Ama emperyalizmin şakasının olmadığını daha öğrenmemişlerdi! Yarı-sömürge burjuvazisine has bir özellik olan söylemle gerçekliği ayrıştıramama durumu vardı. Ama özellikle 1945 sonrası süreç izlendiğinde ordunun içteki ve dıştaki konumunu belirleyenin başta ABD emperyalizmi olmak üzere, ABD-AB emperyalistlerinin olduğu görülür. Buna da içsel etkenlerin yanında uluslararası gelişmelere göre yön verildiği de görülür. Esas durumun böyle olmasına karşın Türk hâkim sınıflarının da bazı durumlarda, istisnai olarak, pazarlık yapmaya veya emperyalizmin dediklerinin dışına çıktığı görülmüştür. Bunların en bilineni 1958'de IMF'nin istemlerine ayak direme, 1974'te Kıbrıs İşgali ve daha sonra Afyon sorunudur. Ama hepsinin bedelini de ödemiştir, bazılarında ilgili kadrolar bedeli canlarıyla ödemişlerdir.

TC, iç politikada zayıf ekonomik yapısı dolayısıyla sermaye birikimini artırabilmek için sürekli zora ihtiyaç duyar ve bu işi askerlere havale etmiştir. Kendisini devletin asli unsuru olarak gören askerler, demokratik devrim yapılmadığı için toplumda demokrasi geleneğinin zayıf olmasının etkisiyle içte uygulamış olduğu zora karşı ciddi bir direniş de görmemiştir. Kuruluşundan bu yana yaratılan ideolojik manipülasyon ortamında ve ordunun kurucu unsur olmasının da etkisiyle sınıflar üstü bir konumda olduğu yanılsamasının yaratılmış olması ordunun her zaman için güvenilir kurum olarak algılanmasını, değerlendirilmesini sağlamıştır. Bu, Kemalizm'in ideolojik başarısıdır. İç politikada belirleyici konumda olma durumunu dış politikada da bazı durumlarda kullandığı olmuştur. İsrail'le ilişkilerde, Ege sorununda, Kıbrıs sorununda, Irak Kürdistanı politikalarında belirleyici oldukları görülmüştür. Bunların hepsinde emperyalizmle ters düştüğü söylenemez. İsrail politikasında tamamen emperyalizmin istediği yönde tavır belirlemiştir askeri bürokrasi.

Emperyalizmin Türk hâkim sınıflarına biçtiği yeni misyonu kabul etmeyen TSK "NATO Türkiye'ye ihanet etti" diye Genelkurmay Başkanı'nın ağzından isyan etmişti. Bundan sonra

önemli bir kesim kendisini anti-emperyalist söylemle, sözde anti-emperyalist olarak konumlandırdı. İşte bu süreçte Kızıl Elma koalisyonu diye tabir edilen, Aydınlıkçılardan faşistlere, sosyal demokratlara, dönek solculara kadar geniş bir çevre TSK'nin arkasında konumlandı. Sözde, daha önce birkaç kez başlatılan "İkinci Milli Mücadele" başlatılıyordu. Birincisinin ta baştan emperyalizmle işbirliği içinde olduğunu unutuyorlardı. Elbette bu söylemlerin altı boştu. Emperyalizmle ilişkileri derinleştiren 24 Ocak kararları ordunun yönetime el koymasıyla hayata geçirilmişti. Ve hala Türkiye, emperyalizmin ordusu olan NATO'nun görevini layıkıyla yerine getiren sadık bir üyesidir. ABD'nin istediği çatışma bölgelerine hiç itirazsız giden de TSK'dir. 1990'dan bu yana ABD'nin Irak'ı periyodik olarak vuran uçaklarının İncirlik'ten kalkmakta olduğu gerçeği bir yana... Yine TSK, ABD ile "Stratejik İşbirliği" kurmayı politik olarak benimsemiştir. Bunlara rağmen pazarlık yapmak istenmekte, daha genel olarak yeni plana itiraz etmektedirler.

Komünizmin esas tehlike olarak belirlenmesinden sonra ABD ile Türkiye'nin ilişkileri askeri ve stratejik ağırlıklı kurulmuştu. Ekonomik ilişkiler önemli bir yer tutmasına karşın askeri ilişkiler ön plandaydı. 1990'da Rus Sosyal Emperyalist Bloku'nun yıkılması sonrası ilişkileri çeşitlendirmeye yönelik kimi cılız girişimler olsa da önceki ilişki tarzı bozulmadan devam etti. TSK, kendisinin öteden beri taşıdığı kimi hedeflere bu tarz ilişkilerle ulaşacağını düşünüyordu. Sırplara karşı ABD ile işbirliği yapmasının Yunanistan'a karşı kendisine üstünlük sağlayacağını; Çekiç Güç'ün Erhaç'ta konumlanmasına izin vererek Irak Kürtlerine dönük politikalarını rahat hayata geçireceğini düşünüyordu; İsrail'le ilişkilerini geliştirerek de Suriye'yi sıkıştırabileceğini düşünüyordu.

Yine emperyalist gördüğü ülkelerin onu silahlandırdığını bilmiyor muydu? Tabii ki biliyordu. Kapitalizme karşı olmayan ve onun bir ürünü olan Türk Ordusu'nun anti-emperyalistliği safsatadan ibarettir.

Kuruluşundan bugüne emperyalist sisteme kenetleneceksin;

1980'le birlikte neo-liberal politikaları devreye sokmak için darbe yapacaksın; 1989'dan itibaren emperyalist sermayenin giriş-çıkışının önündeki tüm bürokratik engelleri kaldırarak ekonomiyi emperyalistlerin bir sözü ile bile yıkılabilecek duruma getireceksin; 1995'te Gümrük Birliği anlaşmasıyla emperyalizmin meta ihracatı önündeki tüm engelleri de kaldıracaksın; ABD ve AB'nin bir dediğini iki etmeyeceksin ama dönüp bir de anti-emperyalistlikten bahsedeceksin! Demek ki, bu söylemin arkasında başka bir plan var. Bu söylemle birlikte ne kadar tehlikede olduklarını söyleyerek Milli Güvenlik Devleti eksenli anlayışı yeniden üretiyorlardı, diğer yandan emperyalist-kapitalizmle ilişkilerini gizleyerek, daha rahat hareket ederek emperyalizme hizmet ediyorlardı. Özcesi NATO'nun Milli Güvenlik Devleti anlayışını değiştirmesine karşı hoşnutsuzluk dile getiriliyordu. Diğer bir dizi yarı-sömürge ülkede konsept değişikliğine giden ABD-NATO Türkiye'de bazı iç gelişmelerin de etkisiyle hala bu değişikliği yapmamıştı. Bunu yapmamasına temel faktör, Türk askeri bürokrasisisinin iç ve dış gelişmeleri neden olarak gösterip ayak diremesi, kendi gücünü de abartmasıydı. Emperyalizmle ilişki tam kavranamıyordu. ABD içte Türk ordusu için en büyük sorun olarak görülen Kürt Ulusal Hareketi'nin liderini yakalayıp vermişti. Gerisi işbirlikçi bürokrasinin becerisine kalıyordu. Ama işbirlikçi bürokrasi bu konuda beceriksizlik örneği sergiliyordu. Kuruluşundan günümüze hep şişirilen Türk milliyetçiliği, 1990'ların savaş ortamıyla çılgınlık boyutuna vardırılmıştı. Bütün bunları gören ABD ve AB emperyalistleri 1990'ların sonlarında sistem içinde yetkilerinin fazla olduğunu düşündüğü askeri bürokrasinin törpülenmesi için girişimler yapmaya başladı. Türk ordusu, sistem içinde tam olarak olmasa bile her şeyi belirler durumdaydı. Bu, artık devam edemezdi, emperyalizmin ve komprador büyük burjuvazinin planlarına göre. Buna ilişkin planları emperyalistler yapıyor, komprador burjuvazi de destekliyor, TSK içinde önemli bir kesim bu değişime direniyordu. Hatta MGK Sekreteri Tuncer Kılınç, Harp Akademileri'ndeki bir konuşmasında, Rusya ve İran'la yeni bir

açılıma gidilmesinden söz ediyordu. Bunun ne anlama geldiğini çok iyi bildiği için biraz yumuşatmak için "ABD'yi dıştalamadan" şerhini de koyuyordu. Ama bu bile Ergenekon Davasında yargılanmasını önleyemeyecekti.

TSK'nın sistem içinde daha geri plana çekilmesi için ABD'de gazetelerde "Türk generalleri her işe burnunu sokuyor", "Türkiye'nin demokratikleşmesinin önündeki en büyük engelin ordu olduğu" yönlü yazılar çıkıyordu. (25 Mart 1997 tarihli New York Times gazetesinden aktaran Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, Türkiye'de Ordu, İletişim Yayınları, s. 326) Diğer yandan AB emperyalistleri "Eğer ki AB'ye girmek isterseniz bu şekilde olmaz" diye ileri sürdükleri şartların arasında ordunun politik alandaki ağırlığının hafifletilmesine ilişkin olan şartları ileri sürüyordu.

Artık emperyalizm, Ortadoğu planlarını değiştiği gibi yarısömürgelerde askeri bürokrasileri rejimin bekçisi olarak gören, gerektiğinde onlara darbeler bile yaptırdığı politikaları terk etmişti. Artık ABD, yarı sömürgelerde "sivil toplum kuruluşu" adı altında örgütsel kurumlarını oluşturmuştu. Şimdi yapacaklarını bu kurumlar aracılığı ile daha az maliyete yaptırabiliyordu. Sorun, rejimlerin güvenliğiydi, bu illaki askerlerle sağlanacak diye bir yaklaşım da yoktu. Ama Türk ordusu tarihsel şekillenişi ile kendisine biçilen rolü çok iyi yapmıştı, ona tam uyum sağlamıştı ve bu rolü terk etmek istemiyordu. Bunun için direniş, MGK Sekreteri, Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanlarından geliyordu. ABD ise değişim için düğmeye basmıştı, plan parça parça ve direnişe rağmen hayata geçiriliyordu ama direniş de hafifsenir tarzda değildi. Efendilerine karşı ayak direme gösteriliyordu. Önce bazı yasal düzenlemeler, DSP-MHP-ANAP hükümetine yaptırılmak istendi. Tali konularda bazı değişiklikler yaptırıldı. DGM'lerin yapısı, idam cezasının kaldırılması, MGK'de sivil üye sayısının artırılması gibi ama istenen değişikliği milliyetçi bir hükümete yaptırmanın zorluğu görülmüş olacak ki, 2002'de 28 Şubat'ta yönetimden uzaklaştırılan RP'nin uslanmış kadrolarının kurduğu ve emperyalizme ne

pahasına olursa olsun işbirliğine hazır yeniyetme sermaye ve tabii ki TSK'nin politikadan ağırlığının kalkmasını isteyen TÜSİAD kompradorlarının desteklediği Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), hükümet için hazırlandı.

TÜSİAD, uzun süredir TSK'nin yaklaşımlarını eleştiriyordu: Rahmi Koç Kıbrıs Harekâtı'nın Türkiye'ye pahalıya mal olduğunu söylüyor; Şarık Tara, Türk-Yunan ilişkilerinin düzelmesi gerektiğini ifade ediyor ve onun için çaba gösteriyor; TOBB Kürt sorunu üzerine rapor hazırlıyor; TÜSİAD Demokratikleşme Paketi hazırlıyor ve orada Genelkurmay'ın Milli Savunma Bakanlığı'na (MSB) bağlanmasını istiyor, Kürtçe'nin ders olmasını öneriyor, bir dizi konuda askerlerden farklı düşünceler ortaya koyuyordu. TÜSİAD'ın Türk siyasal sisteminde ağırlığını koyma çabaları vardı, buna paralel Washington ve Brüksel'de temsilcilikler açıyordu. Kısacası, Türk komprador sermaye kesiminin emperyalizmin yeni dönem politikası ile uyumlu bir yaklaşımı vardı. Bu durum emperyalizmin politikalarım hayata geçirmesine kolaylık sağladı. Hâkim sınıflar içinde ABD ile işbirliği içinde olup da yeni ABD-AB ve Türk komprador burjuvazisinin planlarına ayak direyen askeri bürokrasinin tasfiye edilme süreci başladı. Bunun ilk adımı, bu plana uygun olan AKP'nin iktidara getirilmesi ile atıldı.

Artık Kürt Ulusal Hareketi'nin (Partiya Karkerên Kurdistan-PKK) eylemlilik süreci en asgariye inmişti; Suriye, Beşşar Esad yönetimiyle birlikte Türkiye ile ilişkilerini düzeltmeye başlamıştı. Balkanlar'da istikrar göreceli olarak sağlanmıştı; Kafkaslar'da çatışma durumu azalmıştı. Yani, Türkiye'nin iç ve dış tehdit olarak algıladığı noktalarda göreceli azalma, farklılaşma vardı. Genelkurmay da durumu böyle değerlendirdiği için 2003'te askerlik süresinin kısaltılmasını önerdi.

ABD'li ve AB'li emperyalistler açıktan Türkiye'nin daha büyük bölgesel rolleri yerine getirmesi için önce iç yönetim yapısını değiştirmesi, kendi içindeki çatışmalı noktaları çözmesi gerektiğini ve dışta herkesi Türk düşmanı gören yaklaşımını terk etmesi gerektiğini söylüyordu.

Askeri bürokrasinin yeni rollere direnen kesimi 1 Mart tezkeresinde de pazarlığa devam etti. 1 Mart 2003'te TBMM, ABD askerlerinin Türkiye üzerinden geçmesine ilişkin tezkere geçmedikten sonra ABD Savunma Bakanı sorumluyu ordu olarak gören "gerekli liderlik görevini yapmadılar" açıklamasını yapmıştı. Tezkerenin meclisten geçmesi gerekiyordu, görünürde ordu da destek vermişti ama hedefte ordu vardı. Muhtemelen ordunun verdiği görüntünün aksine farklı tavır içerisinde olduğunu ABD biliyordu. Irak'ta ABD kendi işini kendisi yapıyordu ama Türk özel birlikleri Türkmenler üzerinden bir şekilde oralarda rol almaya çalışıyordu. ABD, bunu iyi bildiği için Türk Özel Kuvvetleri'ni Irak'ta yakından takip ediyordu. Önce bir kamyonetin arkasında silah taşırken yakalandılar. Daha sonra yine o bölgede iş çevirmeye çalışırlarken 2003'te Süleymaniye'de Türk Özel Kuvvetleri'ne ait bir birlik ABD'lilerce basıldı, askerlerin kafasına çuval geçirilerek gözaltına alındı. Bu Türk askerleri için önemliydi. İş üstünde yakalanmışlardı ve ABD mesajı net vermişti. Mesaj, askeri bürokrasinin yeni durum karşısında direnen kesimineydi. AKP, bu işten zaten kolayca sıyrıldı ve bir anlamı ile bu durum karşısında puan da topladı.

ABD için Ortadoğu'da durum değişmişti. Balkanlar'da belirleyici güç AB olmuş ve göreceli bir istikrar sağlanmıştı. Artık ABD için Türkiye'nin özel ve ayrıcalıklı bir müttefik olmasını gerektiren şartlar ortadan kalkmıştı. Kendisi ile ilişkiye geçmede yarışan daha hevesli ve maliyeti az müttefikleri vardı. Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk, Gürcistan, Özbekistan ve Tacikistan, ABD ile askeri, ekonomik ve siyasal işbirliği yapmak için yarışıyorlardı. ABD, Almanya'daki birliklerini Polonya'ya kaydırıyor, Irak'taki muhalif unsurları Macaristan'daki üste eğitiyordu. Yani, Doğu Avrupa'dan başlayan bir hat boyunca, Türkiye'yi de içine alan ve Kafkaslar'a, Orta Asya ve Afganistan'a uzanan bir eksende ABD, askeri ve siyasal konumunu pekiştirmişti. Enerji kaynaklarından biri olan Irak doğrudan denetimine girmiş, Rusya-Çin arasında Afganistan denetimine girmek üzereydi. Yani artık Türkiye zincirin halkala-

rından birine dönüşmüştü, öyle özel bir özelliği bulunmuyordu. Ne stratejik ortaklıktan söz edilebilirdi ne de Türkiye'nin askeri değerinin çok fazla olduğundan.

Ordu, iç ve dış politikadaki ağırlığını kaybetmeye başladı, ama bu emperyalizme ve "küreselleşmeye" AB ya da ABD'ye dirençli, onları istemediği ve kararlı bir şekilde onlara karşı çıktığı için değil, ABD'nin onun yerine başka müttefikler bulduğu içindi. Yani konjonktürel durum değişmişti. Tek sorun, bunu Türk askeri bürokrasisinin anlayabilmesiydi.

TC'nin tarihinde daha önce ortaya koyduğumuz gibi böyle dönemler olmuştur. Örneğin 1945 sonrası dünyadaki konjonktürel durumla iç gelişmelerin dayatması sonucu CHP Türkiye'ye has bir süreçle çok partili yaşama geçmişti. DP de bir süre sonra iktidara gelmişti. Kısa dönemde birikmiş olan halkın tepkisini nötralize etmiş, alt yapısını CHP'nin hazırladığı ABD ile yeni dönemde kurulacak ilişkilerin kurumsallaşmasını sağlamıştı. Ama 3. hükümeti kuruşundan sonra kafasına göre hareket edip IMF ve DB'nin önüne koyduğu programları hayata getirmek için de ayak sürüyüp, komprador burjuvazinin önünü açmayıp, ABD'ye blöf de yapınca alaşağı edilmişti. 1950-1960 sürecinde sözde ABD'nin estirdiği demokrasi-hür dünya söylemine kendilerini fazla kaptırdıkları için askerler politik alandan daha uzak ve görünmez hareket etmişlerdi. Tabii ki, o süreçte ABD daha askeri istediği gibi eğitmemiş-örgütlenmesini de tamamlamamıştı. Öyle bir konjonktürde askerlerin ağırlığı politikada yok gibiydi ama ona rağmen Türkiye'nin demokratikleştiğini söylemek, o süreç için bile olsa doğru olmaz, devlet yapılanmasında demokratik haklarda vb. bir değişim olmamıştır. Savaş durumundan "normal" duruma geçme halidir. Demokratikleşmek için askeri vesayetin kalkması yetmez. İfade ve örgütlenme özgürlüğünün bile bulunmadığı bir dönemdir.

Emperyalizm ve büyük sermaye için önemli olan işlerini yaptırabilmektir. Dün askere yaptırırken, eğer ki yapabiliyorsa sivil hükümetin yapmasında da sakınca görmezler. Öyle de yaptılar. Oluşacak tepkiler için arkasında yeni palazlanan "Anadolu Ser-

mayesi" diye tanımlanan sermaye kesiminin olması ve "Ilımlı İslam" diye lanse etmesi de halk desteğini sağlamak içindir. Ve bu plan adım adım hayata geçirilmeye başlanmıştır. AB uyum yasaları kapsamında bir dizi yasal düzenleme ile askeri bürokrasi devlet aygıtında daha normal bir konumuna getirilmiştir.

Genelkurmay bu yeniden yapılanmaya tümden karşı olmamıştır, zaman içinde de "eli mecbur" olarak uyum göstermeye başlamıştır. Ordunun yaptığı profesyonel orduya geçilmesi, askerlik süresinin kısaltılması bu sürecin ürünleridir.

Yeniden yapılandırmanın ekonomik ayağı esasta DSP-ANAP-MHP döneminde tamamlanmıştı. Devletin küçültülmesi diye bahsedilen, devletin ekonomik yapıdan uzaklaştırılması, bürokrasinin küçültülmesinin bir bölümü yapılmıştı. Devletin küçültülmesi ve idari yapıda sivil ve askeri bürokrasinin küçültülmesi sorununu çözmek için katı merkeziyetçi yönetim tarzının tasfiye edilmesi gerekiyordu. Ordunun profesyonelleştirilerek ve "verimliliğinin artırılması" ile kamu harcamaları azaltılacaktı. Avrupa'da bu daha önce de yapılmıştı. Bürokrasinin diğer önemli ayağı yargı bürokrasisiydi. Ona da el atıldı. Kaleler tek tek düşürülüyordu.

Burada Ergenekon diye adlandırılan operasyona kısaca değinmekte fayda var: Bu operasyon, esasta yukarıda anlatmaya çalıştığımız yeniden yapılandırma süreci kavrandığında anlam kazanmaktadır. ABD ve AB emperyalistlerinin ve komprador büyük burjuvazinin desteklediği AKP'nin asker ve sivil bürokrasi içinde başta ABD olmak üzere, AB'ye tepki koyan, anti-emperyalist değil ama ABD uşaklığından anti ABD ve AB'ci yönelim içine giren, bu konuda yeni ittifak arayışlarına giren "ulusalcı" ve "Avrasyacı" olarak saf tutan kliğin ve sözcülerinin ABD merkezli etkisizleştirilme ve temizlenme operasyonudur. Bu operasyona Genelkurmay da koşullu destek vermiştir, dolayısıyla bir devlet operasyonudur. Elbette bu kliğin burjuva siyaset alanındaki uzantıları, sivil toplum örgütleri görünümüyle örgütlenmeleri de operasyon kapsamındadır. Türk hâkim sınıfları, burjuva klikler arasında yeni yapılanmaya direnenleri temizlemektedir.

Gazetelerinden üniversitelerine kadar yeniden yapılandırma süreci gerçekleştirilmektedir. Bu operasyon yapılırken devlet istemese de devletin bir dizi gizli işi, kontrgerilla faaliyeti vs. ortalığa saçılmaktadır.

Devlet aygıtında ordu esas araçlardan birisidir. Ama devletin kendisi değildir. Devletin ekonomik yapısına paralel görevler verilir, öne çıkarılır, geriye çekilir, bu tamamen hâkim sınıfların çıkarlarına paralel yapılır. Askeri bürokrasinin, kuruluşundan bu yana hâkim sınıflar içinde önemli bir yerinin olduğu görülür. Ama bu emperyalizmden, komprador büyük burjuvazi ve toprak ağalarından bağımsız hareket ettiği anlamına gelmez. Gelinen süreçte, özellikle tarihsel refleksleri ve son yirmi yıldır ciddi bir iç savaş yürütmenin ayrıcalığı ile önemli bir askeri kadro, geçmişten bugüne dönem dönem Türk hâkim sınıflarının yaptığı emperyalist devletler arasındaki çelişkileri kullanarak politika oluşturma, kendini daha iyi pazarlama yolunu seçmiştir. Elbette bu tarz politikada önemli olan dış ve iç dinamikleri iyi okuyabilmektir. Bunu en iyi yapan II. Abdülhamit olmuştur tarihte. Bu son süreçte, komprador büyük burjuvazi, palazlanacak küçük bir kesimin kompradorlaşmaya başladığı Anadolu Sermayesi diye tabir edilen sermaye kesimi ve bürokrasinin önemli bir kesimi çıkarını ABD ve AB emperyalistlerinde görmektedir. ABD ve AB'li emperyalistler de pazar savaşında hâkim oldukları pazara yeni güçlerin girmesini istemediği için, yeni yönelime ayak direyen, farklı ittifaklar arayan, kendini daha pahalıya satmak için pazarı kızıştıran bir kesimi tasfiye etmektedir. Bunun yanında 1990'la birlikte başlayan küreselleşme diye tabir edilen emperyalist sermayenin dünyanın her yerine dizginsizce girip rahatça talan etmesi sürecinin gerekleri de yapılmaktadır. Yani emperyalist sermayenin önündeki tüm yasal engeller kaldırılıyor, devlet, bürokrasisinin eliyle küçültülüyor, daha profesyonel, vurucu gücü daha fazla olan zor aygıtı yeniden örgütleniyor... Bu kapsamda, demek ki olan, yalnızca askeri bürokrasinin hâkim sınıflar içindeki yerinin yeniden düzenlenmesi değil ordunun da yeniden yapılandırılması sürecidir. Bu yeni ordu, vurucu gücü fazla olan,

daha esnek, kolayca hareket edebilecek şekilde profesyonelleşmiş olacak. Emperyalizmin dışarıda ihtiyaç duyduğu askerlerin niteliğini bu şekilde istemesi bir tarafa diğer yandan içte de bu tarz bir orduya ihtiyaç duymaktadır. Emperyalist sermayeye karşı oluşan direniş, en kısa sürede ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Bunun için önce yasal düzenleme yapıldı, ona paralel olarak yargı organları, hapishaneler düzenlendi, şimdi de silahlı güçler buna göre düzenlenmektedir.

Ergenekon operasyonları ile daha görünür hale gelen bu emperyalist ve yerli işbirlikçilerinin burjuva feodal sistemi yeniden düzenleme sürecinde iki farklı yanlış yaklaşımın el ele gittiğini görmekteyiz. Birisi, devletin niteliğini ve Kemalizm'in niteliğini yanlış değerlendirmenin ürünü olarak sorunu yalnızca ABD emperyalizminin projesi olarak gören yaklaşımdır. Evet, projeyi ABD emperyalistleri baş aktör olarak hayata geçirmiştir. Ama emperyalist AB'nin bu projenin içinde olduğu da bir gerçektir, ayrıca bu projenin yaşam bulduğu bir maddi zemin var, onun üzerinde ABD ve AB'li emperyalistler etkin olmaktadır. O da hâkim sınıfların da bu projenin arkalarında olma gerçeğidir, öyle olunca da bunun bir bütün sistemin kendini yenileme projesi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu tarz yapılandırmalar, kuruluş yıllarında, 1945-1950 arası ve 1980'de sözkonusu olmuştur. Durum böyle olunca, emperyalizmi yalnızca ABD emperyalizmine indirgemek, tüm yapılanlar, sistem bir bütün atlanıp ABD'ye indirgemek, "vatancılık", "yurtseverlik" söylemleri arkasında Kemalizmi aklamak ve sosyal şovenizme kapıyı aralamaktır. Anti-kapitalist olmadan anti- emperyalist olmak, hatta anti-ABD'ci olmak şovenizme kapıyı aralamaktır.

Diğer bir yanlış eğilim ise yine devletin yanlış tanımlaması ile birlikte bu biçimsel değişimle devletin demokratikleştiği yanılgısıdır. Burjuva-feodal sistemlerde ordunun siyasete müdâhil olması da bu müdahalenin sınırlandırılması da dönemsel ve biçimsel değişikliklerdir, sistemin niteliğini değiştirmez. Bunlar, dönemsel ve konjonktürel duruma göre yapılabilir, yapılmak zorunda kalınabilir. Neo-liberal bir burjuva demokrasi gelme-

miştir. Demokrasi, ezilen emekçi sınıfın mücadelesiyle ancak gelir. Diğer şekilde olanlar ancak geliyormuş gibi olur, daha fazlası değil. Liberallerin bugününü olumlamak için düne dönük gerçekleri ortaya dökmelerinin de çok bir anlamı yoktur. Evet, Kemalizm katliamcı bir faşist diktatörlüktür ama bugünkü biçimsel değişiklikle bundan kurtulunamamaktadır. CHP, Kemalizm'in bir kolu ise AKP de onun diğer koludur. Ve artık bu süreci ortak bir şekilde götürmektedirler. Devlette ordu vesayetinin kalkması demek, devletin bir zor aygıtı olarak silahlı güçlerden vazgeçtiği, onları bir kenara attığı anlamı çıkmaz. Süreçte zorun, hem ekonomik zor olarak hem de askeri zor olarak daha nitelikli bir şekilde uygulanacağını söylemek abartı olmaz. Emperyalist burjuvazi tecrübesine paralel olarak zoru kullanmayı daha teknik ve nitelikli bir şekilde kullanma evresini başlatmıştır. Liberallerin söylemi, direkt devleti-sistemi hedeflemediği ancak geçmişi mahkum ettiği, onu da bugününü aklamak için yaptığı ortadadır. Dolayısıyla liberaller, sınıf işbirlikçileri ile halkı sisteme yedeklemeye çalışmaktadırlar.

Yeni durumda devrimciler için çok farklı olanaklar ve örgütlenme alanları çıkmaktadır. Hâkim sınıflar istemeden de olsa pisliklerini ortaya saçmaktadırlar, dolayısıyla bu kapsamda teşhir ve örgütlenmek için zemin oluşmuştur. Farklı olanakları görmek, farklı mücadele biçimlerini açığa çıkarıp başarı ile esas mücadele biçimine paralel ustaca kullanabilen devrimci ve komünistler süreçten başarı ile çıkacaktır. Önemli olan yeni olanakları ve mücadele biçimlerini açığa çıkarmaktır. Bunun için her gelişmeyi devrim perspektifi ile incelemek önemlidir. Bu olan değişimlerin hepsi halka saldırı kapsamındadır. Sermayenin sömürüyü yoğunlaştırma süreci bir taraftan, hukuksal-askeri baskı diğer taraftan artacaktır. Demokratikleşme safsatası TEKEL direnişinde olduğu gibi hak arama mücadelesi karşısında yerle bir olacaktır.

Konumuzun esasına dönecek olursak, ordu profesyonelleşme sürecine girmiştir. Askeri bürokrasi biraz daha geriye itilmiştir. Sermayenin sopası olma durumunu daha profesyonelce yapmak

için şekillendirilmektedir. Emperyalizmin komutası altında olma durumu devam etmektedir.

Askeri vesayetin kaldırıldığı, askerin demokratikleşmek amaçlı burjuva demokratik devrimleri yapan burjuva demokratik diktatörlüklerde olduğu gibi daha geri plana atıldığı söylemi doğru değildir. Olan, yeni yönelime paralel hâkim sınıflar bloku içinde tarihsel koşulların etkisiyle çok öne çıkan askeri bürokrasinin yeni plana paralel biraz daha geri plana itilmesidir. Ama bu kesinlikle yarı-feodal, yarı-sömürge yapılardaki askeri bürokrasiyi ve orduyu aşındıracak tarzda değildir. İç ve dış koşulların tarihsel bir süreçte çakışmasının ürünü olarak yapılmaktadır. Bu tarihsel koşulları iyi okumak gerekir. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi yeni duruma paralel oluşturulmuştur. NATO da yeni sürece ilişkin yaklaşımlarını bugünlerde netleştirecektir. Artık sözde Genelkurmaya karşı yürütülen asimetrik savaşın sonuna gelinmiştir. Genelkurmay da yeni sürece göre düzenlemelere uzun süre önce başlamıştı.

Ordular konusunda genel yaklaşımımızı şöyle özetleyebiliriz:

1) Ordular, bir sınıfın başka sınıflar üzerinde tahakkümünün zor aygıtıdır.

2) Ordular, sosyalist topluma kadar gericidirler. Bu, orduların doğası gereği böyledir.

3) Ordular, tarih sahnesine devletin çıkması ile birlikte çıkmışlardır.

4) Ordular, sömürünün sürdürülmesinin değişmez garantörüdürler.

5) Askeri zor aygıtı, kapitalizm ve emperyalizmin olmazsa olmaz öğesidir.

6) Ordular hem dışa dönük ve daha çok da içe dönük örgütlenir ve konumlanırlar.

7) Emperyalizm çağında, kapitalizm karşıtı her hareket askeri zor aygıtının ilgi alanına girer. Bu anlamıyla emperyalizm ve proleter devrimler çağında emperyalizmin zor aygıtının ilk hedefi ve düşmanı emekçiler-devrimciler ve komünistlerdir.

8) Emperyalist-kapitalist sistemde orduların maddi kaynağı

emek sömürüsünden bir payın aktarılmasıyla karşılanır. Varlıkları emek sömürüsünün varlığı üzerinedir.

9) Dinci ideolojiler doğaları gereği anti-kapitalist olamayacakları için sömürücü sistemin bir dayanaklarıdır. Özü itibariyle de sistemin orduları ile barışıktırlar. Onları karşılarına almazlar. Onların güçlendirilmesinde din araç olarak kullanılır.

10) Emperyalizm ve proleter devrimler çağında emperyalist ordular merkezileşmiştir. Askerileşme de küresel bir hal almıştır.

11) Emperyalist ordular NATO altında merkezileşirken yönetim yeri ise ABD'dir.

12) Yarı-sömürge ve bağımlı devletlerde ordular emperyalizmin emrindedir.

13) Ordular da profesyonelleşmektedir.

14) Yarı-sömürge ve bağımlı ülkelerde askeri bürokrasiler hâkim sınıflar ve emperyalizmin planlarına göre politik alanda da görünür veya görünmez yönlendirici olabilmektedirler. Bu tür dönemler ekonomik politik ilişkilere göre belirlenmektedir.

15) Ordular devletin sönümlenmesi ile birlikte ortadan kalkacaktır.

16) TSK, 2000'in başından 2010'a kadar yeniden yapılanmanın içine sokulmuştur. Kendi içinde profesyonelleşirken, tek-tip askerlik, askerlik süresinde bu kapsamda düzenlemeler yapılmış, bir tarafta emperyalist ülkelerin çıkarları doğrultusunda görevlendirilirken diğer taraftan işgal edilen ülkelerde yeni yönetimlerin ordularını eğitme görevleri verilmiştir.

10-) Türkiye Devrimci Hareketi İçinde Orduya Bakışa İlişkin Kısa Bir Değini

Orduların devlet aygıtındaki yerini değerlendirmek, devrimciler açısından önemlidir. Çünkü devrimcilik, çok genel anlamı ile var olan sistemi yıkmak eylemine girişmektir. Yani var olan devletin tüm kurum ve kuruluşu ile hedefe konması ve bunları yıkmak için faaliyete geçmektir. Bundan dolayı, ideolojik olarak ML'nin devlete bakış açısını rehber almayan devrimciler, devleti

yıkmak için yola çıkmış olsalar bile bazen, objektif olarak, onun uzantısı olabileceği gibi bazen de onu yıkmaktan çok düzeltme işini yapma pozisyonuna düşebilirler. Bazen de bundan dolayı devleti yıkamazlar.

TDH'nin 1971 çıkışı pratik anlamda oldukça önemlidir. Fakat 1971 devrimci önderlerinin pratiklerine yön veren ideolojik yapıları ile tamamen birbirinden ayrılmaktadırlar. Kimilerinin iddia ettiği gibi ne objektif ne subjektif olarak ne de ideolojik olarak birbirlerinin devamcısı, ne de birbirlerinin tamamlayıcısıdırlar. Hepsini aynı gören yaklaşım diyalektik ve tarihsel materyalist tarih anlayışının değil, geçmişi kurgulayan kurgusal tarih anlayışının ürünüdür. Buradan hareketle Deniz, Mahir ve Kaypakkaya, ML devlet teorisini kavrama ve pratikte eylem kılavuzu olarak kullanma noktasında birbirlerinden ayrılırlar. İlk önce Kaypakkaya, ML devlet teorisini özümsemesi ve parlak bir şekilde eylemlerinde kılavuz olarak kullanmasıyla ayrılır. Elbette amacımız başlı başına Kaypakkaya ile diğer devrimci önderleri karşılaştırmak değildir, konumuz bağlamında bir iki noktaya değinmekle yetineceğiz.

ML devlet teorisi kavranmadığında Kemalizm'in niteliği doğru kavranamaz. Bu konuda Deniz de Mahir de Kemalizm'i doğru tanımlayamamışlardır. Kemalizm'in kendisini tanımlamasını doğru kabul edip oradan yola çıkmışlardır. Görünenin arkasını da görebilen derin bir sınıfsal analize tabi tutmamışlardır. Dolayısıyla Kemalist gericiliği sahiplenmişlerdir. Buradaki yanlışlık genel anlamda ordu tahlillerinde de yanlışa götürmüştür. En iyi ifade ile ordunun niteliği doğru olarak görülememiştir.

Deniz, Samsun'dan başlatılan ve Ankara'ya yönelen Mustafa Kemal yürüyüşünün içindedir. Mahkemede savunmasında da 27 Mayıs Anayasası uygulanmadığı için silaha sarıldıklarını, anayasa ve onun kurumlarına karşı olmadıklarını ifade ederler. Yani, düzene cepheden bir saldırı söz konusu değildir. O, silaha sarılmasına karşın düşüncesi sistemi yıkmak değil düzeltmek eksenlidir. Kemalizm'i hedefe koymamaktadır.

Mahir Çayan ise savunmasında kendilerini "ikinci kuvayi milliyeci, Mustafa Kemal'in silah arkadaşları" olarak tanımlar. ABD

emperyalizmine karşı savaştıklarını söyler. "*Mahir Çayan'a göre Kemalizm, anti-emperyalist/ulusal kurtuluşçu küçük burjuva milliyetçiliğidir.*" (Resmi Tarih Tartışmaları, 9. Kitap, s. 196) Ona göre ülke '60'ların sonu itibariyle emperyalizmin işgali altındadır. Tarihsel süreç içinde Kemalizm'in yolundan sapılmış ve emperyalizmin yeni sömürgesi durumuna gelinmiştir. Mahir Çayan için ikinci "milli kurtuluş" savaşı kaçınılmazdır. Yani Kemalizm'in ulusal bağımsızlıkçı niteliği olduğu söylenir. 1950'li yıllarla birlikte DP iktidarı ile ABD emperyalizminin ülkeye girdiğini söyler. Yani emperyalizm, yalnızca ABD emperyalizmi, o da 1950'lerde giriyor! Öncesi küçük burjuva diktatörlüğü! Genel olarak da; "*Mahir Çayan eleştirilerine rağmen Mustafa Kemal –ve Kemalizmi- bağımsızlaştırmaya ve orduyu Kemalist reformcu burjuvazinin birer zor aygıtı olarak (...) müttefik olarak görmeye devam eder.*" (age, s. 197) Yani Mahir'de Kemalizm ve emperyalizmle ilişkili olan sistem doğru tahlil edilmez.

Kaypakkaya'da ise baştan Kemalizm'in emperyalizmle ilişkileri doğru tahlil edilir. Dolayısıyla devlet ve o aygıtın organları doğru tahlil edilerek cepheden tavır alınır.

"*Kemalist devrim, Türk ticaret burjuvazisinin, toprak ağalarının, tefecilerin, az miktardaki sanayi burjuvazisinin, bunların üst kesiminin bir devrimidir.*" Kemalizm, önce Fransız ve İngilizlerle işbirliği yapmıştır. Bu ilişki aynı zamanda yarı-sömüre yarı-feodal yapının devamını da beraberinde getirmiştir. Yine Kaypakkaya: "*Kemalist diktatörlük, sözde demokratik, gerçekte askeri-faşist diktatörlüktür... İşçiler, köylüler, şehir küçük burjuvazisi, küçük memurlar ve demokratik aydınlar üzerine askeri faşist diktatörlüktür*" demektedir. Kemalizm, kuruluşundan 30'lu yıllara kadar İngiliz emperyalizminin güdümünde, 30'lardan sonra Alman emperyalizminin ve 1945 sonrası da ABD emperyalizminin güdümüne girmişlerdir. Bütün bu süreçte emperyalizmle ilişkiyi tek emperyalist ülkeyle sınırlamamıştır. Kuruluşunda ABD mandası olmayı M. Kemal kabul etmiştir ama ABD bunu kabul etmemiştir. Tren yolları anlaşması, imtiyazlı bir şekilde ABD ile yapılmıştır ama ilgili firma ABD'de iflas ettiği

için pratiğe geçmemiştir. Dünyadaki konjonktürel gelişmeler DP'nin kurulup iktidara gelmesini zorunlu kılmıştır. DP, Kemalizm karşıtı bir parti olmadığı gibi Kemalistlerin kurduğu bir partidir. CHP, ABD emperyalizmi ile önemli anlaşmaları 1945-1950 sürecinde imzalamış, ilişkiyi geliştirmiş, DP bunu devam ettirmiştir. 27 Mayıs'ın niteliğini de kimi devrimci çevreler ona hayranken, Kaypakkaya doğru bir şekilde ortaya koymuştur. *"27 Mayıs hareketine önderlik eden ve sonunda iktidarı ele geçiren sınıf CHP'ye hâkim komprador büyük burjuvazi ve toprak ağaları kliğidir"* der Kaypakkaya.

Yani baştan devletin niteliği Kaypakkaya'da berraktır. Dolayısıyla Kaypakkaya'nın teorik tezlerinin hiçbir yerinde ordu hayranlığı, ordunun devrimci olabileceği gibi bir belirleme bulunmaz. Dolayısıyla orduyu da faşizmin bir aracı kurumu olarak görür.

Sözde Marksist olma iddiasında olan bir dizi devrimci örgüt-çevre ve grup devlet tahliline paralel Türkiye'de orduya ilişkin yanlış ve sınıf uzlaşmacı tahliller yapmışlardır. Genel eğilim ordudan devrim bekleme ve ordunun geçmişinin devrimci olduğuna ilişkindir. Burada tabii ki, belirleyici olan Kemalizm'in yanlış tahlil edilmesinden, TC'nin kuruluşunun yanlış tahlil edilmesinden kaynaklıdır. Kemalizm, yanlış tahlil edilince "ulusal ordu" söylemi ile ulusalcı kulvarda sınıf işbirlikçiliğinin önü açılmaktadır. Bu kapsamda Hikmet Kıvılcımlı, ordunun devrimci olduğunu ve ondan devrim beklenmesini teorize etmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Marksistlik adına "*Türkiye tarihinde her devrim ordu tarafından yapılmıştır*", "*halk çocuklarının güttüğü ileri gidişimizin vurucu gücü ordu*", "*Ve hele modern tarihimizde, ne vakit askerler siyasetle uğraşmışlarsa, o vakit bu millet az çok doğru, iyi, güzel bir ileri adım atmıştır*", "*Bugün M.B.K., 6 yıldan beri Vatan Partisi'nin kendisine doktrin yaptığı: İkinci Kuvayi Milliye Devrimini başardı. Ekonomik ve sosyal yoldan çıkmaza girdiği için siyasi yönden, silahla ikinci cumhuriyeti kurdu*" gibi zırvalıklar bolca vardır Kıvılcımlı'da. Ordu sevicilik, askeri faşist cunta destekçiliğine kadar vardırılıyor. Elbette Kıvılcımlı'nın

nasıl bir yolda olduğunu Kaypakkaya hayatta iken görmüş ve ucube, Marksizm'le uzaktan yakından ilgisi olmayan sınıf uzlaşmacı teorisini teşhir etmiştir. Ve tarih Kaypakkaya'nın tezlerinin doğruluğunu ortaya koymuştur.

11-) Sonuç

Osmanlı'dan devralman ceberut devlet geleneği sonucu ve TC'nin kuruluşundaki rolüyle bürokrasinin, özellikle de askeri bürokrasinin devlet içindeki ağırlığı biliniyor. Burjuvazinin zayıflığı ve "devletçe yetiştirilmiş" bir tür besleme olduğu da biliniyor. Özellikle son yüzyılında "her yanı düşmanla çevrilmiş" ve her an çöküşü yaşayacak bir imparatorluk ve "devleti kurtarma"ya uyarlanmış, dolayısıyla "güvenlik her şeydir" anlayışı ile yetişmiş ve ayrıcalıklarla donatılmış bir merkezi bürokrasi geleneği yaratmıştı Osmanlı. Bunu özellikle TC'yi kuran kadrolar aracılığıyla TC'ye devretmiştir. Bu miras, 1930'lu yılların devletçiliği ve şovenizmiyle, Tek Adam diktası ve Milli Şef kültüyle sürdürmüştür. Tam anlamıyla hiçbir zaman sömürgeleşmeyen Osmanlı devleti, merkezi bürokratik güç ve gelenekleri koruyup bir miras olarak TC'ye aktarabilmiştir. Zaten TC'yi kuran kadrolar, İTC'nin kadrolarının ağırlığını oluşturduğu kadrolardır. Dünyadaki bunalımın etkisi ile başvurulan devletçiliğin getirdiği, ekonomik süreçlere belirleyici müdahale ve yönlendirme hakkıyla da bürokrasi iktidar bloku içinde yönetici memur olma özerkliğinin ötesinde bir tahakküm/hâkimiyet gücü kazanmıştır. Bu durumu bir yazar şöyle tanımlamaktadır:

"Osmanlı-Türk halkı, çok uluslu bir imparatorluğun hâkim etnik grubu olmanın getirdiği tehditleri sezgisel olarak kavramış ve kendisinin devlet sayesinde var olabileceği fikrini benimsemiştir Bu koşullarda devletin belkemiğini oluşturan askeri bürokrasinin de kendilerine özerk bir iktidar odağı oluşturacak şekilde devletin gücünü sınırlayacak yerde, kendi içlerinde ya da dışarıda herhangi bir özerk odağın oluşmasını engelleyecek şekilde sürekli devleti güçlendirme ve toplumu devlet hiyerarşisi içinde eritme çabası göstermeleri kaçınılmazdır... Bu unsurun

doğuracağı milli devletin ideolojik temeli yapısal olarak belirlenmişti." (Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği, H. Gerger, s. 211, Belge Yayınları)

Değişik noktalardan askeri bürokrasinin devlet aygıtı içinde koşullara paralel nasıl güçlendiğini ve zamanla bunu korumaya dönük ideolojik söylemin nasıl oluşturulduğunu tarihsel gelişmelere paralel ele aldık. Askeri bürokrasinin devlet içinde güçlü olmasının temel nedeni Osmanlı'dan devralınan güçsüz bir ekonomi ve yarı-sömürge, yarı-feodal yapıdır. Devlet de oldu olası zaten ekonominin içinde olmak zorundadır bundan dolayı. Hâkim sınıfların sömürüsü ancak bu şekilde garanti altına alınabilmektedir. Ticaret burjuvazisi de sanayi burjuvazisi de ve toprak ağaları da devletin askeri koruyuculuğu altında sömürülerini devam ettirebilir. Zaten devletlerin var olmaları, hâkim sınıfların devleti olmaları gerçekliği vardır. Fakat Osmanlı ve TC özgülünde çıplak zor olarak askeri zor daha fazla ve hep devrede olmak zorunda kalmıştır, ekonomik yapıdan dolayı. Devlet aygıtı içindeki genel zor aygıtı olarak ordunun misyonunun üstünde bazı misyonlara soyunmuştur.

Dış politika, devlet bürokrasisi ile burjuvazi arasındaki ilişkilerde bürokrasiyi güçlendirici etkiler yapmıştır. Bürokrasi, ne sınıflar üstüdür ne de dış ilişkilerde komprador burjuvaziye göre daha milliyetçi ve bağımsızlıkçıdır. Türkiye'de bürokrasinin askeri kanadı, gelişmiş kapitalist ülkelerde görülen ölçüde, "sivil" güçleri normal emir-komuta zinciri çerçevesinde bağlı ve bağımlı değildir. Bu onu sınıflar üstü konuma yerleştirmediği gibi, bir bütün emperyalizmin, komprador burjuvazinin çıkarları dışında kafasına göre hareket edebileceği anlamına da gelmez. Bağımsızlıkçı değildir ve emperyalizmin ve komprador burjuvazinin dediğini yapmada ayak direyenlerin kafasına binerler. Askeri bürokrasi, burjuvazinin çeşitli kliklerinin "ortak işlerini yürütme" gibi bir işleve ek olarak, silahlı bürokrasinin aynı zamanda bir "ortak" konum kazanması olmaktadır. Bürokrasinin güçlü olması, bürokrasi içinde silahlı bürokrasinin güçlü olması, hâkim sınıf kliklerinin bütünleştiği noktadır. Bu askeri birliği ve ortaklığın sınırlarını burjuva-feodal sistem belirler.

Bürokrasinin ve özellikle Türk silahlı bürokrasisinin dış ilişkilerde de çok etkin olduğunu, oralarda iş koşturduğu, aracılık rolü üstlendiği çokça görülmektedir. Yani Türk bürokrasisi –silahlı-silahsız– komprador niteliktedir. Bu burjuvazi ile çıkar birliğinin de bir sonucudur zaten. Bu konumuyla da yarı-sömürge düzenin emrindedir. Komprador burjuvazi ile bürokrasinin dış politika alanında izlenen politikada farklılık da yoktur. Dış politikada emperyalizmle ilişkilerin ürünü olarak emperyalizmin vermiş olduğu kırıntıdan askeri bürokrasi de nemalanmaktadır. Bazen silah ve donanım alımı, bazen OYAK'a aktarım bazen de holding genel müdürlüklerine generallerin atanmasıyla askeri bürokrasi de nemalanmaktadır. Elbette burjuvazi böyle bir bölüşümü örgütleyerek bürokrasiye patron konumunu da kabul ettirmektedir.

Dış politikada özel konumları ile ordu ve hariciye bürokrasi Osmanlı'dan günümüze hep özel bir ayrıcalığa sahip olmuştur. Türkiye'nin sosyal ekonomik yapısı sürekli kriz halindedir. Bu bunalımları denetim altında tutmak için de sürekli askeri zor devrededir. En demokratik dedikleri süreçlerde bile böyle olmuştur. Bu zoru, devletin zor aygıtı olarak ordunun yerine getirmiş olduğu da görülür. Ulusal çıkar söylemi altında halk hep şu veya bu şekilde baskı altında tutulmuştur. Ulusal çıkar tabii ki burjuvazinin ve toprak ağalarının çıkarıdır. Bu ulusal çıkarlar doğrultusunda halk, baskı altında tutulurken yaratılan ordu imajı ile halk ordunun milliyetçi söylemleriyle ideolojik cepheden yapılan saldırı ile de kontrol edilip düzen içine çekilir. Ki bunu da esasta ordu yapar.

Dış yardım sağlayan mekanizma ile ordu ya da hariciyenin dış ilişkilerde ve tabii ki içeride de bir özerklik kazanması burjuvaziyi rahatsız etmez. Çünkü deneyim ve teknik beceri, bu iki kurumun elindedir. Elbette buna uygun hâkim sınıfların söylem geliştirmesi de zor olmaz. "Ordulaşmış, sınıfsız, ayrıcalıksız, kaynaşmış millet", milli birlik ve beraberlik ruhu söylemi Türk hâkim sınıflarının her daim ve bıkmadan dile getirdikleri söylem olmaktadır.

Burjuvazi, düzenin iç ve dış işleyişini götürebilmek için orduya güvenmektedir. Tersi olduğunda çatışma ve aşınma kaçınılmaz olur. Ordu da patronu olan burjuvaziye güvenmektedir, bazen patronun yetkilerini aşındırmaya, patron gibi davranmaya çalışsa da güvenmektedir. Eski Genelkurmay Başkanlarından Doğan Güreş'in şu sözleri durumu özetliyor: *"Çok şükür iş adamları var da, dünyaya açılıyorlar da, biz böyle batmadan gidiyoruz."* (Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği, H. Gerger, s. 223, Belge Yayınları)

Silahlı bürokrasinin, incelediğimiz uzun dönem boyunca bütün sömürü modellerinin kalıcı unsuru ve bu süreçlerin organik bileşeni olduğunu gördük. Silahlı bürokrasinin rolü, belirli dönemlerde, hatta 2010'lu yıllar gelene kadar çok daha belirleyici olmuştur. Son dönemde dünyadaki konjonktürel duruma bağlı olarak (ama kesinlikle ABD-AB emperyalistleri ile komprador büyük burjuvazinin istekleri doğrultusunda) düzen içindeki yeri yeniden düzenlenmektedir.

Emperyalizmle ilişkisi II. Mahmut döneminden başlayarak gelişerek devam etmiştir. Bir dönem Almanlar bizzat yönetmiş, şimdi de NATO karargâhından yönetilmektedir.

"1950'lerden başlayarak Türkiye ABD'nin 'Uluslararası Askeri Eğitim ve Talim' faslından en fazla yardım alan ülkelerden biri olageldi. Bu programın yararlarını ABD Genelkurmay Başkanı William Crowe, 1990 yılında, Amerikan Senatosu Silahlı Hizmetler Komitesi'ndeki bütçe görüşmeleri sırasında şöyle açıklıyordu: 'Bize göre, dost ve müttefik ülkelere yaptığımız yatırımlar içinde en etkili ve en çok karşılık aldığımız yatırım, bu programdır... Bu program nüfuz sağlama açısından son derece başarılı olmuştur. Eminim ki, siz de duymuşsunuzdur; bugün dünyada orduların başında olan, hatta bazı durumlarda ülkeleri yöneten pek çok asker, bu program sonucu ABD'de eğitim görmüş kişilerdir... Pek çok ülkede ordu [ayrıca] politika içinde olmasa bile, kimin siyasi lider olacağı ve ne kadar görevde kalacağı konusunda çok büyük etkiye sahip bulunmaktadır' (Hürriyet gazetesi, 21.04.1989) Bu bilgilerin verildiği gazete haberinde, Türkiye

1990 yılında da bu program çerçevesinde verilen kredilerde listenin başında yer almaktadır. Tezgâh devam ediyor. Habere göre bu program çerçevesinde ABD'de eğitim gören Türk subaylarının sayısı 4.461'dir. 1988'de 180, 1989'da 174 subaya tahsisat ayrıldı." (Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği, H. Gerger, s. 225, Belge Yayınları) (abç)

ABD'lilerden önce Osmanlı dönemi Almanya İstanbul Büyükelçisi'nin de benzer içerikte söylemleri olmuştu. Yani ordu TC'nin kuruluşundan günümüze emperyalizmle içli dışlı, onun görevlerini yapan bir niteliktedir. Son süreçte emperyalizmin plan ve politikaları karşısında pazarlık yapmak isteyen, onlara ayak direyen farklı emperyalistlerle de ilişki geliştirmeye çalışan bazı askeri kadroların ağırlıkta olduğu bir grubun çıkması genel durumu değiştirmez. Zaten onlar da hizaya getirilmek üzere tasfiye edilmiş ve gerekli ders verilmiştir. Şimdi, profesyonel askerliğe geçilmesinden, askerlik süresinin kısaltılması ve askeri bürokrasinin hükümete tabiliği, MGK'da sayısal dengenin değiştirilmesi ve askeri yargının alanının daraltılması gibi bazı düzenlemeler yapılmıştır. Emperyalizmin (ABD ve AB) ve büyük burjuvazinin istemleri doğrultusunda düzenlemeler yapılmakta, eski kaleler bir bir yenileri ile yer değiştirmektedir. Genelkurmay da yeni plana göre kendini düzenlemektedir. Dönem dönem ki bu uzun bir dönem periyodik olarak sistemli bir hal almıştır, askerlerin önüne planlar konarak bizzat askeri faşist cuntalar şeklinde bunları hayata geçirmesi istenmiş, bazı dönemlerde bizzat iç savaş yürütmesi için tüm olanaklar sevk edilmiştir.

Ancak tüm bu gelişmelere rağmen ordunun, hâkim sınıfların halkı denetim altına almak için bir zor aygıtı olduğu ve bunu yaparken de koşullara göre her türlü yöntemi kullanacağı gerçeği değişmemiştir.

Çalışmamızda Türk devlet yapılanması içinde askeri bürokrasinin konumunu açıklarken bir anlamı ile sosyo-ekonomik-politik gelişim süreçlerini de incelemiş olduk. Ancak bu bağlam içinde Türk ordusunun niteliği daha iyi anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

1- Kontrgerilla Kıskacında Türkiye, Suat Parlar, Bibliotek Yayınları
2- Birinci Dünya Harbi, Cilt 1-2, A. İhsan Sabi, Nehir Yayınları
3- Resmi Tarih Tartışmaları, 2.3.4.6.7.9, Özgür Üniversite Kitaplığı
4- İstiklal Harbimizin Esasları, Kazım Karabekir
5- Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu, Birikim Yayınları
6- Sorularla Osmanlı İmparatorluğu 1, Erhan Afyoncu
7- Osmanlı'da Değişim-Modernleşme ve Uluslaşma, Kemal H. Karpat, İmge Kitapevi
8- Osmanlı'da Modernleşme ve Milliyetçilik, Suavi Aydın, Gündoğan Yayınları
9- Türkiye'nin Düzeni 1-2, Doğan Avcıoğlu, Tekin Yayınevi
10- Milli Kurtuluş Tarihi 1-2-3-4, Doğan Avcıoğlu, Tekin Yayınevi
11- Osmanlı Çalışmaları, Taner Timur, İmge Yayınevi
12- Türk Dış Politikası, Cilt 1-2, Editör Baskın Oran, İletişim Yayınları
13- Tük Dış Politikasının Ekonomi Politiği, Haluk Gerger, Belge Yayınları
14- Seçme Yapıtlar 3, Marks-Engels, Sol Yayınları
15- Seçme Eserler 3, Lenin, İnter Yayınları
16- Devlet ve İhtilal, Lenin, Bilim ve Sosyalizm Yayınları
17- Modern Türkiye'nin Doğuşu, Bernard Lewis, TTK Yayınları
18- Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 2 Kemalizm, Cilt Editörü Ahmet İnsel, İletişim Yayınları
19- Başkan Gonzalo Konuşuyor, Belge Yayınları
20- Kavram Sözlüğü 1, Özgür Üniversite Yayınları
21- TC Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
22- Gladio-NATO'nun Gizli Terör Örgütü, Jens Mecklenburg, Sorun Yayınları
23- Seçme Yazılar, İbrahim Kaypakkaya, Umut Yayımcılık
24- 2007 İlk Yazında Dünya ve Türkiye Ekonomisine Bakış, Bağımsız Sosyalist Bilimciler 2007 Yılı Raporu
25- Ordu ve Din, Faik Bulut, Tüm Zamanlar Yayıncılık

Devletin baskı aygıtı olarak tanımlayacağımız ordunun ülkemiz açısından gelişim evresi oldukça önemlidir. Darbeler tarihi ile içiçe geçmiş bir geçmişe sahip olan ordu, hakim sınıf klikleri içinde yıllarca bir çatışkı mevzisi olarak öne çıkmıştır.

Bu çalışma kahramanlık hikâyeleri, dini vurgular eşliğinde ayrıcalıklı, bürokratik bir yapı haline büründürülen ve TC'nin kuruluş evresinde "her şey" haline getirilen bir yapılanmadan bahsediyor. Çalışma içerisinde ayrıca askeri bürokrasisinin gelişim evresi ve onu çevreleyen sosyo-ekonomik gelişim süreçleri de bir incelemeye tabi tutulmuştur. Genel hatları ile Türkiye tarihinin sosyal, siyasal ve ekonomik bir incelemesinin önemli bir parçası olarak ordu, dünü-bugünü ve andaki mevcut durumu ile yarın kazanacağı ve kazandırılmaya çalışıldığı pozisyonu ile Türkiye siyasal tarihinin, emperyalizm ile olan ilişkisinin bir görüngüsüdür. Elinizdeki çalışma bu sürecin ana hatlarında kazandığı boyutları ile bugüne ışık tutması açısından önemli bir yerde durmaktadır.